

JAROSLAV MARIA

KANTORŮ A INSPEKTORŮ

E. MAZÁČ PRAHA

KANTOŘI A INSPEKTOŘI

JAROSLAV MARIA

eknizky.sk

Kantoři a inspektoři by eknizky.sk is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

1	1
2	5
3	9
4	17
5	23
6	29
7	33
8	39
9	49
10	57
11	65
12	77
13	93
14	103
15	121
16	137
17	149
18	159

19	173
20	185
21	203
22	219
23	235
24	247
25	261
26	269
27	279
28	287
29	301
30	311
31	319
32	339
33	349
34	357
35	361
36	375
37	379
38	393
39	397
40	407

1

Nejdříve musím říci, co je školní výbor. V městě, v němž se můj příběh odehrává, jsou to tři pokoje. Ve středním sedí u okna slečna u psacího stroje, nalevo je malá místnost, kde úřaduje pan tajemník, bývalý učitel a vpravo je velký krásný pokoj s psacím stolem, menším stolkem uprostřed s klubovkami, kde pracuje nejvyšší pán úřadu, všemohoucí rozhodčí o osudech učitelů obecných i měšťanských škol celého okresu, pan inspektor. Dle zákona se má pice o všem usnášeli tak zvaný školní výbor, složený ze dvanácti osob různých stavů, jemuž předsedá pan okresní hejtman. Tento sbor a tento nejvyšší úředník má poskytovat záruku, že se vše ve školních věcech děje s uvážením a rozhodnutím mnohých hlav, tedy skutečná demokracie, vylučující svémoc jediného člověka. To je však pouze na papíře.

Samovládce školního okresu je inspektor; není pamětníka, že by mu výbor něco změnil, zrušil, nebo zakročil při sebe větší nespravedlnosti.

A pan okresní hejtman?

»Kriste Pane, máme v okrese asi dvěstěpadesát učitelů, mám své práce dost, což bych se pletl inspektorovi do jeho věcí! A hádati se s ním o nějakého kantora, kaliti dobrý vztah, který je mezi mnou a jím.«

Nad školní výbor, takto sestavený a takto úřadující už

2 Kantoři a inspektoři

není vyšší instance. Není, ač jde o tolik lidských osudů! O lidi, kteří musí sloužiti v nejza padlejších vesnicích bez spojení se světem, bez hostince a vhodného bytu. Takovému chudákovi se doručí dekret — a musí jít.

Je tu ovšem zemská školní rada jako úřad dozorcí. Ta však zakročí jen, jde-li o nějakou odůvodněnou stížnost.«

Leč odůvodněná stížnost! Inspektor řekne: »Nemám nikoho pro tu zastrčenou školu,« vypočte, proč tam nemůže dát nikoho jiného, služební zřetel rozhoduje a basta.

V tom malém pokojíku páně tajemníkově jsou veliké skříně. V nich originály všech dekretů a ostatních listin přerůzného obsahu, jimiž se určuje úřední osud učitelův.

Jsou to tištěné formuláře: jen se tam vpíše jméno kandidátovo, místo, kam je poslán, datum nástupu — papír se doručí a věc je vyřízena.

Toť tedy je v hlavních rysech tak zvaný okresní školní výbor, zřízený všude, kde je okresní úřad. Toť na pohled neviňoučká instituce, o které by člověk myslil, že tu vládne poctivost a spravedlnost. Vždyť je přece veden pěstouny dětí, budoucích to státních občanů.

Literatury o školách máme dost. A přece všecko plyne na povrchu. Učesané, uhlazené, tak jako páni tajemníci mají v pořádku svůj archiv a přeje-li si kdokoli něco a nejde o úřední tajemství, za chvílku vám vyhledá a k nahlédnutí předloží čistě, pravidelně krasopisně napsanou listinku, půlaršíček, kde je suše řečeno, co se událo. Je to stará, staletá tradice, vývoj takového školního výboru.

Už tím nikdo nepohne, neboť všechno vzniklo a rozvilo se přesně podle lidské povahy. Lidská povaha je krocené ďábelství a proto jako ve všech těch krotitelských úřadech ze všeho čouhá čertovo kopyto. Ale je zajímavé ukázat, co je na papíře a jaká je skutečnost. A tu již dovolu, abych vám to ukázal, ne, že bych čekal nápravu, ale proto, že ve všem tom díle lidském spatříte tajemný prst vyšší, ba nejvyšší moci, té moci, která i listině, zvané dekret, dovede propůjčiti význam až klasického neřádstva. Je to hezký kousek papíru: často s tisknutými ozdobami, má rubriky, učitelé píšou krasopisně, tedy na pohled věc roztomilá. Ale bývá tu zaklet osud — až smrtelný.

Tož slyšte:

2

Pan okresní hejtman, jinak vrchní rada politické správy, je štíhlý padesátník: má pěkné černé, dobrácké oči, klidné chování, bezvadný oblek, husté, ostře stojící, dosud nepatrně šedivějící vlasy.

Je velké »zvíře« a proto i v demokratickém státě náležitě hlídán. Než se k němu dostanete, musíte projítí předsíní s roztomilou slečnou u psacího stolku. Ona vás pronikavě změří a často už dle prvního pohledu, neznajíc vás, zamezí přístup k milostpánovi sdělením, že není přítomen.

Jinak projde prvním, pak druhým pokojem a teprve třetí je pracovnou nejvyššího pána; za ní už je jeho soukromý byt.

Pan okresní hejtman je velmi hodný pán. Všecko řeší s úsměvem a pokojně. Ale těžko byste našli úřední záležitost, kterou by on rozhodoval. Neboť jeho úřad má mnoho odborů a v nich se provozuje denní práce: tam jsou akta a s těmi si lámou hlavy referenti.

Tož pan hejtman jen naslouchá, kývá, vrtí hlavou, diví se, napíše na kousek papíru jméno návštěvníkovo a jeho záležitost. Jde-li o závažnějšího hosta, telefonuje příslušnému úředníkovi, pošle k němu žadatele, slíbí vyřízení a v nejkrásnější shodě se návštěva propouští. Opravdu výtečný, správný, poctivý člověk a úředník.

6 Kantoři a inspektoři

Ale přece — bože na nebi, jaké ohromné dílo jsi vytvořil v člověku, připustiv, aby se rozdílem od živočichů vyvíjel v tak zvané oblasti duchovní.

Měli jste pana hejtmana viděti ráno, když se vzbudil s lůžka. Sice má nejjemnější noční košili s barevnými střapečky, spí v široké posteli na perových matracích, zahalen do hedvábné přikrývky, hájí sám, neboť, nastojte, toto dítě Štěstěny, vzešlé z nejprostších, chudičkových poměrů a dosáhnuvší takového skvělého postavení — churaví už dlouhá léta strachem z nemoci. Nevyléčitelným a strašným. Bůh ví, jak k té chorobě přišel, je to vývoj dlouholetý. Ale od čtyřiceti let je přesvědčen, že není v pořádku srdce, že není v pořádku žaludek. Stálá tíseň mozková, nechutenství střevní, v domě musí býti klid, paní hejtmanová aby zešilela vymyšlením jídel, lehkých, ale vydatných. V obývacím pokoji musí býti měřena teplota, nic nesmí hlomoziti, upadnouti, dveře se smí tichounce otevírati i zavírati a přes to vše vidíš stále usouzené pohledy, nemluvnost a zničující, stručné výčitky. Takové je to doma.

A v kanceláři? Už jsem vylíčil: jakoby šlo o nejzdravějšího a nejspokojenějšího člověka.

Tedy opakují: zázrak nad zázrak je lidská bytost a její duch. Pan školní inspektor! Šedesátník, sehnutý, s černými brýlemi, tmavým knírem a licousy — na první pohled poznáš učitele. Ale jaký vznešený muž! Má vzornou choť, náruživou sběratelku starožitností, byt je takřka museem. Jediného nejhodnějšího syna studenta, zahrnutého tichou,

nevtíravou láskou rodičů. Všecek styk se v rodině rozvíjí v láskyplných slovech, druh chce v obětavosti překonati druhu. Výjimka na světě — dokonalé dílo Prozřetelnosti, jež ve svém nevystihlém rozmaru sem a tam vytvoří a mezi ostatní bestie postaví anděly, aby vyrovnávali protivy, dokazovali, že tvůrčí síla je rozkoš, jejíž krása je tím oslnivější, oč temnější byly ničící pudy, na jejichž základech vyrostla.

Za panování tohoto muže je školní okres nejšťastnější rodinou.

Co to znamená, pochopí jen ten, kdo ví, že v tom nevelikém úseku země je sto deset škol a skoro tři sta učitelů a učitelek, že tu jsou zapadlé vesnice s jednotřídkami a dvoutřídkami, kde od stanice dráhy nebo autobusu je třeba jíti až pět hodin, vesnice bez hostince, s byty tak primitivními, že musíš spáti s hospodáři, živiti se konservami, vejci a chlebem.

Pan inspektor má velikou mapu svého okresu a mnoho starostí mu působí, má-li obsaditi místo v zastrčené dědině.

Musí se obětovati začátečníci, ale dlouho v takové Sibiři nikdo nezůstane, Jeda samotář, nebo kdo ženitbou získá nemovitý majetek, nebo někdo, vyrostlý v tak ubohých poměrech, že život se slušnými příjmy považuje i v nejbídnější vsi za štěstí.

Vždyť proti poustevníkům, mnichům, misionářům — jak skvělý je i tento jeho život!

3

Pan tajemník hlásí před jedenáctou hodinou návštěvu. Slavný spisovatel, jehož díla jsou v rodině páně inspektorově vysoko hodnocena a s největším zájmem čtena.

Pan inspektor vyskočí a kráčí vzácnému hostu v ústrety.

Mužové se po prvé poznávají osobně.

Mistr je statný šedesátník s dlouhým, prošedivělým plnovousem. Zhloubá se svýma černýma očima pátravě, ale uctivě do skromného, laskavého obličejce školního inspektora a je hned ovanut příchylností, svádějící ku bratrské upřímnosti.

»Ach, mistře,« hovoří inspektor, uváděje hosta ke klubovce, »jak vděčím příčině, pro kterou ke mně přicházíte! Jsem vašim opravdovým ctitelem. Také žena i syn. Mohu-li vám jakkoli posloužiti, splním s největší radostí každé vaše přání.«

»V Turovci učí od začátku školního roku paní Jiranová. Je rozloučena od manžela, kdysi už učila a byla znovu přijata.«

Inspektor vrtí hlavou. Pak odběhne ke psacímu stolu, vezme odtud velkou listinu a zhloubá se do ní.

»Ano, Jiranová — je těch mých svěřenců tolik, že mi jména unikají. Nuže, co má s paní kolegyní býti?«

10 Kantoři a inspektoři

»Má syna, chodí do čtvrté třídy, má zde byt: do Turovce ovšem denně jezdit nemůže. Proto tam přesídlila s matkou i hošíkem. Račte uznati, že je to nákladné, dvě domácnosti, nepohodlné, ale i —« Umělec se zachmuří, nechce se mu do řeči.

»Pravda,« míní inspektor, »ovšem prozatím —« »Drahý pane,« živě přeruší mistr, vyciňuje, že před tímto čistým úředníkem nelze hráti komedii, »ta paní je mou literární spolupracovnicí. Nesmírně důležitou. Vrhám své věci na papír horečně a bez kázně. Však mi to bývá pravidelně vytýkáno. A jsem už takový, že se mi protiví, čísti své věci vícekrát. Jednou musím — to je, když ze svých, v horečném varu vyvřelých škrabanic diktuji do stroje základní text. Můžete si představit, co tu je chyby pravopisných, slohových, ale i skladebných. Slečny v kanceláři se mění — bývají s pravopisem na štíru. O slohu nemluvím. Dříve jsem se musil chtěj nechtěj podrobiti celé dřině korektorské. Musil jsem opravovati chyby gramatické, slohové, skladebné — to je hrozná svízeľ. Autor nemá objektivního úsudku — konečně i vady bývají důsledkem tvůrčí logiky — řekl jste, že mé věci čtete. Jste-li upřímný, jistě souhlasíte se všeobecným o mně míněním, že jsem neukázněný — o těch jiných výtkách, rýpavosti, kazisvětství, nemravnosti ani nemluvím. Je to těžká věc: silnější duchové nebývají pravidelně současností správně ocenění.«

Inspektor pohodil rukou.

»Ale celek je dle mého mínění oslňující a hodnot-

ný. Prosím však, pokračujte, vaše slova mne nesmírně zajímají.«

»Paní Jiranová je korektorský genius. A věru mi tuto dámu poslala dobrotivá Prozřetelnost. Ach, jak se mi nyní pracuje! Vychrlím, nadiktuji, ostatní dostane ona do ruky a zpracuje až k hotové knize. Musí čísti text nejméně čtyřikrát, pravidelně pětkrát. Je to hrozná dřina, duševně vyčerpávající, poněvadž čtenářka by ráda nerušeně vnímala, ale korektorka musí hledati chybičky, čárky, tečky, opakující se slova, vazby — eh, vždyť jste také autor, víte to stejně dobře jako já. Nuže a nyní, když ta dáma učí v Turovci, nemůže korigovati. Má tam malý byt, třídu, kde je nejvíce opravování — tedy se musím zase dřítí já. Do noci, pane inspektore — a já odvykl. Mně se ta práce hnuší. Ne — já ji už déle dělati nemohu.«

»Pomohu určitě!« slibuje inspektor.

Mistr pak ještě připomíná:

»Ale věc má i jinou stránku. Paní Jiranová je za korektorskou činnost placena nakladatelstvím měsíčním služným. Tento příspěvek jest jí při bídném platu nepostrádatelným. Ale nyní, když nepracuje, nechce bráti plat. A neběře jej. Taková je — zadarmo nevezme ani korunu. Vůbec, pane inspektore, je to krásný charakter a vzácná inteligence.« »Mistře — dnes máme pondělí, co nejdříve pojedu do Turovce, podívání se na ni a uvidíme. Tolik vám slibuji: při první příležitosti ji tu máte. U nás je tolik škol — záhy se něco nalezne.«

»Pane inspektore, jak jste dobrotivý! Nerad cítím

12 Kantoři a inspektoři

kliky. Kdyby nešlo o důvody tak závazné — já bych protekci nehledal.«

»Jaká protekce? Jsem člověk dobrý, ale ve službě neznám šmejdu žádného druhu. Zešedivěl jsem v tomto odpovědném a nepomyslitelně, ano, zákeřném úřadě. Učitelstvo, mistře, toť je hromada zcela zvláštních bytostí. Od obecné školy až k universitě. Nebudu mluvit všeobecně, každý jsme individualita a každá osobnost je mistrným dílem božím. Hruzný protimluv a kořen vši bídy učitelské je v tom, že ti lidé jsou povoláni, aby vychovávali budoucí pokolení, ledy úkol nejvyšší, nejposvátnější. Takový musí člověku stoupnouti do hlavy. A pravidelně je jím každý kantor opojen.«

V hlubokém mlčení se inspektor tiše, zádumčivě zahleděl na mistra.

Ten seděl jako pěna a napiatě poslouchal.

»Vás, skvělého dušeznalce poučovati nebudu. Ale jste i právník a podrobnosti našeho oboru vám přece nejsou známé v úplnosti. Jsme zvláštní svět: svět stejně hluboce vážný, jako i,« vzdychl, »titěrný a směšný.«

K tázavému pohledu básníkovu doložil:

»Řekl jsem: Vychováváme generace. Podobný úkol, jaký určil Kristus učedníkům, posílaje je do světa. Ale nyní, prosím, považte: Je kultura požehnáním? Není ona soustavným a v celku škodlivým kažením přirozeného, pudového, zdravého živočicha? Ach, po tisíciletém vývoji se už s tím musíme spráteliti. Avšak dále: Čeho žádáme od učitele? Aby přinesl vysvědčení dospělosti z učitelského

ústavu. V takovém se učí hlava nehlava, jeden jako druhý. Osobitých vlastností učitelských se nedbá — kampak s takovou ideou! Není proveditelná. Tož jeden se naučí více, druhý méně. Jeden je z rodiny zlodějské, jiný byl vyplán jako v ba vlnce. Jeden je surovec, druhý netýkavka. Jeden pije, druhý chodí za ženskými, jeden se plazí, jeden chce do předu s neohebnou páteří. Inu, směsice, až je člověku z té křiklavé barevnosti úzko. Během měsíce se u mne vystřídají skoro všichni. Musím za nimi do škol na inspekci — nu, věřte mi, jen vejde do dveří, nebo já k němu do třídy, podívám se mu do očí — a ač jsem krátkozraký, prohlédnu panáčka, slečinku, paničku. Strašná věc jsou zapadlé vesnice. Máme kouty, že tam lidé nevědí, co je Praha. Že máme republiku, presidenta! A ke všemu, nevěřil byste, v celku venkovský lid, jako nejsilnější živel původní přírodnosti je v tajném boji proti škole. Kluk by mohl pásti krávy, učebnice stojí peníze, je třeba lepších šatu a to hlavní: sedlák čuje svým živočišným příslušenstvím ku hroudě a dobytku, že všechno to učení je pro kočku proti ostatní přírodě, která je neučená, ale má zdrcující převahu a v této zdrcující převaze se svou neučeností dospívá k ohromným výsledkům. Sedlák čuje, že ta kráva, že ta koza a každé zvíře má hlubší moudrost, že žije spokojeněji — můj ty bože! taková laň a takový opilý sedlák, smrdící a láteřící — ne, mistře, kam by nás ty řeči zavedly. Snad někdy jindy, prokážete-li mi čest častějšího styku. Ale přece se musím ještě dotknouti té základní vlastnosti učitelské:

14 Kantoři a inspektoři

nafoukanosti. Prýští ze značné moci, kterou mají učitelé svou neobmezenou volností žáka pustiti, nebo nechati propadnouti. Táta milionář, poslanec, fabrikant — a takový kantůrek může špatnou známkou rozrušiti domácí klid. A zase: Jsme vychovateli generací, my jediní — eh, je to do nás vstřebáno staletími a má to tedy hluboký smysl, nuže, mistře, na vaši paní korektorku se podívám a co nejdříve ji umístím zde.«

Jeho oči zazářily, úsměv byl dětinsky čistý. Tiše podotkl:

»Odváženo služebně: poctivá věc. Ona paní má zde byt, má synka, dvojí domácnost, malý plat. Naproti tomu zde máme mladíky, mužského i ženského pohlaví, kteří mohou na venkov, ba, kteří venkov prodělati musí. Budu tedy postupovati spravedlivě. Ale, mistře,« ztišil hlas, »to je právě ta přezajímavá věc: toto jsou důvody pádné — i nicotné. Potud, že kdyby se věci takto braly — měl bych neustálé stěhování národů. Každý vám dokáže, že vesnice je bída — město ráj. Proto my inspektoři, nejsem nejhorší a mám měkké srdce, vyslechneme argumenty, uznáme jejich platnost — ale necháme věci jaké jsou. Neboť bychom jinak špatné stanice neobsadili. Na vesnici jsou spokojeni jen řídicí učitelé. Mají byt, žijí lacino, jsou první osobou v osadě — věru, ti lidé mají všechny podmínky ku štěstí. A toho času pro vedlejší zábavu! 1 děti pošlou raději na studie, než by se stěhovali. Ale zase zabřídám na vedlejší kolej. Chtěl jsem jen říci: argument můj ve prospěch vaší chráněnky jest — že mohu posloužiti českému básníkovi.

A pro tento důvod bych rád a třeba i s úřednickou bolestí všechny ostatní přehlédl.« Páni vstali a krásně se rozloučili.

4

Turovec! Uprostřed mírně zvlněné roviny, v tom tajuplném kraji jihočeském, kde příroda není ani ohromná, ani střízlivá, kde se role střídají s lučinami, lesíky a potůčky, všude jsou rozsypány drobné vísky, v tom kraji, který udržel a udržuje češství v jeho neporušenosti, češství stejně Husovo, Žižkovo, jako Chelčického a Štítného — tedy člověka bestii i světce, tu se na mírné vlně krajinné zvedá vesnice s kostelíkem, školou, fárou, návrším s několika zánovními domky, sídly obchodníků a živnostníků. Odloučená, ale čistá obec. Vejdeš-li sem, jakoby vše od sta let ustrnulo ve zděděných zvycích a činnostech.

Škola, čtvercová bílá budova o jednom patře se zahradou. Nenápadná, výraz tehdejších časů, jednoduchosti, praktičnosti a láce.

Trojtřídka. Panuje tu statný pan řídící s krásným, čistým pohledem, šibalským úsměvem, dobrák od kosti. Má mladou ženušku, ti lidé žijí jen svým povinností. Křivého pohledu neznají, nehezkého slova nevypustí z úst.

Toť bezejmení hrdinové, tvořící jádro pravé inteligence. Té, jež neuvědoměle vytušila, že venkov je poslední útočiště a spása lidské kreatury, otrávené kulturou. Na venkově že je lék proti bestiálním výstřelkům, tam že sice zuří strašný boj mezi krutými zákony přírody a člověkem, který ji musí zotročovati, aby

byl živ. Ale ten boj že je posvěcen nutností — nad ním vychází a zapadá slunce, je provázen písni ptactva a těžkomyslnou nocí je obrácen v nejkrásnější poesii.

Venkov je nejmohutnější dílna tvůrčí, odtud čerpají národové životodárné šťávy mravní i hmotné. Pak tu máme pana učitele: červeného, pohyblivého, milovníka nevinných taškařic. Jeho baculatá panička mu dala páreček rozkošných dítek, daleko široko byste nenašli tolik čtveračivého a líbezného štěstí manželského.

A jaký je on skvělý kantor! Houkne na kluka, až se třída otřese a při tom jej celuje očima, že by se nezdárník lítostí a zlostí nad spáchaným zlem rozplakal.

Naši paní korektorku uvítali páni kolegové i jejich ženy, jakoby k rodině patřila. Jen se vzájemně do sebe zadívali a už tu byla jediná vnitřní jednota.

Měšťáci! Vyžilci a přesycení! Máte divadla a koncerty! Máte kavárny a Barrantovy! Máte prvotřídní i hodinové hotely! Nalíčených děv všeho druhu — a vytváříte Sodomu. Nepřispíváte ku blahu celku — ne, vy jej rozežíráte. V takovém Turovci v dopolední přestávce ve sborovně byste viděli a slyšeli, co je pohyb prostého srdce, hnutí čisté duše — co je opravdová veselost. Ale i vy jste tvůrci kusu světového pořádku. Co vy zasviníte a zavšívíte, spraví vesnice. Všecko je v souvislosti, všecko nerozborná logika — — »a Kriste pane,« hlásá pan řídící v jednotlivých třídách, »mně se zdá, že k nám kráčí od autobusu pan inspektor!« Do učitelů jako když hrom udeří. Oči zazáří, ale za chvíli jakoby se nechumelilo.

Dveře třetí třídy se pomalu otevrou a jako stín se vloudí pan inspektor.

Učitelka, paní Jiranová, se uctivě ukloní, ale nenuceně učí dále.

Inspektor se postaví do koutu, napiatě sleduje mladou ženu.

Sotva vstoupil do třídy, byl překvapen hrobovým, ale hutným tichem.

Ach, kolikrát obcoval při vyučování! Kolik těch různých učitelů, učitelek vyslechl! Jak jej vždy zajímalo vystopovati u každé osoby jiný duchovní styk mezi učícím a dětmi.

Učebná osnova! Čtenáři drazí — to je věc stejně směšná, jako veliká, ba ohromná. Směšná, neboť se má pro tisíce různých malých, menších, dospívajících i dospělých lidiček sestrojiti dílo, jež by jejich věku a jejich rozumu hovělo. Ovšem, sestrojují osnovu lidé dle prastarých vzoru. Je to vývoj nenápadný, vývoj železný. Ale dítě z jihu, dítě ze severu, dítě z nezapadlejší vsi a dítě velkého města, dítě chudáků a dítě boháčů, dítě lumpů, zločinců a dítě rodičů až svatých, dítě chápavé, vyvinuté, že by zdolalo svým duchem starce a dítě zakrnělé, málem blbé — — každý ten rozumek, každá dušička jiná, jiná v kořenech. Ale na všechny má platiti táž osnova. Nadto plod víceméně byrokratů, suchých mozků, nebásnický, nahá fakta a všeobecná data. Nikde tu není odpověď, proč naše maminka Frantíka zmlátila, že byl sousedovi na hruškách, ale proč Pepíka jen jemně vytahala za ucho, když se stejně provinil.

20 Kantoři a inspektoři

Nikde tu není odpověď, proč pan farář z Lišan má mladou kuchařku, je lakotný a svárlivý, ale v neděli na kazatelně umí tak domlouvati lidem do svědomí, že pláčou a sténají, pan vikář je jeho častým hostem — ale píše do novin a každý se ho bojí. Ale proč naproti tomu pan farář z Mutic má staříčkou sestru, rozdává všecko chudým, chodí otrhaný jako žebrák, děti bere při vyučování na klín, mazlí se s nimi, vypráví jim o zázracích — ale týž pan vikář mu píše zlé dopisy, že učí, co mu přinese slina na jazyk, nedbá osnovy, dělá ostudu svému stavu oblekem i chováním. — Papírová osnova a tisíce, statisíce nejrůznějších povah a vlastností — ale kantoři se té osnovy drží, srážejí největší různosti do jedné vyježděné koleje, lámou nelítostně zvláštnosti a často zničí jednotlivé krásy až zázračné.

Tedy děti buď trpělivě sedí, nebo se vrtí, chvílemi poslouchají, chvílemi zívají, chvílemi pod lavicí vyvádějí taškařice — ani jedno procento není duší u díla, jež je tu budováno věky a nemůže býti jiné. Nemůže — neboť nelze postaviti jednoho učitele před jedno dítě. Musí býti souborné hospodářství proti úžasné osobitosti a svéráznosti.

Výsledek tedy: nesmysl a směšnost.

A přece! Nikoho nezajímá, co z té osnovy učitel vysvětluje, ale děti, studenti, posluchači vysokých škol sedí a něčím mohutným puzením se proti té směšnosti a nesmyslnosti nevzpírají. Ba oni, i nejhorší a nejméně chápající to ono pochopí, to ono déle podrží v paměti. A všichni doma opakují, učí se, pracují o úkolech — —

— neboť učitel zkouší, uděluje známky a na vysvědčení posoudí malého, většího i dospělého žáka. Vysvědčení — toť kus životního osudu žáka i jeho rodičů. Vysvědčení, kus papíru, vzniklého dle nejobecnějšího, povrchního, často jen citem diktovaného hodnocení jednoho ze čtyřiceti, padesáti i šedesáti jiných, vysvědčení kantora zkušeného, nebo mladého zajíce, zlomyslného, nebo poctivce, povrchního či moudrého, zloducha nebo šlechtníka se srdcem přetékaným láskou. Vysvědčení, které v osm hodin ráno znělo na propadnutí, ale slzami otce či matky, domluvou řídicího, protekcí bůh ví jakého původu bylo v devět hodin změněno, aby žák prošel.

Tož tedy pan inspektor stojí v koutě jako duch a čím dále, tím více jej zajímá tento určitý vztah učícího a dětí. Paní vypráví něco z vlastivědy: oči hochu i děvčat jsou zapáleny, pozornost vystupňována. »Hroudo, dávej pozor, myslíš na něco jiného!« pokáraný se začervená, pro chvílku přervané spojení s učitelkou je záhy obnoveno. Ale jaké spojení! Spojení živého, nadšeného ducha, s rozkoší pracujícího, jež jen tenkrát se potkává s výsledkem, když ten, kdo z mrtvé osnovy dovede vykouzlit život, pudem nebo uvědomělým poznáním, nalézá onu tvůrčí sílu dávných myslitelů, kteří nechťeli bezduchý výrobek papírový, ale živný chléb. Chtěli živný chléb neznámým tisícům, ze kterých má každý jinou chápavost. Rval se tedy jeden s nespočetnými neznámými o něco, co se nesmělo zdařiti, i kdyby ten, kdož tu kostru budoval byl geniem všech geniů.

22 Kantoři a inspektoři

Ale osnova tu je. Ona se celkem nepatrně mění a doplňuje. A je-li tu taková osnova, je tu věčný boj, aby se k dílu hrubého průměru přilákalo ústrojí vždycky osobité a jedinečné, jakým je lidská bytost, dílo věčné moudrosti, jehož tajemství nikdo nikdy nepronikne.

Nejskvělejší učitel — a nejduchaplnější osnova — vždy nesmysl, nejžalostnější nepoměr a nejbídnější neúspěch.

Ale inspektor stojí nehybně opřen o stěnu a pozoruje děj, jakého dosud neprožil v této ojedinělé zvláštnosti. Ač nevidí učitelce do očí, slyší její příjemný hlas, vyciťuje žhoucí sílu z bytosti vanoucí, sílu, o které nevíme, které si nedovedeme ani uvědomiti, kterou nepochopíme, ale která je vzácným darem uměleckým. Vzniká radostí z povolání, vzniká z rozkoše zápasu třeba i marného, vzniká z touhy, učiniti zajímavým všecko — tedy i suché a v tolik ubohých formulek utopené školní učení.

Vznešené ticho vlní se učebnou. Kde které oko se vpíjí do každého slova učitelčina. A inspektor vrtí hlavou — vzpomíná, je-li to, čeho je účasten ve skutečné učebnici, nebo jde o improvizovanou, ale duchaplnou, nejkrásnější přednášku.

Je konec, ozval se křiklavý zvuk zvonku.

Spojitosť duší přetržena — učitelka ukončí včtu, obrátí se s tichým úsměvem k inspektorovi, setká se s nejkrásnějším úsměvem, s jeho zářícíma očima a oba, on napřed, jdou do sborovny.

5

Sborovna! Kdyby nic jiného nezplodil duch starých dob — sborovna, ač je nutností, tvoří nejpříjemnější útulek školního života. Sborovna, toť malá republika, toť bašta nepsaného a nechtěného, ale železným tokem školního vývoje vytvořeného odporu proti ředitelně. Sborovna — tu vládne volnost projevu, kamarádství nebo škádlení, nebo i zjevného nepřátelství. Ve sborovně si učitel oddechne, často i odplivne nebo se ze srdce zasměje. Zakouří si, nasvačí, vtipy poletují vzduchem. Sborovna, toť přirozenost a lidství, volnost — ale ani nejroztomilejší řídící, nebo ředitel se tu necítí úplně srostlý a v úplné jednotě s kolegy.

Sborovna je obraz člověka, jaký je a jaký by byl stále tak rád: může zívati, může se hadati, může flirtovati, může usednouti do koutku se svým zoufalstvím a býti jist, že ho nebude nikdo obtěžovati. Sborovna je uvolnění ušněrované bestie. A poněvadž šněrování je útok proti přírodě — tato světová vládkyně si vykouzlila ovzduší, kde se učiní zadost jejím právům.

Ředitelna? Sousedí třeba se sborovnou: smích, hádky doléhají odtud k sluchu řídícího. Doléhají, ale nepřemohou ovzduší, které je v každé ředitelně domovem.

Pan řídící v Turovci: inu, jasná, přímá, poctivá duše, plná citu i humoru. Jen se jděte na něj podívat, je-li doma

24 Kantoři a inspektoři

po večeri v krátkém župánku, s kostkovanými trepkami na nohou. Každou, i nejhorší náladu zkrotí kouzelným pohledem, vtípem, ale rád hovoří i o vážných věcech. Knihy jsou mu stejnou potřebou jako jídlo. Je-li ve sborovně — není roztomilejšího kolegy — sama skromnost a vrozený takt. Zmizí často nenápadně, vidí-li, že kolegové a kolegyně se přes všechnu jeho dobrotu musí zdržovati v tom, co by si tak rádi upřímně pověděli. Je to už takové, že před pánem se služebníci nikdy úplně spustiti nemohou.

Ve sborovně už není jeho oko tak zářivé, mysl tak lehká, srdce tak na talíři. Čerti vědí, v čem to je! Ale v ředitelně, malém pokojíku, ač tu je starosvětský nábytek, v okně plno květin — tam i náš pan řídící se musí nutiti do úsměvu, musí si chvílemi starostlivě sáhnout na čelo. Vtip ustydne na rtech, oko stále se zatoulává k hodinám — němý pokyn hostovi. Vlastní manželka je tu přijímána s odstínem chladu, milovaná nevěsta by tu byla udeřena něčím studeným, co umrtví i nejhroucnější cit.

Všecky ředitelny jsou takové. A rozhlédneš-li se, abys našel zdroj toho lámače štěstí a pohody — padne tvé oko na skříň nebo regál, padne na pracovní stůl. Tu jsou všude nakupeny papíry, motouzem spoutané svazky — a z nich číší všechno to, co i nejrozpustilejší mysl zasáhne úzkostí, — na čele vyskočí vrásky, obličej ztuhne. Mrtvé papíry že by to mohly způsobiti? Ach ano, papír! Ale jaký papír! Duše národa se zachvěla poselstvím Prozřetelnosti. Poselství je zachyceno těmi, kdož duchovní proud lidu

vtělují do zákona. Ten zákon provádí ministr, zemský inspektor, školní výbor — cesta složitá, cesta těžkopádná.

Pan učitel onemocní souchotěmi, potřebuje dovolenou, aby odjel na jih. Dlouho se přemáhal, učil, doufal, že chorobu zdolá šetřením se. Náhle je zle. Lékař nařídí změnu podnebí. Máme telefon, máme rychlíky, máme demokratickou ústavu. Přirozený běh věcí by žádal, aby ten nemocný učitel navštívil pana ministra, který by na první pohled poznal vážnost případu a řekl: »Kamaráde, jděte!« Nebyl by to ideál úřadování? Nerozuměl by se takový pořádek sám sebou? Poněvadž by se rozuměl — proto se zvolil úplně převrácený a nesmyslný. Zvolil se nákladný, lidskou duši přímo urážející a ubíjející. Úřední lékař, řídicí učitel, inspektor, školní výbor, zemská školní rada, ministerstvo je v pohybu — a potom přinese pošta panu řídicímu aršík papíru, kde více tisku je škrtáno, než zůstává v platnosti — ubožák obdržel dovolenou a pan řídicí uschová listinu v almaře. A poněvadž je takovým způsobem od pradávna fackována přirozenost, je znásilňována a zdravý rozum lámán přes kolena lidmi vzdělanými, lidmi čestnými, lidmi někdy geniálními, jichž sta — tisíce, ba miliony to všechno vidí, hubují, ale hnouti tím děsným strojem nemohou — proto každý, kdo do ředitelny vstupuje, je zaražen tím, co z té skříně, z toho regálu, z toho psacího stolu naň dolehne. Démon úřednosti zde panuje. Démon, upír — nikoli papír, ale příšerná obluda, vytvořená starobyrou duchovostí,

26 Kantoři a inspektoři

upředená poctivýma rukama, bystrým rozumem, vtípem i důmyslem.

Skloňte se proto před archivem ve skříni ředitelské! Nepodceňujte jeho žlutnoucí papíry v domnění, že tu je neživá ubohost!

Vždyť v těch svazcích je utajen stejně kus štěstí, že konečně přehlížený postoupil, byl mu zvýšen plat, mohl věsti k oltáři milovanou ženu — a stejně propast zoufalství, kdy byla zlomena hůl nad pijákem, karbaníkem, partykářem. Z vůle téže Prozřetelnosti hřešícího, ale nemajícího nikde zastání. Stejně velkolepý švindl se zaplacenou roční dovolenou podle vysvědčení lékaře, který s chytrákem hrál v karty, našel choroby, o kterých představení věděli, že jsou vylhané, ale výtečník — pěstoun mládeže, měl politickou legitimaci, řečnil na schůzích a vyřídilkou vymámil všeho odpuštění! Vymámil kvalifikaci, postup, ač byl záletníkem, měl nečisté dluhy, ale mechanicky své hodiny odučil. Co bylo lze vyšvindlovati, vyšvindloval a opovážil-li se inspektor muknouti — už tu byl poslanec a pohrozil: Ublížíte-li našemu člověku, vymácháme špinavé prádlo celého okresu — máme bohudíky materiálu, až se žaludek obrací.

Krásně jsou složeny, očíslovány svazky, přehledné indexy podle jmen i letopočtů. Pokojně leží dekret na dekretu — ale v každém je kus živého osudu, všude dílo téže kultury, která po staletí, tisíciletí štěpuje opičáctví, vzpuru, nenávisť a týrání až k smrti — aby touž rukou bušila na tajemnou bránu příbytku prášily, jež toto všecko

nařizuje. Činí totéž současně velkým i malým, velkolepým i titěrným, přesvědčuje se denně, oč šťastnějším je sysel ve svém brlohu, vlaštovka, prohánějící se pod klenbou oblohy, všecko bez výjimky kolem dokola je šťastno v nevědomosti a pudovém ukájení svých potřeb — jen on jediný, on, člověk, musí do kopce valiti kámen Sisyfův — ačkoli ví, že jej nedovalí, ale v této marnosti tuší ohromnou sudbu — k něčemu přece jen plodnou a účelnou — třebaže plodnou v neplodnosti a účelnou v marnosti.

Klaňte se, pravím, před spisovnými s papíry! Vstupujte do ředitelny s obnaženou hlavou jako do chrámu. Neboť jeho oltář, jeho tabernakul s nejsvětějším tělem je jedno a totéž se skříní s dekrety! Stejně božstvo utvořilo oboje.

»Mám radost, paní kolegyně, že jsem vás poznal lidsky i úředně,« hovoří pohnutý inspektor k paní učitelce, když čekají na návsi autobus, kterým dozorce má odejti. »Vše je zvláštní, vymyká se z pravidelné služební koleje.«

A pohlížeje zádumčivě do jejích velkých modrých, jedinečně výmluvných očí, dodává:

»Ctvrtstoletí jsem inspektorem, dvakrát, třikrát v týdnu nějakou tu školu navštívím. Mám tedy zkušenost, abych pochopil každou učitelskou osobnost. Stačí deset, patnáct minut a mohu klidně opustit třídu, vím vše. Hle, a dnes, skoro hodinu jsem u vás setrval já, v celku suchý praktikus a bavil jsem se výborně. Utekl mi při vás čas tak rychle — nu, však se pan řídící i pan učitel jistě divili. Ještě více tomu, že jsem dal najevo, jak rád bych vám toto všecko pověděl samotné. Dlouho vás zde nenechám.«

Učitelka jen vděčně zírá do dobrotivého obličeje inspektorova, neschopna slova. Vycítuje nejkrásnější vlnu vnitřního soucítění, jemuž by každý zvuk ublížil.

»Ve čtvrtek máte volno, jistě k nám přijedete. Zastavte se u mne v kanceláři po deváté, chce se mi ještě nějakého vysvětlení. Týká se mistra,« jeho úsměv byl sladce čistý, »sbohem!« Podal učitelce ruku, mírně ji stiskl a nastoupil do vozu, který se s rachotem rozejel.

Šťastná pěstounka se ještě uctivě uklání do vozu, u jehož okna inspektor usedl a nevšímajíc si, že kynul rukou, vrací se domů. »Pomysli,« hlásí vzrušena a plna štěstí matce, »pan inspektor byl v mé třídě skoro hodinu, chválil mne, až se stydím a slíbil, že mne tu dlouho nenechá. Na čtvrtek si mne pozval do kanceláře, jistě se dozvím už něco určitějšího.«

Zazpívala si líbezným sopránem, popadla devítiletého synka, zatančila s ním pokojem, ve kterém se usídlila nejkrásnější nálada.

6

Ve čtvrtek v devět hodin sedí paní učitelka v čekárně školního výboru. U pana inspektora je host, ale za několik minut odchází.

»Nuže, nyní si vás zde nechám dlouho,« srdečně vítá inspektor červenající se ženu. »Čtvrtek je sice nejhorší den, neboť jindy nemá venkovský učitel k návštěvě času — řekl jsem však panu tajemníkovi, aby mne ncrušil.«

»Jste tak dobrotivý, pane inspektore,« tiše se sklopenou hlavou mluví učitelka. »Věřu, otec by se mnou krásněji nemohl jednat.«

»Znám lidi, poznám dobrotu a krásu, i kdyby byla skryta sebehlobějí. Že pěkně učíte, jsem vám už řekl. A mohu vám sdělit příjemnou zvěst: máme zde učitelku, kterou z různých důvodů musím přeložit. Půjde do Turovce a vy přijdete na její místo. Bohužel, dostanete třídu zanedbanou, je tam prý několik neřádů — ale jistě zjednáte pořádek. Neboť se ve vás snoubí přísnost i dobrotu. Přísná dobrotu je vzácné koření. Asi do měsíce jste zde a můžete to hlásiti mistrovi.«

V pokoji se usadilo zvláštní tajuplné, nějak bolestné ticho. Inspektor se pronikavě zahledí na učitelku, která svésila hlavu. Pak se tiše, měkce táže: »Nechcete o něm mluvit? Hle, a proto jsem vás pozval.«

Paní prudce vztyčí hlavu. Jedinečné oči, zamžené se

30 Kantoři a inspektoři

vpíjejí přímo do obličeje rozpačitého představeného, tichý úsměv oživí její ústa, prsa se prudce vlní — náhle skoro vyrazí:

»Ne, pane inspektore, jen se rače tázati a já odpovím. Vždyť je to pohádka, že máte zájem, teplý, nadšený zájem o vztah, který město stále ještě tolik dráždí. Slyšel jste jistě všelicos, ale málo a neúplně. A to,« hovoří tiše, ale náruživě, »že vy, můj představený, vy, který jste zešedivěl v naprosté čistotě mravní, vy, který jste povinen dbáti tak zvané obecné morálky, byť byla často nejbrutálnější a nejfalešnější — jde-li o učitelku, jež má býti dětem světlým příkladem — nevidíte patrně v mém vztahu k mistrovi nejen nic špatného a pohoršlivého, ale naopak, chcete mně i jemu pomoci — tož toto jest, pane inspektore, taková vzácná ušlechtilost — že ji slovo správně nevyjádří.«

Vytrhla z kabelky šátek a otírala rychle zaslzené oči.

Inspektor byl dojat. Svrástil čelo, pracně sbíral myšlenky. Ale z ženy, sedící před ním se svěšenou hlavou vanula taková divná, nepochopitelná síla něčeho nadřaděného a obruče všednosti lámajícího, že vzpomenuv letmo chvíle, kdy byl v její třídě na inspekci — cítil dotek čehosi, co zase vybočovalo z pořádku, ale mělo důležitý smysl a velkou krásu. »Nuže já,« pomalu mluvil, »se nestarám o klepy. Má žena je také taková. Má svou krásnou vášeň sběratelskou, máme hodného syna, všude je plno práce, není vůbec ani času přijít mezi lidi. Ovšem se kdysi o vás a o mistrovi mluvilo. Má choť přinesla tu novinku. Bylo to v době vašeho rozvodu. Tehdy,« chvíli

mlčel, »se ovšem vytýkalo, že máte synáčka, prý hodného a hezkého manžela — ale já a žena jsme si úsudek neutvořili, neznajíce podrobností. A také se nás případ nijak nedotýkal. Nuže — věci se provedly a mne při mé chladné a věcné povaze nadchlo, že mohu posloužiti básníkovi, jakých máme málo. Je to první případ v mé služební dráze, že mohu býti nápomocný duchu tak mohutnému.« Učitelka odměnila tato slova dlouhým, vděčným, vroucím pohledem.

»Ovšem,« mínil on po chvíli, zmaten a dojat, »bylo By mi krušno, kdybych musil učiniti násilí své úřední povinnosti jen pro tento ohled. Nechci se líčiti lepším než jsem. Pravděpodobně bych byl zůstal věren svému životnímu ideálu, sloužiti bez poskvrny a s nejčistším štítem odejít. Nu a hle,« jeho slova vroucněla, »tu jste mi tolik pomohla. Jste výborná učitelka. Hodna velkého, ba největšího města. A ke všemu je tu příležitost, kdy s těžkým srdcem, musím jednu zdejší učitelku přeložiti. Mohu proto klidně provésti tento přesun a mistr bude šťasten, že vás tu zase bude mít. Nedivím se mu, že si vás oblíbil. A jste-li schopna pracovati s ním i tvůrčím způsobem, s ním, který patří k nejsložitějším a nejtěžším autorům — je to důkaz vaší opravdu vzácné inteligence. Takový vztah má nezničitelné kořeny. Možno vám oběma záviděti.«

Tesklivé, vznešené mlčení se rozředlo v úřední komnatě. Oba cítili, že dále a podrobněji nebylo lze postupovati.

32 Kantoři a inspektoři

Proto učitelka vstala, a čekala, až tak učiní i zamyšlený inspektor. Když pak jí podal a stiskl ruku, nezdržela se: její oči zvlhly, ale slzám zabránila. »Nezapomenu do smrti této chvíle, pane inspektore,« řekla v nejhlubším pohnutí. »Je málo osob, za které se denně modlím: ode dneška budete patřiti mezi ně.«

Rychle se obrátila a odešla.

Inspektor stál chvíli uprostřed kanceláře jako přimražen.

Taková prostá, ale veliká událost. Nepamatoval, že by bylo v této střízlivé místnosti kdy vanulo tolik nefalšovaného lidství. lile — a jak byl náhle svět krásný!

Pomalou usedal a mrzutě zval nového hosta, který se hlásil klepáním.

Novoměstská škola je ve starším, velkém domě a má pěkné světlé místnosti. Je pětitřídní s jednou pobočkou, tedy má šestičlenný učitelský sbor.

Je deset hodin. Ve vysoké, jarním sluncem prozářené sborovně jsou mimo řídícího všichni učící: tři ženy, dva muži.

Někdo sedí, jiný stojí, mimo učitele Kvíčalu, který kouří a netečně hledí z okna, všichni svačí, ženy popíjejí mléka, starý pan učitel Hlavsa pomalu ukusuje z krajíce chleba mazaného máslem. V rohu opodál sedí Smetanová: usrkává mléka, mračí se, po skráních stékají velké slzy. Nálada chmurná, podrážděná. Smetanová učí dnes naposled, zítra nastoupí náhradnice.

Z protějščího koutu se náhle vzchopí učitelka Nademlejnská, čtyřicetiletá slečna. Suchá, s kamenným, žlutým obličejem, dvěma velkýma, ostře palčivýma, černýma očima.

Odkládá sklenici od mléka na stůl, otírá ústa a rychle křičí na Smetanovou:

»A já se ti, Andulo, divím, že si tu věc béřeš tolik k srdci! To by bylo, abys tu zase nejpozději od nového roku nebyla. Maminka nepovolí a najde si už cestičku. Skandál, každý máme chyby. Za Rakouska by i nejžlutočernější inspektor dal dříve kantorce ústní výstrahu a teprve pak

trestal. Ale v republice,« začínala propadati vzteku, »kvete pšenice jen stvírám všeho druhu.«

Obrácena tváří k ostatním, jízlivě spustí:

„Ať je Andula jakákoli, je to ženská počestná. Učí chvála bohu už šest let. Kdyby měl býti každý učitel nebo učitelka přeložena, že ušetří rošťákovi pohlavek pro jeho dobro, dobro, povídám, tak by bylo stěhování národů každý měsíc. Ale,« dupla, »a to musí nám poctivým, s celoživotním sebezpřemáháním vykoupenu mravností vehnati krev zlosti a hanby do tváři, že pro takovou hloupost, která je na denním pořádku všude, musí zachovala a vzorná kolegyně býti odervána od matky, domova, a učiniti místo nějaké milostnici. To je tedy něco, co já nesnesu a co musí býti tak dlouho všemi prostředky pranýřováno, až nastane náprava. Fuj, až bych zvracela.“

Stála rovná, rozkročená, oči se jí blýskaly jako d'áblici.

V první chvíli se zdálo, že nálada celého sboru je souzvučná s její.

Než rozhlížejíc se, vycitřovala váhavost a chladnou zdrželivost. Proto, ještě více rozdrážděna, zaťala ruce do boku a prchajíc očima s obličejem na obličej, vyhrkla:

»Nemám pravdu? To by bylo! Nu, pak byste všichni dohromady nestáli za nic a já bych se ve vás šeredně zklamala.«

»Tedy — Rozárko,« začal klidně a suše Hlavsa, »známe se dvacet let a jako já do tebe, vidíš ty do mne. Ale co tu dnes chláš z pusy — má tuze chatrné základy! Předně: kolegyně Smetanová mi promine, ale toho chlapce vzala

rákoskou tak, že mu málem přerazila kotník ukazováčku, měl jej oteklý čtrnáct dnů. Pohlavek, rána do zadnice — to se přece nemůže porovnávat. Kdyby byl táta žaloval — prohrála kolegyně a bylo s ní zle. To je tedy jedno. To druhé — paní Jiranová a mistr básník — holka, promiň, já tohoto spisovatele zbožňuji. Za jeho Orly a střízlíky. To je román! To je zrcadlo, postavené před tváře všem těm, kdož naši republiku podvádějí a vyžírají. Chlapík, že se mu ze žijících sotva který druhý vyrovná. Takový muž, že je velký básník, má i jiné umělecké a lidské potřeby, než takový utahaný, bezvýznamný kantor, jakým jsem ku příkladu já. Kdybych si já namluvil holku, panečku, zasloužil bych, neboť by to bylo skutečně svinstvo. Protože nemám nic mimo tu svou tak zvanou občanskou a úřední mravnost. Bez ní — zchátralec. Co budu mluvit — vezměme takového Goetha, Wagnera, jejich milenky jsou proslavené a oni, básníci, nejen dostali od současníků a potomků rozhršení, celý svět jim přál tuto jejich radost. Protože kumšt je vůbec nepravdělnost, je druh šílenství, stojí nad pojmy běžné morálky a proto ten, kdo tvoří pro veškerenstvo, má nárok na abnormální život, aby mohl podávat abnormální výsledky. Za našeho mistra půjdu do ohně a má-li naši kolegyni rád — pán bůh jim požehnej v zájmu našeho slovesného umění!«

»Ke všemu nafoukaná husa,« zasyčela Nademlcjnská.
»Je-li nafoukaná, nafouknu se také a pomyslím si něco o zádech. Budu s ní brzo hotov. Ale proto, že má ráda mistra, nikdy jí nepohrdnu.«

»Bodejť by ne,« vyrazila Nademlejnská, »blázne romantický, jsi pořád stejný a nevyléčily tebe z tohoto blouznění nejtěžší životní rány. Himl!« vykřikla a málem spálila dobré, nyní rozblouzněné oči Hlavsovy, »tohle přece nejde! Všude jinde ano, ale ve škole ne! Ta ženská dostane dospívající kluky. Tažené, však si jejich tátové a mámy povídají o tom čistém poměru jejich budoucí kantorky. Čistém, chachacha, a pan básník chodí denně za bílého dne ke své lásce do baráku, kde je dvacet partají. Partají s malými i většími dětmi. Co se děje v tom kvartýru? Můžeme si pomyslet u rozvedené paničky. Tu jsou věčné zásady, o kterých smýšlí celek jednotejně: svinstvo! A kdo je v něm, nemá učit mládež, která si musí říci: Koukejme se, hubou nabádá k mravnosti, k zachovávaní božích přikázání, ale jen odučí, už je veřejně před celým městem porušuje. Na to jsi, Hlavso, krátký. Staletými pravidly nehneš, ani je-li v nich zapleten tvůj zamilovaný básník. Nečetla jsem od něho nic, ale je prý šťoura a oplzlý.« »A já myslím,« ozval se náhle ode dveří cizí hlas, »abyste se, kolegové a kolegyně, zdrželi úsudku, až náš nový člen přijde.«

Ta slova promluvil řídící, který ze své vedlejší úřadovny zaslechl spor, v této škole vzácný.

Bylo ticho, všichni sklonili rozpačité hlavy.

Řídící bodře, ale určitě prohlásil:

»Kolegyně Smetanová obdržela dekret pro Turovec, paní Jiranová pro naši školu. Výměna provedena podle předpisů a předpis je předpis. Klepy nesmějí rozhodovati.

Zde rozhodne,« zvýšil hlas, »jak se bude nový člen sboru chovati a, to je nejdůležitější, jak bude učiti. Tím končím debatu. Ostatně máte býti už ve třídách.«

Všichni se rozešli, řídící se sraštělým čelem chvíli postál uprostřed pokoje, bezděčně vssál divný pach, smíšený ze všech možných výparu, pak se nevědomky ironicky usmál, zavrtěl hlavou a odešel do ředitelny.

8

Byl vysoký, šedesátce blízký, ale statný, a na první pohled příjemný muž. Jen jsi se zadíval do jeho pěkných, tmavých očí, poznal jsi: lidskost i sebevědomí. Měl krátké šedivé vlasy, bronzově hnědý obličej, zdravé zuby a ať úmyslně nebo z neuvědomělého zvyku si potrpěl na pěkný plyšový širák. Šedý, černý, hnědý — v létě chodil bez klobouku.

Druhého dne ráno před osmou ranní hodinou zaklepala u něho Jiranová.

Řídící ji dosud neznal.

Červenajíc se, vyslovila své jméno.

»Tož,« začal, »se posaďte, máme volnou chvíli, zkrátka vám povím, co a jak. Máte pátou třídu. V této třídě je náhodou výkvět uličnictví. Až si hochy prohlédnete, přijďte mi říci, co jste našla a jak do toho. A cokoli byste pozorovala nápadného, nebo nevysvětlitelného, nebo namířeného proti vaší osobě ve sboru — s nikým nemluvte a obraťte se jen na mne. Můžete se spolehnouti.«

Vstal — učitelka chvíli váhala se sklopenou hlavou. Ale náhle ji vymrštila, z očí vytryskly slzy, kterých potlačili nemohla, chopila se pravice řídícího, mocně ji stiskla a trhaně promluvila:

»Vím, nač narážíte. Děkuji za důvěru. Skutky dokážou, jaká jsem.«

Odvrátila obličej, rychle jej otřela šátkem a zmizela, Řídící, hledě dojat za ní, zašeptl: »Dobry člověk — — —«

Z ředitelny spěchala učitelka přímo do třídy. Byl tu rámus pekelný. Ale když vstoupila nová pěstounka, jako když utne. Hoši chvátali do lavic na svá místa, všichni stáli a přissáli oči k té, jež v jejich dětském životě měla hráti tak důležitou úlohu.

Hrobové ticho zavládlo. 1 učitelka se lehce zarděla a byla vzrušena tajemstvím prvního utkávání se dvou světů, jež mají hledati spojení, ale bývají odedávna v ustavičném vnitřním zápolení. Stála na podiu vedle katedry, oči byly horečně zanícené, měřila svěřence, ale jemný úsměv vznášel se nad malými ústy.

»Tož, hoši, přicházím k vám plná nejlepší vůle. Se srdcem prostým a plným touhy, abychom si nejkrásněji rozuměli. Mou zásadou je dobrota: ale dobrota zavazuje, aby ten druhý ji pochopil, ocenil a nezneužíval ji. Pak není hoden lásky a musí býti s ním jednáno přísně.«

Vyvolala každého žáka, rychle, znalecky jej zhodnotila a učení začalo.

Ve třídě bylo ovzduší přívětivé. Hoši s učitelky nespustili oči. Naráz se jim zalíbila. Nejen, že plynně vyprávěla, ale, že si všeho všimla, a již pohledem upoutala toho, kdo byl nepozorný, nebo se pokoušel jakkoli vyučování rušiti. Čtyři hodiny vyučování kupodivu rychle uběhly. Děti i učitelka se loučili v nejlepší náladě a všichni se těšili na příští den. Toho dne odpoledne se neučilo — byla středa.

Mistr přišel k Jiranové ve čtyři hodiny. Synek si hrál v kuchyni s kamarádem, host byl uveden do salonku. A když se rozsedl v křesle, zapálil si cigaretu a čtveračivě pohleděl na vážnou přítelkyni, vyskočily vrásky na jeho čele.

»Copak je vám?« ptal se tiše.

Pohodila rukou, ale pak ztěžka začala:

»Mnoho — fůra — ani nevím, odkud bych začala.«

»Tož ven s tím, uleví se vám.«

Paní začala nejdříve o dětech. Pak vylíčila náladu ve sboru a hovor s řídícím.

»Nu co, v tom není nic hrozného.«

»Není a je. Musil byste z vlastní zkušenosti poznati ovzduší ve sboru. Mimo pana učitele Hlavsu — o řídícím nemluvím, toť jako můj táta — jsou všichni proti mně. Slečna Nademlejská otevřeně, to se mi líbí. Vím alespoň s kým jest mi jednati. Ale ti ostatní, to je hrozně, polovičatost a nekuráž- nost. Kolegyně Hernychová by se možná začala přátelit, dívá se na mne již jinak. Já jsem si však umínila, že budu tak dlouho upiatá, pokud si mne neoblíbí úplně. Až na tu druhou slečnu — inu, ta mne může do smrti nenáviděti, nic mi na ní nezáleží.« »Pak tedy —«

Ale ona ho přerušila:

»Dobré je to. Ale přece jen,« vrtěla hlavou, »velký problém, věc nesmírně závažná. Mnoho tajných slz jsem prolila — a je nejdivnější,« zahleděla se steskem ovanutýma, z hloubky svítícíma, kouzelnýma očima do prázdna a tiše mluvila, »jak jsme se my dva často posmívali šosáctví. My, umělecké povahy, my, kteří jsme byli

42 Kantoři a inspektoři

zachvácení jedinečnou náklonností, opravdovou, bohatou, vyrostlou na vysokých základech a u vás nepoměrně vyšší inteligenci. Jsouce jí prozářeni, jsme se chtěli posmívati celému světu. A my jsme se mu posmívali.« Hebké mlčení vlnilo se pokojíkem. Ona jako ze sna mluvila dále:

»Šosáctví: slovo. Láska: slovo. V obojím rozhoduje obsah a ten je vždy jiný. Nyní, když jsem pro styky s vámi tupena, je mnou pohrdáno, chodím ulicemi jako na žhavé pudě, kde mi připadá, že se pohybuji na pranýři hanby já, učitelka mládeže — ne, mistře, nelze se posmívati. Nelze se nadnášeti. Nelze po- hrdati. Světové řády jsou budovány obecnou vůlí doby. Jsou budovány lidmi chytrými, často geniálními. Hájí ovšem průměr početné rodiny, jejímž základem je řádný život: manžel budiž věren manželce a tato manželu. Třeba při sebevětším a sebebolestnějším odříkání. Tomu se máme posmívati? Jinými slovy: schvalovati život nezřízený? Šosáctví je boj o ideu, výstřednost je jím také. Ale šosáctví je hájeno většinou, většinou zdrcující. Než i tato většina musí chtěj nechtěj uznati tak zvaný společenský nepořádek, v jakém žijeme ku příkladu my dva. Neboť i taková nezřízenost vyrostla na mocných základech, diktovaných světovou vůlí. Tož tu jsou dvě pravdy. Přijde-li však ke mně matka dítěte a vrhne mi do tváře, kterak se mohu opovážiti býti pěstounkou mládeže, dávajíc okázale a veřejně špatný příklad — musím, drahý mistře, mlčeli. Tato matka mluvila pravdu.«

»Dovolte,« přerušil ji on. Ona však nedala mu do-
mluvit.

»Vím, co chcete říci. Že to, co ona matka prohlásí za pravdu svou, není pravdou naší. Mou a vaší. My že máme opačnou a také správnou. Ohromně správnou, neboť jsme k sobě puzeni hlubokou příchyností, čistou a nezištnou. Hledejte něco takového! Nenaleznete! Výsledek je ovšem takový: já se musím soužiti, že porušuji mravní základy v očích těch, kdož mi svěřují do péče děti, musím trpělivě s věčnou bolestí nésti znamení hanby na čele. Ale mohu totéž čelo pyšně zvednouti před každým, hrdě se mu podívati do očí ve vědomí: jsem čistá, byt jste mne špinili sebevíce. Svědomí mne tížit nemusí. Všechny tak zvané prokleté lásky žijí tím skvěleji a trvaleji, čím ostřejším útokům jsou vystaveny. Bída je v tom, že si musím zajistiti budoucnost, dokázati světu, že se živím poctivě a nejsem, jak zlí jazykové chtějí tvrditi, vydržována.« Unavena, s čelem rozrytým vráskami umlkla.

Kruté ticho vévodilo v pokoji.

Mistr seděl proti ženě se sklopenou hlavou. Nemohl dobře soustředili myšlenky. Neboť byla promluvena svatá pravda.

»Což tedy,« řekl po delší chvíli, »jest nám činiti?«
»Jíti kupředu, kam nás tlačí osud. Musím napiati všecky síly, aby se mnou byli spokojeni mí žáci. Ti už donesou rodičům a jsou-li tito spravedliví, vezmou mne v ochranu. A ostatně se na každý,« ušklíbla se, »skandál zvykne. Trvá chvíli a vznikne jiný. Mluvila jsem o tom všem jen proto,

abych dokázala, že ve světě je všechno stejně důležité. I nejmenší, zdánlivě nejtitěrnější událost. A že úsudky jsou jen zněním slov, úsudek všeplatný nevyřknu nikdo. Vždyť každý mluví jen ze svého maličkého okruhu — věčnou pravdu zná jen ten, kdo věčnost vytvořil. A takový názor, mistře, jsem získala od vás. Vy jste ve svých knihách tak často a s takovou úžasnou přesvědčivostí dokázal, jak jsou tytéž věci současně tak velké i tak nepatrné. Když nyní jsem jako vaše korektorka nucena nejpodrobněji do vašich prací vnikati, a mohu pak s vámi o tom všem mluvit, skutečně mne poučujete o nejvyšších záhadách světa a jeho obyvatel. Jindy jsem vždy šosáctví zavrhovala a hlubokou, nezkracenou lásku velebila do nebes. Hle, a dnes? Však jste slyšel — « její hlas poklesl, »čímž ovšem není řečeno, že je to takto hezké ve světě. Ale my dva,« pokračovala nadšeně, »budeme tím horoucněji k sobě Inouti, čím ostřejší palba a hlučnější vřava bude řádití kolem nás pro tento náš svazek. Na velkém stínu bude i velké, oslnivé světlo. — Vidíte?«

Pronikla ho palčivýma, úchvatnou přízeň vyzářujícíma očima — on vztyčil proti ní pravici: pevné, křečovitě tisknutí, pohledy plné vzdoru — slavné mlčení dotvrzovalo, vysvětlovalo a schvalovalo — k čemu ubohé slovo nestačilo.

Mistr vstal a šťasten se rozloučil.

Paní vešla rychle do kuchyně. Miloškův kamarád se právě měl k odchodu. Dala mu na cestu tabulku čokolády a se synkem vyprovodila hochu do předsíně.

Miloš se zadíval na matku a polo káravě, polo smutně

vyhrkl: »Mamičko, ty už jsi zase smutná!« Paní se trochu zarazila, pak přivinula synka k sobě a odporovala: »Ale nejsem. Jen přemýšlím, co ti dám k večeři.«

Jmenovala několik studených pokrmů. Chlapec vyvolil, usedl za stůl a chutě se pustil do jídla.

Byl to štíhlý, statný, rovně se držící devítiletý hoch s plavými dlouhými vlasy, broskvově růžovou barvou obličeje, velkýma modrýma očima. Zdravé zuby, bujný, čtverácký výraz v obličeji. Vanula z něj chytrost i nevinnost. Rozkošný tvor. Matka večerela také: zamilovaný nápoj, kávu s bábovkou. Když oba pojedli, zahleděla se paní laskavě, ale vážně do synova obličeje.

»Mílo, byl tu pan Knotek a stěžoval si, že jste mu kamením rozbili tři tabulky u sklepa. Chce náhradu. Pověz mi, jak se to stalo. Ale pravdu!« »Mamičko, víš dobře, že jsem tě ještě nikdy nepřelhal. Povím ti to pravdivě. Ano, házeli jsme kameny, ale mířili do klád, nastavených před stavenišťem pana Čížka. Tam se nemůže nic stát. Nikam jinam jsme neházeli. Trvalo to jen asi půl hodiny. Paní Coufalová zavolala pak Stánu, zlobila se, že jsme velcí hoši a hrajeme si tak ošklivě, prý se kameny vůbec házet nemá — tak jsme se rozešli.« »A kdo rozbil tabulky u sklepa?«

Hoch pokrčil rameny.

»Neviděl jsem nikoho. Pepík Vlčku tvrdí, že Prokop Ražek. Že ho viděl.«

»Tys tedy do sklepa neházel? Ani náhodou?«

»Ne,« odpověděl rychle syn a tak zpřímá, poctivě pohleděl do matčiných očí, že mu bylo uvěřeno. Pak beze

zřejmé příčiny vstal, přistoupil k matce a líbaje její ruku, tiše mluvil:

»Já tě mám tolik rád. Tys nejkrásnější, nejhodnější maminka. Kdybych tebe přelhal, nebo vážně zarmoutil — ani bych nechtěl být živ. Vždyť jsme jen my dva — — a tys taková zlatá. Ale přísná,« smál se jí do očí, »přísná a já chci, abys byla moc přísná. Víš, já jsem někdy čert, vjede do mně chuť, něco nápadného, třeba uličnického vykonat ku příkladu se musím násilně zdržovat, abych na tu bábu Peroutkovic nevyplázl jazyk. Nebo jí nedal vůbec facku!«

Matka, hladíc synka po vláscích, naslouchajíc v blahém štěstí jeho žvatlání, byla náhle vážná. »Proč paní Peroutkovou? Čím ti ublížila ?« Hoch se od matky odpoutal, stál chvíli rozpačitě před ní, sklopil hlavu a mlčel.

»Mluv, Milošku — tohle je divné a nepochopitelné. Víš, že mezi námi nesmí býti nic nejasného. Pověz mamičče!«

Přitáhla jej k sobě, pohladila jeho vlasy, políbila na čelo a zvedajíc jeho obličej k svému, dobrotivě, ale vážně žádala:

»Mluv! Taková hloupost a tolik okolků!« »Peroutková je klepna. Otírá se o nás mezi lidmi!« »Otírá — o nás —« dlouze opakovala učitelka s tlukoucím srdcem. »Kdo ti co řekl?«

»Pepík.«

»A co má být?«

»Že k nám chodí strejda — — spisovatel — —« Matka zbledla a hned se zarděla.

»Co je v tom zlého? Chodí přece ve dne, býváš pravidelně doma ty, nebo služka, nebo babička. Jen to?«

Náhle se dětské oči zanítily palčivou zlobou. Zvedl ruce se zařatými pěstmi, několikrát prudce zadýchal a nemoha zvládnouti divokosti, náhle rozkypělé, křičel:

»Rozbiju té treperendě hubu! Rozbiju, počkám si na ni — ale dřív mi musí říci, co je v tom špatného, že k nám chodí strejda. Roznáší po městě, že on má prý svou paničku — — proč prý leze k nám. Oh,« hoch zavřel slastí oči, »to bude chuť, až té opici rozškrábu blbý obličej, že se nebude moci pár dní ukázat na ulici. A nebude ani vědět, kdo jí to udělal. Počítám si na ni, až půjdu ze Sokola, to ještě courává po ulici.«

Mlčel: byl udychtěn, zapocen, dojímal jako zloduch.

S největším úsilím přemohla matka těžké pohnutí. Hrozná, v hlubinách leptající bolest ji celou pronikla. Ovšem, klepařka! Ovšem nejodpornější a nejzlejší žena v městě. Stará panna, o které kolovaly nejnemravnější pověsti, leccos bylo i zjištěno. Ale přece jen — mladá žena svěřila hlavu — mistr je ženat, chodí k osamělé paní — toť se ví, modlit se ke mně nechodí, tak usuzuje ta pakáň. Osamělé slzy padaly z nejsmutnějších zraků na zemi — dnes už po druhé jest mi slyšeti, že návštěvy mistrovny jsou veřejnou hanbou. Nyní má býti otráveno i nevinné srdečko nejdražší bytosti, za kterou já nyní sama a jediná odpovídám.

Zavrhnout mistra? Proč?! Ta představa byla tak

nemožná, že se paní otřásla, její oči byly hned suché, obličej nejen klidný, ale ironický. — »Mílo, pojd', broučku, budeme se učit. Přines knihu.«

Hoch se pátravě zadíval na matku. Všiml si stop po slzách, překvapil ho zlověstný výraz matčina obličej.

Proto přiskočil, klekl a zarýváje se hlavou do klína roditelčina, vesele, těžko srozumitelně pokřikoval:

»Mamičko — to by bylo, aby sem strejda nechodil. Copak je na tom zlého, že má svou paničku? Přece k paní Mejstříkové chodí také pan komisař a celý dům si šušká, že přichází zrovna, když pan Mejstřík je pryč. Hrajou na piano, gramofon — co je v tom divného nebo zlého?«

»Ovšem, že není! A vůbec, hošičku, o klepy se nikdy nestarej. Mne také nezajímajíc

Prohrabujíc se pak v jeho měkkých, dlouhých kadeřích, šeptala:

»Ani ve snu mi nepřipadne, abych strejdovi zakázala k nám docházet. Ty ho ovšem znáš. Ale málo a jen, že si s tebou hraje, špásujc a sem a tam ti dá nějakou tu korunku. Ale až vyrosteš — pak se teprve přesvědčíš, jaký je strejda i velký spisovatel, i člověk. A víš dobře, že jeho přičiněním jsem dostala korektury. Jsem mu vděčná. Jak jinak bych mohla platit drahou činži? — Ale čas letí — musíme se učit. Pojd'!«

9

Koncem května se Jiranová od řídicího dozvěděla, že pan inspektor je vážně churav a leží.

Sděnila tu smutnou zvěst mistrovi, který, ohlásiv dříve návštěvu, zašel jedné neděle po jedenácté k nemocnému.

Choť zlatého člověka byla přepadlá a smutná. V předsíni hlásila básníkovi, že jde o dosud nezjištěný neduh střevní nebo žlučový, že bude třeba zkoušky roentgenem, že manžel je sice sláb, ale jasné myslí, má slušnou chuť k jídlu a dobře spí. Do kanceláře však nesmí, ač je proto neklidný a nespokojený.

S tichým, uctivým i vroucím úsměvem a nejěistším pohledem uvítal chorý umělc. Chtěl vstát, jítí hostu vstříc, ale ten se octl tak rychle u nemocného, který seděl v pohodlné lenošce, že se inspektor z klidné polohy vyrušití nemusil.

Mistr si přisunul židli k nemocnému a nenápadně se zpytavě zahleděl do jeho obličej. Byl žlutý a přepadlý. Oči však zářily jasně, spokojeně, nyní prozrazovaly vzrušení z milé a neočekávané návštěvy.

»Bylo to bolestné překvapení, když mi paní Jiranová zvěstovala, že jste nemocen; od té doby nemám klidné chvíle. Doufám ovšem, že chorobu šťastně překonáte a budete zdrav navracen rodině i povolání. Jen správnou léčbu! Do Prahy k odborníkovi, aby vás vyšetřil. Paní choť

mluvila o roentgeniu. To je nutné; tu se dozvíme, co je v těle závadného. «

Inspektor mlčel. Zíral v pohnutí na rozechvěného mistra. Tak divně zněla starostlivá, ale všední slova z úst toho znamenitého umělce. Z lidského zřetele však chápal školní muž opravdový zájem a tichým úsměvem dával najevo svůj vděk.

Po chvilkové tíživé přestávce promluvil inspektor: »Jedním z posledních mých úředních činů bylo, že jsem jmenoval vaši spolupracovnici čekatelkou.« Mistr utkvěl udiveným pohledem v obličejí mluvícího, který se usmál a s lehkou ironií hovořil: »Nedivím se, že vám nejsou dobře známy stupnice učitelského postupu. Paní Jiranová byla učitelkou jen výpomocnou: to znamená, že mohla býti kdykoli bez udání důvodů propuštěna. Jak se věci vyvíjejí, bída státu je stále větší, i není vyloučeno, že výpomocné síly budou skutečně propouštěny. Ovšem učí vaše chráněnka ještě krátce — je to výjimka, ale když jsem cítil, že budu stonati a nikdo neví dne a hodiny — tož jsem jí poslal dekret čekatelský. Snad jej už má. To znamená, že ji za každých okolností zaměstnati musíme. Je to maličkost — a ovšem jsem při tom nejvíce myslil na vás. Ta dáma ostatně zaslouží, aby jí bylo pomoheno. Jeť nevšední učitelský talent. Pro čekatelství není zákonem stanovena lhůta — nelze tedy mluvit o protekci.«

Ač nešlo o věc závažnou, byl přece mistr slovy inspektorovými hluboce dojat. Malou věc cenil jako velkou a nezaslouženou.

»Drahý pane inspektore — — věru se stydím, že vám mohu vždycky jen chladnými slovy projeviti díky. Vydal jsem novou menší knihu. Dovolíte-li, pošlu vám ji — a prosím, neděkujte a vůbec o takové maličkosti nemluvte. Jen se brzo uzdravte!« zvolal s takovou vroucností, až se v očích chorého zaleskly dvě osamělé slzy.

»Tož, mistře —« řekl, »jen stručně děkuju. Vaše díla jsou velkou ozdobou mé knihovny. Čteme vás všichni a tuze se nám líbíte. Proto by vám každý, kdo může, měl pomáhati. Neboť pomáhá tím veřejnosti, národu. «

Mistr pohodil rukou. Úmyslně obrátil:

»Nikdy bych nebyl věřil, jaké těžké povolání je učitelství. Souhlasil jsem s těmi, kdož učitelům záviděli prázdniny hlavní a ostatní menší. S těmi, kdož soudili, že dvacet, pětadvacet hodin týdně je málo —«

Zavrtěl hlavou a mluvil dále:

»Nyní, když pozoruji život paní Jiranové, měním v základech úsudek. Všecky ty prázdniny jsou málo. Učitelování je upír, ničící pomalu, ale bezpečně všecku nervovou soustavu.«

»A tu ještě nevíte, mistře, jaké je i nyní v republice byrokratické, bezduché a zbytečně těžkopádné úřadování. Učitel — pionýr osvěty, umělec, neboť vy tváří charaktery. Kdybyste jen věděl, co se zbytečně naškráblí já, naškrábou venkovští řídicí i učitelé, o čem všem se sepisují sáhodlouhé zprávy úplně marné, odporující zdravému rozumu — divil byste se od rána do večera.«

Mistr přikývl.

»Však jsem to viděl na vlastní oči. Ku příkladu osobní výkaz. Cožpak Jiranová! Má dosud krátkou dráhu učitelskou. Ale i tak trvá sepsání jednoho dvě hodiny. Tolik rubrik, dat, podrobností. Tož dobrá. Ale řídicí nařídí sepsati jej vlastnoručně třikrát. Jednoho dne odevzdá tiskopis, aby druhého dne ráno byl vyplněný a vrácen. Prý je to nařízeno školním výborem, Tedy seděla, chudák, nad výkazy od pěti hodin do půlnoci. A ještě pan řídicí, takový roztomilý pán, upozornil: Krasopisně. A toho čmárání katalogu!« Inspektor se usmívá. Pak řekne:

»Což tohle jsou maličkosti. Ale ku příkladu epidemická nemoc. Nebo závěje, mrazy, bránící žákům cestu do školy! Taková epidemie — inu, zbláznil byste se! Nejdříve se musí úřední cestou hlásit případ nahoru: Zemská školní rada, ministerstvo. Než se toto rozhoupá, plynou dnové a zatím nevíte, co máte činiti. Řídicí hlásí, že polovice žactva je nemocna, že by měla býti hned zavřena škola. Ale vy ze své moci svoliti nesmíte. Hlásíte věc ovšem okresnímu úřadu, ale okresní lékař, přetížený, neboť epidemie se pravidelně rapidně rozšiřuje — nemá času. A tak se nám stalo, že po několika dnech přišel z ministerstva dotaz, kolik žáků onemocnělo. Protože se počet měnil ode dne ku dni, nemohli jsme odpovědět jasně. Telefon řinčí, nutné dotazy, co říká okresní lékař, odpovídáme, že nemůže všechny školy pro naprostý nedostatek času navštívit a facit toho je: za čtrnáct dnů přijde ferman, zavřít školu, ale epidemie je dávno překonána. Něco dětí zemřelo, ostatní se uzdravily. Ale co se jich zbytečně nakazilo!

Dáme tedy zprávu, že je vše v pořádku a může se učit, ale z čista jasna dostaneme příkaz: desinfikovat! Kdo to má dělat?

A kdy? A jak? Mezitím nový rozkaz: desinfikovati postupně, aby nemuselo býti přerušeno vyučování. Jinými slovy: je-li třeba desinfekce, je nebezpečí nákazy. Je-li však — nelze přece učit nikde.« Usmál se sžíravě a pak vážně sám sobě odpověděl :

»Nesčetné jsou případy, že obchodníci a řemeslníci podávají účty, ale čekají měsíce i leta na peníze. Neboť je s každým účtem podrobná, těžkopádná tahanice, vyšetřování, odhadování — ach, mistře, toneme a utoneme v písařské práci. Nejen v těchto vedlejších záležitostech, ale i v tom hlavním: v učení. Než se taková učebnice sestaví, projde instancemi, je schválena! A jaké jsou tu často nesmysly, zbytečnosti, zatěžování mladých mozku, do nichž se cpou poznatky nejen marné, ale jež se za den vykouří, poněvadž pro žáka nemají zájmu. Co je mu po řeckách v Africe? Anebo po punských válkách? A tak dále.«

Náhle se vzpamatoval. Otřel potem zarosený obličej šátkem, zádumčivé pohlédl na tichého, vážného hosta, potřásl hlavou a hlásil:

»Já už službu nenastoupím. Cítím, že má nemoc je vleklá a bude nutno, abych se šetřil. U nás jsou školy, že tam musím od stanice dráhy, nebo autobusu. Jít pěšky třeba tři hodiny. V každé nepohodě. Mám jediného syna, kdoví, jak dlouho budu živ. Chci proto ještě užítí štěstí

rodinného. A dohoniti ve vzdělání mnoho zanedbaného. I některé vaše knihy musím ještě přečísti. „Spravedlnost“ znova — už po třetí. To je dílo dokonalé.« Pak oba mlčeli.

»Obávám se,« promluvil těžce mistr, »že váš nástupce paní Jiranovou na zdejší škole neponechá.« »Proč?«

»Pane inspektore, není druhého školního dozorce tak šlechetného, jakým jste vy, který bral zřetel na umělectví — prvek tak vzdálený školskému byrokratismu. Ač by mělo býti prvkem hlavním. Ach,« vzdychl, »kdo ví, jaké nové koště dostaneme.«

»Je tu okresní hejtman. Jistě jste s ním za dobré a tento jemný muž si váží spisovatele té hodnoty, jakým jste vy. Tož zakročíte u něho a on si promluví s mým nástupcem.«

Mistr vstal.

»Je mi tak líto,« vroucně mluvil inspektor, »že jsem dnešní vzácnou, opravdu vzácnou návštěvu otrávil všedními hovory. Ale tuším příčiny: dovedl jste tak ostře, reformátorsky obnažiti soudcovstvo, vůbec právnictvo — — tož byste snad mohl někdy vraziti nůž i do tak zvané osvěty. Co jsem dnes řekl, jsou maličkosti. Ale časem poznáte vady horší, ba základní. Prosím, všimněte si toho pozorně! Jste povolán, abyste otevřel dveře i okna tohoto zatuchlého pokoje, jemuž se říká: školství. Školství, jemuž je svěřen osud dorostu, budoucnosti národa. Velké štěstí, že venkov je ještě v celku zdravý. Musí býti zdravý! Neboť tamější kantor je v moci přírody. Živlu tak dravého, pronika jíčího a měnicího všecku špatnou kulturu, že venkovský učitel ovšem zešosatí, ale tvoří mocný šik proti

měšťáckému a velkoměstskému papírovému, úřednímu řázení. Ten venkovský učitel vezme sice všemožné ty fermany, oběžníky, předpisy na vědomí — ale, bohudík, je provést nemůže. Vysmála by se mu celá obec. Nebo by takový chalupník, či sedláček učiteli tak vyplísnil, tak názorně by mu dokázal nemožnost lečjakého takového předpisu, že by učitel musil mlčeti. Víte, mistře — to je ohromná zajímavost: malá škola venkovská a škola v městě. Bohužel, není času, o tom blíže mluvit. Ale jisto je, že ty nejmenší školy drží čistotu národního elementu. Tam je sváděn úporný boj se zákonem kruté, ale spravedlivé přírody — a zaprášeným mozkiem kulturou zohavené duše všelijakého toho ministerského rady u zeleného stolu. Chlapec z nejmenší školy vyjde do světa jako kus přirozenosti jen nepatrně zhudlařený tak zvaným vzděláním. Je tedy zaostalý, je nevzdělaný — ale je chytrý, neboť ovládán tím nejmocnějším, co je ve světě: animální životností, jež bez všech slabikářů se naučila čísti v knize základní moudrosti stejně prosté, jako tajemné — v knize přírody. Venkov je bůh — město opičárna a zvrácenost. Ale, « jeho hlas zněl slavně se smutným přízvukem, »obé je touž silou nařízeno a doplňuje se. Animálnost — šlechtění a v každém tom živlu je skryta moudrost a v jejich individuálním splývání je utajena moudrost nejvyšší.« »Pane inspektore,« zvolal mistr a planoucíma očima pronikl mudrce, »těchto slov nezapomenu! Ona dokazují, jaký jste velký člověk. Musíte se uzdraviti, musíte, neboť jste ještě daleko nenaplnil všeho, k čemu jste povolán!«

56 Kantoři a inspektoři

Inspektor se tiše pousmál, zvedl se, mužové si podali a stiskli pravice. Vzrušený mistr rychle odešel.

10

Podrobné vyšetření roentgenem mělo u inspektora nejsmutnější výsledek: zjistila se pokročilá rakovina střev a nutnost okamžité operace, aby život nemocného byl alespoň po nějaký čas prodloužen a netrpěl nesnesitelnými bolestmi.

Paní byla šetrně zpravena, přijela se synem do léčebného ústavu, kam byl choť převezen a prožila v bytě přátel strašlivý den, kdy operace byla nejlepším odborníkem provedena.

Zdařila se, rána sešita a chorému, když překonal obtíže narkosy, se ulehčilo.

Třetího dne přijal již návštěvu manželky a syna; ležel na lůžku, neměl horečku a při jasné, spokojené mysli se dlouho tiše bavil s drahými členy rodiny.

V městě, v němž působil, se zpráva o těžkém ochuravění šlechtěného muže ovšem rozšířila. Jiranová i mistr byli nesmírně dojatí. Stále o neštěstí mluvili, básník se denně telefonicky přeptával v sanatoři po stavu pacientově. Osmého dne bylo konečně dáno svolení k návštěvě.

Učitelka i umělec jeli do Prahy společně a jsouce ohlášení, přihlásili se po desáté hodině u ošetřovatelky.

V komnatě nemocného zastihli paní inspektorovou, která hosty tesklivě pozdravila a tiše odešla.

Inspektorovy oči zazářily, když nad ním stanuli lidé jemu tak milí. Na pohled vypadal chorý dobře: měl obyčejnou barvu, výraz obličeje byl oduševnělý, laskavý, tiché, čisté oči zíraly na příchozí až s andělskou něhou.

Kynul na židle, hosté usedli, pro chvíli nebylo lze přerušiti posvátné, ale smutné ticho, vanoucí v bílém, útulném pokoji.

Jiranová s tlukoucím srdcem podala dobrodinci několik bohatých rudých karafiátů.

Ten se láskyplně usmál, přisunul květy k obličejí a ssaje prudkou vůni, přivřel v rozkoši oči.

Pak položil dárek před sebe na peřinu a poděkoval jen němým, dlouhým, ale vroucím pohledem.

»Jsem šťasten, že vás tu mám,« pomalu tichým hlasem promluvil. »Hle, jen ta zpropadená nemoc zavinila, že jste u mne pospolu. Ach, mistře, vím, jak nerad cestujete, proto si nesmírně vážím cti, kterou mi dáváte najevo svou návštěvou. A paní kolegyně« krásně se usmál, »což ona! Ví, jak dobře působí taková pozornost u bručivého představeného. Opravdu, budu-li ještě úřadovati, vám ji zapíšu do zvláštní rubriky vašeho výkazu — — neviditelné, která je však důležitá a je,« ukázal na srdce, »uložena zde.«

»Pane inspektore,« třesoucím se a pohnutím nejasným hlasem ozvala se učitelka, »byla to hrozná rána, když se z čista jasna rozneslo, co se s vámi událo. Ale bůh nedopustí, aby se váš stav pohoršil. Ne, uzdravíte se a budete pak ještě šťastný. Tím více si budete vážit zdraví a kdož jsou kolem, zahrnou vás zmnoženou laskavostí. Stav, kdy ně-

komu hrozilo nebezpečností, ale on šťastně vyvázl, mají často až nadpřirozeně blahodárné následky. Šťěstí všech, kdo jsou zúčastněni, nezná pak mezí, prožité chvíle jsou nejkrásnější ze všech, jež dosud byly. To je krásný důkaz pravdy, že všechno zlé tají v sobě i dobré.“

Zardělá a jakoby užaslá z něčeho neočekávaného umkla.

Inspektor chvíli zádumčivé, přímo, ale duchovně někam jinam zakotvenýma očima hleděl na kolegyni. Nepatrně svrástil čelo a pak skoro šeptem se rozpovídal:

»To je jedno. Ale to druhé — hlubší a závažnější — jest ještě jinde.“

Trpce se usmál a pokračoval:

»Nač bychom se klamali. Jsem stížen chorobou těžkou, nezhojitelnou. Ale je možno, že skvěle provedenou operací budu pro život snad delší zachován. Pan primář ani nevyklučuje, že budu moci sloužiti. Dlouho ne — již dříve jsem pomýšlel na odpočinek, již koncem tohoto školního roku.«

Dlouze se zamyslel a pak, skříživ ruce na pokrývce, hledě do prázdna, blouznil:

»Mluvím nejvíce k mistrovi. Jeť starší, zkušenější a veliký duch. Budu však šťasten, vyslechne-li s účastenstvím má slova i paní kolegyně. Jde o nesmírně vážnou, hlubokou, ač při tom tak prostou pravdu. Nemoc a sen — věřte mi, toť jsou dvě okénka do věčnosti. A jedině jimi se přece jen projevila laskavost světové vůle, která nemohla a nechtěla nechati člověka bez odpovědi ku hlavní otázce:

Co jsem? Kam cestuji? Sen — to víme všickni, ač hluboké tajemství, přece zjev denní. Nemoc,« zarážel se, »vážná a těžká nemoc — toť úplný převrat duchovní oblasti. A když duchovní, pak i citové. Nemoc je spolupracovnice své královny — smrti. Vykonává její rozkazy. Ale ani smrt,« inspektor se tajuplně usmíval, »není sama suverenní silou — není konečnou stanicí. Ona je řízena tím, kdož stvořil život a podrobil jej vývoji. Vývojem je tedy i smrt. Ona je článkem živoucího procesu, který má převahu ničivosti. Tak tu ležím, mnohé, dlouhé chvíle sám. Probouzím se, mohu nerušeně hloubati. A co jsem nikdy nechápal, chápati nemohl, neboť nebylo času — ale nebylo ani té určité schopnosti — to se mi nyní zjevilo jako něco nejjednoduššího a samozřejmého. Že totiž smrt přináší tolik zajímavosti, ale u každého jiné, že možno ji nazvati — největším zázrakem světa.« Zadumal se, přivoněl ke květinám, upil něco minerální vody a ve slavném tichu mluvil v pokoji už zešeřelém.

»Člověk se nemocí schyluje takřka rázem do opácného a ze základu nového myšlenkového ovzduší. Mluvím ovšem jen o sobě, ale v podstatě je věc táž. Mimo tělesné bolesti, a tu jen, pokud trvají, přináší choroba mnoho krásného a jedinečného. Je klid ku rozvinutí představ — ale je ten sladce truchlivý dojem, že se obracíme někam jinam a k jinému cíli. Nelze nikdy, mistře, to je něco pro vás — úplně se horšiti na neštěstí — za jaké se pravidelně choroba považuje. Ne — je to jistě velkolepý zákon — nemoc, služka smrti — vzbouzí

vždy nějaké příjemné pocity. Byť jen ty, že budeme zase zdraví, tím více si vážití života, tím laskavějšími budeme k ostatním, jako odměnu, že jsme vyvázli.«

Kýval chvíli dlouze hlavou a pak tichounce vysvětloval :

»To je hezké. Ale jsou city a dojmy ještě krásnější. Ještě odpoutanější od tohoto světa. Sedící už u prahu samotné brány, kterou, je-li i zavřena, můžete proniknouti takovými paprsky, jaké jsou už objeveny — ovšem jen ve smyslu vědeckém. O tom nemluvím já —« pomalu se uložil, vzal bezděčně do ruky květinu, obrátil blouznivé oči ke stropu, »já, starý kantor se důsledkem životního povolání pokouším, zírati na tyto nevystihlé duchovní proudy kantorsky.«

Usmál se s nesmírně jemnou ironií.

»I nejskromnější učitel si myslí, že pánu bohu nejlíp rozumí a hle,« v pokoji bylo až příšerně slavné ticho, »tato směšná ješitnost, povýšenost, je-li dlouholetá a neúnavně cvičená nyní, když se octne v boji se silou ještě mocnější, ale kterou si kantorská domýšlivost přece jen troufá proniknouti jako nějaký učebný předmět,« blouznivé oči nemocného se volně obrátily k hostům, kteří jako pěny seděli u lůžka, »nuže, pak se dějí věci, nad kterými zůstane všecko stát. Tou branou vidíš — mnoho — více — ba všecko — ale vlastně — nevidíš nic. To všecko, spojujíc se s tím nic — tvoří děsivou sloučeninu, kdy je člověku blaze i hořce, ale,« oči mluvícího se šířily a zářily visionářsky, »to podstatné — to rozhodující se už nemůže rozlišiti od

62 Kantoři a inspektoři

bezpodstatného a marného. Smrt — toť je soubor všeho, co směřuje v nepochopitelném zprotivování se k jakési jednotě. — Ale ta jednota není klidem, není odpočinkem. Tato jednota, smrtí založená, je dalším svárem — ale už jiného pořádku — poněvadž se proměnil pořádek tělesné soustavy.“ Namáhavě se posadil, dlouze přivoněl ke karafiátům a usmívaje se andělsky na oba hosty, s odstínem humoru, jasnějším hlasem promluvil: »Vidíte tedy, kantora jsem v sobě nezapřel. Ale protože jsem byl kožený, skvěle vypěstěný exemplár — nyní však musím prohlásiti, že mi toto dlouholeté cepování bylo dobré jen k tomu, abych zjistil, že se nedá jinak učitelovat, než jak se děje, že musí býti učitel domýšlivým, protože by jinak ztratil nadšení pro své povolání — ale nakonec že se ukáže, že jednu věc, tu hlavní, kterouž svět stojí a padá — smrt — že ani nejgeniálnější učitel nevysvětlí ve slabikáři sebe duchaplnějším. A nejbolestnější je, že právě tato jediná vada, tato strašlivá mezera kazí a znehodnocuje všechno ostatní. Vysvětliti zákon a podstatu smrti — ach, to by byl triumf — ale poslední, neboť by pak život nebyl už zajímavý. Aby zajímavost trvala, musíme kantořit řemeslně, lámati individuality,« vztáhl ruku k Jiranové, která v úžasu podala svou, »nu, a paní kolegyně — to ostatní — to už vám poví mistr. To už je obor umělectví, do něhož já zasáhnouti nemám schopnosti. Já vám podávám jen trochu suroviny. Snad se mistrovi podaří z těch zmatených protimluvů vytvořiti kousek vyšší pravdy. Kterou všichni v sobě máme, podle které se hýbáme do

předu, ale slepí, hluchí, dětinští ji nechápeme — chápati nemůžeme — chápati nesmíme.«

Ulehl a pak sotva slyšitelně pronesl:

»Až k onomu určitému pomezí — kdy padne do nás paprsek — ale tu už si ten ohromný poznatek neuvědomíme, « učinil ve vzduchu rukou kruh, řekl »jinde« — — a bylo ticho.

Hosté se zvedli jako duchové a vytratili se.

Přes nejpečlivější ošetřování zemřel pan inspektor tiše čtvrtého dne po tom odpoledne. Přítomná manželka i syn nejen neměli tušení o blížící se katastrofě — pacient měl jasné vědomí, naslouchal pozorně choti, jež mu předčítala z novin zajímavé události. Pak usnul, za čtvrt hodiny se ozvalo krátké zachroptění, žena i syn se v úděsu zvedli se židlí, sklonili nad nejdražším — ale jeho oči byly už skleněné, ruce chladné, obličej zsinálý.

Osiřelí se zhroutili před lůžkem, srdcelomné stkaní rušilo velebné mlčení, protkané největším tajemstvím.

11

Náš školní okres počítá se k nejpříjemnějším a nejvýznačnějším v zemi. Spojení do světa skvělé, obvod sice rozlehlý, ale jen malý počet škol těžce přístupných.

Zesnulý inspektor měl přelouženo. Ale ač se tlačili na něho nedočkaví nástupci, nikdo u vyšších úřadů si netroufal dáti milovanému, vzornému úředníkovi pokyn, aby ustoupil.

Nu a tak se věc rozluštila přirozeně: krásný okres byl volný. A již čtvrtého dne po pohřbu přihnal se do Prahy k zemskému inspektorovi Spalovi synovec Kučera. Byl školním dozorcem v menším pohorském městě, neschůdném, zapadlém.

Kučera byl menší postavy, kostnatý, pružný, pohyblivý. Vyholený s černýma, pichlavýma očima, lehce prošedivělými, rozházenými vlasy.

Z malých poměru rodinných, ale už od učitelského ústavu spolkově činný, výmluvný. Roztomilý po vnějšku, ale chladný, vypočítavý uvnitř. Jeho světový' názor byl, že by to byl pěkný pořádek ve světě, aby se chudí nepokoušeli změnití osud alespoň v potomcích.

Dětství a mládí jeho bylo bezútesné: vznětlivý, chytrý jinoch sledoval se závistí život řídícího učitele ve vesnici s krásným služebním bytem, zahradou, bohatým platem, z něhož i při dvou dětech mohl nejméně polovici ušetřiti.

Sledoval s tajenou závistí život faráře, jehož obročí s mnohými propachtovanými pozemky neslo skvělé příjmy. Ale sledoval v městě, do jehož učitelského ústavu musil denně hodinu pěšky choditi, život profesorů, ředitelů a tolika městských výtečníků, kteří tonuli v blahobytu, ač někteří z nich bídně četli a psali. Ovšem, měli vyřídilku, drzé čelo, denně v jiné hospodě a v jiném kruhu přátel.

Dospívající kandidát četl horlivě v čítárně všechny možné noviny a časopisy, z vrozené chytrosti pochopil záhy, čeho jest se chytiti, aby se život utvářil slavně a hmotně bohatě: politiky.

Zatím byl malý, bezmocný. Uměl se však už přilísati k učitelům, vystopoval jejich slabiny. Dobře se učil a dával pozor, aby nikde nenarazil. Často se v něm vařila krev, když viděl, jak mizerně se učícímu, nebo darebáckému, lenivému spolužákovi protekcí rodičů nebo jiných přímluvčích všechno hravě prošlo. Studovali jako po másle, nic neuměli, ale proklouzli. Ponenáhlu se v něm utvrzovalo vědomí: toto je železnými zákony se vyvinuvší, nezměnitelný pořádek. Že jen povrchu jest dbáti, na oko musí všechno býti v pořádku, jádro a vnitřek že může býti jakýkoli. Nejen může: musí! Neboť nelze znásilniti několika poučkami u každého člověka ostře se různící sklony, pudy a potřeby.

Léta mýjela, zkoušky odbyty, mladý podučitel poslán do malé vsi na trojtřídní školu. V duchu klnul — nebylo hostince, pořádného bytu, daleko do města. Ale byl tu řídicí a jeho dospívající, tlustoučká, červeňoučká, stále

úsměvná a skromná Blaženka. Jedináček — a pan řídící měl nejen úspory, ale jeho manželka menší, dluhuprostou a dobře pronajatou usedlost.

Výpomocný učitel, poznáv tuto rodinu, vycítil: bůh mi ji seslal, tu se na mne usmálo štěstí.

Ovšem byla paní řídící, nepevného zdraví, jen o rok mladší manžela, stále mrzutá a přes ramena hleděla na vychrtlého kantůrka.

»Milostpaní,« spustil tento, když mu byly dámy představeny a vášnivě líbal ruku ženy představeného, »hledíte, celý život jsem se bídně stravoval. Doma skoro hlad, v městě kus chleba, něco sádla, výjimečně slanina, inu mladý, zdravý člověk snese všecko. Nyní je však taková příležitost, aby mi bylo pomozeno. Máte služebnou, vaří se pro čtyři osoby, tož se lehce přiživím. Rád zaplatím a budu vám vděčný jako matce.«

Řídící rozhodl:

»To se rozumí samo sebou. Bylo by nelidské, abyste žil jako zvěř, k tomu i draho — budete se stravovati u nás. Máma je sice bručivá, ale má zlaté srdce.« Za rok byl pan učitel ženichem, za dvě léta manželem buclaté Blaženky. Mladá rodina bydlela u rodičů, všecko šlo jako v pohádce. Ale náš mladý manžel směřoval jinam a výš.

Dlouho neměly jeho touhy určitého obsahu. Jen temně předvídal, že se musí nějak uplatnit veřejně. A tu se stala rozhodující pro jeho život příhoda. V městě, kde chodíval do učitelského ústavu, byla politická schůze. Měl v ní mluvit sám socialistický ministr. Agitace velká —

náš mladý učitel váhal. Byl však sveden kolegou z blízké školy a do schůze šel. Sice se manželčini rodičové kabonili, řídicí huboval »kam se do takových věcí ženeš, je to všechno švindl,« ale zeť, pohýbán už osudem, nepovolil. K večeru se dal s přítelem na cestu.

A panečku! Když přišli před hostinec pro schůzi určený, viděli a slyšeli věci, že nevycházel z úžasu. Nejdříve nádherná auta. Socialistický ministr přijel s družinou v drahocenných vozech cizozemského původu. Oslňující zevnějšek, šoféři ve vkusných úborech a rukavicích. Nějaká mladá krasavice seděla v jednom ze tří vozů, kouřila a četla noviny. Páni už byli v místnosti, jež se teprve začínala plnit hosty. Na malém podiu stůl s lahví minerální vody, za ním tři mužové.

»Prostřední je ministr,« poučil našeho učitele kolega, »znám ho z podobizny v novinách.«

Pružný, usměvavý, hladkého obličej se zvlněnými, prokvetlými vlasy, v černém obleku se šosatým kabátem, v knoflíkové dirce červenobílý umělý kara- fiát.

Krátce a dobře, sál se naplnil k umačkání, všechny oči planuly, nálada povznesená, ale laděná k odporu, vyvolanému úmyslně, neboť schůze byla protestní a jejím účelem bylo, ukázati na hanebný postup protisocialistických stran při veřejném hospodářství.

Ministr řečnil úchvatně, bledl a červenal, divoce házel chvílemi jednou, pak druhou, časem i oběma rukama. A smysl jeho řeči byl:

»My socialisté jsme už malému člověku přinesli

mnoho. Vzdělání, žije slušně, je-li zvlášť způsobilý, domůže se i znamenitého postavení. Ale to všechno je málo. Kapitalisté, vysoká byrokracie, majitele velkých panství a statků necítí ještě socialisticky. Naopak kupí ohromné majetky a kde mohou, utisknou drobného člověka. Ale drobný člověk je v ohromné převaze. Bude-li společně cítiti a dle toho se chovati, totiž v mezích zákona, vyčerpávaje všechny možnosti ústavy se vzpírati — ten malý muž s naší pomocí zvítězí. Tlak jeho vůle, jež by při neústupnosti těch velkých a lakotných, lpících při starých, dávno vyřízených výsadách, mohla vésti ke konfliktu, třeba revolučnímu,« ohromný potlesk, »ano, revolučnímu, musí konečně proraziti přehradu mezi velkým a malým majetkem. Pak nastane spravedlivé jeho rozdělení. Přátelé a bratři, tu jsme my, jichž důvěrou zasedáme ve sněmu, zasedáme ve vládě. My vás neopustíme, vyvoláme třeba otevřený boj! Musí býti nové volby a v nich, prorokuji, zvítězí při všeobecném právu volebním většina. Tou většinou jste vy, malí, utiskovaní, léta letoucí tlačení do koutu — ku chlebu a vodě. To musí přestat!« zase řev, tleskot a volání hanby — »v demokratické republice musí přece zvítěziti republikán a kdo jest jím? Bohatý fabrikant? Vysoký úředník? Velkoobchodník ?«

Děsně se zasmál a vypálil raketu:

»Nikoli, demokratem, republikánem je malý občan v městě i na venkově. Neboť i zde je hráz mezi velkosedlákem a domkářem, i ona musí padnouti. Pět šestin národa je ještě v těžkých, nemožných poměrech

hmotných. Jaký by to byl pořádek, aby Šestina jím vládla, jej vyssávala, jím pohrdala a bránila jeho vývoji ke slunci a blahobytu!« Nevylíčitelný křik, ministr uchopen na ramena, nesen středem rozvášněného lidu — — — nu a za pul hodiny už seděl ve zvláštním pokoji hostince, kasinu, kde byly stoly přikryty oslnivě bílými ubrusy. Mohutné kytice, drahocenný porcelán a sklo, všecko vypůjčeno od pana velkoobchodníka Rindlera. A předkládány byly nejjemnější nápoje, plzeňské, rýnské víno — pak i šampaňské.

A kdože byli společníci páně ministroví?

Měšťané, statkáři, advokáti, soudcové, lékaři, výkvět společnosti bez zřetele, kdo ke které straně náležel. Neboť v této chvíli platilo heslo také demokratické: Tolerance! Přišel i pan vikář a byl bouřlivě přivítán. S panem ministrem si málem nepadli do náruče. Ministrův tajemník bděl nad tím, aby žádný hadrlump, žádný rebelant, krátce nic dotěrného a ošuntělého se nedostalo k panu ministroví — který přece jasně prohlásil, že hájí malého člověka, ale v parlamentě, ve vládě, nikoli ojediněle v nějaké zastrčené vesnici.

Vykonal povinnost, otevřel a presentoval své srdce každému, kdo přišel na schůzi. Nyní je unaven a má právo na klid a zábavu.

Konečně i roztomilá blondýnka, která po celou dobu schůze seděla v osvětleném autu, četla, zívala a dřímala, konečně byla vysvobozena a octla se vedle svého přítele. Jsouc každým uctivě pozdravena, sledována s největší

pozorností, vyznamenána i delším špásovitým hovorem pana vikáře, který měl vždy v zásobě pikantní, ale slušnou anekdotu.

Po půlnoci se všechno v nejbláženější shodě rozešlo — pan ministr sedl do auta, blondýnka k němu, zářící vozy se rozjely pomalu z klubka shromážděného lidu.

»Nazdar, na shledanou, nedejte se!« tak se ještě křičelo — za chvíli bylo náměstí liduprázdné.

Ale tu již náš učitel ležel na lůžku vedle manželky a byl ohromen. Tohle bylo něco! Takto se dělá kariéra! Pan ministr? Bývalý tajemníček plodinové bursy, čtyřicetpět let a byl už třikrát ministrem. »Do strany musím,« zasyčel v duchu, všecek opopjen, »ale do které?« Usmál se a odpovídal si: »Kam jinam může vstoupiti synek chudáků, malý venkovský učitel?«

Sociální demokrat! Jaké možnosti! A jaký hluboký smysl v programu té strany! Pomáhati chudým a malým! Povznášeti je k blahobytu, ale zachovati si při tom citlivé srdce. Jaké veliké rozpětí jest v myšlence této strany! Nejdříve chudý, bezvýznamný — konečně zámožný a slavný. Obrátiti nespravedlivý pořádek věků: dost dlouho jste se pásli vy — nyní jsme na řadě my.

Učitelův obličej zazářil — za týden se přihlásil do strany a až když měl legitimaci, se svěřil manželce a jejím rodičům.

Pak šlo všechno ráz na ráz: v učitelských listech se objevovaly vášnivě, ale při tom obezřetně psané články o bídě učitelů, libovůli nadřízených úřadů, zmechanisování

celého ústrojí, přílišném setrvávání v konservativních a zpátečnických zásadách. Ukazováno na to, jak vysilující, tělo i ducha hubící je učitelské povolání. Ostře napadáni všichni, kdož závidějí učitelům prázdniny. Vypočteno, kolik hodin mimo školu tráví učitel při opravách úkolů, přípravě a jiných vedlejších povinnostech. Voláno po tužší a všeobecnější organizaci všeho učitelstva obecných i měšťanských škol bez ohledu na politickou příslušnost toho kterého jedince.

Redaktor časopisu byl nadšen. Články budily pozornost a vyvolávaly diskusi. Za rok byl náš snaživec spoluredaktorem. A v této funkci obávanou osobou u vyšších úřadů. Neboť časopis často sliboval, že bude v zájmu demokracie, mravnosti a rovnosti meteno všude koštětem železným.

Záhy přišla definitivita, pak dekret na pětitřídku ve velkém městě. Tu teprve se náš dobyvatel mohl rozvinouti: v místní organizaci sociálně demokratické byl záhy členem užšího výboru. Konal dvakrát v měsíci vždy v neděli schůze na venkově, při nichž pracoval pro stranu i pro školu. Osvojil si už takovou výmluvnost, takové uhlazení, ale i dle okolností hrdé chování, že jeho jméno bylo stále více a více proslulejší.

Za tři léta, jakmile dosáhl potřebného věku, byl kandidován, aby hájil zájmy učitelstva do parlamentu: sice o chloupek propadl, ale měl naději do budoucnosti.

Po tomto úspěchu se zasadil u pražského ústředí, aby byl jmenován školním inspektorem.

»Soudruhu ministře,« oslovil tehdejšího sociálně demokratického vladaře osvětového ústředního úřadu, »dej mi okres, kde nyní učím. Protože je zasviněný, ale národnostně na výsost důležitý. Inspektor je dobrý člověk, ale starý, pohodlný, před pensí nechce s nikým vyvolávat mrzutosti. Podle toho okres vypadá. Tam je třeba železné ruky a radikálního přemístění všeho učitelstva. Už jsem sestavil plán, jak docíliti, abychom okres ještě více počestili. Je tedy v zájmu všenárodním, aby na místo obojživelníka, který nyní vládne, přišla mladá, energická, vlastenecky zanícená osobnost. Ostatně se zeptej strýce Spala. Ten sice nedozírá na náš okres, ale zná jeho poměry dokonale.«

Za půl roku je náš sotva pětaticetiletý výtečník školním inspektorem.

A skutečně: sotva složil slib, zavřel se do své pracovny, rozložil před sebou mapu okresu, chopil se seznamu učitelů a učitelek, zpytavě probral jeden každý osobní výkaz, pak vzal tužku a znamenal. Do osmi hodin večer pracoval a druhého dne předložil tajemníkovi hotový výsledek.

Ze dvěstědvaceti učitelů a učitelek se jich stěhovalo stošedesát. Bez pardonu!

»Žádnou návštěvu v této věci nepřijmu! Bezvýminečně žádnou!«

Dekrety se rozletěly — nastal poplach.

Telefon řinčel, učitelé, učitelky, jejich rodiče, příbuzní, protektoři všeho druhu se ucházeli o návštěvu. Ale

inspektor nastoupil schválně vyžádanou dovolenou, jezdil po schůzích a chvástal se, jak je třeba pracovati. Bez ohledu na osobu, ale jen v zájmu věci. Bušil se do prsou a volal:

»Celý okres jsem přeházel, neboť byl v nebezpečí germanisace. Hlava nehlava, známý neznámý — nevím, co je protekce a nenávidím ji. Zalkl bych se studem i při jediném případě korupce. Mou devisou je: Škola je jádrem národa a jeho budoucnosti. Ale v naší škole jest ještě mnoho rakušáckého. Němci vystrkují tykadla. A proto chci školu stále pokrokovější a stále čestější!«

Potlesk, volání slávy, uspokojení.

Jak by ne! Vždyť inspektor mluvil v městě, kde byl božský klid v učitelstvu a pod pokličkou bujela nejhorší protekce.

Ale přece se něco vzpříčilo:

Okresní hejtman jako předseda školního výboru.

»Pane inspektore,« oslovil pozvaného dozorce, »dosud jsem se nikdy do školních věcí nepletl. Ač mi zákon propůjčuje vrchní dozor. Mám svého, až mne hlava brní. Je tu školní výbor. Dosud šlo vše jako po másle. Tohle však, co jste provedl, promiňte, je přece jen mnoho! Pan komisař Benda, můj náměstek mi sestavil jednotlivé případy, které křičí svou krutostí. Ku příkladu:«

»Promiňte, pane okresní hejtmane, tu jsme se octli v zásadním rozporu. Zasviněný okres nemůže býti napraven jen ponenáhlym, promiňte, odšvihováním. Snad u někoho jiného, ale nikdy u mne. Víím, že jsou při různé změně příkrosti. Nejsou však nesnesitelné. Celek rozhoduje — a

já přece se nemohu pouštět do jednotlivostí. Vyhovím-li jednomu, musím vyhovět každému. Znáám své lidi, jsem připraven, že budu nyní tajně, veřejně, ústy a snad i v novinách bit. Ale jdu za velkou myšlenkou, jdu za ní s nasazením vlastní kůže — necouvnu. Ostatně jste předsedou školního výboru. Jeho většina může má opatření změnit. Bude chaos, já půjdu okamžitě na dovolenou a již se na toto místo nevrátím. Leč jako veřejně činná osoba nesložím ruce do klínu. Budeme tedy bojovat.«

Oči obou chvilkových soupeřů se do sebe náruživě vpily. Obstarožný hejtman, typus starorakouského úředníka, půl Cech, půl Němec, ale pohodlný strašpytel, v srdci s hrůzou před předčasnou pensí — ten neodolal jiskrnému, pánovitému, ironickému pohledu inspektorovu. Jen pomyslí: tenhle chlap se ve světě neztratí — ale má noviny, mocné příznivce politické, »tož, pane inspektore, nebudeme se přece prát ve veřejném sboru. Byla by to ostuda — co jste zařídil, za to bērete zodpovědnost, poroučím se.«

A zůstalo při tom, jak tyránek určil.

Ale učitelstvo je v souboru zpropadeně divná společnost. Velká idea a malý človíček splodili zvláštní smíšeninu: učitel je uctivý, ale současně nadutý. A tuto protivu vypěstovala stará tradice v úžasný souzvuk: společensky bezvýznamný občan má neobmezenou moc nad žákem a studentem. Ví to a může býti proto hrdý. Rodiče přicházejí, orodují, jsou proti nepatrnému učitelovi otroky: často vynikající osoba se musí pokořiti. Kde takové

souvislosti není — ohrne po učiteli každý nos. A tato dvojakost: jednou nic — po druhé veličina — ta utvořila z učitelstva pitvorný sbor osob současně mocných a současně bezvýznamných. Vždyť i ti, kdož za svého syna orodovali, když tento opustí školu, učitelem pohrdnou a zařadí jej tam, kam podle jejich rozumu svým významem náleží.

12

Nuže, skvělé místo se úmrtím šlechtného inspektora uprázdnilo. A již za týden nato se přihrne do bytu zemského inspektora Spala synovec: náš nádherný Kučera.

»Strýčinku zlatý, musíš pomoci! Já v té pohraniční díře úřadovati nebudu. Víš dobře, jak se proti mně postavila většina kolegů. A Němci! Někteří si už troufli do novin, ostatní bojují tiše. Denně mám na stolku takové špendlíkové bodnutí. Starý Valenta se opovážil rýpnout do mne veřejně. Neomaleně. Chlap se ovšem nemusí ničeho bát. Jde za rok do pense, má peníze a je agrárník. Slovem: musím pryč! Také proto, že je u nás slabý odbor mé politické strany a nedá se tu široce pracovat. Chci proto X a ty mi musíš k němu pomoci.« Zemský inspektor, štíhlý člověk s brýlemi, vždy v císařském kabátě a důstojně se tvářící, zapřemítal.

Usedl, pobídl synovce, aby učinil stejně, trapné mlčení vanulo pokojem, úřednický zařízeným. »Inu,« konečně se ozval Spal, »původně jsem chtěl vypsati konkurs.«

»To bych pochodil!« vyrazil Kučera. »Vždyť jsem nejmladší inspektor. Nač konkurs?«

»Zákon předpisuje, že na uprázdněná místa se pravidelně vypisuje soutěž. Pravidelně,« opakoval s důrazem.

»Právě proto,« ostře se vmísil šplhavec, »pravidelně,

tedy nikoli vždycky. Ach, jaký to byl moudrý zákonodárce, že připustil výjimky. Jistě proto, aby se mohli dostat nadaní lidé na důležitá místa bez ohledu na nějakého starobylého papriku. X. dostati musím! Bez konkursu. A abys upokojil svědomí, vypíšeš konkurs na místo, které opustím a X. obsadíš z moci úřední.«

»Mnoho chuti nemám. Věc bude křičeti. Jeden z nejlepších a největších okresů obsazují tajně — příbuzným. To může mít ošklivou odezvu ve veřejnosti. Znáš pány kantory!«

Kučera pohodil rukou.

»Právě proto, že je znám, projde věc hladce. Však si kolegy v novém okrese dobře prohlédnu. Tajemník je tam bůh ví co let a vidí jistě každému do žaludku. Pak tu jsou osobní výkazy, strýčku, jsem mladý chlapec, ale se zkušenostmi starce. Vždyť tys sám často užasl nad houževnatostí a chytrostí, se kterou jdu do výše. Nyní bys mi chtěl ten let překaziti? Nyní, kdy se snad stanu poslancem, poněvadž starý Šimeček je na smrt nemocen a odpadne- li, jsem já na řadě?«

Spal už neodporoval. Naopak prohlásil:

»Ostatně je X. po zesnulém inspektorovi zanedbaný. Ten ušlechtilý muž byl sice skvělý pracovník a proti jeho osobě může cokoli namítati jen zlý člověk. Seděl však na témž místě přes dvacet let, byl příliš jemný, na jeho místo je třeba mladé a energické síly. Pákovou jsi ty a proto tobě vyhovím. Zaříd' si své věci, v polovici srpna nastoupíš.«

Pak se ještě Kučera pobavil s tetou, povídavou, všední ženou, a za hodinu se šťasten hnál na nádraží.

A tak se tedy jednoho dne objevil jako šéf školního úřadu v našem městě.

»Pane okresní hejtmane,« promluvil se smíšeninou uctivosti a sebevědomí k stínovému představenému, »jsem ovšem veřejně činným, jsem organisován v sociální demokracii, ale v úradě nad stranami. V bývalém působišti jsem dal okres do pořádku po těžkých a bolestných změnách: slovem nemohl zů-

stati kámen na kameni. Tam překážela i otázka národnostní. Měl jsem třetinu německých učitelů. Jdu ze zásady, že každý učitel musí projiti všemi typy školními. Zakusiti tvrdou službu i v nejzapadlejší vesnici. V tom zřetelu si i zdejší okres obsadím podle svého měřítka. Bez pardonu a každé protekce. Protekci potírám vždy: ve službě školní i jako politik. Jinak chci žít s každým v míru a poroučím se i do vaší přízně.«

I lejtman věděl o něm už vše. Mladý muž dostává vlivem politickým a že je synovcem zemského inspektora bez konkursu takový významný okres. A když hleděl do očí toho křehkého, pohyblivého člověka, s očima jako jed, který velkolepě uměl býti uctivý, ale současně stále probleskovalo sebevědomí někoho, za kterým stojí veliká strana a strany v republice byly vším — nuže, okresní hejtman si pomyslí: člověče, máš zdravou ideu, chceš pracovati a jak se já mám plésti do řemesla někomu, kdo má v ruce skoro tři sta učitelů, učitelek, branže — inu

známe ji všichni dokonale. Ponížení rebelanti — s pevným stiskem ruky propustil nového spolupracovníka. — —

»Paní Pavlo,« osloví kteréhosi dne odpoledne mistr svou přítelkyni, »nebylo by třeba promluvit s novým inspektorem, aby s vámi nehýbal? Považte, co by to pro vás znamenalo. Snad se stěhovati do nějaké zastrčené vesnice.«

»Ne, děkuji, mistře! Proč by se mnou kdo hýbal? Ostatně, víte dobře, že je mi nepříjemné, zasahujete-li vy do mého učitelováním

Tedy se věc ponechala osudu.

A tu předposledního srpna potká ráno mistra pan řídící, u něhož Jiranová učila. »Co bude s paní Jiranovou?«

»Zlá, hrozná novina!« hlásí řídící. »Paní Jiranová je přeložena do Elhejšova. Bídne vsi na nejzazším konci okresu.«

Mistr je ohromen. »A ona je pořád tak klidná. Ale tohle nejde. Snad by se dala věc ještě mým vlivem napravit.«

Řídící pokrčil rameny.

Mistr nelenil. Spěchal na školní výbor.

Inspektor sedí v kanceláři. Je teprve několik dnů v úřadě. Bez rodiny, rozptýlený a mrzutý.

Uvítá mistra uctivě, ale pronikne ho hrdýma očima. »Pane inspektore, co jste provedli s paní Jiranovou? Má zde byt, celou domácnost, hoch chodí do školy, učila zde k úplné spokojenosti, a vy ji posíláte takřka posledního dne prázdnin na nejhorší a nejméně přístupnou školu.«

»Jiranová?« v myšlenkách opakuje inspektor a vezme ze stolu podlouhlou obálku.

»Ano, už ji mám. Pane doktore, tohle nešlo. Ta paní má teprve rok služby a už přišla do velkého města. Mou zásadou je: každý učitel musí projít všemi druhy škol. Je to spravedlivé a hoví službě. Neboť každý druh školy má něco svého, svérázného.«

»Ano, jsou-li tu však podstatné důvody, je povinností úřadu, jich dbáti. Tak zní zákon. Ostatně se to rozumí samo sebou. Paní Jiranová je korektorkou mých spisů. Je za to nakladatelem placena. V té Sibirii, do které ji posíláte, opravovat nemůže. Tedy ji připravujete o značný příjem. Mimo to budou dvě domácnosti. Dojížděti možno jen dvakrát týdně a to stojí peníze. Váš předchůdce toto všecko uvážil, uznal paní učitelku za dobrou sílu a proto ji přeložil sem. A jak byl šťasten, že prospěl i českému spisovateli. Nechci protekci, žádám spravedlnost. A té se mi přece od vás, který jste v mladém věku dosáhl významného místa a dle toho soudím na výborné osobní vlastnosti, dostati musí! A dostane!»

Mužové si chmurně, ale zpříma pohlédli do očí. Mistr vycítil hned: silný člověk, ale šelma!

»Dekrety jsou doručeny. Zde by mohl zakročiti jen pan okresní hejtman jako můj představeným Mistr se obrátí a boží k němu.

Vrchní rada se vždycky choval uctivě k básníkovi. Chválil jeho díla a tvrdil, že stojí o přátelství takové osoby.

82 Kantoři a inspektoři

Vyslechne stížnost a volá telefonem inspektora. Dlouhá rozmluva a výsledek:

»Mistře, jsou rozeslány dekrety. Uznáte, jak by působilo na toho, kdo má přijít sem, kdyby náhle bez zřejmého důvodu byl poslán do horoucích pekel. Vyvolalo by to zlou krev — nu a znáte poměry, ostatně nač se blíže dotýkati věci trochu ožehavé. Ale smluvili jsme s panem inspektorem, že do tří měsíců paní Jiranovou umístíme zde. Půjde to pravidelnou cestou, čistě, nikdo nesmí muknouti. Vidíte, že vám vyhověti chceme. A můžeme, neboť i pan inspektor nyní uznává zvláštní rodinné důvody oné dámy. Byla chyba, že jste nezakročil dříve, než byly dekrety rozeslány. Krásně mohla vaše chráněnka zde seděti. Ale co jsou tři měsíce?« Mistr byl upokojen, děkuje a odchází.

Za měsíc se uprázdnilo místo v Ratibořicích. Znamení spojité autobusové, za čtvrt hodiny se tam člověk dostane. Místo nabídnuto Jiranové, která je s radostí přijímá. Proti Elhejšovu skutečný ráj. Přívětivý městys, pětitřídka, dobrý hostinec a pohodlné denní dojíždění domů.

Kolegové se řídícím v čele ochotní, charakterní, ve třetí třídě není mnoho úloh — paní je spokojena. Zatím se nový inspektor rozhlédl nejen po svém okrese, ale i po městských poměrech. A tu slyšel: mistr je problém, spíše záporný, než kladný. Rýpal a rušitel obecného pořádku. Ovšem jen ve svých spisech. Osobně — inu divný patron. Nešlechtěný, záhadný. S jedním by srdce rozdělil —

druhého honí na krev. A poměr k paní Jiranové? Těžká věc. Navštěvuje ji skoro denně. Co za tím vězí, vědí bozi. Paní je k světu, mladá — on starý pán. Prý s velkou minulostí milostnou. Učitelka má ovšem svůj byt. Domácnost, kde je služka, malý syn, často a dlouho i jeho babička. Tož navenek — nic. Ale přece zase: ženatý člověk navštěvuje svobodnou ženu. Učitelku. Co si o tom pomyslí obyvatelé domu? A město? Nemravnosti nejsou vyloučeny. Nejsou-li vyloučeny, možno na ně poukázati.

Jednoho čtvrtka navštíví Jiranová inspektora. Ze zdvořilosti chce mu poděkovati, že obdržela lepší služební stanici.

Střetnutí pohledů při prvním setkání je vždy událost nejvyšší důležitá, někdy osudová. A toto střetnutí znamenalo: dvě neústupné, silné individuality.

»Slyšte, je vaším pravidlem, že ve služebních věcech nastrčíte prostředníka? Nestačí vlastní síla a vlastní argumenty?«

Jiranové vrazí do hlavy krev. Zrudne, oči se divoce zalesknou. Až se inspektor zachvěje a ucítí: někdo!

Rád by couvl. Je však pozdě.

Jiranová až neslušně udeří rukou na stůl. S největším úsilím přemáhajíc zlobu zvolá:

»Nikdy! A co se stalo v mém případě — za to neodpovídám. Nežádala jsem mistra o přímluvu. Ač spolu souvisíme literárně a můj osud je v tomto bodu spjat s jeho. Opakuji: nežádala jsem o přímluvu, ale nemohu zakázati, uznal-li za dobré, s vámi o mně promluvíti. Mne, pane

inspektore, neznáte. Jsem tvrdý člověk s velkými, strašnými zkušenostmi. Musím se se životem rvát. Ale hřbet neohýbám. Mohu ukázat na tolik důvodů, které nutí, abych učila zde, že protekce nepotřebuji. Vězte tedy, že mistra nikdy o nic nežádám a všechno si budu řídit sama.«

Kučera obrátil. Žena mu imponovala.

»Promínte má slova, nechtěl jsem vám jimi ublížit.

Nejsem odpůrcem žen — naopak — mám manželku z učitelské rodiny.«

Jiranová změřila muže ironicky. Nevěděla proč — ale ten posuněk rozhodl.

Inspektorova pýcha se na ježila.

»Tož krátce a dobře,« podrážděně mluvil, »dosud se mi nikdy v životě nestalo, abych byl tak překvapen a takřka uhranut člověkem jako ve vašem případě. Tomu pánovi jsem slíbil, že vás přeložím sem, slíbil tak i pan okresní hejtman. Slovu dostojíme, ale to platí jen do konce tohoto školního roku. Pak si vyhrazuji volné rozhodnutí. Protekci netrám,« řekl vysokým hlasem, »v mém okrese musí býti do tří let všechno tak proházeno, aby každý zakusil, jaké to kde je.«

»Pokusím se o zkoušku na měšťanskou školu,« řekla Jiranová, »pak se mnou nemůže býti házeno jako s míčem.«

»To je něco jiného. K tomu vám naléhavě radím.« Vstala, — stručně kývla a rychle odešla.

Kučera usedl. A musil se úporně zamysliť. Chvíle,

kdy ve spravedlivém hněvu paní bušila na stůl, jej uvedla v úžas.

Tohle je někdo, pomyslí zase a ten spisovatel nemá špatný vkus. Náhle se zakabonil. Připomněl si chladné chování její při loučení. Pyšná, pomyslí, dobře. Uvidíme kdo s koho. Děkuješ za Ratibořice, budeš tam tedy sedět.

Náhle se pánovi zjevila jeho osobní velikost a moc v nápadně ostrém světle. Nevěděl proč, ale dojem vznikl v souvislosti s hrdou učitelkou.

Pohledme, protekcí se chtěla udržeti, kam podle služebního pořádku ještě nepatří.

Usmál se, vstal a vítězoslavně hleděl ke dveřím.

A tento člověk, který ode dne, co sahá paměť, všecku mysl a jednání soustředil jen k tomu, aby se dotřel ku předu všemi prostředky, který pro kus máslem namazaného chleba se lichotil spolužákovi, jemuž byl odporný, který, poznávaje budoucí družku života, nejvíce hleděl k tomu, že je dcerou představeného, zámožného, jenž zeťovi zajistí spokojený život, který nikoli ze zásady, ale dle okamžitého prospěchu mluvil a jednal, člověk, který současně byl pokorný i nadutý a hnán stále nezřízenější ctižádostí, utlačil bez hnutí svědomí city rodinné, přátelské i společenské, osvojil si světový názor, vyvěrající nikoli z vlastního posuzování věcí, ale poněvadž tento názor schválila největší autorita ve státě a byl tak široký, že se do něho hravě vpravily i největší odpory, tento člověk, který z ryzí lásky nebyl schopen ani jedné oběti a rodinný život vedl pořádně ne z hnutí srdce, ale poněvadž toho

bylo třeba pro kariéru, muž, který i přízeň k ženám krotil pro udržení čistého štítu potřebného pro postup, člověk, který se dral takřka přes mrtvoly starších zasloužilejších kolegů, mluvil na schůzích fráse, bušil se do prsou a nezačervenal se ani při nejpustší demagogii, hlásaje s planoucíma očima bratrství a rovnost, ač se rafinovaně vyhýbal těm, kdož mu nemohli přispěti, dovedl vyvolati domácí různici, nebyly-li kalhoty řádně vyžehleny, nebo někde scházel knoflíček, on, který vlivem velké protekce obsadil místo, které bylo léta slibováno zasloužilému, mnohem staršímu kolegovi, ač v programu jeho strany stálo: spravedlnost, boj proti korupci, boj na krev — ten se nyní nadmul proti podřízené učitelce, že bez jejího vědomí bylo použito přímluvy pro něco, nač měla ne jsvětější právo. A když mu vyvrátila, že o protekci žádala, když na toto své právo ku dosažení místa poukázala a ve spravedlivém hněvu se mu postavila na odpor — on, co by přece sociální demokratství mělo takový lidský zjev zahrnouti uznáním — on s ní naložil pohrdavě a aniž se začervenál, zahřměl jí do očí, že na něho protekce neplatí — ten z protekce sedící na místě, z něhož protekci odsuzoval.

Musil usednouti: cosi se v něm přece ozvalo, cosi chtělo budití stud.

Ale nevzbudilo, neboť vzbuditi nemohlo. Vždyť šlo o zákon, který se vyvinul staletími. Zákon úžasného paradoxu, úžasně nespravedlnosti, — ale posvěcený podstatou lidské povahy. Zákon, že já jsem vyloučen z

obecného zákona. Já jej mohu přestupovati, já mohu jednat proti němu — a mám pravdu. Pravdu, kterou ani sám sobě nevysvětlím. Ale já, přestupující zákon, nejsem nucen trpěti to jinému. Jsem oprávněn, toho druhého pro totéž, co činím já, kárati i trestati. Tak tomu býti musí — neboť jsou rozdíly v lidech, rozdíly v životních událostech, lakové rozdíly, jež se nedají řešiti podle pravítka. Já, Karel Kučera, jsem povolán k mimořádnému vývoji, protože všecko ve světě jde mimořádně do předu. Světová vůle je zázrak — tedy nejúplnější mimořádnost. Lepší a horší lidé, schopnější a méně cennější — jakýsi úžasný pořádek tu je, aby pro jednu určitou věc byl zvolen jeden určitý člověk, ač na pohled utluče jiného, podle normálního pravidla způsobilejšího. Normální pravidlo ovšem nařizovalo, aby místo mne zde seděl Říha ze Sedlčan. Ale jiné normální pravidlo hnalo sem mne — — snad jen proto, abych určoval osud té pyšné učitelky, která právě odešla. A která je v souvislosti s nějakým spisovatelem. Aby se nesplnily jejich osudy normálně — bylo třeba, aby se nenormálně dostal mezi ně ten, kdo bude míti moc zakročiti.

Kučera seděl nehybně — ovšem se tak daleko a hluboko nepustil, ale jedno bylo jisté: byl plný pýchy, že přemohl starší a zasloužilejší kolegy. Dle jeho názoru se dostal na své místo poctivě — a ty, Jiranová, jsi-li taková hrdopýška, že posměšně odpovíš na můj laskavý pohled — ty budeš seděti na vsi! A upozorní-li mne hejtman na slovo, dané tomu spisovateli, odpovím: je ráda, kde je — přišla mi za to místo poděkovat.

Už mu bylo dobře, bylo do zpěvu.

I proto, že poslanec Šimeček těžce stůně, živ nebude, ale po jeho smrti nastoupí za poslance on, Karel Kučera, synek chalupníka ze Všerub.

Vstal, narovnal se, jeho oči zazářily, rozepial náruč a byl by nejraději do ní sevřel celý svět.

Právem, neboť každý genius musí do předu pokračováním ustáleného pořádku, měněním kůže jako had, bojem dnes proti tomu, zítra proti druhému, jednou proti této, po druhé proti opačné zásadě. Vůdčí ideou musí býti: já — já — já až do smrti! A kdož mne chceš přemoci — buď ještě schopnější než jsem já!

Pak kdosi ostře zaklepal.

Vřítla se starší, tělnatá dáma v šedivých, staromodních, hedvábných šatech:

A spustila:

»Jdu si stěžovat na učitele Satrapu. K vám, který jste prý socialista a spravedlivý na všechny strany Nevyzvána usedla, otřela ústa a dále chrčila:

»Můj Karlíček je ve čtvrté třídě školy na Loudilce. A dostal nejhorší známku z mravů, že prý ukradl spolužákovi balíček s jídlem. A že to učiteli zapřel. To je lež! Karlík nic neukradl, jsme bohudíky v takových poměrech, že můžeme dáti chlapci nejlepší stravu. Ale učitel Satrapa má na našeho Karla zlost a sedí na něm. Protože je chlapec živý a neleží před panem učitelem na břicho. Chlapec, který je přece synem vrchního revidenta. Tedy tu jsem, abyste

učitele napomenul a známku z mravů zlepšil. Neboť je Karel nevinen.«

Supala, potila se, zírala jako satan.

»Nekřičte mi, paní,« ostře napomenul inspektor, »a slyšte: dříve musím mluvit s panem učitelem. Vaši stížnost si poznamená pan tajemník — to je jeho věc. Já se takovými hloupostmi nezabývám. Mám na starosti důležitější věci.«

»Tak,« vyrazila žena, »důležitější! Ovšem, schůze a udílení audiencí velkým zvířatům. Už jsem slyšela. Ale, pane inspektore,« lživě se usmála, »nezapomeňte, že můj manžel je předsedou zdejšího odboru strany lidové. S ministrem Dostálem si tyká. Slovíčko a pojedete do Prahy k výslechu. Neboť jsem v právu a v republice přece rozhoduje pouze právo.«

Inspektor vytřeštil na paničku oči. Ne údivem, ale zlostí. Byla to drzost!

Chtěl vybuchnou ti. Byl však příliš ukázněný, jeho život bylo stále přemáhání osobních pudů a přání v zájmu osobního prospěchu.

Slovo »Dostal« účinkovalo.

»Dobrá. Poznamenám si případ a v nejbližších dnech provedu inspekci ve třídě vašeho syna. Promluvím s panem učitelem a pak rozhodnu. Podle práva a spravedlnosti, milá paní,« připomínal jí s velkým důrazem, utkvívaje ledově v jejích planoucích a stále nepokojných očích, »neboť ovšem i já jsem si toho vědom, že v naší

republiky je právo a spravedlnost základním pilířem obecného pořádku.« Odmlčel se a suše dodal:

»Tím snad bychom byli zatím vyřízeni.«

Zena pochopila, že má odejít. Ale její nahromaděná zlost nebyla ještě ukojena, Chladné chování inspektorovo ji podráždilo.

»Jen aby to nebyly okolky. Vyhýbání se a tutlání! Kdy půjdete do třídy Karlíčkovy ?«

Kučera zlostí zbledl a hned se i začervenál. Potlačil však nával hněvu.

»To je mou věcí a, prosím, nezdržujte mne! Čekají ještě jiní lidé.«

Vstal a obrátil se ku psacímu stolu.

»Vidím,« slyšel slova, násilně laděná do klidu, »že se to zde nespraví. Budete brát učitele do ochrany, dáte si od něho bůhvíco nakukat a zůstalo by při starém. Zůstalo by, kdybychom si my rodiče dali takovou nespravedlnost, ba mstivost líbiti. Nedáme si ji líbiti!« mluvila už zase náruživě. »Můj pojede přece k ministrovi. Ostatně, je toho už víc, pane inspektore. Rozházeli jste okres tak bezohledně, nelítostně a i ze služebního zřetele nesmyslně, že je většina potrefených nespokojena. Je nešťastná a pokusí se, aby se takovému zahrávání si s lidskými osudy učinila přítrž. Počkejte, co vám řeknou odborné časopisy! Ale i jiné, místní, ba i pražské. Tyranství si učitelstvo líbit nedá!« volala, ale vidouc inspektora, stojícího netečně u psacího stolu, náhle skončila: »oh, což by se tu dále marně hádala. Jednat se bude — má úcta!«

A vylítla z kanceláře jako pomínutá.

Inspektor stál ztrnulý nad stolem. Uvnitř se všecko vařilo. Duch se zatemnil neproniknutelným stínem. Co žena vychrlila, nebyla maličkost. Pozoroval už v obličejí jemného a zkušeného tajemníka, když předkládal nesčetné dekrety, jimiž byla většina učitelů a učitelek přeložena, starostlivost, ale nevěnoval tomu pozornosti. Znal ovšem své lidi, ale právě proto, že je znal, nevěřil, že by se vzchopili k odporu celkově. Vždyť ti, kdož něco znamenali, zůstali seděti, mnozí z přeložených si polepšili. Tož zůstala menšina a té se mocný inspektor nebál.

Než nyní, když nezdvořilá žena nestoudně mu pohrozila, přece zaváhal.

A když tak úhrnem zvážil vše, umínil si, že vykoná strategický tah.

Usmál se, přišel na výbornou myšlenku. Tíseň zmizela, ozval se až na opětovné klepání. Pak do jedné hodiny přijímal a propouštěl v úplné rovnováze návštěvy.

13

Na druhou neděli od tohoto dne svolal do tělocvičny měšťanské školy všeučitelskou schůzi s dvěma čísly pořadu: nejdříve měl nejstarší řídicí učitel Vraný ze Stojanova vylíčiti, jak nejlépe jest užiti na zapadlém venkově volného času k důvěrnému splynutí s přírodou a pak se chtěl inspektor představili svému učitelstvu, vysvětliti směrnice, jimiž se bude řídit u vedení úřadu a posouditi současně zákony, jež chystá vláda proti učitelstvu i pokud jde o učebné osnovy, i v otázce postupu a platu.

Všem řídicím se dostalo oběžníku, že se čeká nejhojnější účast.

Tak se o deváté ranní hodině naplnila rozsáhlá místnost takovým množstvím pozvaných, až bylo těm, kdož seděli a stáli uprostřed, úzko.

Na podiu zasedl ředitel měšťanské školy jako pořadatel a po jeho obou stranách řečníci.

Po krátkém, bezobsažném oslovení pořadatele, který měl radost, že pan inspektor, sotva nastoupil úřad, pocítil potřebu poznati své spolupracovníky, dáno slovo staříčkému prvnímu řečníkovi.

Byl to drobný dědoušek, živý, pohyblivý s červenými tvářemi, vyholený, s krásnými, dlouhými bílými vlasy a jedinečnými, černými, chytrostí i dobrotou přetékájícíma očima.

Chvějícím se hlasem se omlouval, že, jsa starší, bude hovořiti sedě, že není řečníkem, ale vyzvání páně inspektorovu že musil ochotně vyhověti.

»A tak, drazí kamarádi, vám budu jen vyprávěti maličkosti ze zkušeností, jichž jsem získal skoro za padesát let učitelování v nejmenších vesničkách. Inu — pan inspektor mi dal látku — vztah venkovského učitele k přírodě — a poněvadž nějaký kolega-ferina na mne prozradil, že jsem lakový přírodní člověk, už to tu bylo. Nuže, drazí,« jeho ústa se krásně usmívala, »nebudu vás přece unavovati filosofi, nebo něčím, co by zavánělo učeností. Ani bych toho nedovedl: jsemť samouk, ponenáhu jsem srůstal s přírodou, jež se nedá vyložiti podle slabikáře — ale jen podle srdce a denního se přesvědčování, jaká jest to veliká, dobrotivá a přísná moc, jež dozírá nade vším, co se kde šustne. Mně ta síla uložila, abych se pokoušel smiřovati protivy. Od mládí jsem přítel zvířat a trpěl pozorováním, jak necitelně je s nimi nakládáno. Jak se tvořila hranice mezi zvířetem a člověkem, ač jsme všickni jediná rodina, na sobě závislá. Zvířectvo má proti nám výhodu nefalšovaných pudů, vlastnost, která pro člověka, porušeného vzděláním, je nesmírně vzácná a zajímavá. Lidstvo kulturní je takovou mizivou menšinou proti ostatnímu veškerenstvu, kamennému, rostlinnému i živočišnému. Ale hle, už bych chtěl býti mudrlantem a zatím jsem si umínil, vám v krátkosti vyličiti, že bývalo mým koníčkem, smiřovati a na sebe zvykati zvířata, která dle mínění lidského podle své přirozenosti žila ve

vzájemném nepřátelství. Kočka a pes, kočka a pták, kuna a kuře — inu, všickni to dobře známe. Jde-li o ukojení hladu — nedá se, bohužel, v přírodě nic dělat. Liška, vlk, dravý pták musí pro sobe i mláďata vražditi nemilosrdně. V mladších letech jsem sveřepá, dravá zvířata nenáviděl a je ničil. Pak, « v sále vévodilo slavnostní ticho, oči starého kantora se zaněcovaly stále ohnivěji, »jsem se soustředil jen na smiřování těch zvířat, která jsme doma chovali. Kohouti se nesměli zbytečně rváti až skoro na smrt, kočka se posléze slunila* majíc hlavu na našem dobráckém vlčákovi. Kocour si nevšiml kanárka, poletujícího pokojem, ba k němu, když zobal na zemi, přistoupil a chtěl si s ním hrát.

Soudil jsem, bůhví jaký zázrak se mi tu podařil — zatím to byly jen roztomilé hračky — hračičky.

Drazí přátelé, « začal po kratičké pomlčce v tichu stále velebnějším, »je to snad jen blouznění starého, již vysýchajícího mozku, ale věřte mi: nejohromnějším zřídlem pravdy, prostředkem, jemuž porozumí snad všecko živoucí je oko lidské a zvířecí. Oko podobné našemu i nesčetné druhy očí u ryb, plazu a hmyzů. Okem vystupuje bytost ze sebe samé, z hlubin svého prabytí na venek, do světla a zachycujíc se o druhé oko vytváří nejúplnější pravdu. Svým okem kraloval svatý František z Assisi nad lvy, liškami, orly a ostatními dravými zvířaty, neboť střetnutím očí se i vášně burcují, i se bytosti odzbrojují. A tož jsem já, když jsem se řízením božím o této magické síle pohledu přesvědčil, se specialisoval,

promiňte mi to slovo banální, ale nemám lepšího, pro řešení všech životních případů na tento orgán, který se obyčejně klidně klade vedle ostatních, ale nesmírně je přechnívá. Vůle, která řídí pohled, toť tichý, ale nejvýmluvnější projev — ona vůle, toť rozkaz světové síly a nejstručnější řešení okamžiku. Když jsem přišel na tuto ohromnou, ale tak prostičkou pravdu, začal jsem cvičení ve škole. U mých kluků a dívek. Leta letoucí jsem učil na dvojtřídce, tož si můžete představit, jak jsem se mohl takřka do nejmenších podrobností smísiti s dětmi, které jsem měl na očích tolik let. Mé zkušenosti jsou veliké: lidé, kteří vyšli z mé školy a dalšího vzdělání účastni nebyli, toť jsou vesměs osoby vážné, málomluvné, dobré. Životní osudy, neštěstí, bída i vrozené vášně, jež se nikomu nepodařilo vypuditi, ovšem mé vychovance rozrůznily. Není však ani jednoho, který by nevyčetl z pohledu druhého více, než kdokoli druhý.

Často jsem si pozval děti na některé odpoledne do zahrady a tam jsme si hráli na dívání se. Pěkně jsem si tu omladinu rozladil, kluk vedle holky, dobře jsem znal jednoho každého a teď jsem jim uložil, aby si každý něco myslil a ten druhý se pokoušel z pohledu uhádnouti. Všešly z toho jen naivní výsledky. Zdánlivě naivní, neboť podstata byla nadevše vážná. Desetkrát, dvacetkrát se chlapec nebo děvče zmýlilo — ale někdy přece uhodlo. Mou radostí bylo, učiti mládež pohledům přímým, jasným, poctivým, šelmovským. Drzé, zlostné, nestoudné pohledy jsem vždy našel a pokáral« — — stařec se těžkomyslně

usmál a dlouho mlčel — — »ale ani toto nebylo ještě něčím výjimečným — byly i to hříčky na vážném základu.

Až potom časem,« bezděčně rozpráhl ruce, »jsem vystoupil výše. Zbudoval jsem si rozsáhlé skleníky a teprve pohroužením se do života rostlin jsem se poučoval dokonaleji. Poučoval tím, že jednak jsem v každé bylince i stromu spatřoval živoucí bytost rovnou bytosti živočišné — ale nalezal tu vlastnosti, které rostlinu činily zvířetem. Nemyslím na zjevy pohraniční, kde rostlina a zvíře je jedno a totéž, jako na příklad rostliny masožravé — ne, rostlina má duši, trpí, miluje a má vědomí svého já. I nejnepatrnější, i taková, která není lidským okem postižitelná.

Nebudu se zdržovati u podrobností: ale zase musím vám s důrazem připomenouti, že i taková rostlina má svůj zrak. Snad ve květu, nebo v listu, snad celý její povrch je tak zařízen, že se jim rostlina rozhlíží po světě. Velikým činitelem je tu slunce a lze tudíž tvrditi, že světová síla propůjčila všemu živoucímu — a živoucím je i kámen na silnici — prostředek, nejen aby spatřoval svého nepřítele, ale i proto, aby se kochal z krásy, účelnosti, vznešenosti vši přírody. Vznešenosti, i když celý svět jsou současně jediné jatky a jediná líheň nových organismů.«

Oči starého řídicího se bezděčně zarosily. Dlouho nemohl pokračovati, tak byl stržen významem vlastních slov.

»Tož mi ještě jen dovoďte, abych něco pověděl o zá-
porech a zdánlivých kontrastech v přírodě, o kterých na první pohled nelze říci nic pěkného. Dlouho jsem i já

rozlišoval život a smrt. Tvoření a ničení. Dlouho jsem nemohl pochopiti, že by vzájemné vraždění se mohlo býti něco útešného. Dlouho jsem považoval zánik a smrt za zjev strašlivý — tím více, že tak často, ach, denně jsem ve dne i v noci slyšel zoufalé křiky a skřeky těch ubohých zvířat, která se dostala do spáru dravců, aby byla jimi utracena. Viděl jsem často voziti dobytčata na porážku, ach, to byla hrozná leta mého života, kdy mé srdce litovalo, a, měkké od přírody, nemohlo se spokojiti s takovým pořádkem ve světě. Činilo mne nešťastným samotářem, který jen obtížně se uměl přemoci, alespoň tolik, aby dětem byl dobrotivými pěstounem, veselým — jak jsem přece už stručně naznačil.

Až když tedy jsem měl svůj skleník a v něm množství rostlin, ale i útulek pro všemožná zvířata, jež sem přicházela a přilétala, nejen pro potravu, ale protože se nejkrásnějším pudem zamilovala do mých očí, jimiž jsem je odzbrojoval a k sobě vábil, tak, že se přede mnou nesmělo státi nic brutálního — až tenkrát, postupem časů jsem v krásném vývoji přicházel na chuť zákonu zmaru.

Bylo to u primitivního kantora těžké, chápati bez odborného studia nejen nutnost, ale i krásy hynutí. Ale když člověk denodenně se dívá na vývoj věcí, posunovaných do předu s nezměnitelnou logikou — musí se konečně obrátiti v názoru na bytí a nebytí, růst i zmar.

Stalo se vlastně tak, že jsem nemohl z přírody vylučovati nic, co v ní vzniklo. A poněvadž orel musí mláďata krmiti čerstvým masem zvířat — nesměl jsem

reptati. Ale jen toto by nikoho nespasilo. Zoufalý nářek chycené oběti musí přece dobrým srdcem pohnouti. Mým srdcem pohýbalo dlouhá léta. Konečně však jsem často skryt viděl, jak se těm krmeným mláďatům zaleskly oči, jak se celá jejich bytost oživila, okřála, když dostala potravu. Byla bujná, hrála si, vanulo z nich úplné štěstí.

Zavražděná oběť byla už ta tam — — nu a já« — odmlčoval se, »jsem pomalu a s těžkým srdcem musil jíti hlouběji než, že je po tom ubožátkovi veta. Musil jsem si říci, že často živé ptáče vniklo do žaludku orlíčete a že nyní se děje něco nesmírně závažného, trávení jsem posuzoval jako proces živoucích hmot, živoucích a proto v nějakém jiném, nepochopitném vztahu dále trvajícím. Vedlo by mne daleko, kdybych stopoval takové podrobnosti. Musil jsem jíti zpět a ptáti se, čím se živí ten ukořistěný pták. Hmyzem: ale hmyz, toť, drazí přátelé, je svět nejstrašnějších lupičů. Chladnokrevný, ničící zdánlivě i zbytečně. Hmyz, taková mšice, jak ona dovede vyssávat nejbujnější květinu. Ale ta květina zase svými kořeny ssaje ze země, ať ve volné přírodě, nebo ve květníku všechny životodárné látky, poněáhlu prst úplně vyčerpá. V pohledu povšechném i tato prst je živoucím útvarem, i ona má jakési vědomí svého já. Nu, zůstaňme jen u tohoto řetězu a vidíme, že život všeho je současně vznikání i zanikání — a nejen toho, co vidíme našima tělesnými očima, i toho, co je vzdušné nad námi. Vzduch je sloučeninou prvků, jejich bojem se v něm tvoří slunce, hvězdy,« stařec rozepial znovu své ruce, »a jaká jsou to

obrovská bojiště, mrchoviště, i zázračné, do nekonečna se táhnoucí oasy. Moře, jezera, řeky a jejich obyvatelstvo — nemáme ponětí, co jest to za oblast vražednou. Ale, když jsem v teplý letní večer vyšel ze skleníku, usedl na lavičku, opájel se západem slunce, přivřel všechna tykadla poznávání a otevřel jen neohrazenou touhu rozkřídlené fantazie, pozoroval s přivřenýma očima mizení světél a hojnější příchod stínů, ponenáhlu zářivější jiskry hvězd, vedených tajuplným poslem měsícem — až v takové chvíli jsem nikoliv rozumově, ale citově obsáhl všechnu velebnost přírody. Její úžasnou, mlčelivou moudrost v tom, že ona spravedlivě rozděluje život i smrt, za každou bytost zkaženou postaví novou, svěží a při tom je tak nepochopitelně zajímavá, že zastřela lidskému rozumu okamžiky skutečného zániku i skutečného života.

Nikoli,« zvedl se a narovnal, »taková obrovitá schopnost je v díle božském alespoň na této zemi, že životem vssáváme současně smrt. Jsme smíšeninou života a smrti my všickni, jí poznamenání, jí vedení, skrze ni a jen takovou, jaká jest, rosteme k novému životu, protože se ve světě ztratiti nemůžeme.

V tom postřehu ovšem,« těžkomyslně, ale sladce se usmíval, »nese-li jestřáb mláďatům, zmítající se a bolestí křičící kuřátko, tvoří u těch hladových křiklounů kus života a nářek vražděného zvířátka nám zaznívá jako zlo, krutá nespravedlnost, ale ten, kdo toto vše nařídil, nehne brvou, protože se« — stařec svěsil hlavu, dlouho mlčel,

»nic nestalo, šlo jen o změnu formy téhož věčného nepominutelného života.«

Takto skončil v nejhlubším tichu. Dojem byl úchvatný.

Jiranová, sedíc v první řadě, sledovala slova staříckého učitele s takovou pozorností, vnímavostí, s citem tak v základech otřeseným, že beze všeho uvědomění, se její velké, vždycky beze zbytku pravdivé a duchovité oči zaleskly září až nadpozemskou. A jak se tak zahlížela na skončivšího řečníka, který pomalu sestupoval s podia, náhle se utkala s očima inspektora, který seděl přímo před ní.

Ten, pohrouživ se do jejích zraků, pobledl a bezděčně si prohrábl v rozházených vlasech. A v té krátké, osudové vteřině, když pohled ženin konečně ztratil blouznivost a učitelka si uvědomila, s kým se tu niterně spojila, cosi temného, důsažného prochvělo duší sebevědomého školního dozorce: usmál se sarkasticky, odvrátil hlavu, ale zmaten vstal, aby zahájil svůj výklad.

V sále byl zatím šumot hlasitější: nikdo si ani nevzpomněl, že po přednášce řídicího se neozval potlesk. Byl to největší důkaz, jak hluboko vnikla jeho slova, když se ani jednomu posluchači nezachtělo, odměniti jej banálním projevem.

14

Inspektor, který byl oblečen do nových, tmavých šatů, jehož běloskvoucí ležatý límec byl ovázán vlající černou vázankou, pocítil jakmile se shromáždění utišilo, že je většina naladěna proti němu. Bylo tomu tak: přesuny, provedené ze zvučle domyšlivého úředníka, který chtěl býti vždycky svůj, vzbudily u mnohých i nezasažených učitelů odpor. I vědomí, že jde o politika, nezapadalo dobře do ovzduší, které šlechtným předchůdcem bylo dlouhá léta tvořeno sice dle staré tradice, ale vždy s ohledem na blaho té které určité osoby.

Nevlídne mínění se ještě zvětšilo prostou, ale hlubokou a dojemnou přednáškou starého řídícího, který v ošumělých šatech dojímal jako skromnost sama. Ale jak vysoko se vypíal svými slovy nad všechny ostatní! Jakým byl zářivým příkladem těm, kdož byli vrženi do nejdlehlší krajiny, kde chyběly skoro všechny podmínky života, ale ejhle! V tom nemožném prostředí veliký filosof-pěstoun vchoval celé generace v nejvznešenější nauce: přiblížení se k přírodě, splynutí s ní, ale chápání její krutosti a bojovnosti jako sladký dotek úst matky, sklánějící se nad dřímajícím dítětem.

Jak směšné byly v tomto případě slabikáře, úlohy, zkoušky, konference! Jak divně musilo býti tomuto mudrci, stále hlouběji vidoucímu, musel-li pracně

odpovídati na nesčetné dopisy školního výboru. I na to, kdo a kdy byl po škole, kdo a kdy se neomluvil, kdo očesal panu faráři ořechy v zahradě.

Řídící ovšem písařil a písařil, konal tu únavnou práci kancelářskou, která je největší potupou učitelského stavu. Vždyť z rozsévačů prostoty, přirozenosti a bezprostřednosti pěstuje byrokratické stroje, papírem, popsáním nejvšednějšími hloupostmi ubíjí svěží srdce, navléká svěrací kazajku tomu, kdo je povolán, aby dbal osobitého rozvoje jednotlivého svěřence, učil ho odporu proti všednosti a strojovosti. Ale sotva takto poučil — dá se do linkování výkazů o tom, kteří přesporní žáci zůstávají přes poledne ve škole, jak se tu zaměstnávají, kolik je bosých, nemanželských, katolických, židovských. Jaká jsou kde kamna a kolik se tu spálí, jaká teplotura se udržuje ve třídách, zda se tyto větrají a kdy a jak se čistí.

Jděte do celého světa a uče podle mého přikázání! Tak propouštěl Kristus své učedníky, již uposlechli a obrátili celé národy na novou víru.

Páni inspektorové, nižší, vyšší i nejvyšší! Ministři, vlády, králové a císařové! Takové světodějně události se při těchto revolucích odehrály a nikde ani papírku! Nikde ani jednoho protokolu, ani jedné konference! Takový prorok učitel přišel, shromáždil zástupy, mluvil, hřimal a srdce posluchačů se měnila jako zázrakem.

Písmo svaté je jediným písemným důkazem takového učení, písmo svaté, kniha knih — co vy, páni inspektoři všech stupnic, ministři, vlády, císařové a králové máte

všude ve svých školních výborech ohromné skříně s rozkazy, důtkami, předpisy, lichotivými i mstivými dekrety, pěkně srovnané podle čísel. Máte tu vzorný pořádek — ale vaše děti jsou čím dál tím hloupější, nešťastnější, zmatenější, jsou zlými, ale jsou i v největším počtu lhostejnými proti všemu tomu učenému, co jim neúnavně s jakousi až chorobnou schválností cpete do hlavy. Kristus, učedníci, písmo svaté — — dekrety školních výborů, jaká to strašná spirála od ideálu až k úřednímu šimlu! Ale ty, Bože, který jsi Krista poslal do světa, tys tomu chtěl takto, stalo se a děje podle vůle tvé, a proto obnažujeme hlavu před skříněmi ve školních výborech.

Živelná síla přírody potřebuje takového zdržení ve svém gigantickém letu za budoucností, o jejímž obsahu si nikdo neučiní představy.

Inspektor stál na podiu sám, rovný, ale nápadně bleďý. Vnímal smíšenou náladu pro i proti. Než vyškolený, chladnokrevný, hrdý, veřejný pracovník zakoušel zvláštní rozkoš, mohl-li držeti na uzdě tyto svářící se pudy svých podřízených. Věděl, že i ten největší rýpal má svou Achillovu patu a ta je zapsána do osobního výkazu. Ostatně jsou mnozí věrní, mnozí bojácní, mnozí nerozhodní — a tož — »Kolcgové,« pohyblivý mužík zatkl své blýskavé, uhrančivé oči do ztichlého zástupu, »mám za svou první povinnost, představití se vám tímto způsobem, abyste si mohli utvořití správný pojem o mé lidské osobnosti. Z papírů a řečí vznikají falešné úsudky. Vznikají

ovšem i při osobním setkání — nejvíce tehdy, je-li kdo proti někomu předpojat.

Vztah inspektora k učiteli je v podstatě nepřátelský: dle zákona i dle povahy věcí. Přímo to zde prohlašuji, ale vývoj věcí nemohl dospěti k jinému výsledku. A pokud žijeme v nynějších kulturních rádech, bude vždy učitelstvo jedním tělesem a inspektorové druhým, jemu nepřátelským. Jde ovšem o nepřátelství ideové. Lidsky se řeší nárazy ve formách nejkrásnějších. Dozíráme,« jeho oči metaly blesky ještě palčivější, »a dozírání je hledání chyb. Proto vy mne nemůžete nikdy upřímně milovati, neboť vaše láska by dokazovala, že u mne, v mém úřadování,« udeřil se do prsou, »není všecko v pořádku.«

»Oho!« ozval se kdesi daleko hluboký hlas, »váš pan předchůdce.«

»Ano,« se širokým úsměvem přerušil inspektor vysokého, ramenatého ředitele měšťanské školy z Divišova, »i bez vašeho připomenutí jsem o něm chtěl mluvit. Neboť on byl jeden svět — já jsem druhý. Ale sotva kdy bylo více a hlubších rozporů mezi názory na věci školní a vůbec obecné. Skláním se hluboce,« inspektor mluvil výrazně a opravdově, jeho oči sálaly ohněm, ale obličej byl zachmuřený, »před památkou tohoto zasloužilého, čestného, nadevše vzdělaného muže. Znal jsem jej sice jen z doslechu. Ale byl tak ctěn i milován, že nikdo si netroufal i v nejmenším jej zlehčiti. Jeho osoba, kolegové, je nadevše povznesena. Já, snad o dvacet let mladší, jak bych si mohl troufati, vrhnouti i nejmenší stín na jeho jméno? Vždyť

jen jeho zkušenosti byly nepoměrně bohatší mých — a zkušenosti, toť nejlepší a nejsprávnější vodítka životem. Ano, osoba,« mluvící zakýval volně hlavou a zahleděl se zádumčivě do neznáma v naprostém mlčení, »osoba a úřad! Toť dva světy, které se ovšem v téže osobnosti musejí srovnati, ale toto srovnání může býti často násilné. Slovem: úřad nemusí vždy harmonicky splývati s osobou. Máme důkaz toho při dnešní schůzi: pan řídící mluvil k vám tak krásně a dojmavé, že mi v některé chvíli vstoupily slzy do očí. On, muž přírody, muž, pohrdající vším úředním řemeslem, učil si podle svého a vyučil jistě sta a sta znamenitých občanů a občanek. Ale on byl a jest výjimkou. Musí býti výjimkou, jakou byl v jistém zřetelu i můj výborný pan předchůdce. On ovšem pokorné, bez reptání konal své povinnosti, úžasný pořádek jsem našel ve své kanceláři. Do puntíku vykonal vše, co mu bylo uloženo. Často obtížně v posledních letech, kdy už byl zasažen těžkou nemocí. I pohrdal tak zvanou úřednickou řemeslností, on, kdykoli měla vítěziti nad tak zvaným soukromým lidstvím, ji zašlápl a dal zítí osobě i na úkor služby.«

»Sláva mu za to!« zvolal zase ředitel z Divišova, a na ta slova se ozval hromový potlesk a i výkřiky souhlasu.

Ale náhle zavládlo těžké, kruté mlčení.

Inspektor, bledý, ale s jiskřícíma se očima přezíral chvíli s jemnou ironií shromáždění. Utkal se s planoucíma očima odpůrcovými, ale musil pohlédnouti i do obličeje

Jiranové. Její rozšířené modré oči měřily inspektora ledově, až nemilosrdně.

Ovzduší bylo tak nabito proti mluvícímu, že se mu pro chvíli chtělo obrátiti. Leč vrozená šelmovitost povahy, rozkoš z boje a sebevědomí, on že dnes stojí tak vysoko, na tak pevných nohou, že nemůže klopýtnout — se jen prudce prohrábl ve vlasech a v tichu, stále hustším pokračoval:

»Nebudu se s vámi příti, pane kolego. Ale nepokusím se ani zmírniti pro sebe náladu celku, nikoli přívětivou. Snadno bych mohl obrátiti, v líbezném oblouku, nenápadně se s vámi spřáteliti pochvalou toho, co bývalo. Vždyť přece o osobě zemřelého pana inspektora jsem neskrblil největším uznáním. Ale to bych nebyl já. Já, který jsem tuto schůzi svolal nejvíce proto, abych před vámi rozvinul svůj program. Úplně odlišný od toho, dle něhož se zde pracovalo. Nejsme ve svobodném státě? Ve kterém je ústavou zaručena volnost názorů? A může kdo o sobě tvrditi, že on je nejmoudřejší, on, že našel jediné správnou metodu v nejkrásnějším lidském povolání: učitelském?

Učitelství v ideálním svém pojmu dojímá jako pohádka. Učitel předstoupí před žáky, baví je, obohacuje jejich duši vědomostmi a také se pokouší zdokonaliti jejich život citový. Kdyby byly děti ideální, kdyby k nim mluvili ideální učitelé, byla by pohádka pohádkou. Dělo by se něco podobného, jako když Kristus mluvil k učedníkům, mluvil k zástupům — nejen on, ale i jeho žáci.

To však byly jiné doby. To byly svátky v dějinách

lidstva. Tu se obracel světový názor nohama vzhůru. Ani památka po kanceláři, úradu, všem tom písáření, na oko bezduchém.

Jsem mladý člověk, vzdělávám se, seč mi stačí čas. Pracuji veřejně a podal jsem důkazy jakési schopnosti tím, že jsem se domohl tohoto místa.“ »Protekcí!« ozvalo se kdesi pronikavě — a náhle bylo děsivé ticho.

I Kučera byl ohromen. Mžítiky mu zatančily před očima, ztratil v té chvíli sebevládu.

Leč ostřílený kozák ji našel hned.

»Urážky jsem nečekal,« promluvil s bolestným přízvukem, »ale když už padla, prosím tu paní kolegyni, neboť hlas byl ženský, aby se mi postavila před oči tváří v tvář. Čestným slovem prohlašuji, že se pro ten výrok nebudu na ní mstít. Ale,« potřásal zuřivě pravicí ve vzduchu, »onu protekci mi dokázati musí! Tož prosím, vystupte ze shromáždění, neznámá paní kolegyně, abychom si o té protekci mohli otevřeně, ale ovšem beze všeho mazlení se slovíčky, promluvíti.«

Mlčel a s jiskrně kousavýma očima zíral do sálu. Pak založil ruce na prsa a čekal.

Hrůzné ticho projíždělo velkou místností, ale ta, která vykřikla, se neozvala.

»Prohrála jste,« začal inspektor, plný sebevědomí, »ale já se nyní tážu vás všech, kterak možno vésti učitelství ideálně, jsou-li mezi vámi lidé tak nesta-teční, jakou se právě projevila jedna vaše družka? Urazí — ale nechce státí za tím, co řekla. A já mohu takto snadno pokračovati

dle toho, jak jsem si umínil. Časy se mění a lidé v nich. Daleko jsme od dob Kristových. A jak blízko stojíme u jícnu pekla. Pekla, přátelé, neboť nejen my, ale celý svět trpí nejstrašnějšími zly. Hodnoty mravní jsou porušeny, bída zeje se všech stran. Stále více a více je těch, kdož život proklínají, zatím aby jej velebili. Ten život, který je přece tak zajímavý uprostřed nejmoudřejší matky přírody, pod nesmírnými, věčnými nebesy. Všude je zle. Děti jsou z domova nasáklé nesváry, trpí nedostatkem. Jsme však my učitelé světem pro sebe? Odloučeným od těchto poměrů? Nikoli! Topíme se v nich a s prominutím, většina z nás je posílá ke všem čertům. Tož za takových zmatků, obecně špatných, není půda pro pohádky. Není půda pro učitelství, jakému zvykl můj úctyhodný předřečník. Proti obecnému rozvratu,« volal, »je třeba všemi silami držeti tradiční pořádek. Ale ten tradiční pořádek — toť úřad! Tvrdý, jdoucí dopředu železnými pravidly. Úřad, vyzkoušený stoletími. Neboť i v těchto stoletích se všichni naši předchůdci pokoušeli o ideál, ale byli rádi, když se dopracovali slušné prostřednosti. Byly to generace minulé, které dospěly ke světové válce. Ti vaši idealisté vychovali svou mládež. Jsem mladý člověk, ale bohatého života, který mi nese takřka denně překvapení. Měl jsem kruté dětství, nelítostné jinošství, odříkání všeho druhu dalo mi ocelové nervy. Dral jsem se dopředu, neboť se nerozumí samo sebou, aby chudý musil v chudobě růsti a v ní živořiti do konce života. V tomto snažení nejsem sám. Naopak každý se pokouší dostat se na slunce. A tak všichni ti

sokové mají stejný cíl — ale každý má jiné schopnosti. A není v tom spravedlivá logika, že kdo je schopnější předskočí méně schopnějšího? Nic špatného,« volal v největším vzrušení, »jsem neprovedl. Jen jsem využil dobře všech výbojných prostředků, které mi byly svěřeny tím, kdo mne vyslal do světa. A bylo-li zde řečeno: protekce,« děsně se zachechl, jeho oči se leskly jako démonu, »toť slovíčko pružné, otřepané, slovíčko mnohoznačné i vůbec úplně prázdné. V lůně rodiny usiluje dítě proti dítěti o protekci. Ve škole, v úřadech od nejnižšího do nejvyššího — všude se chce jeden více zalíbiti tomu, kdo může jeho prospěchu více posloužiti. Toužiti býti hezkým — jak je to přirozené! Ale chovati se dle toho, vydobýti si přízeň skutky jaký by byl pořádek, aby nezvítězil ten, nýbrž jen onen, který má lichotivé slovíčko, ale v povolání švindluje. Tak jsem se tedy stal já zdejší inspektorem proto, že jsem nejméně dvakrát tolik pracoval, než bylo mou povinností. Ve dne i v noci, v neděli i ve svátek, bez oddechu jsem hledal příležitost, abych se vyšinul. Tož se ptám: mají se na odpovědná místa voliti nuly proto, že mají více služebních let? Třebaže takové nuly mívají jinak dobré osobní vlastnosti a bez úřední poskvurny konají službu? Můj předchůdce nebyl nula. Naopak, muž veskrze dokonalý. Býval, opakuji, býval dlouho na svém místě. Bylo však vyloučeno, aby na jeho místo přišel někdo, jemu podobný.«

Ředitel z Divišova se hlasitě zžíravě zasmál. A ve shromáždění se znova vyhrotila opoziční nálada. Inspektor cítil, že se přiblížila osudová chvíle, kdy buď zvítězí, nebo

prohraje. Jeho divoké, kohoutí povaze náhle lahodilo, že jest mu krotiti šelmu, která byla utajena v učitelstvu, niterně proti němu brojícímu.

Proto se sice zarazil, tělem prochvěl poeit úzkosti. Než neúmorná energie a domýšlivost ihned mu propůjčila nejen rovnováhu, ale i schopnost správně vyjádřiti, co měl na mysli.

»Pane kolego Matoušku, máte právo, se jizlivě smát, a vy mnozí ostatní přizvukovati vašemu soudruhovi. Ačkoli jsem ještě neřekl hlavní, neřekl důvody, pro které po zesnulém panu inspektorovi nesměl přijíti nástupce jemu podobný.«

Nálada se utišila, napiaté ticho viselo v místnosti. Kučera svrástil čelo a pak hlasem, nejdříve se chvějícím, pak jasným a přesvědčivým výrazně mluvil:

»Ctvrtstoleté panování v dobách nejvíce proměnlivých je vždy úhona pro úřad. Vedoucí úředník má svůj světový názor a dle něho vede své povolání. Světový názor mého pana předchůdce byl: každému vyhověti. Dobrotou získáváti srdce svých podřízených. Je zázrak, že se všechno, alespoň na oko vyvíjelo výborně. Na oko,« opakoval s důrazem, »jsem našel v okrese klid. Leč první důležitá událost mého úřadování, byl jsem druhý den ve službě, byla, že vynikající muž, skutečný umělec mne nutil k protekci. A přiznám se vám — svedl mne. Svedl působením ještě vyšší úřední osoby, než jakou jsem já. Stalo se po prvé v mém životě, že jsem podlehl vlivům mimoslužebním. Když jsem pak zkoumlál průběh služby osoby, za kterou

se bylo přimlouváno, « jeho oči hořely jako jiskry a takto se zabodl do žasnoucího obličejce smrtelně bledé Jiranové, pouсмál se ďábelsky, odvrátil pohled a přehlížel již v úplné vnitřní jistotě shromážděné, v horečném napjetí sledující každé jeho slovo, »nuže, jsem v tomto prvním a zdánlivě malicherném případě poznal, jak to tu chodívalo. Služebně mladičká, výpomocná síla učitelská povolává se za tři měsíce do ústředního města a starší, čekatelka, bez vážného důvodu musela na vesnici. Tož,« supal a prudce oddychoval, »jedním slovem: předchůdce dbal osoby — — a,« pouсмál se jizlivě, »šlo to. Proč by nešlo, když ti, kdož nechtěli žebrati, nechtěli milosti, nechtěli, aby na jejich kůži se dostal jiný do tepla a na sluníčko — mlčeli, sloužili, ale v duchu se styděli, že dobře se daří tomu, kdo má ostré lokte, správnou vyřídilku a strejčka přimluvčího!« »Vy jste se touto cestou dostal ku svému postavení,« vykřikl ředitel z Divišova a na tato slova se ozval hlučný, ač nikoli všeobecný potlesk. Ba kdosi zvolal:

»Ticho, nerušit řečníka!«

Hluboké, náhle hrůzné mlčení sevřelo posluchače. Inspektor stál rovný uprostřed podia a propadl okamžitě malomyslnosti. Náhle se mu zdálo, že přílišná otevřenost, bezohledný projev myšlenek mu podkopal půdu pod nohama. Že přišel o důvěru většiny a jeho postavení bude neudržitelné. Bleskem si připomněl nebezpečí odborného tisku — již zakolísal tak, že chtěl couvnouti, omluviti nějak svá slova a laskavým kompromisem zachránili chvíli.

Leč tento úmysl překazily dvě věci: střetnutí se s

pohledem Jiranové, jejíž obličej zářil uspokojením a oči zářily radostí — a drzý výraz divišovského odpurce.

Oba tyto dojmy narovnal a upevnil mysl hrdého, otužilého bojovníka.

Zarděl se, posměšně ušklíbl a zíraje v hrobovém tichu pálčivě do očí toho, kdo výtržnost vyvolal, sladce zašveholil:

»Hleďme, pana kolegu Matouška! Nepovolí! Stále má po ruce proti mně tutéž výčitku. Dobrá: hodil jste přede mne rukavici — zvedám ji. A jen šťastnou náhodou mohu vám správně čeliti. Vyčítáte mi už po druhé protekci při dosažení zdejšího inspektorátu. Dejme tomu, že byla. Dejme tomu,« opakoval jizlivě, »ač lze o tom míti různé mínění. Dostane-li se správný člověk na správné místo — je to v pořádku, budtež cesty k tomu jakékoli.«

Roztomile se usmál, vláčným, ale žhoucím pohledem přelétl již zase napiaté posluchače a jakoby vyznával lásku nejdražšímu příteli, něžně hovořil: »Mluvil jsem o vás, pane řediteli, se svým tajemníkem. A prohlédl jsem vaše osobní papíry. Neboť jste mi byl vychválen jako bojovný muž — štika v rybníce. Nu,« ztlumil hlas, »prohlížeje tyto vaše listiny, jsem našel, že jste přeskočil pana kolegu Machoně. Neznám ho a nevím, je-li přítomen.«

»Není,« odpověděl kdosi, »nejde nikam, je samotář a podivín.«

»Pan kolega Machou,« mluvil Kučera s nezmenšenou přívětivostí, »učí stále pod vámi, ale je služebně starší o pět let. Žádal o vaše místo, ale nedostal je. Nedostal,«

pokrčil rameny a d'ábelsky se ušklíbl, »asi proto, že je samotář a podivín. Ale ve výkazu osobním má všechno v pořádku. Nevím to, pane kolego Matoušku — ale rád bych zjistil, zdali jste, žádaje o místo, na které měl nárok starší kolega, necídlil kliky u pana inspektora, okresního hejtmana a třeba i u členů školního výboru. Ať jste ty kliky cídlil nebo ne, je faktum, že Zachovalý starší kolega nedostal místo ředitelské, ale dostal jste je vy, mladší, který máte z Divišova manželku, máte zde dům, hospodářství a žijete si tu jako v ráji. A patrně zde dosloužíte v úplné spokojenosti. Bezdětný — kdo se vám z nás, pane kolego, vyrovná? Nužc,« krásně se usmál, »myslím, že můžeme skončiti trapnou epizodu. Kdybych byl přesný, ba vůbec úředně, rozumějte, úředně spravedlivý, totiž prostudoval vaši věc dle stavu, jak jsem ji našel — nepovolil bych, dokud by se kolega Machoň nestal ředitelem v Divišově, neboť je také tamní rodák — a podíval bych se, proč má jeden člověk od třicátého roku života se krásně válet v rodném městečku, kde může celou službu uložiti ve spořitelně, žíti si jako paša, kdežto tolik ostatních druhých musí se často každý rok stěhovati. A věřte mi, kolego, já bych ve školním výboru prosadil, že byste vyletěl, třebaže máte definitivu. Víte dobře, že ona není absolutní a vždycky účinná, že zákon připouští hnouti i s takovými učiteli.«

Pohodil rukou a s vysoka prohlásil:

»Pokud se nebude proti vám hlásiti někdo způsobilejší a vůbec — abyste věděl jaký já jsem — nebudu se o vás

úředně starati. Vy jste mi vyčetl protekční získání mého úřadu — já vám dokázal totéž — a, drazí přátelé, věřte mi, žádné kolektivum nelze sešněrovali tak, aby se hýbalo dopředu jako stroj. Ne — neboť předpisy mohou býti strojově sestaveny, ale lidé jsou vždy a v každém případě jiní — s každým nutno jinak naložiti. Proto zákonodárce nařídil, že místa se obsazují pravidelně konkursem. Pravidelně — ne bezpodmínečně. V tom je velká moudrost, neboť ku příkladu jinak se stalo, že po mém předchůdci, za něhož okres ochrnul — ano, ochrnul — mohl přijíti nějaký dosluhující dědeček, který ten veliký a důležitý okres dorazil. Nezhlečuji památky bývalého pana inspektora. Leč, když jsem si vzal mapu a prošel jednoho každého učitele a učitelku — porovnal, jak dlouho každý a kde slouží — vstávaly mi vlasy na hlavě. A mám dlouhé pačesy. Tedy já, dejme tomu, protekční dítě — jsem protekci vypověděl boj. Jako v mém bývalém působišti, jsem i zde učinil krátký pořádek. Každý učitel,« volal povýšeným hlasem, »musí si spravedlivě odsloužiti svá léta ve všech druzích škol. A tak jsem provedl první stěhování, odklidil nejnapadnější a nejokázalejší nespravedlnosti. Kdož se, s prominutím, váleli bez práva v teplých místech a půjdou do chladnějších, nebo studených — budou klnouti a mne nenáviděti. Komu jsem pomohl do lepšího, bude mi žehnati. Kterých bude více — nevím, a je mi lhostejné. A když už jste vyvolali otázku protekce, tož vám říkám ještě jednou: jsou pouště a vedle nich nejpůvabnější oasy. Jsou kolibříci a hnusní mloci. Jsou orchideje a jsou kopři-

vy. Vidíme tedy, že světová síla se dopouštěla očividné protekce. Bylo by proto nesmyslné, ale i marné počínání nedbati prazákona výběru. V žádaném souboru nelze ceniti jednoho pracovníka jako druhého. Proto ti lepší vždy předstihnou horší. Kdož tedy se z vás vyšine a vyznamená — půjde mimořádně dopředu. Tu není protekce, nýbrž vyšší spravedlnost. Vyšší proto, poněvadž z vyššího příkazu není lidská společnost stádem jednostejných jedinců, nýbrž kolik je hlav, tolik odlišných schopností. Ale je protekce —« volal a divoce potřásal ve vzduchu pravicí a opět z nepochopitelného nutkání vyhledal oči Jiranové, »kdy nikoli osobní přednost rozhoduje, nýbrž hezká tvářička, vlivný papínek, nebo nějaká jiná slovutnost. Časem budu viděti do každého z vás, a pak budu respektovati také zákon výběru. Pokud však tápu v nevědomosti, musím odčiňovati alespoň bezpráví, která bijí do očí. To jsem učinil přemístěním mnohých kolegů a kolegyně, učinil tak v poctivém přesvědčení a při tom zůstane. Kdož mi dokáže zlovůli — může mi plivnouti do očí! Jinak jdu do předu přímo a sebevědomě, já, který jsem ovšem předčasně dostoupil vyššího stupně, než mnohý můj kolega — ale dostoupil jsem tak vysoko proto, že jsem od maličkosti potlačoval všecko osobní pohodlí, nasadil noci, neděle i svátky, okradl rodinu, pracoval nikoli za jednoho, ale za tři. Zváží-li oběti a prospěchy — je otázka, nebyl-li jsem i při tomto výsledku okraden.«

Ostre se uklonil a nečekaje, jakou odezvu vyvolal,

seběhl s podia a prodíraje si prudce cestu, zmizel jako přelud.

V sále nastal šumot. Několik uchvácených, kteří tleskali, ustalo v tomto projevu pochvaly. Druh zíral rozpačitě na druhu, vrtění hlavami, stručné poznámky — náhle se objevil divišovský ředitel na podiu a když se shromáždění utišili, svým jasným, hlučným hlasem spustil:

»Kolegyně a kolegové, jistě už máte dost řečnění a kručí vám v žaludku, jako mně. Ale něco mne nutí, abych naježenou náladu uhladil. Pan řídící ze Stojanova je náš člověk, ten nám promluvil k srdci — sláva mu. Pan inspektor je také chlapík,« podšitě se usmál, »řízný a náramně chytrý. Říkám to bez ironie. Znamenitě promluvil o protekci. Žádný advokát by o tom zatraceném problému mazaněji, v dobrém smyslu slova, nehovořil. Protekce je, musí být, tak prohlásil náš pan představený, ale on protekci bude přece jen všemi prostředky potírati. Kolegyně a kolegové, o dnešní schůzi napíšu do Budce dlouhý referát. Zasluguje toho ten významný den, kdy jsme se dozvěděli, že ani hezká tvářička, chachacha, ani vlivný papínek, hehehe, ani nějaká jiná slovutnost nesmí se plésti mezi učitele a jeho poníženou supliku. Tučným, nejtučnějším tiskem to panu inspektorovi připomenu a prosím vás, abyste všichni dali pozor, bude-li on podle svého slibu vždycky jednati. Nu, a ke konci: sláva svaté památce zesnulého pana inspektora,« řezavě, hlučně se rozesmál, »a na mou duši — ani nynější pan inspektor nás nesežere! Dobrou chuť — nazdar!« Hromový potlesk

se ozval v místnosti, situace byla zachráněna, všichni se s planoucíma očima a v nejkrásnější náladě rozcházeli.

15

Jednou z výpomocných učitelek, která učila v našem městě, byla Milada Trojanová, tříadvacetiletá dcera lakýrnickova. Byla to štíhlá blondýnka jemného, ostře řezaného obličej, pravidelného, s velkýma šedýma, krásnýma očima.

Měla ještě pět sourozenců a v rodině byl nedostatek. Miladino služné, málem osm set, bylo důležitou položkou v rozpočtu rodinném a proto dekret, který byl učitelce náhle doručen a jímž byla přeložena do malé vsi, zapůsobil jako hromová rána. Otec, tichý, neduživý, ustaraný bědoval, matka jen vztekle zatínala pěsti, její obličej se až děsivě znetvořil, děti ustrašeně zíraly na rodiče a starší měly v očích slzy.

Jediná Milada byla klidná: sice se zamračila, hořký úsměšek oblétl rty, ale zatvrzele mlčela. Nastoupiti musila prvního září ráno.

»Tu to máš,« spustila konečně matka, těžce přemáhajíc vztek, »stále jsem tě varovala, abys nemluvila s Balcarem, že jeho rodiče se ti dostanou na kůži. Ale slečna nic — jakoby se nechumelilo. Denně se s panáčkem blýskala na ulici — bodejť by si pan rada Balcar nenašel cestičku k panu hejtmanovi a inspektorovi. Balcar a ty! Chuděra, stále klempírující — a syn z takové rodiny! Však jsem stále slyšela se všech stran, že kdyby nccoural s tebou,

byl by dávno složil zkoušky. Že ty mu překážíš v jeho studiích. Tedy se chodilo se džbánem tak dlouho pro vodu, až se ucho utrhlo. Potáhneš do Šebánova a my zde pojedeme hladem. Fuj!« odplivla, »ale já to tak nenechám! Nenechám — půjdu k purkmistrovi. On je v naší straně — bohudíky, že má táta legitimaci, podívala bych se, aby starosta nenapravit takovou nespravedlnost. Už proto, že celá naše rodina padne obci na starost. Jsme sem příslušní, výdělky nejsou, tedy se nás musí ujmout obec. V jedenáct hodin se obleču a poletím na radnici. Zatím se hodíš marod, doktor ti napíše vysvědčení a nenastoupíš!«

Nikdo nic nenamítal.

Milada tiše vstala a vyšla ze světnice.

A jak byla, bez klobouku, vytratila se z domu.

V deset hodin měla předposlední schůzku s milencem v údolí.

Ač bylo ještě brzy, spěchala v obavě, že by jí mohla matka setkání s milencem znemožniti.

Sedmadvacetiletý právník Vladimír Balcar byl nápadně sličný mladý muž. Statný, štíhlý, tělo jeho bylo v Sokole pěstěno, obličej osmahlý, bezvousý s jiskrnými očima a jako uhel černými kučeravými vlasy.

Vystudoval sice práva, složil první státní zkoušku, ale pak — tehdy ještě Miladu neznal — se mu právníčina zošklivila. Doma byl blahobytný, bylť jedináčkem vrchního soudního rady a tak se ponenáhlu chytil dvou vášní: cvičení v Sokole a čtení knih. Osvojil si hluboké vědomosti, do hostince nechodil, tíhl k samotářství a

nehledal ani styků s dívkami. Kteréhosi dne náhodou potkal Miladu a na první pohled ho dívka zaujala.

Vyšetřil, čím je, napsal jí do školy list, stručně, prostě vyznal svůj cit, vyprosil si odpověď a když tato přišla a nebyla zamítavá, nabídl dívce schůzku. A už při první rozmluvě se ukázalo, že jsou si souzeni.

Ve své nepředstavitelné rozmanitosti a častém sjednocování takových protiv, že lidský rozum zůstává v úžasu stát, vytvořil osud u těchto milenců div: měli příbuzné povahy a přece k sobě lnuli čím dále tím pevněji.

Oba skoupí na slovo, oba žili v podobném neblahém ovzduší.

V rodině dívčině nedostatek, stálé mrzutosti, hádky a výčitky, že studie Miladiny vyčerpaly těch málo úspor, které tu byly a ještě vedly k zadlužení — u juristy pánovitá domýšlivost otce, který si dlouho zakládal na synovi, ale když se ten náhle přestal učit a prohlásil, že se pro právnictví nehodí a bude žurnalistou, zanevřel na nezdárníka, nemluvil s ním, pohrdal jím a často hrozil, že darmochleba z domu vyžene.

Tož milenci, kteří se scházeli v odlehlém lesním zákoutí, málo mluvili, spíše mlčeli a nemohouce z nevysvětlitelné zdržlivosti projevit city slovy jen hlubokými, těžkomyslnými pohledy prozrazovali náklonnost, jež, čím byla neschopnější projevu, tím se mocněji zakořeňovala v hrudích nešťastníků.

Byla to zoufalá přitažlivost dvou bytostí, v hlubinách si nejen rozumějících, ale od prvního setkání úplně a pro

celý život srostlých, souvislost, která nesledovala nic hmotného, neosnovala plánů do budoucnosti: ojedinělý případ zatracenců, na sobě závislých, zrajících nikoli pro světlo, nýbrž pro stín.

Byl to Vladimír, který někdy dívce vysvětlil svůj duševní stav: z jeho slov čísel bezútěšný pesimismus. Uměl však o těchto svých náladách mluvit s takovou básnickou silou, uměl v bolesti a beznadějnosti nalézt tolik chmurné a vznešené krásy, že často, když domluvil, si ona, přemožena, položila hlavu na jeho rámě a pohlázení vlasů bylo jedinou odměnou jeho krásných slov.

Znali se teprve rok: netajili svých styků a tak se dívčini, i milencovi rodičové záhy dozvěděli o svazku, který v obou rodinách vzbudil odpor. Byl to poměr zoufalý, lehkomyšlný, u dívky i utrácení drahocenného času. Neboť každou schůzku musila vykoupiti učením se až do pozdní noci.

»Jsi chatrného zdraví, vyplýtváš mnoho světla, nemůžeme klidně spát,« tak vyčítala pravidelně matka.

Byla to pravda, ale nebylo pomoci. Schůzky s milým byly jedinou vzpruhou života melancholické, záhadné dívky. Představa, že by přišla o přítele, byla totožná s představou smrti.

Vladimírův otec, když poznal, že ani po dobrém, ani po zlém nepřeruší styky synovy s chudou učitelkou, sáhl k prostředku, o kterém soudil, že jediné povede k cíli.

Navštívil jednoho dne okresního hejtmana, aby jej pohnul k přeložení synovy milenky.

Páni se znali dobře, ale bližších styku nebylo. Soudní rada byl výborný právník, muž vzorného veřejného chování. Jeden z těch, kdož se vyčerpají v plnění povinností, mají v něm úplné uspokojení a získáním uznání ve společnosti a nadřízených úřadů vidí jedinou radost života.

Byl ve výboru spolku na ochranu zájmů stavů soudcovského, náruživý tarokář, kterěz libůstce holdoval dvakrát v týdnu v útulné předměstské hospůdce, vypil tu čtyři plzeňské, uměl roztomile vyprávěti, žil s manželkou v dokonalé shodě a tak patřil k nejoblíbenějším osobnostem města.

»Pane okresní hejtmane,« oslovil předsedu školního výboru, »víte snad, jaké mám doma neštěstí. Můj jediný syn zanechal studií, blouzní o kariéře novinářské. Dovedete si představit, jaká by to byla budoucnost. Také pochybuji, že má schopnosti, ještě nic nikam nenapsal, těch škrabáků je spousta. Kouká z toho jen bída a hlad. Hoch spoléhá na mne. Ale budu zde věčně? A může ode mne někdo žádati, abych, sám pracovitý do úpadu, se díval na lenocha, který se fláká u rodičů, leží jen v knihách, ale takových, ze kterých místo užitečného sebevzdělávání čerpá jen odpor proti počestnému životu? Sviňáci, rýpalové, revolucionáři — toť jeho zamilovaní autoři. Eh, což bych vás tím déle zdržoval. Jeho hlavním neštěstím je poměr k učitelce Trojanové, dceři chudého řemeslníka. Je tam mnoho dětí a bída. Než se s ní seznámil, ještě sem a tam projevil úmysl studovat. Pak náhle všeho nechal,

právnícké knihy pohodil, čte, dívá se z okna, nebo sedí v houpací židli, kouří a se zavřenýma očima,« ušklíbl se, »sní — víme o kom — a pak schůzky s tím svým ideálem. Takový je život toho zdravého, nadaného, krásného jinocha, jedináčka, pane hejtmane, my se ženou si z toho zoufáme.«

Slzy zlosti a lítosti se zaperlily v očích rozčileného soudce, těžké mlčení viselo ve velké, procovsky zařízené kanceláři.

»Prosím vás proto,« pokračoval soudní rada, statečně přemáhaje rozechvění, »abyste jako předseda školního výboru dal tu učitelku přeložiti tak daleko, aby nemohla dojížděti a tím byly její styky s mým synem přerušeny.«

Hejtman se zadrbal za uchem. Nepletl se inspektorovi zásadně do jeho řemesla. Ale vrchní soudní rada! A taková opravdu vážná rodinná bolest?

Vzal sluchátko, spojil se s inspektorem a pozval jej k sobě.

Kučera tu byl za chvíli. Hejtman jej představitel vrchnímu radovi a hned přistoupil ku hlavní věci.

»Pane inspektore, pan vrchní rada má jediného syna, právníka, který navázal styky s učitelkou Trojanovou. Přestal studovati a protože známost nemůže vésti ke kladnému výsledku a odvádí mladého muže od studií, prosí pan vrchní rada, abyste Trojanovou přeložil. Někam daleko, aby nemohla dojížděti. Jako pravidelně, se odlukou uvolní i tento svazek. Bude to v zájmu obou mladých lidí.«

»Podíval jsem se na tu věc, když jste mne před chvílí

telefonem upozornil,« odpověděl inspektor, »a rád vyhovím. Neboť Trojanová zde sedí jen z protekce. Hned po maturitě dostala takové místo! Byl bych ji tak jako tak přeložil — tož přesun provedu hned.«

Hejtman pohleděl s uspokojením na soudního radu. »Nu tedy, jsem rád, že vám můžeme vyhověti. Aniž by se komukoli stala úhona.«

Soudce vstal, poděkoval oběma úředníkům a odešel.

»To je hrůza,« poznamenal pak inspektor, chystající se již také k odchodu, »zase to přes míru dobré srdce bývalého pana inspektora. Mladá, nezkušená kandidátka — a dostane se hned do ústředí.« »Patrně chudí lidé,« mínil hejtman, hledě starostlivě na hodinky.

»Chudí nechudí. Kdybychom takto pokračovali, stalo by se naše město doménou prostředních, nebo vůbec nezpůsobilých a nikoli nejlepších. Hrozné poměry! A já mám nyní železným koštětem napravovati tolikaleté nesprávnosti.«

Chvilí uvažoval, má-li se zmíniti o schůzi v měšťanské škole.

»Začnu-li pak zaváděti pořádek,« živě řekl, »měl jste, pane vrchní rado, slyšeti, jak jsem byl ve veřejné schůzi od pánů kolegů a kolegyně přivítán! Málem mne nevyhnali ze sálu!«

Hejtman pohodil rukou.

»Což vám mohou provésti, vedou-li vás jen ohledy na službu. Ve mně budete míti vždycky oporu. Jste pevný, jste oblíben nahoře, pracujete ve velké straně politické —

a učitelstvo,« usmál se sarkasticky, »nejednotné, většinou prospěchářské, nespolehlivé. Tedy statečně ku předu podle programu, který jste si vytkl.«

Když se inspektor vrátil do své úřadovny, usedl k psacímu stolu a zahleděl se do velké mapy svého okresu.

Byly tu vyznačeny všechny školy se zvláštními znaménky o druhu.

Jeho zrak bloudil po nejzazších hranicích, ale nemohl se rozhodnouti. Šlo nejen o to, odstraniti Trojanovou, ale získati pro město způsobilou náhradu. Zazvonil a když okamžitě přišel tajemník, začal: »Trojanová musí ven. Divím se, že jsem ji nepřesadil již začátkem školního roku.«

Útlý, ušlechtilý tajemník s něžnými očima, prošedivými vlasy a hladkým, přibledlým obličejem, se snivě zadíval na představeného.

»Otec Trojanové je chudý řemeslník s četnou rodinou. Služné dceřino tvoří hlavní položku příjmovou. Proto ji nebožtík pan inspektor na prosbu rodičů ponechal zde.«

Kučera se zamračil a zamyslil. Slova tajemníkova způsobila. Ale vzpomněl si rozmluvy u hejtmana.

»Mluví prý se synem soudního rady Balcara a překáží mladému muži ve studiích. Proto pan hejtman na prosbu onoho soudce si přeje, aby byl páreček rozloučen. V zájmu obou stran — konečně i služby. Vždyť z toho spojení nekouká nic kloudného a učitelce spíše sluší učiti se, než choditi po schůzkách.«

Tajemník mlčel. Ale vanula z něj těžká starostlivost.

»Uznejte, pane tajemníku, že nemohu úřadovati polovičatě a protekčně. Sám říkáte, že zde Trojanová učí neprávem. Kdo kdy slyšel, aby kandidátka po maturitě přišla hned do ústředního města. Jak k tomu přijdou starší kolegyně a kolegové? Viděl jste, jak jsem mezi učitelstvem zařadil. A jak vidím, zůstaly ještě nespravedlnosti. Trojanová musí na vesnici. Ale kam?«

Zahloubal se zase do mapy a náhle utkvěl jeho pohled na jednom malém kolečku.

»Kdo je v Šebánově?«

»Učitel Fousek a učitelka Nolčová.«

Kučera vzal do ruky listinu se seznamem svých poddaných. U každého byla stručně uvedena osobní data.

»Fousek — učí už pět let. Jaký člověk?«

»Samotář, znamenitý učitel.«

»Půjde tedy sem a Trojanová místo něho.« Těžké mlčení viselo v kanceláři.

Inspektor pohleděl podrážděně na tajemníka. A vyjel:

»Co se vám nelíbí?«

»Nic. Musím poslouchati. Osobní dojmy a city jsou vedlejší. Řídícím v Šebánově je můj přítel. Od něho i od kolegy Fouska samého vím, že nechce do města. Pěstuje včely, květiny, je podivín a má nerad lidi. Rád sem nepůjde — to je jisté.« »Tohle jsou čisté poměry!« zvolal inspektor a opravdově se rozhněval. »Nezlobte se, kolego, ale takhle by to šlo u nás vesele podle starého receptu. Slečna

Trojanová má chudého tatínka — pan učitel Fousek ouly s včeličkami — ne, krátce a dobře:

Trojanová jde do Šebánova, Fousek na její místo. Napište dekreta a basta!«

Tajemník se uklonil a tiše odešel.

Téhož dne, kdy byla pro přeložení dceřino u Trojanů mrzutost, oblékla se matka do jediných starších, ale jakž takž slušných šatů a běžela na radnici.

Purkmistrem byl toho času úředník záložny Souhrada. Národní socialista, mladý, pružný človíček s černýma očima a usměvavým obličejem. Trojanová musila čekat. Ale před polednem se k starostovi dostala. A s pláčem i hubováním vychrlila, co se přihodilo.

Purkmistr se zamyslił. Příslušenství ke straně bylo na posledním místě. Čím mohl ubohý lakýrník býti užitečným? Ale bylo tu mnoho dětí a skutečná bída.

Proto se spojil s inspektorem.

»Jste socialista a spravedlivý muž. Je u mně paní Trojanová, jejíž dceru jste náhle přeložil do šebánova. To je chyba, která musí býti napravena. Trojanovi bez služného učitelky nemohou býti živi. Pět dětí by hladovělo, chodilo v hadrech, bez ohledu k tomu, jaká by byla v té rodině nálada. Ve veřejném zájmu musíte přeložení zrušiti a nechat věci, jak bývaly.«

»Vyloučeno.«

»Pardon, pane inspektore — rád bych věděl proč?«
»Trojanová se sem dostala proti předpisům a spravedlnosti. Kandidátka po maturitě patří nejdříve na vesnici, aby starší

a zasloužilejší kolegové mohli do města. K vůli dětem, možnosti lepšího vzdělání — a vůbec, že mají na to právo. Dále je tu jiná choulostivá věc. Učitelka má známost se synem vrchního rady Balcara. Právník, místo aby studoval, hledí si své dívky. A ona, místo aby se připravovala, konala těžké povinnosti — chodí na schůzky. Pak musí seděti třeba do půlnoci u práce. Proto

je tak bídná. Otec onoho mladého muže si stěžoval u předsedy školního výboru a když jsem viděl, že Trojanová vůbec zde nemá práva učit, přeložil jsem ji. Za ni přijde starší učitel, jemuž její místo patří. Měnití nebude ničeho. Co by si o mne pomyslnil kolega, který už má dekret k nám — a náhle bez důvodu by dostal nařízení, aby zůstal, kde je. Trpěla by autorita úřadu i služby — vůbec, pane purkmistře, račte vzít na vědomí, že bývalé časy jsou ty tam. V okrese je mnoho zlořádů, já byl jmenován proto, abych zjednal pořádek. Poklona.«

Souhrada byl sice úsečným, skoro neslušným chováním inspektorovým v prvé chvíli podrážděn, chtělo se mu bojovati. Leč pohlédnuv na Trojanovou, která zavile stála v úřadovně s očima zlostí sálajícíma a vzpurně naslouchala hovoru, si umínil, že pro tyto bezvýznamné lidi se do mrzutosti se školním pašou nepustí. I proto, že už věděl o jeho mocném vlivu ve straně a ráznosti, se kterou začal úřadovati.

»Milá matko, alespoň tolik jste slyšela, že jsem se o dcerušku vzal. Nepochodil jsem však. A konečně pochoditi nemohu. Pan inspektor mi správně připomenul,

že vaše dcera je tu z protekce. Jako výpomocná začátečnice nemá právo na místo na zdejší škole. V Šebánově učí starší učitel, který dávno si vysloužil nárok na lepší školu. Kdyby se mělo postupovati dle rodinných poměrů každého učitele — kam by takový inspektor přišel! Snad se dá něco dělat v novém školním roce. Přijďte ke mně na konci prázdnin a já se znova u inspektora přimluvím. Alespoň, aby vaše dcera dostala školu blízko našeho města a mohla docházeti nebo dojížděti.« »Bodejt,« utrhla se stará, »dojíždět! Kde by vzala peníze? Myslíla jsem, pane starosto, že se chudých lidí dovedete líp zastati. Ale toť se ví: pan inspektor je ostrý pán, je ve velké straně — eh, dejte mi se vším pokoj! Bez Miladina služného nemůžeme žít — tedy vám přivedu mé haranty na obec a starejte se! Jsme zdejšími příslušníky, hladem přece nepojdeme !«

Obrátila se a bez pozdravu vyběhla z úřadu.

Purkmistr se sice pro chvíli přísně zatvářil, slova ubohé ženy jej dojala, ale taková událost nebyla pro něho novinkou. Vždyť jádro jeho úřadování tkvělo v přimlouvání se, hledání cest ku vyšším i nižším úřadům. Město bylo zadlužené, pokladna často zela prázdnotou. Tu vznikaly horší starosti, než zřetel na nějakou mladou učitelku, jež ostatně, starosta uspokojen usedal ku svému stolu, nebyla ani v právu.

Za chvíli přišel kancelista, na případ Trojanové už nikdo nevzdychl.

Rozlícená a plná zloby přiběhla lakýrníková žena domů.

Milada nebyla doma, děti si hrály na dvoře, muž pracoval na stavbě.

Pobouření hrubé ženy rostlo nemožností, uleviti si slovy. Proto jen syčivě vyrážela nesrozumitelné zvuky, vším tloukla a stále zírala na hodiny, nemohouc se dočkati, až přijde provinilá, aby si na ní mohla zchladiti nahromaděnou zlost.

A sotva vešla nešťastná dívka do světnice, byla přivítána planoucímá očima ve strhaném obličejí. Zuřící matka mrštila hrncem o stůl, až se vařící voda rozstříkla a spustila:

»Tak jsem to prohrála! Starosta neudělal nic! Musíš se stěhovat. Ale peníze budu brát já. Obšlápnu si to ve škole a ty dostaneš jen tolik, abys nepošla a nemohla jezdit za miláčkem. My o tebe nestojíme, co sis nadrobila, sama odskáčeš. Zavezu tě do té zatracené vesnice, najdu kvartýr, vypočítám stravu a co zbyde, zůstane nám. Kriste na nebi,« zlostí plakala a lomila rukama, podrážděna zlým pohledem dceřiným, »palice paličatá! lakové neštěstí, celá rodina aby si zoufala! Ona však, princezna, jako by se nechumelilo. Stojí jako pařez,« přiskočila k dceři, vyšklubla jí kabelu z ruky, mrštila do koutu a podléhajíc zuřivosti nepřičetné, zabodla oči, napojené nejvyšší zběsilostí, do bledého, ale chmurného dívčina obličejí, zařala ruce a křičela:

»Ráčíš vzít na vědomí, co se děje? Anebo je ti náš osud lhostejný? Rajdo!« vykřikla a udeřila dceru do tváře tak prudce, že se tato rázem skácela na zemi. Raněná tvář se zarděla, opuchla, nešťastnice omdlela. Leč bestiální matka

toho nedbala. Ba zachtělo se jí, do bezvládného těla ještě kopati. Této surovosti se však přece nedopustila: syčíc nadávky, obrátila se k plotně.

Vtom vešel Trojan. Spatřiv na zemi ležící dceru, zamračil se a houkl na manželku:

»Co tohle znamená ?«

»Znamená,« odsekla žena, »nic. Komediantka chce budít soucit za svůj kousek. Nech ji, potvoru. Já jí domlouvám, líčím neštěstí, které nás její vinou potkalo — a — no — znáš její palici. Nehnula ani brvou. Tak jsem jí jednu vrazila a slečinka ráčila omdlít. Ta je tažená. Švindluje — vem ji čert!« V té chvíli Milada pomalu otevřela oči a pohnula tělem.

»Nu tak vidíš,« posmívala se stará, »už přichází k sobě. Má strach, aby nepřišla o oběd.« »Nedělej hlouposti!« obořil se otec na dceru, pomalu vstávající, »na takové hračky není u nás nálada.«

Ale Milada, ničeho nedbajíc, vstala, sice zavravorala, v očích se míhaly mžitky, sáhla si na oteklou tvář — náhle se však zle usmála, obrátila a vyběhla ze světnice.

Stará, zírājíc za ní ke dveřím, volala posměšně:

»Trucovat budeš — eh, kéž bych tě už nespatriła!« Lakýrník v myšlenkách zasedl na lavici ke stolu. Přišly děti, každé usedlo na své místo, matka přinesla mísu černých knedlíků, politých lacinými povidly, nejdříve si vzal otec, pak naložila matka dětem na hnědé misky, nikdo nemluvil, těžké mlčení viselo ve světnici. U plotny stála matka, v

ruce hliněný hrnec a z něho pomalu vybírala a do úst kladla kousky jídla.

16

Toho dne v poledne přišel vrchní soudní rada z úřadu ve výborné náladě. Svlékl v předsíni svrchník a rovnou do kuchyně k manželce. Služka odešla pro pivo.

»Je Vláďa doma?«

Tázaná zavrtěla hlavou.

»Tož jsem věc u hejtmana skvěle zařídil. Trojanovic holka je přeložena do nějaké malé vsi, jak mi bylo slíbeno, až na samé hranici okresu, kde bude spojení špatné a drahé. Tož se lidičky scházeti nebudou.«

Paní radová stála nad stolkem a sypala buchy cukrem. Mlčela.

»Co je ti?« ptal se podrážděný manžel. »Toť přece velký úspěch! Bude zachráněno vše.«

Až nyní se paní pomalu obrátila k manželovi. Byla to statná padesátnice s pravidelným, vážným obličejem, černými, silně šedivějícími vlasy a jasnými tmavomodrými očima. Byla oblečena čistými domácími šaty s bílou zástěrou. Zdánlivě bez zájmu popatřila do manželova obličeje a suše řekla: »Jsi optimista. Tak snadné to nebude.«

»To by byla tuze vzácná výjimka! Nepamatuji případ, že by známost milenců přetrvala úplně a dlouhé odloučení. Nadto u podivína, jakým je náš Vláďa.

Vůbec pochybuji, že by tu holku měl přespříliš rád.«

»Přespříliš — « opakovala s jemnou ironií paní, »pochybuješ.«

Pokrčila rameny a řekla rázně:

»Jaké pak marné řeči! Je dobře, že ti dva budou roztrženi. Abychom však mohli už nyní jásat — ne, bylo by velmi, velmi předčasné.«

»Mně se zdá,« útočil popudlivý soudce, »že jsi v duchu s nimi sympatisovala.«

»Co se dělo v mém nitru,« odvětila ostře, »je vedlejší. Rozhoduje, jak jsem se chovala. Z toho chování jste mohli poznat, ty i Vláďa, že jsem byla proti této známosti. Jen nevím, jsou-li vhodné prostředky, jež byly zvoleny, aby bylo poslouženo všem.« »Výborné prostředky, které jediné povedou k cíli! A kdyby nevedly — pak jiných není. Pak je vůbec konec!«

»Konec?« opakovala s příšernou jednotvárností, »jaký konec máš na mysli?«

»Jaký jiný, než pravidelný. Ze totiž si milenci najdou možnost styků třeba za delší čas a svazek bude trvati dále.«

»Pak ovšem —«

V předsíni zachřestil zámek. Přišla služka s pivem i mladý pán. Pověsil na věšák v předsíni plášť, klobouk a rychle vstoupil do jídelny. Za ním se tu objevil vrchní rada. Otec a syn spolu nemluvili. Dnes učinil soudce výjimku.

»Po obědě si s tebou promluvíme o vážné věci,« hlásil a nepohlédnuv na syna, odešel k oknu, z něhož se zamyšleně díval do prázdna.

Služka přinesla polévku, pak ve krátkých přestávkách

jídla ostatní. Nikdo nemluvil, v pokoji houšla dusná nálada.

Po jídle sklidila paní nádobí, upravila stůl a odešla do kuchyně: věděla, že manžel chce se synem mluvití beze svědků.

Vrchní rada, osaměv se synem, zapálil si doutník, usedl do houpací židle, stojící v koutě, chvíli se zachmuřeným obličejem vypouštěl hustý kouř, pak pohrdavě zkriviv ústa se ozval:

»Víš, že jsem přímý člověk. Ničeho se nedopouštím potměšile nebo polovičatě. Známost s Trojanovou považuji za tvé neštěstí a tím i naše. Neboť ničím nejsi, odkázán ve všem na mne a proto mám právo starati se o tvé chování a posuzovati je. Já odpovídám za tvou budoucnost. Poněvadž jsi přestal pokračovati ve studiích v době, kdy jsi se seznámil s tou dívkou, je zřejmo, že jsou obě události v souvislosti. Svazek nemůže vésti k ničemu. Trojanovi jsou žebráci, děvče mimo to chatrného zdraví. Mohl bys na sňatek s ní počítati, jen kdybys měl skvělé postavení. Takového mítí nebudeš snad nikdy. Budu rád, když, pokud jsem živ, složíš zkoušky a pomalu, bůhví za kolik let, se něčím staneš. Postupy jsou nyní bídné — rok nejméně je už ztracen. I když se pustíš do práce, půjde to pomalu. Proto jsem se rozhodl, že tvou známost s Trojanovou přeruším. Vymohl jsem na okresním školním výboru, že dívka bude přeložena. Nesdělují ti novinku, jistě jste spolu o tom mluvili. Bude to prospěšné i jí. Slabé děvče, práce po krk, a má se ještě rozptylovati v něčem,

co vyssává nejlepší síly, ale není k ničemu. Oznamuji tobě a znáš mne, že nemluvím do větru, že můžeš setrvati u mne dále jen pod podmínkou, že přerušíš všechny styky s tou učitelkou. Nějaký čas ti dopřeju, abys přišel k sobě, nejsem tak tvrdý, abych nevěděl, že budeš trpěti. Ale za nějaký měsíc se musíš dáti houževnatě do práce. Do roka složíš druhou, do půlroku potom třetí státní zkoušku. Pak tebe umístím — snad i zde u nějakého advokáta. To je mé poslední slovo — námitek neuznávám. Nepodrobíš-li se, a já se dozvím, že se stýkáš s milenkou tajně — pak musíš z domu. Tvůj osud bude mi lhostejný. Třebaže jsi jediným — —« mlčel a hryzl se do rtů, »a do smrti budeme s tvou matkou nešťastni. Ale méně,« zvýšil hlas, »než kdybychom ustavičně měli před očima lenivého darmochleba, který ničí nejen svůj, ale i druhý život, otravuje nejen rodinu, ve které žije, ale i rodinu takových ubožáků, jakými jsou rodičové té dívky. Proti ní osobně nemám ničeho. Je však mou povinností starati se ze všech sil, abych zachránil své jediné dítě, pokud je čas.« Pohléděl na jinocha.

Ten stál netečně opodál se sklopenou hlavou. »Rozuměl jsi?« udeřil pádně vrchní rada.

Syn stál nehybně, mlčel, ale náhle se obrátil a rychle odešel.

»Paličáku,« pomyslně podrážděný soudce, ale uměje se výborně ovládati, záhy se uklidnil. Zapálil uhaslý doutník, pokuřoval, houpal se v židli a za chvíli byl v duševní rovnováze.

Dlouhého strádání, vleklého, nerozřešeného stavu nestrpěl ani doma, ani v úřadě.

Právník se uchýlil do svého maličkého pokoje. Bylo tu jen lože, stolek, starší křeslo a na zdi velké skříně s mnohými knihami.

V zamyšlení usedl do rozviklaného, ale pohodlného křesla, protáhl bolestivé tělo, pomalu bral z kapsy pouzdro s cigaretami, zapálil a pouštěje z úst první kotouč, přivřel v blahu, smíšeném s ostrou bolestí oči. Krásný, bledý obličej byl ovanut smutkem a odhodlaností.

Zhluboka vzdychl a těžce se zahloubal.

Co hlásil otec, bylo zřejmé a nedalo se nic jiného čekat od muže, který byl současně strojem, ale i úžasně vypracovanou, citlivou, dle přesně zbudovaných pravidel žijící a od nich se neuchylující osobností. Soudní rada byl vzorný úředník, vzorný manžel i otec. Tak úžasně byl zkušenostmi života duchovně vytríben, že se již nevyvíjel. V devět hodin byl u presidenta soudu usměvavý, ochotný, na slovo poslušný a sama skromnost — za čtvrt hodiny předsedal trestnímu senátu vážný, pozorný, přísně objektivní. Pohlédl pronikavě na obžalovaného a vyssál z něho určitý úsudek. Byl jím ovládán, ale měl tolik kázně, že nedal najevo ani přízeň, ani nelibost. Spravedlivě zvážil, co tížilo i co ulevovalo, jeho rozsudky byly povzneseny nad každou osobní choutku. Držel na uzdě státního zástupce i obhájce — zkrotit nejvzteklejšího obžalovaného pohledem a trpělivostí. Klidně vynesl při porotním líčení rozsudek smrti a s úsměvem se obrátil ku členům senátu,

státnímu zástupci a obhájci, zavadil i krotkým zrakem o obžalovaného a přál všem dobrého chutnání!

Syn nemohl nalézt ani jednoho ošklivého skutku otce: pokud se student a pak jinoch oddával studiím, byl otec laskavý, byl i štedrý. Vyřídil v zárodku každou nepříjemnost, dával peníze, aby vzdělaný syn kupoval nejen odborné, ale i zábavné knihy.

Než se seznámil s Trojanovou, trpěl soudce i vleklé studium, ač často synovi mírně připomínal zbytečné průtahy.

Vladimír pevněji zavřel oči, přicházel v myšlenkách k tomu záhadnému období života, kdy se mu právnické povolání zhnusilo. Dlouho se v něm patrně tato nelibost připravovala, ale vybuchla jednoho dne, kdy otec předsedal porotě proti obžalovanému Bulharovi, který zastřelil bývalého přítele ze žárlivosti.

Případ byl senační, zdejší soud, který nebyl příslušným, byl určen z důvodů veřejného pořádku. Vladimír šel poslouchat: tehdy ještě Miladu neznal.

Všecko šlo zdánlivě řádně a s velkou přesností a důkladností ku předu. Otec byl vážný, ale puntíkářsky svědomitý. Obžalovanému popřál v široké míře práva se hájiti.

Až nadešel kritický okamžik — ještě nyní se srdce přemýšlejícího prudce zachvělo, ještě nyní bledl, červenal pohnutím.

Byla zavolána dívka, pro kterou byla vražda spáchána. Pružná, drobná, pohyblivá brunetka, jemně nalíčená

a vkusně oblečená. Měnic barvy, předstoupila před soudní stůl, na němž stál krucifix a hořely obě svíce.

Chvějíc se rozpaky a hrůzou, neschopna polekané oči upoutali na předsedu, který vážně dával poučení, zatrhávajíc se, odříkala přísežnou formuli.

V sále hrobové ticho, nálada na chloupek rozdělená pro obžalovaného i proti němu, který zblednuv, zbystril sluch a napatě hleděl na svědkyni, které mohl jen napolo viděti do obličeje.

»Jde o to, slečno,« mluví důtklivě předseda, »měl-li obžalovaný důvod k žárlivosti. Nejdříve chceme slyšeti, měl-li právo na úplnou vaši věrnost.« »Právo,« mínila svědkyně se svěřenou hlavou a stále se zalykajíc, »neměl vůbec žádné. Nic jsem mu neslíbila, chodila jsem s ním — jen tak —«

»Ale stýkali jste se důvěrně,« čte předseda ze spisů a dodává: »Nechcete-li, nemusíte k této otázce odpovědět.«

»Nestydím se za to, styky byly — nepopírám ani, že jsem ho neměla ráda. Ale všechno bylo jen tak,« opakovala, »nechtěla jsem se vázati. Neboť nepomýšlím na sňatek.«

»Obžalovaný tvrdí, že jste nestoudně koketovala se zavražděným, ač jste byla v jeho, obžalovaného společnosti, jeho hostem a zabitý seděl u jiného stolu.«

Obžalovaný vyskočí a zvedne ruku do výše.

»Co chcete říci?« ptá se soudce.

Napětí v sále se vybíjí neklidem, šeptáním a kašláním.

Obžalovaný, jehož oči se divoce lesknou, ruce zmítají ve vzduchu a jehož slova se v úžasné rychlosti řítí z úst.

Konečně přiskočí k soudnímu stolu, přitočí se ku svědkyni a zařve jí do očí:

»Bestie — bestie —« zalomí rukama, zastře jimi obličej, vrávorá ku své židli, klesne do ní — srdcelomně stká.

Přízeň obecenstva i porotců je zřejmě na jeho straně.

Náhle pomalu vstává a trhaným, slzami napojeným hlasem mluví:

»Tato žena — ač byla mnou pozvána do hostince a slíbila čestným slovem, že Fedor tam nebude — nejen slovo porušila, ale s nebožtíkem ustavičně měnila zamilované pohledy a konečně mu — za posměchu celé společnosti, zvedajíc číši, posílala polibky. Tu jsem se neovládl. Vyškubl v šíleném pobouření nůž, otevřel jej bezděčně — a ve vteřině jej měl zavražděný — v hrdle —« jeho hlas se ztišil, »až druhou stranou špička vyběhla.« Vzpomínka na tuto chvíli byla tak živá a jak Vladimír tušil, osudem vyvolaná, že se neudržel. Vyskočil z křesla, ale stoje, domýšlel, co pak ráz na ráz následovalo.

»Dejme tomu,« začal otec — soudce, jehož hlas se zachvíval zlobou, »že všechno je pravda, co jste řekl, nikdo nepochopí, že jste se mstil na nevinném zabitém a nikoli na jediné vinici, je-li pravdou vaše líčení.«

Oči otcovy se přísně zablyškly, váhal, ale pak ostře, vysokým hlasem promluvil k porotcům:

»Ale ovšem, žárlivost! Slepá, sveřepá, bestiální — — ne,« vrtěl hlavou, »takové logice nikdo neporozumí, ať je všechno pravda do posledního slovíčka.«

Promluvil ta slova s takovou vnitřní pravdou, že se v porotní síni ozval hlučný potlesk.

Ale nejenom to — porotci kývali hlavami.

Od té chvíle byl osud obžalovaného rozhodnut. Ač svědkyně tvrdila, že byla rozjařená a polibky posílala na všechny strany a nikoli přímo zavražděnému. Ať obžalovaný se zapřisahal, že zabitý se mu hlasitě posmíval a polibky opětoval a svědkyně, že se chovala neslušně — všechno bylo marné. Obhájce nemukl, od té chvíle se všechno obrátilo proti cizinci a v závěrečné otcově přednášce, která je posledním útokem na duši porotců, zase slyšel zoufalý syn slova o bestiální žárlivosti, zvrácené logice tohoto případu — už sotva ovládal bolest v mozku, zoufalství nad strašlivou nespravedlností, která zde s porušením skutečného lidského pravidla byla spáchána — byla spáchána tím moudrým, rozumným mužem, který dle nejlepšího vědomí vyslovil své mínění — ale toto přesvědčení bylo falešné, bylo jednostranné, bylo nesoudcovské — a tímto mužem — byl jeho vlastní otec!

Když pak obžalovaný všemi hlasy byl odsouzen na smrt — chopil se mladý Balcar za hlavu, vyběhl jako blázen ze soudní síně a místo domů, prchal do sadů. Vrátil se až pozdě odpoledne a když se večer soudce ptal, kde se toulal — jen zavile pohleděl do otcova obličej, pronikl jej bezedným opovržením — mlčel, ale pak vyrazil: »Hnusí se mi práva, toť řemeslo pro katany a ne pro citlivé lidi. Já — já —,« zatínal ruce v pěsti, »tvrdím, že ten dnešní vrah byl odsouzen proti právu — proto,« — a nyní posupně zíral do

otcových užaslých očí, »že tys, tatínku, nesprávně posoudil žárlivost. Nezlob se, probůh tě prosím, je to naposled, že s tebou takto mluvím, ale býti já na tvém místě, býti na něm sta, tisíc jiných soudců, mohli stejně říci: tato žárlivost měla svůj smysl, svou logiku. Proti sokovi může se obrátiti zuřivost podrážděné lásky stejně, jako proti nevěrnici, stejně proti oběma. Ale tys, otče, poučil porotce jednostranně — tys vzbudil proti vrahovi u poroty nenávisť — a toto já považuji — za tvůj zločin — a trest tohoto odsouzeného padá na tvou hlavu — podle práva božského.«

A vyběhl z pokoje jako blázen.

Nu a dnes? Dnes tu máme zase tu jasnou, vyváženou povahu, opřenou o nejpádňější, staletími vytríbené zákony. Syn lenoch, darmochleb, studií zanechal — ale do chudé holky se zamiloval. A touto beznadějnou láskou ničí její, i její rodiny existenci. Padl do křesla a zuřivě se zachechtal, on, ten zamlklý, v sebe soustředěný, ironickým úsměškem všecko pravidelně řešící muž. Vykřikoval: »Pravdu má otec, matka, pravdu rodiče mé lásky, pravdu má celý svět,« vyskočil, v očích blesky, obličej strhaný děsem, »ale pravdu máme i my dva — já a Milada. Číselně jsme ovšem slabí, ale přece,« zmámenýma očima zíral k oknu, »početní, přičtou-li se nám statisíce — statisíce těch, kteří byli ve stejné kůži — a nějak se přece dostali ke svému.«

Celé jeho tělo se zachvělo — ale v duši byl náhle klid.

Hleďme, pomyslí, co jsem živ, jsem takto nebláznil a pak bych chtěl poučovat většinu. Zdrcující — usmíval

se jíživě, volně dokouřil cigaretu, zdříml a když za půl hodiny procitl, byl tak uklidněn, že s odporem, ale chápe tajuplné nutnosti minulého běsnění, vzpomínal toho všeho, co se s ním od oběda událo.

Toho dne měli milenci smluvenou schůzku na odpolední pátou hodinu.

Ačkoli i tohoto dne matka láteřila a vyhrožovala, byla Milada klidná. Hádky a mrzutosti byly v chudobné rodině na denním pořádku. Ovšem jen výjimkou byla ona jejich původkyně. Naopak, v počátcích známosti s Balcarem matka svazku přála v domnění, že nápadník vystuduje a s milou se ožení.

Až když doslechla, že rodiče právníkovi jsou proti známosti, vymlouvala dceři při každé příležitosti beznadějně styky. Celkem však pro jiné starosti se o věc nestarala.

Až dnes ovšem došlo k výbuchu nejen citově prudkému, ale spojenému s takovými osobními obtížemi, že dívka, vyrostlá v poměrech, kde měla před očima jen bídu obnaženou až k jádru a proto události viděla beze všeho krášlení, bez jakékoli illuse, musila se těžce zahloubati do nejbližšího vývoje vlastního života.

Bylo jisté, že matka jí nechá jen tolik peněz, aby hladem nezhylnula. Nebylo proto pomyslení, aby dojížděla domů a dále se stýkala s milencem.

A tak, sestupujíc už s kopce k řece, octla se u otázky hlavní: co bude se svazkem, který podivně začal, podivně se vyvíjel a nyní podivně se zauzlil.

Usedajíc na široký, nízký šedivý kámen v útulném lesním zátiší, kde s Vladimírem ták často prodlévala, znovu si připomněla jedinečného duchovního vztahu, jehož základem byla sice tupá, nepřemožitelná příchyllost ke krásnému jinochovi, ale příchyllost, jež od začátku byla u obou něčím zakřiknuta a nemohla se pravidelně vyžívat. Hovory byly stručné a týkaly se vždy věcí obyčejných. Bývalo výjimkou, že se Vladimír zmínil o tom, co čte a blíže vylíčil obsah knihy. Byla to zvláštnost tím nepochopitelnější, že mladý muž byl úžasně sečtělý a i ona poměrně mnoho a soustavně se této zábavě oddávala. Známost nebyla ovšem dosud dlouhá. Leč hluboce založená, škarohlídsky naladěná dívka záhy cítila, že v tomto zřetelu zeje mezi ní a milencem propast. Zdali pohrdá jejím vzděláním, nebo není spokojen se způsobem, kterým dovedla líčiti dojmy ze čteného, nebo záhadná zdrželivost je vrozenou vlastností jeho povahy — tu tápala v pochybnostech.

Slovy tedy se tato pošetilá láska nevyžívala: na milostné horování, jakékoli erotické projevy nikdo nikdy nepomyslíl.

A přece byli oba poutáni mocnou přitažlivostí, jež rostla tím více, čím méně se hovořilo. Byly to pohledy, úsměvy, byly to přízvuky slov pravidelně všední, zámlky, záchvěvy v rysech obličeje. Byly prudké stisky rukou při loučení — jen toto tvořilo obsah milování, nad kterým se vznášela hrůzná tíha něčeho marného, v zárodku

zdolaného, jež však tvořilo vzájemný soulad, obě bytosti stále trvaleji k sobě vízící.

Z nejvroucnějšího pohledu se vylíhl ironický pošklebek, ze svůdného úsměvu mrazivý pohled.

Celkem však byli oba šťastni, oba se vždy vítali nadšenými pohledy.

Dnes se něco přihodí, tušila Milada a jen se stále dívala do malého zrcadla v kabele, zdali už zmizely stopy opuchlé tváře. Nechtěla o příčině mluvit, ale nemohla lhát.

Vladimír přišel později. Její přítomnost ho překvapila, podíval se na hodinky, zavrtěl hlavou a šelmovsky se usmál.

Pak se krásně na dívku podíval, ale hned si všiml tváře, ještě poněkud oteklé.

»Co se vám stalo?« tázal se překvapen. »Bolí snad zub ?«

Sklopila hlavu, zarděla se, ale hned přímo na něho popatřila a všedním hlasem odpověděla:

»Mrzí mne, že jste přišel na věc, hloupou, kterou bych ráda zamlčela. Protože však jsem vás nikdy nepřelhala, povím vám pravdu. Před polednem se matka na mne osopila a v pochopitelné nepřičetnosti mi dala políček. Což na tom?« mínila s lehkou ironií, »příčina byla vážná.«

Jeho obličej se zasmušil, jinoch zaťal zuby do rtu, oči se zle zaleskly, ale sklonil hlavu — a mlčel.

»Mamince se nelze diviti,« mluvila ona klidně, »je hrozná rána pro rodinu, jsem-li přeložena a větší část mého služného ztracena. Bůh milý ví, jak budou naši živi.«

Mlčení houstlo, bylo až děsivé.

Vladimírovo srdce prudce bušilo, náhle jím zalomcoval bezmocný vztek. Vzpomněl na podobnou chvíli při odpoledním snění a divil se, co se s ním dnes děje.

Dlouho se přemáhal, ale náhle, ač jej mocný protihlas varoval — šhubavě začal:

»Nějak živi budou! Musí býti živi! Tento kousek má na svědomí můj otec. On vydřel z hejtmana vaše přeložení. V domnění, že nebudeme-li se viděti, svazek mezi námi vezme za své. Inu,« pokrčil rameny, »může být.«

Jiskrným horoucím pohledem zasáhl její obličej. Zarděla se, přivřela oči a po chvíli těžce promluvila: »Pokud jde o mne, zařídila matka věci tak, že se mnou zítra do Šebánova pojedje, najde byt, vypočte nuznou stravu a nechá mi ze služby jen tolik, abych byla bídně živa. Počítá, že jí zůstane nejméně polovice. Snad,« truchlivě připustila, »má na takové jednání svaté právo. Vždyť skutečně mou vinou přišli rodiče do této mizerie. Nebýti styků s vámi — seděla jsem zde. To je faktum. To řekl matce purkmistr.«

Uchopena temnou, ale nezřetelnou předtuchou, svěsila hluboko hlavu. Za celý svět nebyla schopna pohlédnouti na milého.

Ale vnímala strašnou bouři, v něm se hromadící a dychtící propuknouti.

»To jsou věci,« mluvil se zdánlivým klidem, »takové to tedy bylo u vás! Něco podobného stalo se i u nás.«

Vnitřní zuřivost jím tak zmítala, že nemohl chvíli mluvit. Obličej byl strhán, oči divoce sálaly. Leč ukázněný jinoch se přece přemohl, aby mohl pokračovati.

»Máte alespoň příjmy a zaměstnání. Tyto příjmy tvoří pro rodiče velkou existenční oporu. Proto vaše rodiče nemají právo vystupovati proti vám tak tvrdě jako proti mně. Nejsem ničím, jsem dávno dospělý a jen se flákám životem. Mohl tedy můj otec, vzdor píli a svědomitosti, s tím svým jasným a vzorným světovým názorem se mnou naložiti stručně: bud' — anebo.«

Byl tak zavalen vnitřním podrážděním, že zaťal pěsti a neclánkovane zasyčel tak divoce, že učitelka v hrůze na něj pohlédla.

On se však už jízlivě usmívá a hlasem jen málo se chvějícím mluví dále:

»Nedbejte toho zuření! Ale už jsem si nemohl pomoci. Nějak se musilo to ďábelské ponoukání vybiti. Víte, že vůbec nerad hovořím. Neboť jsou všechna slova marná. Ničeho se jimi nespraví. Často je však potřeba, aby se nic nespravovalo. Aby se naopak to hlavní zatemnilo, nebo ozdobilo, nebo zavedlo na jinou kolej. K tomu jsou slova výborným prostředkem. Tož,« pohlédl na hodinky, »abychom další zábavy zanechali a rozloučili se.«

Milada mu chmurně pohlédla do očí.

»Prosím vás,« útočil těžce v náhlé bolesti, »tohle jsou divné pohledy.«

A ulpívaje až posupně v jejích melancholických zra-
cích a touto citovostí ještě více drážděn, vyčítal prudčeji:

»Chcete lámati věci přes koleno? Nemožno! Máte povinnosti k rodičům. Musíte proto nastoupiti zítra v Šebánově. Nemáte možnost dojížděti domů — nejsou peníze — a panečku — dostala byste! Návštěva se nedá utajiti. Takové je to u vás.«

Stiskl pevně ústa, byl zase dáven bezmocnou zuřivostí.

»A já? Nuže, podobné. Jen podobné,« opakoval břitce, »nikoli stejné. Mám všeho všudy padesát korun. S tím vystačím sotva čtrnáct dnů — potřebuji peníze jen na kouření. Od otce nevezmu už ani haléře. Úvěr,« zasmál se hlučně, »inu, to je nesmysl. Tož ve čtrnácti dnech se musím zaopatřiti jinak. Už i proto, že se doma obrací jídlo odporem v žaludku. Darmožrout — ovšem,« mluvil kousavě, »tož všechno směřuje k tomu, abych vypadl z domu. Nyní, když tu nebudete vy — vypadnu snáze a s lehčím srdcem.« Milada seděla vedle něho zhroucena. Vanul z ní takový bezútěšný žal, že jeho vlny přeskočily i do něho. Ale v divoké, pánovitě, jen povrchem klidné mysli vzbudily zase nový hněv.

»Prosím vás, Milado, nebuďte sentimentální! To je vlastnost, znáte mne přece, které nesnesu. Rád jsem s vámi mluvil proto, že jste byla vždycky věčná, tichá a krásně pasivní, jakou jsem si vždycky dívku mého vkusu představoval. Pane na nebi!« zvolal náhle velkým hlasem, »neděje se přece nic strašného! Jde k čertu svazek, jemuž od počátku svítila hvězda d'ábelská. Ačkoli vám dnes dotvrzují, že toto všechno bylo moudrým řízením

Prozřetelnosti. Nic nebylo mezi námi — trochu zvyku —«
zachechl se, »tedy se snadno rozejdeme.«

Než dívka seděla stále jako samo neštěstí. A tím jinocha vydráždila až k hranici nepřičetnosti.

Vyskočil, stanul před ní, a očima, ze kterých vyšlehovaly blesky, a které se divoce zmítaly v důlcích, rozkročen, tak dlouho ji napiatě pozoroval, až ona, nemohouc tušenému útoku odolati, na něj pohlédla. Nápadně zbledla, všecka se otrásla, ale nadána v té chvíli nadlidskou silou pro osudný zápas, zachmuřila se a pyšně opětovala jeho pohled.

Zvolal:

»Chcete-li lamentovati — v tu chvíli odejdu.«

Hloubal v jejím úžasně duchovitém obličejí. Tak současně citovém i mrazivém, a z něhož vanulo tolik důstojnosti, ale i násilně ubíjeného stesku. Popatřil do jejích dokořán otevřených očí, nedozírných — současně se blížících, ale i prchajících a při tom klidně zářících, že náhle se zhroutil i on.

Padl před ní na kolena, zalomil rukama a strašně vzlykaje, vyrážel ze sebe:

»Ty — prosím — promiň — mé chování bylo — proto tak nelidské — proto, že jsem si tě chtěl zoškliviti — a abys mne i ty snáze oželela. Mne, žebráka, stojícího u poslední brány žaláře — jakým byl a jest život můj — ach,« naříkal klidněji, »proč jsi mi nedopřála dohřáti tuto úlohu do konce. Abychom se rozešli ve zlém — a ty mohla

klidněji začít nový život, na kterém záleží a který nesmí býti podkopán.

Ovšem — žena! Žena,« zaúpěl a dlouho srdcelomně sténal, »ta není schopna a jak vidím, nesmí býti schopna, aby ve chvíli obratu se obrnila štítem rozumu. Ne,« skoro šeptal, »žena vždy i za cenu života se obrní štítem citu. A proto se pak životy prohrávají! Prohrávají proto, poněvadž cit je živel smrti a zkázy — cit je strašlivé nedorozumění, neboť přesahuje meze lidského a zachvacuje už hranice nadlidského — —«

Chvíli mlčel, otíral šátkem oči a pak pohlédnuv na ni se i zhrozil, i zaradoval.

Seděla zpříma, náhle ovanuta nejkrásnějším kouzlem vnitřního poznání a vnitřního uspokojení. Oči zářily vítězně, ústa se usmívala rozkoší, jak u ní dosud nikdy nespátřil.

Když se pak do ní on žíznivě zahleděl a napojil své zraky překvapením, úžasem, rozkoší stále rostoucí — naladila oči i rty ještě do sladšího roztoužení. Pokynula rukou, aby nemluvil — a tak chvíli se oba do sebe vpjeli v jediném souzvuku úplných bytostí.

Šeřilo se, velebné mlčení panovalo kolem nich. Jen táhlé šumění staletých stromů chvílemi podporovalo nesmírné pohnutí, ve kterém se po prvé u obou projevila pravá podstata zakrývaného, násilím kroceného citu. Čím více byl utiskován — tím mohutněji se nyní rozvlnil a rozplápolal.

Konečně oba na vteřinu vycítili, že obřad je u konce — aby se nikdy více neopakoval.

»Máte padesát korun,« řekla ona s nápadným klidem, »ve čtvrtek neučím. Za dvacetpět korun se dostanete do Šebánova a zpět. Budu na vás čekatí ráno o půl deváté na úpatí hradu Šelenberku. Je to krásná zřícenina v úžasně romantickém zákoutí. Byla jsem tu před lety jako žačka u příležitosti společného výletu. Přijďte, prosím — — a ovšem —« svésila hlavu, »pak bude dlouho — — snad vůbec — —«

»Ticho !« okřikl ji drsně, »o tom nemluvte. Přijdu rád. Do té doby uvidíte, jaké to u vás je, sdělíte mi — nu a já se připravím —« náhle mu poklesl hlas, »pro — všechny případy.«

Když mu v hrůze pohleděla do obličeje, hořce se usmál, položil prst na ústa a šeptal:

»Pst, žádné strachy.«

Vstali a mlčky se vraceli do města.

18

Druhého dne časně ráno odjely matka a dcera autobusem do Šebánova. Stará sice naříkala na velké výlohy, pomýšlela jíti vzdálenost přes dvacet kilometrů pěšky, ale zřetel na veliký kufr dceřin a nutnost vstávati po půlnoci a potmě nastoupiti dalekou pouť, odstrašila nelítostnou ženu od úmyslu téměř nemožného.

Vesnice, ve které měla Milada učiti, je malá a položena na mírném svahu.

Obyčejný typus: náves s lipami, kostel, škola, několik lepších domků, pak roztroušené chatrče.

Když ženy po sedmé hodině stanuly před školní budovou, kde učitelka postavila kufr, který si nesla od autobusu, rozhlédla se smutně po malé dědině, v této chvíli ještě jako vymřelé. Ani zdaleka nesměla porovnatí místo, jež opouštěla, s tím, do kterého se dostala. Truchlivost byla hluboká, neutišitelná proto, že byl i znemožněn styk s drahým člověkem. Vzpomínka na čtvrtek byla jediným paprskem — ale nechť se tomu ubohá sebevíce divila — ten paprsek byl čímsi zatemňován, nemohl zazářiti v lesku úplném.

Těžký vzdech se vydral z jejího srdce — ale už se překvapeně ohlédla a s ní i matka.

»Pojďte dále,« slyšely hlas mladé ženy, která z ote-

vřeného přízemního okna školy vyhlížela. »Jistě nová slečna učitelka.«

Zmizela od okna a pak se objevila v otevřených dveřích školní budovy.

»Ten kufr tu zanechte, nic se s ním nestane. Pojdte k manželovi, čeká na vás v pracovně.«

Všecky zmizely v jednopatrové starší, prosté budově.

Řídící Kvěch byl čtyřicátník s červeným obličejem, vyholeným až na úzký, světlý knírek. Měl husté, ostré sčesané vlasy a kupodivu jasné, přísné oči. Čeho si Milada všimla nejdříve, byla puška, zavěšená s torbou na věšáku.

»Tož byste zde byla,« oslovil řídící novou kolegyni a pobídl ženy, aby usedly. »Máte třetí třídu. Děti jsou tu hodně, vesnice klidná a je tu lacino.« »To je dobře,« vyhrkla učitelčina matka.

»Ovšem je bída s bytem a stravováním. Je tu sice hospoda, ale paní hostinská pro jednu osobu vařiti nechce Jsou to vůbec zámožní, ale podivínští lidé.« »Naše Milada by se v hospodě stravovati nemohla.

Nejsou na to peníze. Polovičku služby si nechám já, jsme chudí a máme pět nezaopatřených dětí.« Řídící, toho nedbaje, mluvil dále:

»Má žena vám vařiti nemůže. Jsme ovšem jen dva a služka, ale řeknu vám upřímně. Jsem pedant člověk, mám rád naprostý klid — krátce a dobře, nejde to! Mluvil jsem však se starou Šafránkovou. Je to výměnkářka, jež obývá chalupu jako výměnek. Babička — nu, ona ráda slečně kolegyni uvaří trochu té polévky, kávu, kaši —

večer ovšem chlebiček s máslem, nebo sádlem. Snad kousek salámu, tvaroh, vejce —«

»Zaplať pánbůh za to,« zvolala stará Trojanová, »tak jsem si představovala a tak Milada dopadne nejlíp. Pekař tu snad je, i hokynář — jaké pak starosti.«

Řídící se zadrbal za uchem.

»Ale je tu háček,« ozval se starostlivě. »S výměnkářkou bydlí její už skoro čtyřicetiletý svobodný syn.«

Učitel zaklepal na čelo a pokračoval:

»Nemá tuhle vše v pořádku, ale nic nevyvádí. Úraz je v tom, že musí spát s matkou v jedné světnici. Velké a světlé a v téže musí přenocovati i slečna kolegyně. Neboť v malé vedlejší světničce je množství věcí, zásob, nu, tam se vůbec bydleli nemůže. Nejsou tam ani kamna, v zimě by tu každý zmrzl. A jinak je tu všecko plné, babička má kozu a malé hospodářstvím

»To je štráchů!« vyjela zase Miladina matka, »spí-li tu babička, nemůže se nic stát.«

»Jiného bytu zatím není,« hlásí řídící. »Alc proti tomu je bydlení zadarmo.«

»Zadarmo?« zaječela Trojanová starší, »tohle je věru štěstí od boha.«

»Je pouze třeba peřin. Slamníky babička připravila. Nemáte-li svých peřin, rádi půjčíme i s povlaky a prostěradlem — Šafránková spí na peci, syn v posteli — slečna kolegyně bude spát na zemi pod oknem. Prohlédl jsem si to, jizba je prostorná a přívětivá.«

»Tedy počítejme,« spustila nyní matka, »byt nic, káva

ráno a večer, v poledne polévka s maštěnými brambory, zelím, nebo knedlíkem, nějaká ta kaše, budeš jíst, co uvaří babička,« zbytečně se utrhla na mlčící a jako zařezanou dceru. »Tož, pane řídící, zaplať bůh a prosím vás, kde je ta chaloupka ?« »Skoro naproti. Pojd'te, ukáži.«

Všickni vstali a odešli. Učitel ukázal na malou, černou, staletou chatu se slaměnou střechou a třemi okénky: vchod byl ze dvora.

»Od půl deváté do půl desáté budu za vás učit já,« sdělil rázně řídící, »pak přijd'te, času máte dost.« Kývl hlavou a rychle se vrátil do školy.

Milada se chopila kufru a zničená šla s matkou k označené chalupě.

Cestou si libovala matka:

»Pět korun ti denně stačí na jídlo, tedy ti nechám stoosmdesát korun na měsíc. To je pomoc!« jásala a všecka šťastna zaklepala v chalupě na zavřeně nízké dveře.

A hned vešla.

A jen za sebou zavřela dveře, obě ženy se otřásly ošklivostí ze zápachu, který vanul v nízké, ale prostranné světnici.

Na peci seděla vetchá, kostnatá stařena: měla v klíně hrnec s kávou a skývu chleba.

Pod ní, na posteli, seděl statný, menší chlap se štětinatým obličejem, prošedivělými, krátkými vlasy, které byly viditelné při uších, neboť měl hlavu přikrytu šedivou starou čapkou s lesklým štítkem. Snídal stejně jako matka. Tato, spatřivši hosty, se jen nepatrně usmála. Měla plná

ústa a jen živýma oč- kama vítala příchozí, které uctivě pozdravily.

»Posílá nás pan řídící,« začala stará, »to hlavní už víme. Zaplať vám bůh, babičko, že se mé holky ujmete. Je zdravá, mladá a zvyklá práci. Ve volných chvílích vám ráda ve všem vypomůže.« »I pást kozu?« vyjela náhle stařena.

Toho se ženy ulekly.

»Inu,« mínila stará, »bude-li čas a dovolí pan řídící —«

»Co by nedovolil ?« utrhla se vyměnkářka. »Za práci se nikdo nemusí stydět. Nechci to zadarmo. Bude-li mi slečinka k ruce, tedy já zase nebudu škrob. Jsem ráda, že ji tu budu mít. Venoušek je nemožný, spí jako pařez, toho by mohli zloději ukradnout celého. A o to zlodějství mi hlavně jde. Před měsícem tu vyrabovali lupiči souseda — může být rád, že ho nezabili. Od té doby se zde hrozně bojím. Okýnka — inu jen bouchneš a jsou venku, do dveří kopneš a taky se rozletí. Tuze snadno se sem dostane zloděj. Oni lidi si myslí, že mám peníze. No, povídám, jsem ráda, že s námi bude spát slečinka. Víc lidí je už větší jistota. A byt — už snad řekl pan řídící, nestojí nic. Také za chleba nic nežádám. Jen káva, cukr a nějaký ten omastek — to by tak bylo všecko. Víte co, paní,« brebentila, jako by měla ústa namazaná, »ať mi dá slečinka stovku měsíčně a já ji za to vydržím. Ovšem, bude-li čas, tu kozu, nebo uklidit, nebo pomoci při praní —«

»Pane na nebi!« spráskla nad hlavou ruce stará Trojanová, »tohle je zrovna jako zázrak! Stovku za měsíc!

Tedy dostaneš,« obrátila se k dceři, »stodvacet, zbude ti na nějaký ten hadr a co bude třeba.«

»Světlo taky dám, topení, dříví je dost — tak bychom byly domluveny. Kdepak je kufr — nebo co slečinka má?«

Milada odběhla a ihned kufr přinesla.

»Peřiny půjčí řídících,« hlásila její matka, »tak by bylo všecko v pořádku. A babičko, prosím vás, platit budem pozadu. Teda prvního dostanete za osmnáct dnů ode dneška do konce měsíce. To už Milada vypočte. Potom to bude už úplně v pořádku.« Vstala a řekla:

»Tedy za všecko zaplať pánbůh — a já půjdu.«
»Pěšky?« zhrozila se Šafránková.

»Bodejť autobusem! Třináct korun — to bych si radši ruku usekla. Za pět hodin jsem doma — tedy po jídle.«

»Inu — také se to přejde,« mínila výměnkářka, »dám vám na cestu kus chleba s povidly. Máme moc dobrá. A chlebíček taky.«

Vstala, ukrojila dva velké krajíce z čerstvého bochníku, namazala jeden černými povidly, spojila a podala učitelčině matce. Ta si uložila jídlo v tašce, ještě jednou úlisně poděkovala a dcery si takřka nevšímajíc, odešla z chalupy.

Když zmizela, až nyní se stará obrátila k učitelce s otázkou:

»A co vy jste taková tichá? Vždycky?«

»Milá babičko,« odpověděla Milada skromně, »musí-li udřená matka šlapati nějakých šest hodin pěšky domů,

nedivte se, že mi není do smíchu. U nás tolik bídy, slyšela jste, jak matka počítá s každým halěrem.«

»Pravda, děvečko,« kývala stařena hlavou, »no u nás vám bude dobře. Budete jako naše.« Odešla k plotně. Milada do školy.

Po jedenácté hodině přišel do její třídy řídící. Měl zvyk, prozkoumat nové koště hned na začátku. Chladně se usmál a řekl:

»Vím, že jste se nemohla důkladně připravit, jste unavena a ocitáte se v úplně nových poměrech. To nevádí, jen s chutí do toho.«

Zůstal půl hodiny, a s nezřetelným úsměvem, ze kterého si učitelka nic nevybrala, odešel.

Před polednem si na ni počkal, když vycházela ze školy a klidně řekl:

»Půjde to!«

Kývl hlavou a zmizel v bytě.

Divný pavouk, pomyslíla si Milada a šla do chalupy. K obědu byla hustá zapražená polévka, chléb s tvarohem a mléko.

»Nebyla jsem připravena,« omlouvala se babička, »no, večer dostanete nějaký to vajíčko. Však se domluvíme, co ráda,« repetila, mrštně se hemžíc kolem stolu, na kterém byla hustá polévka v jediné velké míse a každý si odtud lžící bral.

Syn se přivlekl poslední, když už ženy jedly.

Něco zabručel, hodil čepici na lavici k oknu a teprve nyní si všimla Milada jeho většinou šedivých, ne-

uspořádaných vlasů. Pokřižoval se před jídlem a dal se chutě do něho.

Když byla odnesena polévka, podala babička každému na misce velkou dávku měkkého tvarohu. Byl čerstvý chléb, dobré mléko, učitelka se dobře nasýtila.

Při jídle několikrát pohlédla na zamračeného slabomyslného syna výměnkářčina. Vyluzoval z úst stále divné zvuky, hlavu měl svěšenu, zdánlivě byl mimo k jídlu k ostatnímu úplně lhostejný. A když se najedl, odešel těžkým krokem k lavici, nasadil čepici, vytáhl z kapsy kabátu malou dýmku a obezřetně ji zapálil.

Za chvíli ucítila Milada odporný zápach špatného tabáku a patrně nečisté dýmky.

Muž statně bafal, nevkusně odplivoval na zemi a kdykoli vyňal dýmku z úst, ve kterých byly skoro černé, ale zdravé zuby, vždy něco zahučel.

Babička se vrtěla kolem plotny, umývala nádobí, Milada brala z kufru věci, něco pověsila na skoby, zaražené do zdi, něco zanechala v zavazadle.

Před druhou hodinou přihnala se řídících služka s peřinami, prostěradlem a teplou vlněnou pokrývkou.

Věci byly zatím uloženy na postel Václavovu, Milada poděkovala a se služebnou odešla do školy.

Večer usmažila výměnkářka nové strávníci tři vejce na másle. Pro sebe a syna uchystala pravidelnou večeři: kávu s chlebem.

»Milá babicko,« vyčítala Milada, »pro dnešek se s vámi hádat nebudu. Ale každé podstrojování musí přestatí. Vy

jste vetchá a stará, vy byste potřebovala výživné stravy — ne já, zdravá mladice. Budu s vámi ráda večerēt kafičko s chlebem. Pane, to je večere! Co chudáků nemá ani to. Máte výborný chléb, kozí mléko je zdravé, povídám, naposled mám něco zvláštního.«

»Bodejť,« s líčeným hněvem odbyla učitelku babička, »budete mi poroučet! Platíte a proto dostanete něco lepšího. Někdy ovšem bude jen ta culifinda — vajíčka nejsou každý den.«

Milada se s chutí najedla, petrolejová lampička ozařovala útulně světlici: jen kouř nemluvného syna otravoval vzduch tak, že se učitelka často odporem až kuckala.

Bystrá babička si toho hned všimla:

»Jdi s tím smradem ven!« nařídila, »a slečinko, chcete-li, vyluftujte! Venouš má zatracenej zvyk, že mu chutná nejhorší svinstvo. Kouří snad listí — nu, uvykla jsem, ale někdy se i mně žaludek obrací.« Napomenutý se pomalu zvedl s lavice a klátivým krokem odešel.

Milada s velkou radostí a úlevou otevřela okénko a když vyčistila vzduch, zavřela, vyhledala knihu, usedla za stůl a připravovala se do školy.

Babička bez okulárů spravovala tlustou punčochu,. Pracovala hbitě, dívka obdivovala její svěžest.

Náhle stará položila spravovanou punčochu do klínu, zvedla hlavu k učitelce a po krátkém boji se přece ozvala:

»Musím vám ještě říct, jaký mám soužení s Venouškem. Měl jako dítě psotník — no a horkou nemoc,

tělíčko bylo celý červený a dlouho se loupalo. Od té doby je trošku padlej na hlavu. Jináč jako dítě, — však jste viděla.«

Když se Miladiny oči zvědavě střetly se stařeninýma, tato, stále se zarážejíc, vyprávěla:

»Nu — to by vlastně nic nebylo. Ale Venouš má z té nemoci jeden ošklivej zvyk. Dyž vidí nějakou, i starší ženskou — už se na ní hrne.«

Milada zbledla, hrůzná předtucha projela jejím tělem. Až si musila bezděčně rukou tváře otřít.

»Venouš,« skuhrala babka dále, »ženským pořádně ublížit nemůže. Není pro ty věci. Má dost, dyž se trošku přišmajchluje, přimačkne se — no, ženské ho už znají, nedělají s ním žádný orace, nejvejš se mu vysmějou, vyšskubnou a utečou.«

Umlkla a svírána tíhou chvíle, hleděla zpytavě na učitelku. Ta seděla naproti stařeně se sklopenou hlavou jako duch. Zdánlivě četla v knize.

Babička byla tím chováním zmatena. Sledujíc však určitý cíl, mluvila statečně:

»Já vám to, slečinko, povídám jen proto, abyste nebyla na Venouška zlá, dyby,« zarážela se, »no, někdy je chlapec při kuráži — si s váma trošku zašpásoval... Tedy ho, dyž by byl moc dotěrnej, vodstrčte, utečte mu, ale nebuďte vostrá, nebo uražená. To zas Venouš má vošklivou náтуру. Je silák, jednou na poli se mu starší ženská, nebylo na ní nic, postavila, chtěla se s ním prát, no, nic vošklivýho s ní Václav neprováděl, no, najednou dostal vztek, praštil s

ní o zem, až zůstala chvíli bez sebe. No, poslala jsem jí dvacetikorunu, pak si přišla sama pro nějaký to živobytí — a nakonec jsme se tomu vobě vysmáli.«

Zase se zarazila. A znovu popatřila v údivu na Miladu, která ani v nejmenším nezměnila polohu. »Copak je vám, slečinko, že se tak vošklivě tváříte? Já si vás tak předcházím, tak ráda bych byla, abyste byla mezi náma jako doma — a vy, když vám povídám takovou hloupost — koukáte jako pytel neštěstí. Tedy povídám ještě jednou: Venouš ženský neublíží. Nemůže,« řekla s důrazem, »už je takovej vod náture. A kdyby se přeci choval vošklivě — no, tedy mi to před ním řekněte a já mu domluvím. Umím to s ním, holečku, kdopak za to může, že ho mám, chudáčka, tak hrozně ráda. Na mou duši,« dodala náruživě, »nebejt jeho mámou a bejt mladší — — ale což bych klábosila! Tady se už mockrát stalo, že máma se synem a táta s vlastní dcerou — — potom se stavěli až u krajskýho soudu, von je na to kriminál.« Ulekla se těch slov a obrátila:

»Tak což, holoubku, proč jste tak smutná ?« A nečekajíc odpovědi, tichým hlasem slibovala: »Jste hezká a mladá, to von Venouš si toho už všiml. Jistě se bude vokolo vás votáčet. Nu, ohyzda není, nic zlého se vám stát nemůže, povídám, kdybyste Venouškovi zvykla, byla na něj hodná, nějaký to přimačknutí trpěla,« usmála se a hezky se na učitelku podívala, »slečinko — třebas bych vás tu měla ouplně zadarmo,. Krásný peníze by vám vostaly, maminka by nemusela nic vědět.« Až v této chvíli se ozvalo ve světnici strašné zavzlyknutí. Pak bylo chvíli hrobové

ticho. Ale již hlava Miladina poklesla na sám stůl a hrůzné, nečlánkované sténání se dralo z její hrudi. Tak bolestné a zoufalé, až stařeně ustydla v těle krev. Chtěla mluvit, ale nemohla. Chřtán byl stažen, ústa se marně pohybovala.

Proto se musila nahromaděná lítost, hněv, stud bez pomoci vybití v tom zoufalém nářku.

Až po dlouhé chvíli přestala ubohá dívka sténati. Zvedla namáhavě hlavu, otírala uplakaný obličej, na kterém vznikly krvavé skvrny, ale jen vrtěla hlavou a neodvážila se hleděti na stařenu.

Ta byla už klidná. A spustila:

»No, tohle je pěkný nadělení! A tuze divný chování! Takovýho něco jsem nečekala. Hekáte pro nic za nic. Lamentujete, že by člověk myslel, že se stalo bůhví jaký ukrutný neštěstí. Milá slečinko, musíte holt pořádně mluvit. Musíte, abych věděla, co jste zač. Já už řekla všecko. Všecko slíbila a přijmula vás jako vlastní. Vůbec skoro zadarmo — a vy mi tu děláte takový rámus. Řekněte, co se vám nelíbí — — no, a když to nechcete mít takový, jaký to je — tak se pěkně vodstěhujte. Abyste tu byla nešťastná, vás nebude nikdo mocí držet. S Venoušem ta věc, to je hloupost, ale když myslíte,« mlčela, »tak jak? Chlapec už přijde, bude mít vykouřeno, pak už nemůžeme v otevřeně mluvit. Tedy, co je?« »Ale nic, babičko,« tichounce odpovídala Milada po největším sebezapření, získávajíc klid duše, »jen mi tak něco napadlo, vzpomněla jsem na domov — — ale abych vám řekla pravdu, mám milého. A ovšem, co jste povídala o synovi, není nic

příjemného. Neštěstí, ale dobře že vím, jaký on je. Poprosím-li ho, aby mne nechal v klidu, když mám tu známost a nic se mnou nemůže mít, snad se v něm hne tolik citu a ohledu — —«

»No, slečinko, to zas né. Kdyby měl cit a ohled, byl by zdравej člověk a dávno ženatej. Kdybyste na něj šla takhle, vysmál by se vám a nepochopil. To už se musíte rozhodnout: buď takový nevinný šťouchání, poplácání, přimáčknutí — přede mnou von to nedělá — snesete jako špás a bude svatej pokoj a povídám, zadarmo to nechceme — nebo budete dělat orace, budou hněvy a pak byste tu nemohla bejt. Vono jde vo to: já v noci spím jako pařez, on, Věna, si vzpomene, třeba si přijde k vám — — na mou duši nic neudělá — ale přeci se nebudete s ním prát! To by mohlo bejt zle. Von Venouš se nesmí zbytečně rozčilovat. Ne, proto jsem takhle s váma mluvila, labyste věděla všecko.«

Miladě bleskla hlavou vzpomínka na čtvrtěční schůzku s Vladimírem. To stačilo, že byla hned klidná.

»Nuže, babičko, uvidíme. Nějaké to bude. Snad to vydržím, zvyknu, nebo,« vzdychla, »potáhnu jinam. Přece se musí najít něco jiného.«

»Tuze pochybuju — ale,« pokrčila uraženě rameny, »kdopak ví? Snad.«

19

Vtom vešel tiše Václav. Přišoural se na lavici, svlékl boty, pak se skrčil do koutu a hleděl netečně na ženu.

Učitelka předstírala, že se učí, stará se chopila punčochy, trapné, žalostné i neklidné ticho houstlo nade všemi. I Václav si bezděčně třel rukou čelo.

Milada se konečně zahloubala do knihy. Musila se připravit; na této škole byla jiná osnova než podle které dosud učila.

Sevěla hlavu rukama a úporně upínala mysl na obsah čteného.

Za chvíli babička zívla, pak se hlučně vysmrkla do ruky, utřela zástěrou nos, uklidila punčochu, vstala a pobroukávajíc si, pomalu se svlékala. Odložila však jen zástěru, vrchní sukni, pantofle a křižujíc se, ulehla.

Jakýsi chrčivý zvuk se vydral z její hrudi, pak bylo ticho. Za chvíli však se ozvalo tak hlučné, zdravé chrápání ve všech možných zvukových odstínech, že učitelka, jen zacpala-li uši, mohla se učit. A i pak zaslechla chvílemi příliš hlučné a ostré zvuky.

Ve chvíli, když si stará do ruky vyčistila nos, zvedl se jí hnusem žaludek. Doma byla bída, i tu musila vyslechnouti a viděti všemožné důvěrnosti, ale takto se před ostatními nechoval žádný člen rodiny.

Václav si rýpal v nose, ale tupě, upřeně zíral na dívku

do studia pohrouženou. Jeho oči se chvílemi zaleskly divnou září, otevřel ústa, pohyboval jimi bezezvučně a blbě se usmíval. Pak vstal, protáhl se a odešel k peci.

Před ní na zemi stála dřevěná putýnka.

Slabomyslný, obrácen zády k dívce, klidně do nádoby vykonal malou potřebu.

Milada si toho všimla jen proto, že jej nenápadně pozorovala v obavě, nebude-li obtěžována.

Když pak viděla, čeho se dopouští, do krve se zardělá. Těžký vzdech vydral se z jejích úst — nemohla se už učiti, hrůzná úzkost prochvívala jejím tělem. Ale chtěj nechtěj se musila přemoci. Musila se zahloubati do učení, aby se odporem a žalem nezalkla.

Proto nejpevněji ucpala uši, a všecku pozornost, ač jí hlava třestila, soustředila k obsahu knihy. Šlo to těžce, ale konečně přece začala chápati.

Václav si svlékl kabát, vestu a vrchní kalhoty a ulehl s čepicí na hlavě.

Milada si toho všimla a ulevilo se jí. Těšila se, že ubožák záhy usne a noc proběhne bez příhody.

Učila se ještě hodinu, pak z rance, který řídicích služka položila na zemi do koutu, vzala prostěradlo, peřiny, příkryvku, upravila si na slamníku lože a chtěla se svléknouti.

Vtom si vzpomněla, že neví, kde je záchod. Nikdo se o tom nezmínil.

Vzala proto se stolu lampičku a vyšla ze světnice. Na dvorku záhy spatřila dřevěnou boudu, ale bez dveří. Přes

údiv se musila zasmáti: byla ráda, že zjistila i toto důležité zátíší. Za chvíli se vrátila do světnice.

Pro všechny případy ulehla, jak byla: odložila jen sukni a boty. Vedle sebe položila na zemi krabičku sirek a náhle, beze zřejmého důvodu, poklekla a

šeptem, s největší vroucností se pomodlila Otčenáš, Zdravas Královno. Byla to výjimka, neboť doma uléhala, když se dříve jen pokřížovala.

Hlavu svěšenu, se slzami v očích, klečela osamělá s nesmírným žalem v srdci, trpíc takovým všeobecným steskem, že jen s námahou potlačila hlasité vzlykání.

Pak osušila obličej, tiše stáhla lampu, doplížila se k lůžku a ulehla.

Od pece se ozývalo nyní duo chrápalů tak vytrvalých a hlučných, že se učitelka, pohodlně se rozkládajíc ve vonných, čistých peřinách, musila pousmáti.

Čtvrtek, pomyslná a až nyní se vznesl Vladimír jasně a v úplném klidu před jejím duchovním zrakem.

Krátce si zopakovala průběh posledního dramatického setkání. Radost i žal se vzájemně mísil, už ani neoddělovala skutečnost od přeludu — usínala.

Náhle se vytrhla a střelhbitě posadila na loži. Pudově sáhla po sirkách. Ale její ruka byla zadržena. Vzpamatovala se a v matném světle jasné noci spatřila člověka, který seděl vedle ní. Okamžitě poznala podle zápachu, kdo to je, a s největší prudkostí vytrhla ruku z jeho.

Puch po kouři a lidském potu byl až nesnesitelný.

»Václave,« mluvila ostře, ale hlas se jí úděsem lámal,

»co děláte? Co vám napadá? Hned si jděte lehnout, nebo vzbudím maminku a dostanete. Odejděte, prosím vás,« mluvila mírněji, »nestydíte se obtěžovati cizí dívku? A vůbec, co vám připadlo?« Ale blázen seděl dále vedle ní. Zvláštní mlaskavé zvuky vycházely z jeho úst. Něco bručel, ale v tom okamžiku se dívka nedotýkal.

»Vono se vám nic nestane,« mluvil pak klidně, »to já jen tak. Zdálo se mi vo vás — a dyž vás mám v tý samý cimře — himl,« jeho hlas byl hrubší, »podíval bych se, abych si nemoh na vás ani šáhnout.« Uchvátil divoce její ruku a vtiskl do ní papírek. »Nedělejte, sakra, drahotu!« pokračoval zlostně, »tady máte peníze a himl,« vyskočil a vrhl se na dívku, sedící na loži, s takovou ohromnou silou, že ji hned porazil. Držel ji za obě ruce, ale nohy měla volně.

»Babičko!« vykřikla, ale volaná chrápala dále.

»Sprostáku!« vyškubla ruce a nadána nadlidskou silou v bezpečném vědomí, kde je neurvalcův obličej, začala do jeho tváří tak prudce bušiti, že se chlap zvedl a utíkal k peci.

Ale cestou nadával:

»Počkej, bestie, koukejme, dostane peníze — a mlátí člověka — —«

Náhle mlčel. Milada byla tak zničená, vysílená a vším, co se přihodilo zhnusena, že se sotva držela při smyslech. Ale byla se sebou spokojena. Čekala, že bude míti nyní klid. Ovšem, umiňovala si, zde bydliiti nebudu. Raději ve

chlěvě, nebo na půdě. Jen bude-li sama a chráněna před takovými útoky, jaký právě odrazila.

Uléhajíc, zaslechla ve vracejícím se klidu zvláštní zvuky. Zbystrila sluch. S místa, kam odešel Václav se ozývalo tiché sténání. Jakési škemrání, skuhrání, mluvení k sobě sainému. Ale smyslu slov dívka pro nesrozumitelnost chápati nemohla.

Sténání bylo tak nepřírozené, jakoby šlo z úst dítěte: bylo podobné vrnění. Jen chvilkové mlaskání dokazovalo, že to nařiká starší člověk.

Jak dlouho takto si ubožák stýskal, Milada nevěděla. Chvilkovou lítost umrtvila vzpomínkou na jeho nestoudný skutek — pak usnula.

Procitla záhy: bylo ještě šero.

Napíala sluch, slyšela ještě chrápání ve dvou. Uspokojila se a poněvadž bylo ještě brzy, schoulila se do peřin a podřimovala.

Byla vyrušena ostrými zvuky. Otevřela oči: babička stála u plotny a vařila kávu.

Václav seděl na lavici, obouval boty a tvářil se netečně.

Milada si vzpomněla všeho, co se v noci událo a padla do beznadějně starosti. Nejhorší bylo, že pomatenému nemohla vyčítati úmyslné sprostáctví, nebyť pro mdlou mysl za své činy zodpověden.

Bylo ještě jakž takž výhodné, že jeho touhy nevedly k nejhoršímu a neodcinitelnému.

Ale dívka zamítala i život, kdy by celý den se musila

třásti úzkostí, co se bude dít v noci. Unavena opravami úloh a přípravou k učení, potřebovala nerušeného spánku, jako nepostrádatelného dobrodiní. Jím jedině mohla nabrati síly a zapomenouti na smutný život.

Hloubala chvíli, nebylo-li by přece možno zvyknouti obtěžování, jež bylo sice hnusné, ale nemohlo vésti ku ztrátě mravní čistoty.

Pohleděla na původce zla.

Pomaloučku dopínal vestu — pak vyšel klátivým krokem ze světnice na dvůr, aby se myl.

To byla také veliká nepříjemnost, že ve světnici nebylo umývadla a obyvatelé se chodili mýt na dvůr ke studni. Ta věc byla ovšem malicherná — — dívka pomalu vstávala, oblékla sukni, obula se a přistoupila k babičce.

»Dobrého jitra,« pozdravila srdečně. Stará se upřeně zadívala do dívčinych očí.

»Pán bůh dobrýtro,« vrátila, »a jakpak jsme se na po první vyspali?«

»Dobře, babičko.«

»Copak se vám zdálo?«

»Nic. Všecko jsem zaspala.«

Stará už nepromluvila.

Nalila učitelce do velkého hrnku kávu, postavila na stůl, přinesla chléb, ale sama usedla s ohromným hrncem na lavici k oknu a velkou lžicí nabírala nápoj, do něhož si nalámala kousky chleba.

Když se pak vrátil Václav, usedl k matce a jedl z její nádoby.

Mlčení ve světnici učitelku náhle tížilo.

Když se Václav najedl, vyňal z kapsy kabátu dýmku, pomalu ji nacpal tabákem z koženého sáčku, zapálil a začal kouřiti.

Těžce přemítal, tiskl si čelo, ale statečně bafal a vyplivoval na všechny strany.

Stará už byla zase u plotny a myla nádobí.

V síni se šířil odporný zápach od tabáku i od plotny, ze které ucházel čpavý kouř po vlhkém chraští.

Milada seděla u stolu a připravovala se do školy. Bylo čtvrt na osm.

Náhle se stará obrátila k synovi. Chvíli ho upřeně pozorovala a pak se zeptala:

»A jak jsi spal ty? Nějak se chmouříš.«

Milada se tomu slovu usmála. Ale napiatě sledovala slova stařenina.

»No,« začal Václav a daleko vyplivl, »to přeci vidíš, že moc dobře ne.«

»A co ti bylo?«

»Vona se prala.«

Stará s nápadnou hbitostí odskočila od plotny k synovi.

»Co to meleš, hlupáku? Kdo se pral?«

Ale blázen jen rukou, ve které držel dýmku, ukázal na učitelku.

Ta zbledla a zamračeně hleděla na matku i syna. »Proč by se prala ?« vyzvíдалa stará, ale vtom Milada prudce vstala, učinila několik kroků k lavici a klidně, ač hlasem se

chvějícím, vysvětlila: »Chtěla jsem o tom mlčeti. Ale když jsme se k tomu dostali, tedy vám povím všechno. Váš syn přišel v noci ke mně a — — — Tedy jsem ho odstrčila a snad — nevím to už — jsem ho udeřila.«

Všecka se chvěla, byla bledá, oči se jí zimničně leskly.

»Ta — ak,« pomalu začala stará a její očka se zle zajiskřila a upřela na syna. » Vašku, byl jsi bit?« Syn se podšité šklebil. Vyňal dýmku z úst a tupě zíral do matčina nenávidného obličeje.

»Ptám se tě,« vyjela stará, »zdali tě tahle bila?« »Nezapírám,« řekla tato ostře, »ač si nepamatuji vše, co se událo.«

»Teda,« otočila se výměnkářka k ní, »se budete pakovat. Přeci jsem vám všechno řekla napřed. Ze můj Venouš si rád se ženskou zašpásuje, ale neublíží. To je hlavní. A vůbec, himl, to jsou věci, přeci jsem viděla, co jste zač. Vaše máma nemá ani na autobus. Taková jste žebrota. Každý halíř je vám dobřej. A najednou takový drahoty.« Chtěla dále zuřiti, ale vtom promluvil syn.

»Strkal jsem jí do ruky desetikorunu, vona ji vzala, ale pak teprva vyváděla!«

Milada smrtelně zbledla, a hned se zarděla.

»Lháři!« vykřikla a její oči byly plné blesků, »nic jsem nevzala, nevím, co jste mi dával do ruky a co se s tím stalo.«

Jako divoká odskočila ku svému lůžku, klekla na zem a hledala. Náhle vstala, přistoupila k matce a synovi a napřahujíc ruku k stařeně, volala, zadýchávajíc se:

»Tu je — vypadla — nevzala jsem ji — vůbec — tohle

je drzost, urážka, hanba,« už se neovládla a srdcelomně štkajíc padla na židli u stolu.

Tu však si teprve stará vše dobře rozvážila a plna vzteku, náhlé pýchy a lásky k ubohému synovi, který seděl na lavici jako spráskaný pes a se sklopenou hlavou, idiotsky zíral k zemi, se natýčila, vrásčitý obličej byl kamenný, oči divoce háraly, jezdily s místa na místo. Těžce se alespoň tolik přemohla, že byla s to mluvit. Pak, svírajíc upracované, mozolnaté ruce, vyrážela:

»Pro nic za nic mi zbije chudáka syna. Dá se do něj jako do žita.«

Zařála ruce do boků, obrátila se ku vzlykající učitelce a v největším podráždění, leč i s úžasnou pravdivostí jí metala do očí:

»Pápěrko jedna, chudáčku! Když se člověk koukne na vás a potom na Vencu — kam byste se hrabala! Kdyby vám dal jednu pořádnou — svalíte se a jste v tahu. Teda mi nebudete nic povídat, že vám Venca chtěl ublížit. Nesmysl — a jestliže on, když jste ho mlátila, se hned uklidil a už vás nechal — tedy, vosobo pyšná, hloupá, cimprlínko jedna — je vidět, že byl jako beránek a stačilo slovíčko. Slovíčko, nafoukaná křehotinko a ne hned do chudáka nemožného, na hlavu padlýho, mlátit, jakoby vás chtěl připravit vo věnec.«

Děsně se zachechtala a pak v největším pohrdání sípala:

»Ten je už asi tuze pocuchanej! Bodejť by ne, taková žebrota — teda by se ani potom nestalo neštěstí. To

by toho bylo, kdybyste mu povolila ňáký to štípnutíčko, ňákou tu hubičku, nebo, že by se k vám přiřmajchloval. Dyť je to dítě! A vy, která děti učíte, himl, kdybyste měla rozum, tedy byste toho mýho chlapce vzala vokolo krku, trošku se s ním pomazlila a von by byl v pátým nebi. Vás ,by neubyl a, holka blbá, — měla jste ouplný nebe. Nic byste neplatila a eště uspořila. Koukejte, za nic vám strčil desetikorunu — musí se na ni dřít dva dny. A vona,« babka se vztyčila, nemohla pohnutím dále mluvit — — děsné mlčení projíždělo světnicí, »vůbec, vosobo, já vás tu nechci mít už ani celej dnešní den. V poledne si najdete něco jinýho — večer ať jste pryč. Hergot,« usedala, všecka unavena a zničena na lavici, »Člověk by myslil, že chuděry mají rozum, ale na mou duši: holka ze statku by měla lepší srdce, než taková nafoukaná husa — žebrácká, fuj — a koukejte ať jste už vod nás pryč!«

Milada se vzpamatovala.

Pohlédla na náramkové hodinky, ulekla se, vyskočila, vzala knihu, vsunula ji do kabely, ve mžiku oblékla plášť a odkvapila.

Přirítla se do školy po osmé.

Vyučování se začínalo v půl deváté.

Jako šílená zaklepala u řídicího a nečekajíc pozvání, vrazila do jeho úřadovny.

Učitel se příchozí zhrozil. Tahy jejího obličje strhané, oči hluboké, příšerně sálající, dívka dojímala, jakoby byla přežila strašlivé neštěstí.

»Pane řídicí,« vzlykala a proud slzí vytryskl ze

zmučených očí, »prosím vás, ujměte se mne. Nebo poraďte — jinak, ano, snad si něco udělám.«

»Dítě pošelilé, mluvte, vždyť se přece nemohlo stát nic tak hrozného.«

»Šafránková mne vyhnala na hodinu. On v noci přišel ke mně, ten její slabomyslný syn a obtěžoval mne. Stará mne sice na tuto jeho vlastnost upozornila, ale já si nemohla pomoci — on také hrozně páchl — chtěl se mne nestydatě dotýkat — už ani nevím, co všechno chtěl, ale sahal na mne ošklivě, nu, a já ho odrazila a snad, už ani nevím, jsem mu dala ránu do obličeje. Pak jsem měla klid. Nu, a ráno — ráno se ho matka ptala, jak spal, co mu je — inu, prasklo to a stará mi tak hrozně a prostě vynadala, že to ani nemohu opakovati. Večer se mám sebrat a táhnout. Ráda bych,« zaúpěla a klesla do židle, »hrozně, ukrutně ráda bych se stěhovala, ale kam? Pane řídící,« zalomila před ním rukama, »ujměte se mne jako kolegyně, poraďte — jinak — na mou duši, mám už všeho dost. Dost!« potvrdila hlasem tak příšerně uchvacujícím, že se v pracovně zavěsilo hned hrozivé mlčení.

Řídící se těžce zadumal.

Pohodlný, nejpříjemnějším poměrům zvyklý muž byl příhodou zneklidněn a podrážděn. Nemohl si ani vzpomenout, kam by se mohla učitelka přestěhovati. V malé vsi nebylo vůbec nic prázdného. Všecko obsazeno.

»Slečno,« pomalu mluvil, »zatím učte a buďte klidná. To je hlavní vaše povinnost. Já mám v deset hodin prázdnou, dojdu k Šafránkové a promluví s ní. To nejde,

aby vás vyhnala jako zlodějku. Přijala vás do bytu, je to smlouva a proto máte právo na výpověď. Neboť nikoliv vy jste dala příčinu k mrzutosti, ale její syn. Ovšem zase na druhé straně,« mýnil klidně, »uznávám, že není nic příjemného takové oštipování a olizování. Známe ho tu všickni, ale, věřte mi, ženské to s ním umějí tuze dobře. Dovedou ho držet od těla, ale přece mu neškodně povolí — některá i vezme za to peníze. Nu, a nyní, má-li ten ubožák hezkou dívku doma, spí s ní v jedné světnici — — inu, chápu, ale je to všechno těžké. Tím těžší, že zde prozatím jiného bytu nedostanete.«

»Na pudě, ve chlívě budu spát,« vpadla rychle. »Půdy, chlívky, milá slečno, tu je teprve všechno obsazeno čeládkou i domácími lidmi. Zde nelze ani díru najmouti, věřte mi, jsem tu tolik let a proto musím s babkou promluvit a nepříjemnou událost srovnati. V jedenáct hodin přijďte zase a už budeme všechno věděti.«

Milada vstala, poděkovala a vrávoravým krokem odešla.

20

»Milá matko,« začal řídící přísně k Šafránkové, která byla sama doma, »tohle nejde. Slečna Trojanová u vás zatím zůstane!«

»A nezůstane!« odsekla stará a dupla nohou, »ne nechám si mlátit syna. Ještě by ho někdy třeba zabila.«

»Povídám, že Trojanová uzavřela s vámi smlouvu a nedala příčinu k jejímu zrušení. Příčinu zaval váš syn, třebaže za to nemůže. Mohla byste míti soud, prohrála a platila útraty.«

Toho se babka ulekla.

»Jaké pak soudy,« mínila klidněji a v rozpacích, »vyhodím jí věci na dvůr a basta!«

»Pak pan starosta slečnu zase nastěhuje k vám a kdybyste se vzpouzela, můžete míti ještě horší oplétání. Vzpouzeti se úřadu — na to je i kriminál. Ostatně se nic nestalo. A co se stalo, dá se napravit.«

»Nic,« namítala zase stará zle, »vona mi hocha stloukla, dělá drahoty, to by bylo, aby byla u nás každou noc vojna. Kdepak! Bud' bude dělat dobrotu, nebo potáhne.«

»Nuže, to je slovo!« chytil se řídící neprozřetelně poznámky. »Ponechte to mně a uvidíte, že si slečna dá říci. V poledne se omluví, odpoledne si spolu přátelsky pohovoříte — je-li zle, musí i ona přinést nějakou oběť.

Přinese ji. A s páneinbohem!« Nečekaje nějakých nových námitek, odkvapil.

»V pořádku,« hlásil kolegyni v přestávce, »ale radím vám, abyste se trochu přemohla a toho nešťastníka nedráždila.«

K jejímu tázavému pohledu poznamenal se šelmovským přízvukem:

»Uvažoval jsem o té věci a myslím, že byste mohla útoky toho ubožáka bráti jako nevinné škádlení. Smát se mu do očí, ustupovat, jemně ho plesknout — a v noci, ano, to je nejhorší čas — inu, pořádně si ovažte i obličej, pokoušejte se, vymlouvati po dobrém chudákovi jeho chování,« pokrčil rameny, »nelze na chloupek všechno předvídati. Jedno je jisté a to rozhoduje: vážnou újmu na své dívčí neporušenosti utrpěti nemůžete. To je dokázáno, myslím, i soudně. Proti tomu, podaří-li se vám toho člověka alespoň částečně upokojiti a v ničem si nezadat, budete míti od jeho matky práno. Snese vám modré s nebe. Neboť ona syna bláznivě miluje. To musí býti respektováno!«

Pohleděl na mlčící dívku. Seděla před ním zaražená, tichá, se sklopenou hlavou.

Pak náhle vstala, záhadně se usmála, čistě, hluboce se zadívala na vážného, soucitného učitele a řekla: »Máte pravdu, pane řídící. Jak věci jsou, nesmím býti přecitlivělá. Něco za něco.«

»Chytrou buďte,« napomenul šelmovsky a s vlídným úsměvem ji propustil.

Když již stála ve dveřích zvolal:

»Abych nezapomněl! Ve čtvrtek a v neděli budete v poledne vždycky naším hostem, leda byste jela domů.«

Vděčně se usmála a držíc ruku na klíce, řekla: »Ze srdce děkuji. Domů nepojedu — stojí to peníze.«

Zmizela.

Když v poledne přišla domů, stála Šafránková u plotny a vařila jahelnou kaši.

Ve světnici byl zápach po čpavém, syrovém chraští. Stařena na pozdrav učitelčin mlčela. Úkosem se na ni podívala a hleděla si svého.

Milada pověsila kabelu, plášť, a zůstala v rozpacích státi u stolu.

Náhle jí blesklo hlavou: čtvrtek! — a ta představa ji tak potěšila, že provedla, do čeho se jí nechtělo.

Přiskočila k plotně, stanula před starou a laskavě ji oslovila:

»Promiňte, babičko, že došlo k tomu rannímu trapnému výstupu. Pan řídící dal už všechno do pořádku. Nu a já,« zarážela se, »já se už s vaším synem nějak domluvím. Nedivte se mi, že na po prvé jsem se snad přenáhnila. To jsou choulostivé věci, věřte mi, že jsem ve stycích s muži nezkušená a neobratná. Ostatně se přece poohlédnu po nějakém bydlení: tím by se vyhovělo všem.«

Stará míchala velkou dřevěnou lžicí kaši a zatvrzele mlčela. Náhle zapíchla vařečku ostře do žlutavého jídla, mrštně se otočila a s očima ostře planoucíma vyhrkla:

»Blázne jeden! Taková příležitost, aby si pomohla a vona zatím,« ušklíbla se a dodala:

»Dost už! Uvidíme. Rozum do hrsti a budeme tu jako v ráji. Venca se spokojí s málem. Jenom ne tlouct, himl,« zlobila se, »tu byste mohla špatně dopadnout. Je silák a co by mu kdo udělal, není-li,« ťukla se do hlavy, »zde všechno v pořádku. Buďte ráda, že se do vás nedal už dnes v noci. Tak teda je dobře a pojďte jíst.«

Donesla mísu s kaší na stůl a v té chvíli přišel Václav z práce. Tupý, nemluvný, schoval dýmku do kapsy, těžce dopadl do své židle a všickni se dali do jídla. Brali je lžící z mísy přímo do úst a přikusovali chleba.

Nikdo nemluvil, ale nálada byla vyrovnaná.

Blázen, sotva položil lžící, vyňal dýmku, vstal a odešel na lavici u okna. Zde usedl, zapálil, kouřil, plival, ale byl úplně netečný.

Čpavý, odporný dým otravoval vzduch tak, že se Milada, choulostivá na prsa, kuckala.

»Votevři vokno a jdi s tím smradem ven!« nařídila stará.

Syn poslechl jako stroj.

Stařena odnesla mísu se zbytkem jídla a ulehla do svého lože. A za chvíli zdravě, hlučně chrápala.

Milada seděla za stolem jako duch. Zavřenou učebnici před sebou — zírala do prázdna.

Ač bylo vše urovnáno a byla odhodlána dbáti slov řídícího, trpěla přece bolestným smutkem. Nebyl to jen stesk po Vladimírovi: její duch byl zasažen v celistvosti.

Vzpomínka, že bude nucena snad každou noc zápasit s bláznem, tak ji trýznila, život v zapadlé vesnici s úplně nevzdělanými lidmi, bezútěšnost budoucnosti, kdy snad až na svátky bude smět navštívit domov — to vše — skláněla hlavu níž a níž — — náhle však ji prudce zvedla a připadlo jí: pozítří je čtvrtek — a hned by byla tak ráda zajásala.

Pohlédla na hodinky: měla ještě skoro hodinu času. Zhloubala se klidně do knihy a záhy neslyšela řezavých, písklavých zvuků spící stařeny.

Toho večera obdržela k večeři dva krajíce chleba s vepřovým sádlem.

Pochutnávala si a v dobré náladě se dala do opravy úloh.

Šafránková odešla po sedmé hodině na táčky k sousedce, učitelka s Václavem osaměla.

Vítala příležitost: umínila si vyšetřiti, jak to vlastně s ubohým dopadá po stránce duchovní. Ač byla prostá, nevinná, přece v ní ve chvíli zkoušky vznikla přirozená ženská chytrost.

Václav seděl na lavici v obvyklé, tupé posici s hlavou sehnutou. Měl ještě boty a to bylo dívce nápadné. Domýšlela se, že snad někam půjde.

»Poslechněte,« začala jasným hlasem, »proč si nezapálíte ?«

On jakoby neslyšel.

Dívka vstala a ponoukána nevysvětlitelnou silou přistoupila k muži. Hlavou jí blesklo: jen srdnatě a chytře.

Stojíc u něho, pobízela:

»Kuřte, Václave, před spaním otevřu okno a vypustím dým.«

V té chvíli ji ovanul zase odporný zápach, jímž byl člověk úplně prosáklý. Couvla proto o krok a čekala odpověď.

»Povídám,« domlouvala, »kuřte, máte-li chuť.« Pátravě se na blázna zadívala.

Ten se pomalu zadrblal za uchem, zvedl namáhavě hlavu a úporně se zahleděl na dívku. Všimla si, že se jeho oči zaleskly.

»No,« mluvil těžce a stahoval čelo, »kouřit by se chtělo, ale venku.«

Těžce vstával, protahoval tělo, pak se idiotsky, ale podšitě ušklíbl — rozevřel ruce a houkl:

»Tak teda, pojďte!«

Milada se nucené usmála, ač jí tuhla v těle krev.

»A co bude?« ptala se s líčenou žertovností, »půjdu-li k vám.«

»Povídám,« volal a dupl nohou, »pojďte! Sakra — to jsou orace!«

Poznala, že je zle. Cítila se provinilou, neboť sama začala zábavu.

Přemohla odpor ze zápachu a ačkoli téměř hrůzou omdlévala, přistoupila k bláznovi.

»Neubyde vás,« bručel, »dyž si sednete vedle na lavici — teda sedněte, máma může přijít,« v očích se mu už divoce zablýsklo.

Milada, podléhající nepřemožitelné síle osudu, usedla vedle něho.

A vtom si vzpomněla návodu řídicího.

Usmála se a zírala ubožákovi žertovně do obličeje, statečně přemáhající zápach stále odpornější.

Pohládila ho po rameni a líbezně šveholila:

»Tak vidíte, Václave, že si můžeme hezky povídat a nemusíte být hned tak dovolený, jako dnes v noci. Až si pěkně na sebe zvykneme — budou z nás kamarádi. Chcete ?«

Václav se zkoumavě na ni zadíval. Chápal jen její roztomilost.

Obsah slov mu unikal.

Vida její laskavé oči, pravidelný, hezký obličej, žádostivě se do něho zahleděl. Zamlaskl a vztáhl ruku po jejím hrdle.

Milada ji chtěla jemně odstraniti. Ale vtom se on hluboce zarděl, oči divoce zasnily.

»Himl — kušte!« osopil se, »nechte mne.«

Prudce objal její hrdlo a okamžitě se blbě, ale jako dítě usmíval. Prudce přitáhl k sobě její hlavu a než se nadála, přiblížil její obličej ke svému a oblízal obě její skráně. Při tom funěl a rukou pohyboval v místech rozkroku.

Dívka byla bledá jako stěna. Trpěla nesmírně. Ale cítila, že by odpor blázna vydráždil ještě k nebezpečnější násilnosti. Připomněla si, že jakákoli mrzutost bude míti v zápětí okamžitou výpověď.

Proto, používající mírného násilí, odklonila svou hlavu

od něho. Okřála, otřela kapesníkem vlhký obličej a těšíc se, že už nic horšího nebude následovati, plísnila jej s líčeným humorem: »Václave, Václave, tohle není hezké. Jsem tu dva dny a vy mne už tak ošklivě trápíte.«

Tupě naslouchal: zdali chápal, učitelka nevěděla. »No — vidíte,« pomalu mluvil, »tadle bylo dobrý.« A ve mžiku uchopil její ruku a zavedl ji silou, kterou nepřemohla, mezi své nohy. Svíral její ruku jako v kleštích. Několikrátě třel místo rozkroku, přivřel oči, slintal — pak zachrčel, vstal, vyškubl dívku a jakoby se nic nestalo, hlásil:

»Jdu si zakouřit — a v noci se ukáže.«

Klátivě vyšel ze světnice.

Milada se v myšlenkách zvedla s lavice. Byla sice pobouřena, ale přece jen zvykala. Co se událo, bylo odporné, ale že se toho dopouštěl blázen, omlouvalo jeho skutek.

Potila se, byla zesláblá jako po těžké mdlobě. Také ještě cítila pach, který tu po nečistém muži zůstal. Pomalu usedala ke stolu a vyplňovala rubriky třídní knihy.

Stará přišla až v deset hodin. Veselá, zardělá, široce a líbezně se usmívala na učitelku.

Draly jsme peří. Pět ženskejch, to bylo řečí. Počkejte, něco vám zejtra povím. Připomeňte mi. O panu faráři,« vrtěla hlavou, »to se dějou věci. A kde je Venca ?«

»Šel si snad zakouřit.«

»Tak dlouho nejde domů.«

Vrtěla hlavou a vyšla ze světnice. Volala ho: hned se ozval a vrátil se současně s matkou.

»Byli jste tu sami?« vyzvídala stará.

Dívka s ironickým úsměvem kývla.

»Byl Vašek hodný?«

»Byl,« stručně odpověděla tázaná, ale sklopila hlavu a pokračovala v práci.

»Vašku,« udeřila stará na syna, »byl jsi hodnej?« »Vona má hezký voči, ksicht, už nedělá brikule.« »Brikule,« opakovala stařena slovo, jakého od syna nečekala, »no, je hezký, že už je svatej pokoj.« Zívla, svlékla se a opatrně ulehla.

Za několik minut už zase zdravě a ve všech zvukových odstínech chrápala.

Václav seděl na lavici zdánlivě v myšlenkách. Hlavu poněkud schýlenu, si cosi pobroukával. Za chvílku pomalu zul boty, pak svlékl svrchní kalhoty a kráčel v tlustých, spravovaných punčochách ke svému pelechu pod pecí.

Jda kolem Milady, zastavil se. Ač se dívala do knihy, cítila jeho blízkost. Krev se stavěla v těle, srdce prudce bušilo.

Ale blázen trhl jen hlavou a šel spat.

Dříve však zase vykonal do putynky malou potřebu. A tomu se Milada už musila smát. Všecko jí připadalo jako blázinec.

Náhle se snivě usmála. A zapomínajíc všeho trápení, zašeptla:

»Čtvrtek!« a domyslila: Obrat!

Jaký — ani v nejmenším netušila, ale pevně věřila, že se stane něco rozhodujícího.

Václav si tiše pohvizdoval, pak bručel, ulehl, dívka slyšela zapraskání staré postele, převalování těžkého těla, pak písčité zvuky, znamení, že usnul. Tato hudba jí už nepřekážela.

Vzpomínkou na pozitřejší schůzku s Vladimírem nejen vše ostatní přehlušila, dívka se mohla soustřediti k práci. Vyplnila rubriky třídní knihy, pak se připravila pro zítřejší učení a unavena, ustlala si, upravila obličej, svlékla a chtěla ulehnouti. Tu si na něco vzpomněla. Musila se hlasitě zasmáti. Šlo o to, ovázati obličej, aby Václav, kdyby ji přišel trápit, se nedostal na kůži. Přemýšlela. Měla sice šátek, jaký nosívají ženy na hlavě, ale nechtělo se jí ovázati obličej. Ústa musila zůstatí volná — ne, už mne olízal, oštípal, přijde-li, snad se ho přece v dobrotě zbavím.

Zívla, shasla, ulehla a záhy usnula.

Spala do rána. Procítajíc se ulekla. Uvědomila si, kde je a zaradovala se, že nebyla v noci Václavem obtěžována.

Pomodlila se a rozhlédla. Bylo šero, stará už zase vařila kávu.

Václav se oblékal u lavice, ve světnici vládl božský klid. Kéž by tak bylo vždy! posteskla si v duchu, vstávajíc, ale radost byla v zárodku ztlumena steskem po milenci a náhlým, všeobecným žalem.

Ne, pomyslíla, zde nezvyknu nikdy.

Obula se, odešla na dvůr, aby se umyla a když se vrátila, s chutí se nasnídala.

»Jakpak jste spala ?« vyzvídala živě stará, snídajíc na lavici.

»Moc dobře, babičko. Jako dřevo. Ani jsem se neprobudila.«

»Tak vidíte, von Václav není jako zvíře. Vid', Venoušku, že jsi hodnej chlapec ?«

Oslovený se pitomě šklebil. Kladl velké kusy v kávě máčeného chleba do úst, ale mlčel.

»Vomotáte si ho kolem ruky, dyž budete k němu hodná. Holka zlatá, mohla byste z něj udělat člověka !« zvolala náhle.

»Já — a kterak ?«

»Ouplně jednoduše. Zdejší holky, potvory, se mu jen smějou. To chlapce dopaluje. Proto je na ně často zlej a pral by se. Ale kampak taková mazaná mrcha. Vytáhne z něj třeba poslední korunu a pak uteče. Jsou to ničemy — jen zadarmo přijít k penězům. Vždyť chudák všechno, co vydělá, takhle rozhází. Tabák, hadry, živobytí, všechno má vodě mně.«

Po chvíli řekla dále:

»Jo, ale, abych nezapomněla. Dybyste si s Vaškem promluvila, byla k němu hodná, nedělala si z něj blázna, von je dobrák, a potom! Kdybyste ty zdejší Nány znala! Jsou vošklivý jako noc. A pane — s chlapy už moc vobeznámcný. Vy jste proti nim jako vobraz. Vidím na Vaškovi, jak se na vás kouká. Ouplně jináč. Teda už víte, že neublíží. Nemůže, to je nátura. Ale kdybyste sama k němu přišla a jako s nemocným dítětem se zabejvala, pohladila, popovídala —«

»Václav přece nic nepochopí.«

»To byste se mejlila, holka zlatá. Von nemluví, ale tuze dobře rozumí a moc pozorně si všeho všimne. Kdyby měl vejřečnost, to byste koukala! Já to vím. Už ho pozoruju vod matička. Ku příkladu byste mu mohla domluvit, aby se dal voholit. Hned by byl hezčí.«

»Je tu holič ?«

»V Kamberku nebo ve Vožici. Kousek cesty. A pak,« mluvila dále, »si myslím, že by se ten hoch moh i zamilovat.«

Milada se zhrozila.

»Zamilovat?« vyrazila a prudce zavrtěla hlavou.

»Zamilovat! Nevím to jistě, ale proč bysme to nezkusili? Koukejte, slečinko, von má v sirotčí kase dvacet tisíc. Chalupa bude taky jeho. Je k ní patnáct měř spachtovaných polí bez dluhu.«

»Ale, babičko,« v úžasu vydechla Milada, jejíž srdce prudce tlouklo.

»To jen tak povídáme. Ale já musím furt na to mé dítě myslet. A protože je bůh všemohoucí, proč by nemohla pořádná láska mého Venouška uzdravit? Ouplně ne — to já vím. Ale že by alespoň měl nákou radost. Vona je chyba v tom, že mu holky nic nepovolí. Jen trochu blbýho škádlení a hned nastaví ruku. Já bych ale ráda věděla, co by Venouš dělal, kdyby ho náká holka pustila k tělu tak, aby si moh všecko dovolit. Kdopak ví, zdali by ho přece jenom nerozdělala ?«

»Hrůza!« zvolala učitelka, ale stařena nepovolila.

Pracovala podle plánu. Poznala velkou chudobu v rodině Miladině a na tom budovala.

»Nutím vás k něčemu ?« vyčítala podrážděně, »vždyť jen tak mluvíme. Jakápak hrůza, kdyby se Venouš do holky zakoukal a něco se v něm hnulo. Já na ty věci koukám už leta. Všim jsou vinny jen ty vopice ženský. Každá si z chudáka jen vystřelí. Veliká chyba je, že má málo peněz. A že není k světu. Kdyby se Venca,« tvrdila náruživě, »uměl nafknout, učesat, voholit a měl dvakrát tolik peněz, himl, táhla by se za ním ta ženská pakáň jako za vojanskou muzikou. Ale takle — takle,« narovнала se a planoucíma očima zasáhla učitelku, měnící barvy, »takle byste se mohla do něj pustit, slečinko, jen vy. Protože jste furt vokolo něj, jste k světu, ale náramně by se vám šiklo, kdybyste si mohla sednout do teplýho hnízda a pomoci vašim lidem. Máte krásnou službu — — ta by mohla ouplně celá připadnout mamince. A eště byste jim mohla sem a tam ňáký to živobytí podstrčit.«

Vidouc dívku, která seděla u stolu nehybná jako duch, udeřila prudce:

»Což teda — nechci, abyste mi něco slibovala. Chraň bůh! Jen mi řekněte, esli ste mi rozuměla.«

Milada zavrtěla prudce hlavou.

»Tak ste padlá na rozum, nebo rozumět nechcete. Myslím si, že byste si Venouše namluvit mohla. A kdybych ho vzala s váma do parády, dal by si říct a držel by na sebe. Je jen třeba dát clo pořádku ksicht a nějakej ten hadr. Sváteční šaty von má. Uvidíte ho v nich v neděli.«

Trojanová jen bezděčně stále vrtěla hlavou. Její úžas byl nečekaný a trvalý.

»Povídám,« spustila podrážděná babka, »zatím si jen tak povídáme. Já bych vo tý věci nezačla, dybych nevěděla, jak po vás Venouš šilhá. Holka,« vedla náruživě dále svou, »prubujte bejt k němu přívětivá. Mluvte s ním! Ať von třeba bude mlčet, nebo nebude rozumět. Ste kantorka, vemete ho do parády jako dítě. A dyž já uvidím, že to s nim dobře myslíte, už sem řekla: nic neplatíte a eště sem tam k náký tý koruně přijdete. To byste viděla. No za nějakej měsíc se uvidí: snad Vencou hnete — pak máme vyhráno, může z vás bejt párek — nebo, s ním dočista nic není a pak to necháme. Venca bude živ jako teď. Teda, snad už rozumíte, jo?«

V Miladě se v té chvíli slilo tolik různých, vzájemně se potýka jících, souhlasících, vážných i směšných dojmů, že měla v hlavě chaos. Jen se jí zuřivě chtělo vyskočiti, chechtati se a nějakým výbušným činem vybít odpor a hnus, který by byl výsledkem vnitřního zápasu.

Vzpomněla však včerejšího výstupu, poznala, že šílený nápad stařenin plyne z nepřirozené lásky k synovi a její odpor, že by vyvolal těžkost nesnesitelnou. Buďte chytrá, nabádal řídicí a pak — zítra je přece čtvrtek!

A zase tato představa hned všecko prosvětlnila a učinila lehkým. Jen se nenápadně ušklíbla, pak zvedla hlavu a řekla klidně:

»Uvidíme, babičko. Udělám, co je v mých silách. Co říkáte, je pravda, toť se ví, pokud nevíme, zdali

Václav má vědomí, co je láska k ženě a vůbec, jaký on je v těch hlavních věcech, nemůžeme nic napřed ujednatí.«

»Nemůžeme, nemůžeme,« radostně přitakávala šťastná výměnkářka, »jen budete-li k němu hodná.« »To slibuji,« potvrdila s takovým klidem a v této chvíli tak opravdově, že se tomu divila.

»Dyž si ho vememe pořádně na starost,« utěšovala se babička, »to by bylo, abysme s ním nehnuly. Vždyť je přeci jináč ouplně zdrav.« Náhle se upřeně zadívala na Miladu.

»Smrdí — vid'te ?«

Tázaná se musila srdečně zasmáti.

»Inu, ta dýmka — —«

»Bodejť že. Já jsem tomu zvyklá, ale přeci to z něj cejtím. To muší přestat. Pošleme do Vožice do apatiky pro vodičku, Venca si muší vyplachovat hubu a pak se mu dá do pořádku i fajfka. Koupím mu i dobrej tabák. Dyž von bude mít pěknou, mladou holku, muší koukat, aby se jí zalíbil. K holičovi s ním zajdu — — inu,« tonula v dokonalém mateřském štěstí, »bude von chlapec jako vobrázek.« Ač Milada byla úplně zdvižena ze základů a v celku plna odporu — tento výlev mateřské lásky a pýchy ji uchvátil. Odhalil se zase kousek nevystihlého zázraku.

Klidná, šťastná odešla do školy.

Když toho dne odpoledne už po jedné hodině opustila byt, přisedla Šafránková vedle syna na lavici. Kouřil.

»Venoušku,« začala sladce, »koukni se mi do vočí! Koukni!« pobízela ostřeji a špulila se. Její oči zářily.

Pohlédl na matku a mdle se zeptal:

»No, a co má bejt?«

»Jakpak se ti líbí učitelka ?«

Blázen se zamyslí. Mlčel, ale záludně se šklebil.

»Víš přeci, co je ženská. Už jsi se jich tolik natrápil. Namuchlal, natahal, až byla z toho někdy nevěule. No tak tedy musíš vědět, esli se ti učitelka líbí?«

»Povídám,« promluvil podrážděně, »co má bejt?« »No — co má bejt, to ti povím, až mi řekneš, esli se ti líbí.«

Václav těžce a namáhavě upřel na matku tupé, ale přece jen napiaté zraky. Otázka byla mu jen málo srozumitelná.

»Venco, koukej,« dotírala matka, která stála před nesmírně zajímavým životním úkolem, »tobě smírdí z huby. Si neholený, kouříš nať, nebo co to je, málo se ineješ, ruce máš furt špinavý, nehty dlouhý — a potom se divíš, že ti holka nafackuje, dyž jí chceš dát hubičku.«

»Himl, mámo, todle sou nějaký fraky.«

»Fraky,« opakovala divné slovo, »sou to fraky. Učitelka je chudá holka, ale hezká a mohla by tě vystát, dybys byl jen trochu k světu. Proto pojedeme do Vožice k holiči, koupím ti pořádněj tabák, sama vypucuju fajfku, koupím košili, boty, abys byl v neděli jako klouzek. Pak pudeme všickni, já, ty a ta holka do kostela. Vesnice bude na nohách.«

Václav chvíli dumal. Tak namáhavě, až byl jeho obličej změněný. Něco se do něho dobývalo, těžce útočilo, ale nemohlo prolomiti nějakou tvrdou stěnu. Najednou

vyskočil, odhodil dýmku na lavici, prudce vstrčil ruce do kapes, zvířecky, ale vztekle se rozšklebil a vyrazil:

»Žádněj extra tabák. Budu kouřit, co mi šmakuje.«

»No tedy dobrá. A což vostatní? Holit, košile, boty — —«

»Sakra, vlezte mi s tím na záda! Nač bych byl jinej, než jakej sem?«

Tiskl prudce rukou čelo, v němž zuřil boj živočicha s troškou rozumu a kultury — a pak, vymrštiv ruce z kapes a živěji jimi pohazuje ve vzduchu, vyrážel:

»Šak vona ta kantořice si na mě zvykne, jakej sem. Vona se už ke mně šmajchlovala. No ale až v noci se uvidí.«

»V noci?« užasla stará. »Ty, Venco, ale to ti povídám, moc ji netahej a nebud' sprostěj. To víš, holka ti eště nezvykla. Hlupáčku,« zvýšila hlas, »pojď' ně- kterej den do Vožice, udělej, co ti radím, himl! a za měsíc se s tou holkou třeba vyspíš, jak se patří.« Upiala k němu žhoucí očka a ptala se všecka vzrušena:

»Rozuměl si? Todle by se patřilo! A člověče, byl by z tebe eště pořádněj a správněj mužskej. Holka má pěknou službu, ty máš majetek, hergot, těm zdejšíim courám pitomejm a naioukanejm bys vypálil rybník, dyž bys dostal takovou mladou, fortelnou a učenou slečnu. Tak co?« vyděračně lpěla v jeho očích.

Ale Václav chvíli její pohled opakoval tupě, šklebivě. Náhle však vmetl stařeně do očí:

»Mámo, ste stará, ale tuze pitomá!«

Hodil posměšně rukou ve vzduchu, obrátil se, nasadil

202 Kantoři a inspektoři

čepici, chopil se dýmky a vyšel ze světnice. Hleděla za ním, jak klátivě, ale nápadně rychle kráčel po návsi ke dvoru, kde pracoval.

21

Toho večera byl u Šafránků nápadný klid. Stará spravovala prádlo, Václav si přišíval odchlíplý štítek k čepici, Milada opravovala úlohy.

První šla spát stará, brzo po ní Václav: Milada až po jedenácte.

Usnula záhy. Náhle byla probuzena chručením a funěním.

Hned si uvědomila, že u ní sedí Václav. Páchl nenesitelně.

Babka chrápala, byla poměrně světlá noc.

»Václavc, Venouši,« pokoušela se uděšená dívka svésti divocha k rozumu, »co to zase provádíte? Hled'te, jsem utahaná školou a opravami sešitů, tolik potřebuju spánku. Nechte mne, zejtra neučím, tak už to nějak zařídím, abychom byli chvilku spolu. Ale teď si jděte lehnout.«

»Vona máma,« těžce ze sebe soukal, »mi řekla, že ste do mne celá pryč.«

»Ale kdež,« zapírala, uklidňujíc se, »to jsme jen tak křápaly.«

»Vono si to vostane stejný,« mluvil živěji, »já se nechci dát holit — no — jednou za čas, ale mejdlo, košili, jinej tabák, teda to je blbý. Vono — a himl,« zvedl se, pováčil neurvale dívku na její lůžko, »dnes sakra mi to nekažte, nebo vás zabiju! Sakra a držte!«

A než se nadála, vrazil jí do přirození tak prudce prst, že zaúpěla a omdlela.

Ale on lízal její obličej, tísnil se k jejímu tělu, mlaskal až za dlouhou chvíli se zvedl a chrochtaje, šel klátivě ke své posteli.

Milada až za dlouhou dobu procitla ze mdloby. Těžce si uvědomila, co se s ní přihodilo. Cítla v lůně palčivou bolest: přiložila na choré místo kapesník, rozžala sirku a při matném světle našla na něm velikou skvrnu krve.

Plamének zhasl, dívka v hrůze seděla na loži. A v této chvíli propadla takovému odporu proti celému světu, že její bytostí prochvěla neutišitelná touha navždycky z něj odejít.

Hluboký, nejbolestnější vzdech vydral se z její hrudi. Pomalu kývala hlavou a když ve smrtelném tichu slyšela jen ječivé, řezavé, sípavé zvuky chrápajících obyvatel otrhané chalupy — chytila se křečovitě za hlavu, zavzlykala — ale náhle mohutným, majestátním dojmem přemožena, utichla.

»Ano,« šeptala a ulehla.

Byla nápadně klidná, vzpomněla zítřejší schůzky s nejdražší bytostí, kouzelně se usmála a ponenáhlu usínala.

Ráno vstala v týž čas, jako obyčejně. Na babiččinu otázku, jak se vyspala, odpověděla, že dobře.

Václav v úplném klidu se nasnídal, oblékl a odešel. Milada, nechťjíc dopustiti, aby se Šafránková vyptávala po chování synově v noci, odešla ke studni, kde se schválně dlouho myla, vrátila se, dooblékla, uklidila peřiny i

slamník, nasadila klobouk, přehodila přes ruku plášť, do druhé vzala velkou kabelu a hlásila, že jde do města obstarati nákup nutných předmětů pro školu.

»Zastavte se u Krejčíka, aby zejtra k nám přišel a voholil Václava. A podívejte se ke Klinebergrovi na rynku po mužskejch košilích, co koštujou a jakou mají barvu, hadry nechci. U Silbersteina sem viděla hezký cajkový vobleky. Musíme dát trošku do pořádku Vaška. Uvidíte, jakej bude fešák! Jen to zatracený kouření! A hubu si jak živ nevypucuje! No, však ho k tomu dostaneme. Jen buďte na něj hodná, to se podívíte, jaký to pak u nás bude. Budete ouplně naše. Mamince vykrmím husu, zabijeme prase, dostane sádlo, maso, presvuřta. To víte, Vašek je má slabost a kdo je k němu, je můj člověk.« Milada stála klidně u dveří a poslouchala všecko jedním uchem. Jen se divně usmívala.

A když stará skončila kázání, řekla dívka: »S pánem bohem,« a odešla.

Za hodinu byla ve městě. Rovnou do lékárny.

V krámě se u stolu hluboce ukláněl komický, ale hezký mladíček. Líbezně se usmál a zeptal, co je slečně libo.

»Prosím vás, něco účinného na myši. Spím v komoře a v noci mi tancují na peřinách. Nemohu zavřít oka.«

»Odkud je slečna, smím-li se ptát? Jistě zde není dlouho.«

»Ne, ani týden,« odpověděla zdvořile, ale suše.

Mládenec poznal, že se jí nechce do zábavy a proto se omlouval:

»Promiňte mi všetečné otázky. Tedy něco na myši?« Zaběhl do vedlejší místnosti a hned se vrátil.

»Pan lékárník prosí, abyste nám řekla jméno a čím rácte být. Jde o vydání jedu — na to jsou předpisy.« »Jsem Milada Trojanová, učitelka v Šebánově.« »Díky. Kolik kousků si přejete? Máme ten přípravek v malých kuličkách.« »Co stojí jedna ?« »Korunu.«

»Prosím pět kusů.«

Příručí přinesl zboží, dal do pevného sáčku a odevzdáváje učitelce, prosil o potvrzení, které měl už pro takové případy připraveno. Jen vyplnil rubriku o druhu jedu.

Milada podepsala, mládenec napsal dolů »utrých pro myši«, uklonil se a dívka se stručným kývnutím hlavy opustila krám. Venku se poohlédla. Vyhledala krám s psacími potřebami, koupila dopisní papír, obálku, inkoustovou tužku, kterou si nechala ořezati, zaplatila a zeptala se, kde je pošta.

Ochotný obchodník ukázal.

Na poště před přepážkou napsala na pultě dopis, podala jej doporučeně, zpáteční lístek zmačkala, uschovala v kapse a s nápadným klidem se dala na cestu po široké silnici.

Už než přišla do města, navlékla plášť, který tížil ruku.

Bolest v lůně byla stále palčivá, dívka cítila ustavičný výron krve. V duchu viděla Václavovy nečisté ruce, dlouhé

nehty s černou, bůhví jak starou nečistotou za nimi. Když takový předmět vnikne do jemného ústrojí a poraní je — možno si představit, jaké mohou býti následky.

Ale to vše bylo nyní jen součástíkou dlouhého řetězu událostí, který se započal jejím narozením a pomalu se železnou přesností rostl: článek se přiřazoval k článku — a dnes, nenápadně se první spojuje s posledním.

Na nikoho se nehněvala, nic nepovažovala za více nebo méně důležité. Tak bylo určeno osudem — nu, a Vláďa?

Usmála se s nevinnou prolhaností! Vláďa bude živ, zproštěn životní překážky, bude uleveno všem.

Všem? Její služné bude ztraceno, důležitý, nezbytný zdroj příjmů čtené rodiny.

A ta představa náhle dívku tak zdolala, že se zastavila. V liduprázdné krajině pod šedivým, nízkým nebem octla se nenadále před těžkou překážkou. Ale na druhé straně život ve stařenině chalupě.

Zavrtěla prudce hlavou.

A pomalu se vlekla dále. Řídícího obtěžovati nemohla, nemohl jí při nejlepší vůli pomoci.

Sice ji pro okamžik zaujala myšlenka trpěti všechny Václavovy důvěrnosti na prospěch rodiny. Leč, jakmile si uvědomila, že by nyní tomu vilnému bláznovi byla vydána na pospas — tak se utvrdila v předsevzetí, že se do Šebánova nevrátí, že nyní i zřetel na rodiče ustoupil do pozadí. Ať se stará obec! Pro několik set korun nemůže ode mne nikdo žádat, abych byla obětí chťičů nepřičetného

člověka. Ne, opakovala v duchu, ale tu spatřila doma bídou světničku s pěti malými dětmi, tak živě vzpomínala každého jednotlivého sourozence, že propukla v usedavý pláč a určovala: Ne, musím pro ně žít. Byl by zločin, obětovati sedm osob, aby bylo dobře jedině.

Otírala oči, sotva se bolestí šinula dopředu.

V devět hodin byla na úpatí zříceniny.

A ejhle! Sotva došla za první zátočinu, spatřila Vladimíra, který kráčel před ní.

»Vlád' o!« zvolala plna radosti.

Obrátil se a rychle k ní přistoupil. Prudký stisk ruky, oči se do sebe vpily, zavěsil se do ní a v tichém štěstí volně kráčeli do příkrého zalesněného vrchu.

Za půl hodiny byli nahoře: zapoceni stírali obličej. Balcar se rozhlížel, obešel mohutnou, kulatou šedou věž, jediný zbytek starého hradu, pátral, až našel útulné, rovné místečko.

Vrátil se pro Miladu.

Teprve nyní si všiml bedlivě jejího vzezření. Byla hubená, ale jinocha nejvíce překvapovaly tmavé kruhy pod zapadlýma, velkýma, nyní zářícíma očima.

Neřekl však ničeho.

»Pojďme,« vyzval milou a zavedl ji ke zvolenému místu. Svlékl svůj plášť a oba na něj usedli.

»Smačkáme jej,« poznamenala, ale on se na to tak divně zachechtl, až jejím tělem proběhl mráz.

»Jak se máte?« zeptal se s podivným úsměvem,

»překvapila mne bledost vašeho obličejce a kruhy pod očima.«

»Prosím vás,« řekla nejistým hlasem, »mne zanechte zatím stranou. Jak je s mými rodiči? Víte něco o nich?«

»Neviděl jsem nikoho, ale slyšel jsem od naší Toničky,« usmál se, »ona je mou tajnou ctitelkou a v duchu je vždy při mně, že purkmistr našel vaší matce výbornou posluhu. U vrchního rady Kvíčaly za čtyři sta korun měsíčně, sto korun za prádla a tolik jídla a šatstva si prý maminka odnáší. Nu, já znám Kvíčalovy. Jsou to zlatí lidé. Sotva kdo se jim v městě vyrovná.«

»Ale kdo je doma u dětí?«

»Doma? Maminka. Jde do posluhy ráno v sedm, vrátí se v devět a teprve pak odchází do práce tatínek. Odpoledne trvá posluha hodinu a večer od šesti do osmi.«

»Bože,« vrtěla Milada hlavou, »to je strašná věc!«
 »Strašná ?« opakoval v údivu, »jak to?« »Odpusťte — ne, to mi jen tak napadlo. Ale překvapuje mne, že jste se na všecko vyptal tak podrobně.«

»Naše Tonička přece ví, že s vámi mluvím. Byla vždy při nás. Toť se ví,« smál se jízlivě, »služební duchové odjakživa přejí milencům. Ostatně, byl po vašem přesídlení v městě poprask. Vaše matka řádila, chtěla vést děti na radnici. Krátce a dobře, Kvíčalovic posluhovačka odešla do špitálu, starosta se přimluvil a už to bylo.«

»Už to bylo,« opakovala v hrůze Milada.

Pak hleděla užasle na milého.

»Divím se vám,« mluvila pomalu, »jste takový divný,

mluvíte-li o posluhovačkách. Vůbec — —« mlčela, »jsem si vás v duchu kreslila jiného.« »Mně?« obrátil v údivu, »snad jste nečekala sentimentálního vzdychálka. Víte, že jsem člověk neromantický,« mlčel, »drsný — a je-li třeba i tvrdý.« Seděla tiše a stále cítila, že se chystá strašný výbuch. Jasnouřivá žena, která už se chápala kliky k posledním veřejím, rozuměla chování milencovu správně jako přetvářce. Ale byla přesvědčena, že dnes padnou masky úplně.

»Abych se vrátil. Nyní rcete vy, jak se vám vede?« »Mně?« odpovídala rozpačitě, »inu, celkem dobře. Nad očekávání příznivě se vyvinuly poměry životní. Všeho všudy budu platiti sto korun.«

»Sto korun,« divil se tiše, »věru toho nelze ani pochopiti.«

»Bydlím v chalupě u staré ženy, která je ráda, je-li ve stavení více lidí. Ve vsi byli nedávno zloději, babička má z nich hrozný strach. Za byt neplatím vůbec nic — to ostatní je za stravu.« »A máte se dobře?«

»Velmi dobře. Chléb s tvarohem, někdy s máslem, knedlíky, kaše, maštěné brambory se zelím, káva

— někdy i vejíčka. Všeho dost — taková strava je přece vydatná.«

»Ale sešla jste,« řekl náhle.

»Snad. Toho důvodem je učení do noci. A víte dobře, že nejsem od přírody úplně v pořádku. Nebudu nikdy tlustá.«

»Tlustá,« papouškoval po ní a divil se obyčejnému

slovu. »Není třeba, aby byl člověk tlustý, ale vypadal výborně.«

»Pravda,« řekla stručně a pak se oba těžce zamyslili.

»Poslyšte, Milado,« promluvil konečně, nemoha snést tlaku, který dotíral na mysl i srdce, »jak si představujete naše budoucí styky?« Pokrčila rameny.

»Ve čtvrtek neučíte. Tu bychom se tedy mohli setkat třeba zde. Já ovšem,« hleděl k zemi, »dlouho u rodičů nebudu. Do právníčiny se mi nechce. Ale pokračování ve studiích je podmínkou, že mne otec bude doma trpěti.«

Zase zaváhal. Pak zlostně pokračoval:

»A nechce se mi hledati si místo u novin. Snad bych je dostal. Ale dnes jsou takové poměry, že bych musil pískati písničku, jakou by mi uložili. Jsem neznámou veličinou, nesměl bych ani muknouti. Psáti proti svému přesvědčení — ne, toho nejsem schopen.«

A zase mlčel.

»Bylo by ještě jedno východisko —« mluvil hádavě, »písaření u advokáta, nebo v jiné kanceláři. Otec by mne už někam dostal. Ale jen škrabáctví — ne, ani toho bych nesnesl. Snad bych v Praze něco sehnal — já takovým postavením pohrdám. Krátce a dobře, vezím ve slepé uličce a buď se vrátím a budu dělat tak zvanou dobrotu, nebo nebo —« skončil cynicky, »prorazím čelem zeď.«

Kýval hlavou, hleděl k zemi, choval se, jako by byl sám.

Vyňal hbitě pouzdro s cigaretami, zapálil a zlostně pouštěl do vzduchu hustý dým.

»Ve čtvrtek neučíte,« opakoval podrážděně, »ale co je mi platno i když zůstanu doma? Času dost, ale žádné peníze. Jezditi nelze. Tedy pěšky. Kdybyste mne chtěla viděti — přišel bych. Otec by ovšem hned uhodl, kde jsem, neboť takový výlet žádá celého dne. A že ve čtvrtek neučíte, ví kde kdo. Tedy jsou to všechno těžké věci.«

»Jen se divím,« ozvala se po dlouhé době Milada, »že vy, zdravý, vzdělaný a mladý muž jste tak záhy ztratil všecku ctižádost a tím i vzpruhu rváti se se životem. Hled'te, se mnou není nic. Nebylo by ani pak, kdyby se naše styky vyvíjely bez překážek. Ať jsou příčiny jakékoli, nehodíme se pro vážnou známost. Na manželství jsme nikdy nemyslili. Nerada o tom mluvím, jsou to marná a trapná slova. Protože se však dnes vidíme naposled — je třeba říci upřímně vše.«

»Proč bychom se viděli posledně?« vyjel on a planoucíma očima na ni pohleděl.

Usmála se hořce a odpověděla:

»I to se dozvíte. Ale pěkně po pořádku.«

»Inu, učitelka.«

»Dejme tomu,« poznamenala, »to jsou jen slovíčka. Myslím, že jste se mnou, pokud jde o budoucnost našeho svazku, téhož mínění. Konec konců, kdybychom byli k sobě přilnuli prostou, obyčejnou láskou — byla nyní snadná pomoc. S mým platem jsme mohli býti živi oba, sice chudobně, ale bez nouze. Osm set korun jsou peníze a budu i postupovati. Vid'te, je směšná taková řeč, ale

pravím vám, je třeba býti upřímným. Dnes je toho potřeba nezbytná.«

»Co, u všech čertů,« vybuchl, »máte s tím dneškem? V tom něco vězí. Jsem zvědav, budete-li úplně upřímná, jakým jsem byl já.«

»Vy,« opáčila ostře, »milý Vladimíre, mluvil jste, že prorazíte zeď čelem. Co to znamená? Co?« udeřila s takovou prudkostí, v jejích slovech bylo tolik hrůzy, že jinoch užasl.

»Nuže, doslova prozatím —«

»Nevykrucujte se!« zvolala ona určitě, tušíc, že osudové rozuzlení se přiblížilo, »takové chování není důstojno pyšného muže, jakým jste a jakým budete do smrti. A vězte: mne nezajímá bližší vysvětlení tohoto vašeho slovního obratu.« Cítila, že se vnitřním napětím zapotila. Vyňala proto z kabely kapesník. Ale jen jej vzala do ruky, všimla si rozsáhlé tmavohnědé skvrny, která na něm ulpěla od noci.

Střelhbite jej smačkla, ale Vladimír, který sledoval každé její hnutí, si té skvrny všiml.

»To je krev,« řekl a těžce dusil pohnutí. »Tekla vám snad z nosu?«

Milada ustrnula, zbledla a hrůzně se zamračila. Oči byly hluboké, ale mrazivé, skoro nenávistné. Klnula náhodě, na kterou nepomyslela. Šlo o to: mluvit pravdu, nebo lhát.

V této nejosudnější chvíli života mohla čerpati rozhodnutí jen od nejbližšího člověka, který sice zdánlivě

nebyl jí ničím, ale současně vším. Ničím po hmotném zřetelu, vším po splynutí duchovním.

Ač téměř ztrácela vědomí, přece pomalu vznesla k němu své nyní zářící, ale přísné oči. Celo zkrabatělo, ústa se stáhla do hrůzně hořkého úsměšku. Zpytavě, úporně se spojila s jeho očima. A tyto, jsouce napájeny děsivou, tajuplnou předtuchou, byly v té chvíli jedinečně výmluvné. Tak výmluvné, že z nich uhodla rozkaz: mluv pravdu!

Vědomí, že se již nedalo nic zalhávati, odkládatix krášlit a vykrucovati, tupé vědomí, že tento muž, nechtěje, odstranil poslední překážku jejího odhodlání tím, že přinesl zvěst o dobrém výdělku matčině, dodalo Miladě odvalu. Ať se děje cokoli, z té soutěsky se nemohla dostat jinak než pravdou.

»To tedy,« těžce začínala a celou silou mačkala osudný kapesník, »skvrna, kterou jste spatřil, má hrozný původ.«

Svěsila hlavu a nejsmutnějším hlasem vyprávěla: »V chalupě, kde bydlím, žije výměnkářčin syn, slabomyslný člověk, asi čtyřicetiletý. Chodí do práce a je to tichý blázen. Má však jednu vášeň. Obtěžuje ženy, ač prý je pro nejdůvěrnější styky nezpůsobilý. Musíme spáti všichni tři v téže světnici: jinak to nejde. Když přišel ke mně první noc a obtěžoval, dala jsem mu několik políčků. Za to mne jeho matka vyhnala na hodinu. Poněvadž však nelze ve vesnici najmouti žádnou místnost, ani na půdě, ve stodole, nebo ve chlévě, sprostředkoval pan řídící smír mezi mnou a stařenou. Přemlouvá mne, abych k synovi,

kterého nepřičetně miluje, byla hodná, leccos strpěla, slibuje mi hory doly. I řídící doporučoval chytré chování. Bráti tu věc spíše humorně — — tohle se mi konečně zamlouvalo, neutrpím-li jinak újmy. Jde přece o to, že z mé služby dostane matka nějakých šest set korun. A na mně přece nezáleží. Poněvadž dosud nemá na mé chování nikdo právo úplné.«

Vladimír se děsivě zachechtL Dlouho se tak smál, prohýbaje tělem a zuřivě vyrážeje do vzduchu kotouče dýmu.

Toho však Milada nedbala. Věděla, že se všechno schyluje k obratu katastrofálnímu.

»Smějte se, nebo plačte, nebo buďte klidný, to je už lhostejno. Ostatně jsem u konce. Byla jsem tedy rozhodnuta, vyjiti s tím bláznivým člověkem po dobrém, držeti jeho obtěžování v mezích asi tak, aby se vlk nažral a koza zůstala celá.«

Odmělčela se, hluboko sklopila hlavu, děsné mlčení vévodilo nad nimi. Ani kavky, které obletovaly zříceninu a krákoraly, se v té chvíli neozývaly.

»Až v noci na dnešek zase ke mně přišel a byl asi zachvácen výjimečně prudkou smyslností. Než jsem se nadála, vrazil mi prst do —« těžce dýchala, »nejchoulostivějšího místa těla, poranil mne a tak vznikla krvavá skvrna na šátku, který jsem na choré místo přiložila a zapomněla vyměnit za jiný. Zapomněla?« ptala se náhle s přízvukem divokosti, »ne, to zapomenutí bylo osudem

nařízenou nutností — neboť jste se patrně o této příhodě dověděti musil.«

A mlčela. Mlčel dlouho i on. Ticho drtilo oba a dlouho, dlouho utáhlo hrdla oběma.

Konečně on vstal. Narovnal tělo, které bolelo, rozevřel obě paže, zvedl do výše hlavu, pak ji sklonil a těžce se zadumal.

Pohlédl na Miladu. Seděla rovná, klidná s nejtěššíma očima. Jako socha, ale vanula z ní odhodlanost až příšerná.

Zápasil. Chtělo se mu dívku obveselovati líbezným chováním. Ale jak se tvářila poznával, že takové chování nebylo by přiměřené. Ale přiměřenou nebyla ani přísnost, nebo výmluvy. Přiměřeným bylo jedině — zbledl, povznesení se nad všecku lidskou pravidelnost. Nekonejšit, nevymlouvat, nezlobit se. Mlčeti — — ale až do kterého okamžiku?

Nemoha snésti kruté rozeklanosti, obešel v širokém kruhu zříceninu. Ruce v kapsách, kráčel, chvílemi běhal kolem dokola jako blázen. Pak se daleko od dívky zastavil. Puzen podivnou silou pohlédl k obloze. Byla zatažená, olověná, nízká. Ve chvíli se zvedla s věže zříceniny kavka. Jediná, osamělá a beze zvuku letěla přímo vzhůru.

Stopoval ji, pták byl stále menší a menší, pak jen tečka — pak už vůbec nic. —

»Tam je to,« zašeptal a pomalu se vrátil.

Usedl těsně vedle Milady a na oko klidný se zeptal:

»Jaký je váš úmysl pro nejbližší budoucnost ?« Úžas

proběhl jejím tělem. Byla jako ochromena. Zavřela oči a zatvrzele mlčela.

»Milado,« mluvil nápadně klidně, skoro skuhral, »jsme nyní úplně sloučeni v takové bídě životní, ve které je skoro nemožno se dále brodit. Můj úkol je snazší. Nyní už nesmírně zajímavý. Držeti vás nad vodou. To stojí i za to, abych třeba někde písařil.« Obrátila k němu udivené oči.

»Mne chcete držeti nad vodou? Kterou už v životě nikdy nespátříte? Jaká pošetilost!«

»Musíte žít pro rodinu!«

»Neříkám, že živa nebudu.«

»Nechcete být živa!« vyhrkl, chopil ji kolem krku, přiblížil její hlavu tak blízko ke své, že se oba obličejové téměř dotýkaly. A volně jí mluvil do očí: »Ty se chceš zmařiti — ano, či ne?«

»Tedy, jste-li takový urputný « vydechla, »ano.« »A tví lidé?«

»Pomohou si.«

»Není možno toho vilného blázna držeti na uzdě?«

»Snad, kdybych celé noci nezamhouřila oči. Já jsem však poznala, že ten člověk se bude se mnou rvát každou noc a zlomí můj odpor. Neboť je to silák svalnatý. Jak dlouho bych mohla takto žít? Nemíti ani chvilku spánku, očekávati s hrůzou každou noc. Pusťte mne, prosím, svěřím se vám se vším.« Odpoutal se od ní, ona oddechla, soustředila myšlenky a pak řekla prostě:

»Nejde jen o toho blázna. Naplnily se dnové mého života. Snad den, týden, měsíc — ale to by byla marná

trýzeň. Nechci žítí a nebudu! To je mé poslední slovo a chcete-li mi prokázati poslední přátelskou službu — odejděte a ponechte mne osudu!

Domů se nevrátím, kdybych se měla bůhví jak dlouho potulovati po lesích. Byl jste vždy šlechticem ducha, krásný zjev, tajemný — —« dlouho nepromluvila, »prokažte tedy dívce, která vás chápala, měla bolestně, ale nadlidsky ráda, poslední službu, aby po způsobu zvířete, způsobu úžasně významném — zalezla a splnila příkaz jí daný. Vladimíre, prosím vás sepiatýma rukama, odejděte beze slova. Jinak odejdu od vás já a nedovolím, abyste mne následoval. Vladimír Balcar se přece nikdy nevtíral.«

Jakmile ta slova vyřkla, mladý muž se zvedl. Bledý, vážný, poodešel, zvedl klobouk a než se nadála, byl ten tam.

Když se Milada v poledne nevrátila domů, vrtěla Šafránková nedůvěřivě hlavou a byla jako na trní. Nemohla si vysvětliti opoždění: čekala s obědem do jedné hodiny, ale pak se vydala do školy.

Řídící neměl ani nejmenšího tušení, kde se učitelka zdržela.

»Domů nejela ani nešla,« tvrdila stará, »vždyť mi měla obstarat v městě všelijaké věci. To je divný,« mínila v těžkém tichu k zamyšlenému učiteli.

»Inu,« řekl konečně, »bude to asi nezávadná příčina a musíme čekat.«

Zaražená stařena odešla, pustila se kus za ves směrem k Vožici, ale zmizelé se nedočkala.

Ve tři hodiny navštívila řídícího po druhé. Poněvadž blízký statkář měl telefon, oblékl se učitel, zašel k přívětivému zemanovi a ten volal obchodníka Klinbergera, u kterého měla Trojanová koupiti zboží. Kupec nevěděl ničeho.

Tu vzniklo v řídícím vážné podezření, že kolegyni potkala nehoda. Proto sám úředně hlásil případ vožickému četnictvu. Vrchní strážmistr slíbil, že hned zahájí šetření. Uložil podřízenému kolegovi, aby navštívil obchody, ve kterých měla učitelka nakupovati a pak hlásil výsledek.

Když mladý, ctižádnostivý četník odcházel s nepo-

řízenou z posledního obchodu, bylo už v městečku plno pověstí. Kdosi řekl i v lékárně, že četnictvo hledá učitelku ze Šebánova. Příručí, vzpomenuv neznámé dívky, která kupovala utrých, byl jat neblahou předtuchou. K příkazu šefovu běžel hned s potvrzením, jež učitelka v obchodě zanechala, na četnickou stanici. Jméno kupitelky souhlasilo, vrchní strážmistr byl jat podezřením, že by mohlo jiti o sebevraždu.

Ale kterým směrem pátrati? Z města vedlo několik silnic. Nejdříve telefonoval statkáři, co bylo zjištěno, aby to vzkázal řídicímu učiteli.

Pak zamířil chytrý muž do lesní kanceláře místního velkostatku se žádostí, aby hajný s loveckým psem se dal na obchůzku v nejbližších revírech. »Nenajde-li ničeho, musím požádati pátrací stanici, aby někoho poslala se psem.«

Lesmistr svěřil úkol mladému, schopnému hajnému, který se po čtvrté hodině odpolední vydal s loveckou fenou na obchůzku. Když se na náměstí rozpačitě rozhlížel, kterým směrem má začít, přitočil se k němu přespolní listonoš, starší, statný, vousatý muž. A sděloval:

»Ráno před devátou hodinou jsem šel do Maršovic. Potkal jsem mladého, pěkně ustrojeného mladého pána, který držel v ruce klobouk a byl zamyšlen. Měl přes ruku přehozený svrchník. Několik minut před tím jel k nám autobus. Toť se ví, to je jen takový nápad, ale snad ten pán vystoupil v Hrachovicích z autobusu a potom šel někam pěšky. Úplně cizí člověk, hezký, fešák.«

»Hledáme učitelku,« řekl bystře hajný, »co je nám po nějakém pánovi ?«

Listonoš pokrčil rameny.

»Inu, pravda, to mi jen tak napadlo — a že vás vidím, tedy o tom mluvím.« Odešel.

Hajný ještě chvíli rozvažoval. Pes netrpělivě poskakoval dopředu, dozadu, poštěkával radostí, že jde s pánem do revíru.

Nerozhodný muž pomyslel: Hrachovice, nejbližší les je pod Šelenberkem, usmál se té pošetilosti, ale protože někam jít musil, pustil se nazdařbůh v tento směr.

Utvořil si úsudek, že jde-li o otravu, není třeba, aby sebevražednice hledala les, čin lze vykonati kdekoli. I doma, usuzoval, pokuřoval a krácel ostře silnicí.

Pes odbíhal, očichával kdejaký kámen, běžel dopředu, vracel se, zastavoval, vrčel a radostně vrtěl ohonem.

Když hajný docházel ke stezce, jež se od silnice odštěpuje ku zřícenině, pustil se pes hbitě po ní. Hajný, nemaje nejmenšího podezření, že by zde mohl něco nalézt, hvízdal na psa, aby se vrátil. Ale za malou chvíli uslyšel už pronikavé, skučení podobné štěkání znamenitého psa, bezpečné znamení, že zvíře větrí něco zvláštního.

Proto rychle stoupal po úzké, klikaté pěšině a byl za čtvrt hodiny nahoře.

A už zdaleka viděl psa, který očichával velký předmět, hrabal a skučivě štěkal. Když se hajný plný napětí přiblížil

k osudnému místu, spatřil nejdříve něco ležícího na zemi a přikrytého mužským pláštěm.

Odhallil jej a viděl mrtvou ženu. Byla schoulena, obličej zsinalý a hrůzně znetvořený, namodralý, opuchlý. Oči vytřeštěné, prsty rukou zkroucené a zaťaté do země. Zuby vyceněné — dojem strašný.

To je ona, pomyslí si hajný a odháněl psa, který stále očichával odhozený plášť i tělo nebožčino.

Náhle se pes posadil, zvedl hlavu, obnažil zuby a zaštěkl do výše. Hajný zvedl hlavu a zhrozil se po druhé. Na statné jedli viselo mužské tělo: sebevrah se oběsil na řemenu, kterým se utahují kalhoty. Visel blízko nad zemí, i jeho obličej byl úplně modrý, jazyk vyplazený, oči vyděšené. To je asi ten pán, kterého potkal listonoš, pomyslí si hajný, a obhlédnuv rychle místo neštěstí, zvedl jen bezděčně kabelu, pohozenou vedle mrtvé učitelky, pobízel psa a skoro utíkal do města. Rovnou na četnictvo, kde hlásil, co našel. Ač bylo už skoro šest hodin, vyhledal strážmistr přednostu soudu a s mladým četníkem a narychlo sehnáním zapisovatelem se odebrala komise na místo.

Nejdříve byl oběšený odpoután a mrtvé tělo položeno na zemi. Prohledány kapsy jeho obleku, nalezena tobolka a mezi papíry i navštívenka.

»Balcar,« řekl soudce v šeru a náhle se udeřil do čela.

»Pane na nebi, už vím všechno. Toť syn pana vrchního rady Balcara u krajského soudu a ona — bodejť, inu, tohle je hrozné neštěstí!«

Pak nadiktoval krátký úřední protokol, projevil přesvědčení, že jde o dvojí samostatnou sebevraždu, a nařídil, aby mrtvoly byly dopraveny do márnice hřbitova, a vyčkáno, nařídí-li státní zástupce pitvu obou nešťastníků.

Mladý četník odběhl do města pro pohřební auto a tím byla mrtvá těla dopravena na hřbitov.

Bylo již osm hodin, když byl smutný úřední akt ukončen.

Zpráva o násilných vraždách milenců se roznesla téhož dne po širokém okolí. Babička Šafránková lamentovala, řídící žasl a temně chápal souvislosti. Zamilovaná učitelka, blázen Václav — byl celý večer zamlklý a podrážděný.

Četnictvo okresního města podalo ještě večer telefonicky zprávu četnictvu města krajského. A přednosta této stanice ihned a sice po deváté hodině podnikl dvě na výsost trapné návštěvy: u vrchního rady Balcara a lakýrníka Trojana.

U Balcarů byli od oběda neklidni. Syn odešel a nevrátil se. Sice to nebylo po prvé, ale paní Balcarová, která věděla, že se ve čtvrtek na venkově neučí, tušila, že syn jel za svou milou.

Když však nepřišel ani pozdě večer, seděli manželé v napětí v jídelně za stolem. Nikdo nemluvil, těžké mlčení tisklo rodiče. Několik minut po deváté řinčel u bytu zvonek. A za chvíli hlásila služka:

»Pan štábní kapitán Dušek od četnictva prosí o rozmluvu.«

V prvé chvíli napadlo soudci, že jde o případ soudní a nařídil, aby četník byl pozván do jídelny.

A z jeho bolestného vzezření poznali manželé, že jde o zprávu nejvážnější.

»Račte prominouti,« zarážel se otužilý kapitán, »ale je mou povinností,« Balcar i jeho žena jako na povel vyskočili se židlí, »hlásiti, že pan syn byl dnes odpoledne nalezen u zříceniny Šelenberské oběšen. A na zemi pod stromem, na kterém spáchal sebevraždu, byla nalezena slečna učitelka Trojanová — otrávena. Mrtvoly jsou v márnici hřbitova vožického, ráno obdrží pan státní zástupce protokol a podle jeho příkazu bude pak dále postupováno.« Napřímil se, po vojensku salutoval a třesoucím se hlasem řekl:

»Račte, milostivá paní a pane vrchní rado, přijati mou nejhlubší soustrast. Je to hrozné neštěstí.« Slzy mu vyhrkly z očí, ale statečně přemohl lítost, obrátil se a zmizel.

V jídelně houstlo příšerné mlčení. Mezi pootevřenými dveřmi stála služka, bledá jako stěna, uplakaná, rty ševalily modlitbu.

Vrchní radová stála nachýlena a byla nehybná jako socha. Hrůzně se mračila, bezmocná lítost s příměškem vzdoru plnila její mysl. Ústa temně stažena, chvíli tak stála, ale náhle se chopila oběma rukama za hlavu, děsně zavzlykla a pádila z pokoje. Málem porazila služku.

A tak zůstal v pokoji sám soudní rada, stojící pevně, s čelem svráštělým, ale suchýma očima a podivuhodně klidný.

Obraz krásného jinocha, visícího na větvi stromu s

obličejem namodralým, vytřeštěnýma očima — znal ze služby, jak takový oběšenec dojíká — — tanul soudci ovšem na mysl.

Otec trpěl, ale bolest byla vyvažována vzdorovitým vědomím, že ke skutku tak hroznému a nenapravitelnému nebylo důvodu. Nebylo — odcházel pomalu k židli a usedal — šlo o svévůli, šlo o pomstu. A zač? Soudce si odpovídal: že jsem z něj chtěl mítí platného a cenného člena společnosti lidské.

Vzpomínal nesnesitelného už vztahu v posledních dobách, kdy syn často obědval i večerel v kuchyni, s nikým nemluvil, neučil se, jen seděl ve svém brlohu začouzeném, tmavém a na starém křesle spřádal neplodné a nenávislné sny. Než nezdárníka — raději žádného, ukončil myšlenky a klidně odešel do ložnice, aby potěšil zhroucenou choť.

Za to u Trojanů bylo, když četník ohlásil novinu, již suše a úředně, boží dopuštění. Stará křičela, rvala si vlasy, nadávala inspektorovi, hejtmanovi, Balcarovi a celému světu. Četník ohlásil novinu a hned odešel. Ale matka, vyhrožujíc a prahnouc po ukojení nahromaděného vzteku nějakým činem, konečně vyběhla ze stavení a lomíc rukama, pokřikovala na ulici:

»Tady to máte, lidičky, ten. chlap hejman a pes inspektor mi zabili dítě. Hodili do mizerné vesnice — a dnes se mi otrávil! A panáček Balcarů se oběsil. Nu, tohle bude stát hejtmana a obec moc peněz. Nepovolím a musejí mi do halěře zaplatiti, co jsem já měla od holky. A do novin to dám. A jedu do Prahy! K presidentovi! A svinstvo odhalím,

co je to zde za pořádek a všude plno neřádstva ve všech školách!«

Lidé se sbíhali, zůstávali státi, náměstí bylo záhy přeplněné: zuřící ženě kde kdo přizvukoval.

Náhle se k ní probral vrchní rada Kvíčala, u kterého posluhovala.

Tichý, churavějící muž všecek ustrašený konejšil nešťastnici:

»Paní Trojanová, jděte domu a o nic se nestarejte. Vezmu si vás všechny na starost. A já vás i obhájím. Jen klid — jsou přece zákony v republice.«

Všickni oněměli: tohle byl skutek. A Trojanová hned změkla. Proud slzí vytryskl z očí divoké, ale poctivé ženy. Líbala ruku velkého pána a dala se jím jako beránek odvésti domů.

Ale ráno už v půl deváté klepala, ničeho nedbajíc, na dveře školního inspektora.

Vběhla k němu jako pomatená.

Kučera byl v těchto dnech v nejkrásnější náladě. Poslanec Šimeček byl na smrtelné posteli a jeho místo ve sněmovně mělo připadnouti našemu výtečníkovi. Jeho sebevědomí rostlo a proto přivítal podrážděným pohledem rozrušenou ženu, kterou neznal a která mohla pokaziti jeho výbornou náladu. Ale než ji mohl ostře odkázati na tajemníka, už vzkřikla:

»Dítě jste mi zabil! A ten zločin si odskáčete!« Nemohla nahromaděným vztekem dále. Prsa se jí prudce zmítala, z očí šlehaly děsné a nejmstivější blesky.

Inspektor vyskočil. Jeho čelo se smrštilo, oči přísné zaleskly. Zvedl proti výtržnici pravici, ale než se nadál, ona už zase křičela:

»Milada, ano, Trojanová — a já jsem její máma, ona se otrávila včera a ten její nápadník, Balcar, rady od soudu syn, ten se u ní oběsil. Protože,« sípala a nepřemožitelnou zuřivostí zdolána zavřela oči, »jste vy, vy, inspektore, mou dceru zbytečně v prostřed roku vyhnal do toho zatraceného Sebá- nova. Nemohla tam být živa — — ne, bůhví proč — nle tady jde o to, kde my vezmeme peníze, které ona vydělávala a nám skoro všechny měla odvádět.« Náhle ustrnula, obličej až zesinal hrůzou, oči vystoupily z důlku a byly nepřičetné.

Chvíli se kousala do rtů, ale napiatě, vyděračně lpěla v očích Kučerových. A jakmile v nich zjistila stopy úžasu, pochopila, že se dostává navrch a odpůrce do obrany. Ten dojem ji naladil až sladkostí z vítězství se blížícího ...

Zasykla:

»Vrahu!«

Vydechla z hlubokosti a pak, cítíc uvolnění průchodů, řádila, pohazujíc ve vzduchu střídavě oběma rukama .

»Nejedeme do Vožice pro naše dítě. Nestaráme se o ně! To je už vaše starost, vaše, vy necito, fouňo, který si lehl na břicho před nějakým radou a za jeho vlídné slovíčko vyhnal chuděrku někam, kde musila pojít. Žalujte mne u soudu!« křičela a v té chvíli se objevil v kanceláři tajemník, který vše, co zběsilá žena vychrtila, vyslechl.

»Pan tajemník,« ozvala se Trojanová mírněji, »ach, to

je hodný pán! Tuze hodný! Ale on teď nic nezmůže. Pane tajemníku,« plačky naříkala, »víte už, co se stalo?«

Tázaný přikývl.

Inspektor tázavě obrátil k němu oči. A slyšel:

»Proto přicházím. Četnická stanice oznámila okresnímu řádu, že slečna Milada Trojanová a pan Vladimír Balcar byli nalezeni v lese u Šelenberku mrtvi. Slečna otrávena, mladý pán oběšen.« Děsivé ticho proběhlo pokojem.

Inspektor sklopil hlavu a byl tak překvapen, že nemohl promluvit.

Ale za to vykřikla žena:

»Všecko zaplatíte, protože to poženu k soudu a pane tajemníku — tady vám opakuju, co jsem řekla před chvílí inspektorovi,« zvedla ruku a pohrozila na Kučeru, »toto je vrah mého dítěte! Má-li kus cti v těle, ať mne žaluje! Tohle vám, chlape nadutý, zlomí vaz!« vykřikla mu ještě do obličeje, vyplivla před ním a vyběhla jako satan.

V kanceláři zuřilo hrozivé a při tom nadevše smutné mlčení. Inspektor přicházel do své míry. Nehledě na tajemníka, pomalu usedal ke stolku. Prohraboval se ve vlasech, zamýšlel a temné tušení, že tato událost může mít nedozírné, pro něho nepříjemné následky, zatěžovala jeho mysl.

Vtom si vzpomněl, že není sám.

Chmurně zíral na bledého, skromného, ale vážného tajemníka.

»To jsou věci,« řekl v rozpacích. A druhý tiše, ale pevně odpověděl:

»Dpozornoval jsem vás, pane inspektore, na tento případ. Slečna Trojanová vydržovala skoro úplně četnou rodinu. Ale bohužel —«

»Dovolte,« přerušil jej Kučera, v němž se nahromadila zlost z náhlé, velké nehody, »kam bych přišel! Ale nač bych se s vámi o tom přel? Což tedy?« osopil se a svítícíma očima změřil podřízeného.

»Úředně,« mluvil ten s jemnou, ale citelnou ironií, »nevíme nic. Cekám odpolední poštou hlášení šebánovského řídicího. Bude třeba poslati místo slečny

Trojanové náhradu. To je vše — co se týče našeho úřadu.«

Uklonil se a odešel.

Inspektor, usedaje za stůl, rychle se uklidnil. Nešťastná láska, pomyslí, za několik dnů se přece nemohlo stát nic hrozného. Nikoliv já něco zavinil, utěšoval se, ale předchůdce, který ji neposlal ven, jak se patřilo. Známost by se byla přetrhla, snad k ní ani nedošlo a bylo dobře. Ale umístniti začátečníci v ústředí — ne — mohu býti klidný. A kdyby se kdokoli ozval, spořádám ho několika slovy. To by bylo, abych odpovídal za každou vzdorovitost, když jsem jen napravil nespravedlnost a zjednal pořádek.

Nucen se usmíval, zdánlivě byl kliden, ale cosi kdesi přece skřípalo.

Na štěstí zaklepal a vstoupil ředitel nemocenské po-

kladny, předseda místní organizace inspektorovy strany a páni se dali do živého hovoru.

Na případ Trojanové inspektor úplně zapomněl.

V poledne číhala Miladina matka na vrchního radu Balcara, aby se spořádala i s tímto druhým, stejně vinným pachatelem zločinu, spáchaného na její dceři. Ale soudce nepřicházel. Proto vešla ve čtvrt na jednu do domu a zazvonila u bytu.

Přišla služka, otevřela, a samozvaný host, obávaje se zamítnutí, vedral se do chodby a odtud přímo do nejbližších dveří. Prudce otevřela a zůstala stát: za stolem seděla jen paní Balcarová. V černých šatech, se sklopenou hlavou, svíjela ubrousek a nepřítomným, smutným očima hleděla na neznámou ženu.

»Kde je pan rada?« vykřikla tato.

»Kdo jste?« klidně se zeptala paní.

»Miladina matka — té ubožáčky, která se otráвила a při tom se váš syn oběsil. Vy nemůžete za nic. Kde je pán?« ostře se tázala po druhé.

»Odjel do Vožice, aby přivezl syna.«

»Kdy bude doma?«

Paní radová pokrčila rameny. A tiše zvala:

»Sedněte, prosím, a buďte klidna. V neštěstí, které potkalo vás i nás a je nenapravitelné, se přece nebudeme o něco ošklivě hádati. Povězte, co od manžela chcete, a buď sama vysvětlím, nebo můžete přijít k němu,. Ale až po pohřbu.«

Trojanová byla těmi slovy dojata a uklidněna. Ale přece vy četla:

»Chtěla jsem panu radovi jen říci, že se nás musí ujmout, když provedl svou a dal holku vyhnat do té zatracené vesnice, kde ta ubohá nemohla být živa.«

»Proč?« ptala se břitce Balcarová.

»To se ještě neví. Ale ví se, že se zabila.«

»To jsou těžké věci, milá paní. Vláďa,« z očí se vy-lily první slzy, »je už také ten tam — vlastní rukou — snad k vůli vaší dceři —« pokrčila rameny, »nic nevíme a proto nemůžeme ještě nikoho odsuzovati. Ale tolik vám slibuji já za svou osobu: po pohřbu vás navštívím, pohovoříme o vašich poměrech a co bude v naší moci, rádi pro vás uděláme. Kdybych neměla tak hodnou služebnou, která je u nás už dvanáct let, ráda bych vás vzala do posluhy. Ale opakují: neopustíme vás.«

Trojanová dojatě zírала chvíli do uplakaných očí vrchní radové. Náhle se vzchopila, přiskočila, chopila ruku šlechetné paní, políbila ji a dusíc se v slzách, vrávorala ke dveřím.

V pátek odpoledne doručil listonoš šebánovskému řídicímu doporučený dopis se zpáteční adresou Milady Trojanové.

Obsah listu, sepsaného krásným, vypsaným a klidným písmem byl tento:

»Vážené správě obecné školy v Šebánově!

Nížepsaná hlásí služební cestou toto: Byla nucena z vlastní vůle odejít ze světa proto, poněvadž pobyt u paní

Šafránkové byl nesnesitelný a nebylo naděje na změnu. Nížeřpsaná se pokoušela ubrániti se obtěžování slaboduchého Václava Šafránka prostředky nenásilnými, ba umínila si, přinésti i oběti a strpěti styky, které neměly pro nížeřpsanou vážnějších následků. Šlo jí o to, aby se v jediném příbytku, který toho času ve vsi byl volný, udržela v zájmu rodičů, kterým jest se starati o četnou rodinu a kterým měla připadnouti značná část služného nížeřpsaná. Avšak v noci ze středy na čtvrtek přepadl slabomyslný Václav Šafránek nížeřpsanou způsobem tak brutálním, že těžce zranil její pohlavní ústrojí. Stopy prudkého krvácení musejí býti patrný na prostěradle slamníku, na kterém nížeřpsaná ztrávila poslední noc svého života.

Tento útok člověka, za své činy neodpovědného, přesvědčil nížeřpsanou, že ve společnosti tohoto ubožáka bydleti nemůže. A nemajíc jiného útočiště a naděje na přeložení, nížeřpsaná dílem i z jiných příčin byla nezadržitelně donucena, sáhnouti si na život.

Činí toto hlášení proto, aby při ohledání jejího mrtvého těla nebyl ráně, o které se výše zmiňuje, přiložen jiný význam. Prohlašuje dále, že ztratila život z vlastní vůle a pan Vladimír Balcar není s její sebevraždou v žádném spojení.

Nížeřpsaná odešla ze života klidna a spokojena. Jedinou starostí byla vzpomínka na rodiče a sourozence, ale bohužel, ohled na ně nemohl vyvážití žití v ustavičné úzkosti před stykem s bláznivým člověkem, úděs před každou nocí, kdy nížeřpsaná, jsouc slabého zdraví,

potřebovala klidného spánku po úmorné denní činnosti. Nížepsaná prosí dobrodince, aby pamatovali na její rodiče a sourozence a omlouvá těmito i všem známým svůj zoufalý čin nevyhnutelnou nutností.

Ke konci dovoluje si upozorniti, že je úřad povinen, aby učitelce, kterou pošle na jakoukoli školu, opatřil sebenuznější byt, ale takový, aby se v něm mohla nerušeně pro své těžké povolání připravovati a je svědomitě zastávati.

V hluboké úctě:

Milada Trojanová.

Přípiš účinkoval na řídícího drtivě. Dlouho se nad ním zamýšlel. Několikrát jeho suché, ale proto tím mohutněji dojímavější věty jej nutily až k slzám. Donesl jej i manželce, která se při četbě rozplakala a náhle zoufale udeřila na manžela:

»Také máme trochu viny. Když si Trojanová po prvé tobě stěžovala, mohli jsme uvažovati o tom, aby přece jen bydlela u nás. Pokojíček máme, byla bych i vařila. Takové tiché, hodné děvče! Nástupkyni nám jistě vnutí, ať chceme nebo nechceme. Kdo by šel k Safránkovům?«

Manžel se jen trpce pousmál, nepromluvil a vrátil se do pracovny.

V kruzích učitelstva i veřejnosti byla nálada proti inspektorovi a hejtmanovi vyostřena, soud o jejich činu bezohledný.

Nejvíce byl vzrušen divišovský ředitel Matoušek. Zaradoval se, že přišla jeho chvíle, že bude lze zasaditi novému inspektorovi, služebně mladšímu a tak vysoko se vyšplhavšímu ránu rozhodnou, aby musil žádati jinam, okres se zbaví tyrana a on Matoušek se bude moci zase ucházeti o místo, které mu náleželo.

Aby si zjistil všechny podrobnosti otrásající trudilohry, přijel už v pátek odpoledne do města a navštívil Trojanovy.

Přišel po obědě. Rodina byla ještě u stolu: matka odnášela nádobí, otec seděl v koutě a kouřil z dýmky.

Nikdo nemluvil, nálada tíživá, vzduch nečistý, chudoba se šklebila z každého koutu.

»Jsem ředitel měšťanské školy v Divišově, Matoušek,« představil se Miladině matce, »a jdu se zeptati, mohu-li vám býti něčím nápomocen. Smrt vaší dcery, naší mladé a hodné kolegyně se dotkla hluboce celého stavu. Protože víme, že byla ubohá uprostřed školního roku přeložena odtud do bídné vsi jen proto, že si toho přál jistý vysoký pán, chceme my učitelé zahájiti akci, aby případ byl po zásluze odsouzen a každému takovému řádění bylo pro

budoucnost zabráněno. I prosím vás, abyste mi stručně řekla, jak se všechno přihodilo a kdy bude pohřeb.«

Trojanová pomalu položila velkou mísu se zbytky jídla na plotnu.

Mračila se, ale byla nápadně klidna. Pronikavě se zadívala do obličeje ředitelova, pak se její ústa stáhla do úlisného úsměvu a poníženě mluvila: »Teda vám, milostpane, tuze děkuju za vaši návštěvu. Toť víte, pro nás je to hrozná rána. Z Miladiny služby jsme byli skoro živi. Táta někdy dělá, někdy né, no, nejvejš přinese za měsíc dvěstěpadesát korun. Je nás sedm — počítejte!«

»Dovedu si představit. A prosím vás, co se to najednou stalo, že ji hodil inspektor až do Šebánova. Sice jsem slyšel něco o nedovolené lásce. —« »Bodejť!« vyjela stará, její obličej se oživil a hrál v něm každý sval, oči se leskly urputně, »nedovolené!«

Zařála ruce do boků a volala do ředitelova obličeje:

»On svobodný, ona svobodná, jaká pak nedovolenost! Ale chudá byla naše holka a syn pana soudního rady, vrchního,« vyrazila jízlivě, »bodejť by před takovým zvířetem nepadl hejtman i inspektor na břicho. Že mladý pán nestuduje, že má plnou hlavu ničemnosti, jako je láska k chudé holce — no, najednou dekret a stěhovat se! Takové to je, milostpane! A co se týče funusu — nic nevím. Nestarám se! A nechci o tom nic vědět! Holka leží na krchově ve Vožici, ať ji zakopají, kde chtějí. Je mrtvá, je zabitá hejtmanem, inspektorem a tím soudním radou, teda ať se starají oni. Pan rada má po jedináčkovi,« špičatě

poznamenala, »dobře na něj. Pán bůh si ho taky našel. Což, jemu je hej! Ale co my?« vykřikla najednou a zařala ruce, »my přeci nepojdem hladem. Ne!« houkla, »a od čtvrtka, co se to neštěstí stalo, jsem řekla tátovi: nestarej se! Já se nestarám taky. Chodím jen do posluhy k panu radovi Kvíčalovi. To jsou ne zlatí, ale vůbec jakoby to nebyli obyčejní lidé. To je však málo. S tím nevyjdeme. Ovšem, milostpaní se nabídla, že mi přidá, chce dávat i jídlo a šatstvo, ale,« dupala nohou, »to by bylo, aby se ulevilo těm hlavním dvoum vrahům, hejtmanovi a inspektorovi. Na ty si došlápnu a musejí platit. Od Kvíčalů máme tři sta, Milada koštovala sotva stopadesát, teda zbývá čtyři sta. Hejtman bude platit polovičku, inspektor druhou. A platí i funus! Milostpane, prosím jich proboha, ujmou se nás mezi učitelama. Jsou ředitel měšťanky — jim se nemůže nic stát!«

»Nic, matko,« břitce odpověděl Matoušek, »nemusíte mne o příspěvní žádati. Proto jsem přišel. Vím dost. V neděli dopoledne je schůze v měšťanské škole na Hradbách v deset hodin. Máte-li čas, přijďte a uslyšíte.«

Vyňal tobolku a tiskna do ruky Trojanové padesátikorunu, tiše mluvil:

»Tu je malý příspěvek pro dětičky. Ve dvě jdu na školní výbor, abych se dozvěděl, kdy je pohřeb.«

Chvíli mlčel a pak, hledě k zemi, přece domlouval: »Milá paní, ať už je to jakékoli, byla to hodná dcera, umřela hrdinsky, snad tedy byste se měla přece jen starati o pohřeb.«

»Ne!« vzkřikla žena, její oči se mrazivě zaleskly.

»Nechceme ani slyšet. I ona, holka, má hřích. Velký,« zvýšila hlas, »že jí něco — vlítlo přes nos a už se oddělat? Co to mohlo býti za hroznou věc? Jen blbost. Ale i kdyby něco velkého — ona,« hlas ženin zněl s úchvatnou přesvědčivostí, »byla jedna a nás sedm. A od ní jsme byli živi. Tedy nevděčnice! Ona je vinna, hejtman a inspektor s ní. Tedy nám už do toho nic není. Tím, co provedla,« kázala náruživě s obličejem zkriveným zlobou, »zapsala svou duši čertu. A takovému člověku, který zničil rodinu pro hloupost — takovému se nechodí na funus. Ať je ráda, že ji neproklínám ve dne i v noci. Tak, milostpane,« obrátila a úlisně se šklebila, »ještě jednou: zaplať panbíček a zatopte těm ouředním neřádům.«

Učitel kývl hlavou a pobouřen, nešťasten odešel. Nemohl se utišiti. Slova Trojanové účinkovala na něho nesmírně. Stále více a více v něm převažovalo mínění, že nyní je příležitost, jež se už nebude opakovati, aby se dostal inspektorovi na kůži.

Přišel do úřadovny školního výboru ve čtvrt na tři. —

Zastihl tu tajemníka. Byli přáteli a tykali si. Inspektor tu ještě nebyl.

»Provedli jste čistou věc!« spustil Matoušek, »jdu právě od Trojanů. Pane, rodina se o pohřeb starat nebude. Jsem zvědav, kdo tu ubohou pochová?« Tajemník, zasmušilý, dojatý podal řediteli Miladin list, jež poslal šebánovský řídící.

Když jej Matoušek v pohnutí dočetl, poznamenal tajemník:

»Pan inspektor se sice tomu listu ironicky usmál, ale na mne účinkoval hrozně. Toť něco tak čistě ženského a ve vyšším směru spravedlivého — chudák, nechtěla, aby vzniklo podezření o věci přece pochopitelné a lidské.«

»Tož já ti hlásím toto: S inspektorem promluvím otevřeně a rázně. Jménem Jednoty, ač jsme se o tom dosud usnésti nemohli. Jistě mi však dá výbor dodatečně schválení.«

»Co chcete dělati ?«

»V neděli je schůze.«

»Vím.«

»Nu tedy. Tam promluvím o skandálu bez obalu. Jen kdybych už věděl, kdy bude pohřeb.« Tajemník pokrčil rameny. Řekl:

»Dosud tu nic nemáme. Něco se však přece státi musí. Vím jen, že si vrchní rada Balcar svého syna už nenápadně odvezl a dal mrtvolu dopravit do Prahy. To je tedy v pořádku. Pokud jde o ni — — leží dosud v márnici. Každou chvíli čekám, že něco dostaneme.«

»Vy?« vrátil ostře Matoušek, »školní výbor? Tu jsi na omylu. Co je výboru úředně do věci soukromé. Patrně bude jednat obec vožická nejdříve s rodinou a pak —« pokrčil rameny, »snad s okresním úřadem. Ale s vámi — ne, kamaráde, s vámi oficiálně se o pohřbu jednat nebude. Ale neoficiálně — — tedy,« těžce přemáhal zlobu, »jsou inspektor s hejtmanem tak namočení, že bych nechtěl být v jejich kůži. A těším se, jak to inspektorovi vytmavím.«

»Počkej, snad už tu je.«

Odešel, za chvíli se vrátil, kývl, Matoušek odešel. Zaklepal ostře na dveře inspektorovy kanceláře a když slyšel pozvání, vstoupil.

Kučera stál u psacího stolu a tvářil se s úředním chladem. Nepatrně se usmál, uklonil stručně na Matouškovo: »poklona«, a tázavě ulpěl v hostově vzrušeném obličejí.

»Promiňte, pane inspektore,« začal ředitel, »ale jako jednatel největšího učitelského sdružení jsem povinen opatřiti pro náš spolek a jeho časopis autentické informace o tragickém případě kolegyně Trojanové. Leccos už vím od její matky. To je však přirozeně jednostranné a nedostatečné. Ptám se vás proto, proč byla zesnulá náhle, uprostřed školního roku poslána ze zdejší školy do bídne vesnice, kde tak strašlivou smrtí skončila? Můj dotaz je proto oprávněn, poněvadž vám bylo známo, že slečna Trojanová vydržovala svou gáží alespoň ze dvou třetin sedmičlennou rodinu. Ta je nyní v úplné bídě a na prahu zoufalství.«

»Pardon,« vmísil se suše inspektor, »raďte mi oznámiti, podle kterého služebního předpisu mne přicházíte vyšetřovati? Jednota je sice úctyhodný spolek s mnohými členy, váš časopis má velmi slušnou úroveň, ale nejste s mou úřední činností v souvislosti. Jsou to podniky soukromé. Odpovídám jen školnímu výboru, okresnímu hejtmanovi, zemské školní radě, konečně i ministerstvu. Odmítám proto zodpovídati se ve věci úřední osobě soukromé, jakou pro mne jste —«

»Odmítáte, dobrá,« odpověděl v prudkém vzrušení Matoušek. »Formálně máte snad pravdu. Ale vůči události, kde byly zmařeny dva mladé, nadějně životy, jeden nám, učitelům nejbližší, byly zmařeny, jak už vím, zvlí a protekci osob úředních, třebaže zdánlivě pod pláštíkem ohledu služebního — tu snad, pane inspektore, byste mohl vystoupiti ze své strohé formule. Tím spíše, že je v městě a okolí proti vám i okresnímu hejtmanovi mohutné a neskrývané vření. To by mohlo při pohřbu slečny Trojanové propuknouti způsobem, pro vás i pana hejtmana krajně povážlivým. Vrchní soudní rada Balcar — spoluvinník, pykal smrtí jediného, nadějného syna. Ostatně nastoupil dovolenou. Proto se hněv lidu obrací nejvíce proti vám a panu hejtmanovi.«

Kučera se chvěl zlostí. Bojoval krutý boj: úřední štít jej ovšem chránil, ale vlna veřejnosti jej obnažovala. V té chvíli nevěděl, jak by se dostal ze soutěsky.

Leč mistr přetvářky si pomohl.

Pousmál se a zíraje ironicky do obličeje prostého, ale nebojácného a vlivného odpůrce, vlídně promluvil :

»Mohl bych si snadno zakázati toto nepřijemné a zbytečné obtěžování. Protože však mám čisté svědomí, povím vám stručně své mínění —« Pokračoval hlasem povýšeným:

»Milada Trojanová neměla právo na místo ve zdejší škole. Byla to protekce zesnulého mého předchůdce, která hověla soukromým, ale nikoli služebním zřetelům,. U mne, jako služebníka státu, rozhodují jen tyto. Já však

touto kolegyní nehýbal. Přehlédnutím, pane kolego. Když jsem pak byl okresním hejtmanem na podnět osoby k takovému kroku oprávněně upozorněn služebně na nepřístojnost, jež měla i služebně škodlivé následky, neboť trpěla pověst té slečny, jež mimo to byla známostí rušena ve svých povinnostech, provedl jsem, co bylo právem i povinností: přeložil slečnu tam, kam patřila a napravil křivdu, že s místa, kam byla ona poslána přišel učitel na místo, jež mu už dávno patřilo. To je jedno.«

Jeho oči se palčivě zaleskly, usmál se škodolibě na Matouška, který napiatě poslouchal a hovořil ještě s větším důrazem:

»Nyní se dotýkám podstaty věci a bohužel podstaty v její úplné nahotě. Nerad to činím. Chcete však informace — tu je tedy máte. Milada Trojanová se otráвила. Podle jejího před smrtí psaného, pro úřad určeného a jistě pravdivého prohlášení spáchala sebevraždu nikoli ze zhrzené lásky, nikoli, že se jí nelíbilo ve škole — nýbrž proto, že bydlela v domácnosti, kde byl tichý blázen, který ji obtěžoval. Hnusně, nebezpečně, uznávám. Otráвила se tedy bez ohledu na milence: obě sebevraždy nebyly smluveny, ač jsou ve vzájemné souvislosti. Ale ptám se vás, kolego: Bylo to, co se přihodilo slečně Trojanové dostatečnou příčinou, aby hned sáhla k nejhoršímu a nenapravitelnému? Nebylo její svatou povinností ze zřetelu na těch pět nezaopatřených sourozenců hledat jiné východisko? Řeknu vám jaké. Ve čtvrtek neučila: Toho dne se zabila. Proč nepřijela ke mně? Nevyzpovídala se,

co se jí událo? Vždyť to bylo strašné! Ten surový, ovšem nezodpovědný blázen dle ohledání jejího těla roztrhl její lůno. Pane kolego, kdyby byla mluvila, nařídil jsem řídícímu, aby ji zatím ubytoval ve škole a tak dlouho ji tam měl, pokud se nenašel jiný byt. To byla naše úřední povinnost — a já ji splnil. Snad jsem dal slečně okamžitě delší dovolenou. Příčina byla. To je můj názor. Ale slečna Trojanová měla svou hlavu a nikoli mou. Proti majestátu takové smrti já si její památky nesmírně vážím a truchlivý skutek posuzovati nebudu. Nyní, bohužel, nejde už o ni, jež podléhá nejvyšší a absolutní spravedlnosti. Jde o nás živé. A protože vy, pane kolego, promiňte, chcete si na této žhavé plotně ohřít i svou polívčičku a mně, svému sokovi, který vyhrál nad vámi, podraziti nohy, nebo způsobiti nepřijemnosti úřední i společenské, vám prohlašuji: nebojím se! Mluvte na schůzi, jak je libo. Pište proti mně články nejostřejší! Napadněte mne třeba i nad hrobem zesnulé kolegyně! Pokud se budete chovati v mezích slušnosti a zákona — přejdu tu věc mlčením. Překročíte-li hranice — budu postupovati bezohledně, ale otevřeně, s čistým štítem. Svě mínění jsem vám řekl, myslím, že není důvodu, abychom se dále u věci zdržovali. Nemám ani tolik volného času.«

»Nemáte, věřím,« vrátil ostře Matoušek. »Děkuji vám za vaše slova. Souhlasí vše až na maličkost: poměr slečny Trojanové a pana Balcara byl svazkem přirozeným, nepotřeboval se štítiti světla. Oba byli svobodní. A slyším z vašich úst po prvé, že by milostný poměr učitelky se

svobodným mužem byl služební překážkou. Tu jste věru v takovém názoru osamocený. Tento však nemožný důvod zavinil, že Milada Trojanová byla na hodinu vyhnána z města do vesnice a její rodina zůstala na holičkách. Vyhnání do vesnice se stalo nedovoleným zásahem soudního rady Balcara, před kterým jste vy, pánové, ohnuli hřbet a pro jeho prospěch obětovali prospěch osmičlenné chudobné rodiny. Když jste jej vy první obětovali — už jej nemohla zachrániti ubohá, slabá otrokyně, výpomocná učitelka, dcera nuzného lakýrníka. Býti já školním inspektorem, nechal jsem Trojanovou zde z týchž důvodů, které rozhodovaly u nebožtíka vašeho předchůdce. To byly důvody pádné, neboť se v nynějších strašných poměrech chránilo osm chudšů. To je více než předpis, vlastně jen obyčej. Neboť jsem nikde nečetl, že začátečnice nesmí na školu ve městě, nýbrž na vesnici. Pane inspektore, ruku na srdce: kdo patřil na vaše místo podle práva spravedlnosti: vy, o pět let služebně mladší — nebo já, Zachovalý učitel, který mám nejméně takové zásluhy veřejné jako vy. Nemám ovšem strýčka na nebi, nejsem předákem politickým a nejsem kandidátem poslanectví. Tedy úhrnem: Dejme tomu, že Trojanová nepatřila na zdejší školu pro mládí, ale z téhož důvodu jste nepatřil vy na inspektorství zdejšího okresu. To jsou mé argumenty. A těmi se budu oháněti, neboť jsou lidství — a ty vaše: úřední šiml a ovšem kapitální protekce. A ještě prosím: kdy a kde je pohřeb ?«

»Nevím,« odsekl inspektor, v němž se všecko vařilo.

»Upozorňuji,« dorážel Matoušek, »že se Trojanovi o pohřeb nestarají. Nemají peněz a — nedívím se — zájmu.«

»To se netýká školního výboru, nýbrž úřadů jiných. Prosím, neobtěžujte mne takovými otázkami. Vůbec —«
Matoušek pochopil, obrátil se a bez pozdravu odešel.

Cestou si uvědomil, že touto rozmlouvou se propast mezi ním a inspektorem rozšířila a prohloubila. Nepřátelství bylo zřejmé a šlo nyní o to, kdo s koho.

Prostý a nezáludný ředitel stále věřil, že případem Trojanové inspektora porazí a ten bude nucen ohlédnouti se po jiném působišti Pak doufal, že se stane konečně jeho nástupcem.

Uvažuje dále o příčině konfliktu, byl stále více napiat zvědavostí, kdo tedy pohrbí ubohou kolegyni.

Protože byl už mimo domov a ve své škole učinil opatření pro případ, kdyby se nevrátil, najal autodrožku a dal se dovézt do Vožice, přímo do bytu ředitele tamní měšťanské školy Eduarda Zvěřiny.

To byl starší kolega, nápadně zestárlý, úplně šedivý, tichý a ve všem úzkostlivý.

Přijal kamaráda úslužně, ale měkké, pěkné šedivé oči starostlivě lpěly v obličejí rozčileného hosta.

»Tož, kolego, jistě víte vše, co se událo s ubohou Trojanovou. Byl jsem u jejích rodičů, pak na školním výboru. Nikde se však nemohu dozvědět, kdy a kde bude nešťastnice pochována. Na neděli jsem svolal protestní schůzi, protože jde o hroznou věc, úzce a těžce se dotýkající celého našeho stavu. Kdybyste viděl, jak to v rodině té ubohé kolegyně vypadá a vše dopodrobna poznal

jako já, jistě byste se přidružil pod můj prapor. Neboť na něm stojí: poctivě, demokraticky, čestně a mravně. Ani jedné

zásady nebylo u kolegyně Trojanové dbáno. Byla uštvána ku předčasné smrti protekcí, tyranstvím a protože byla chudá bez opory.«

Rozčilen umlkl. Tázavě pohleděl na soudruha.

Stál v ředitelně před hostem schýlen a ani nemlkl.

Matoušek vnímal z úzkostlivého kolegy rozpaky. »Nechci vás do ničeho nutiti,« ozval se Matoušek živěji, »v neděli se ukáže, jaká je mezi námi většina. Bude-li zpátečnická, babsky bojácná a spolkne toto bezpráví, volající do nebe — zachovám se podle toho. Ale v našich novinách si ubrousek přes ústa nevezmu. Kapitálně a podle zásluhy věc rozšlápnu a nebudu šetřit nikoho. Jsme-li tak daleko, že chudá učitelka, protože nemá žádného vlivu, může býti uprostřed školního roku takřka na hodinu vyhnána do horoucích pekel, kde není bytu, hostince a je tím mimo to ohrožena existence mnohočlenné rodiny jen proto, že ta dívka má čestnou známost, která nějakému velkému zvířeti nevoní — pak vlastně úpíme pod knutou tyrana. Není mezi námi ani stínu demokracie, pokroku a úřední poctivosti. Tedy, kolego: buď anebo.«

Zvěřina pomalu zvedl hlavu. Pokorně, namodralé oči se provinile, ale s dětinskou čistotou upřely na rozhněvaného kolegu. Obličej se stáhl bolestí — ale pak tichým, pevným hlasem odpovídal:

»Není důvodu k takovému ultimatu. Jsem celé věci

vzdálen, mám dost svých vlastních starostí, vůbec se úzkostlivě střežím veřejných záležitostí tak, že, kolego, promiňte, chci býti mimo vaši akci. O tom, co se stalo s naší nešťastnou kolegyní, může býti úsudek rozličný. Sloužil jsem a sloužím všechna léta ve shodě s nadřízenými úřady. Jejich chování bylo ke mně vždy korektní, ba vzorné, nynějšího pana inspektora jsem poznal jako muže vzdělaného, který se chápe svého úřadu energicky a podle plánu, který má mnoho dobrých stránek. Všem se ovšem zachovati nemůže.«

Matoušek pohodil prudce rukou a přerušil kolegu: »Nu, dobrá, vím vše. Nyní ještě otázku: leží nebožka Trojanová ještě na hřbitově ?«

Tázaný pokrčil rameny.

»Nevím. Patrně ano. Je-li libo, dovedu vás tam. Je to kousek cesty.«

Matoušek se sice mračil, ale přikývl.

Zvěřina se rychle oblékl, zastavil se v kuchyni, řekl něco manželce a oba ředitelé se vydali na cestu.

Za chvíli potkali strážníka. Statného muže s mastným, červeným obličejem, pijáckým nosem, ale nadutého a pánovitě zdravícího.

»Je mrtvola slečny učitelky Trojanové ještě v márnici ?« ptal se přísně Matoušek.

»To je otázka,« odvětil muž zákona a zívł široce oběma učitelům do obličeje, »která se mne netýká. Hrobníka se zeptejte.«

»Hrobníka,« hněvivě zvolal divišovský ředitel,

»budeme-li už na hřbitově, nepotřebujeme se ptát. Podíváme se a uvidíme.«

»Je tedy zbytečno mne zastavovati a vyšetřovati nepříslušné věci,« namítl velkopansky strážník, nedbale sáhl na štítek čepice a pohrdavě odcházel.

»Tohle je originální policajt,« mínil ironicky podrážděný Matoušek, »exemplář takřka předpotopním »Ale paša,« mínil Zvěřina, »má dům, pole, je bezdětný a jeho žena kamarádí s guvernankou v zámku u knížete. Nu a ovšem, náš pan,« ušklíbl se, »policejní inspektor, takový je jeho nynější titul, ví o všech pravdivých i nepravdivých a polopravdivých kouscích zdejších občanů. Eh, marno mluvit! Úplný středověk!«

Mužové kráčeli ostře dále. Za dvacet minut byli na hřbitově: vrata byla pootevřena. Učitelé prošli hlavní cestou mezi hroby pečlivě okrášlenými do malého domečku v rohu hřbitovní zdi. I zde byla vrátka otevřena, ale uvnitř již temno.

Uprostřed na márách, postavených na vysoké, hadry přikryté bedně podobné schránce, leželo něco zakrytého šedavým, dlouhým prostěradlem. Páchlo tu plísni a ostrými látkami desinfekčními. Jinak těžké, děsivé mlčení.

Pobouřený Matoušek přistoupil blíže, odhodil přikrývku na zem. Přiklonil hlavu až k mrtvole a otrásl se odporem z prudkého zápachu karbolu a čehosi neoznačitelného, hnilobného. Mrtvé tělo bylo nahé, zkroucené, zastřené jen košilí. Oči sice zatlačené, ale obličej strhaný, sobě nepodobný, pleť zsinalá, skvrnitá, ústa

pootevřena, zuby vyceněné. Ruce po stranách těla spuštěné. Na první pohled poznal Matoušek, že tu bylo krátké řízení. Kdosi provedl prohlídku, desinfekci, hodil na bezduché tělo hrubé, špinavé prostěradlo, a pak se již nikdo o sebevražednici nestaral.

Tato nelidskost pobouřila v základech dobrosrdečného ředitele. Zapomněl pro chvíli, že za ním stojí zničený, ustrašený kolega. Zvedl jemně obě ruce nebožčiny, skřížil je na prsou, pohladil něžně obličej a z náhlého, nepochopitelného vnuknutí klesl a modlil se šepem Otčenáš.

Pak rázně vstal, obrátil se k společníkovi a vycházeje z příšerné chatrče, huboval:

»Teď jdu rovnou na faru. A kde je hrobník?«
 »Hrobník,« vrátil ustrašený Zvěřina, »ani nevím. Má prý někde na blízku byt.«

»Čert ho vezmi!« klnul Matoušek, »vzbouřím i starostu a podíváme se, aby se s takovou ubožáčkou, že je chudá a že si sáhla na život, jednalo jako s prašivinou. Pojd'te, kolego, doved'te mne jen ještě k děkanství a pak se už nezdržujte.«

Ostrým krokem došli záhy k děkanské budově. Byla stará, ale pěkná, obklopena zahradou.

Tu se ředitelé rozloučili.

»Děkuji, kamaráde,« řekl Matoušek, tiskna druhému pravici, »nehněvám se, ale kéž jste mezi námi výjimkou! Jinak by nás tací tyrani, jakým je nynější inspektor, sežrali. Spánembohem.«

Zvěřina jen uctivě smekl a upaloval od kamaráda, jakoby byl vysvobozen z velkého neštěstí.

Matoušek zazvonil. Záhy tu byla starší, mrštná hospodyně.

»Reditel Matoušek,« představil se host, »musím mluvit s panem děkanem.«

»Jejej,« vypískla služebnice, »ten bude mít radost. Jen rácejí dál.«

Běžela napřed do poschodí jednopatrového domu. Než došel Matoušek, stál už děkan v předsíni.

»To jsou hosti, pane řediteli, jeminánku, pojdte jen dál,« brebentil menší, obtloustlý kněz s červenými, zdravými tvářemi a bohatými, kučeravými, šedivými vlasy.

Za chvílku už seděli páni v pracovně děkanově, staromódní, ale čistě zařízené a příjemně osvětlené. »Důstojnosti,« začal učitel, »jdu ve věci ubohé slečny Trojanové. To je hrůza! Už skoro dva dny je mrtva a nemohu se dopídit, kdy a kde bude pohřbena. Musím to vědět, poněvadž chci, aby to vzorné děvče bylo pochováno alespoň jakž takž důstojně,. Jsem jednatelem velkého učitelského spolku a tato tragedie se úzce dotýká zájmů našeho stavu.« Děkan, bojovný příslušník lidové strany, zámožný, ale lakotný, naslouchal napatě. Když ředitel skončil, odpovídal:

»Drahý pane, ode mne se mnoho nedozvíte. Je to ovšem hrozný případ. S mladým panem Balcarem to bylo skvělé. Dnes ráno přijel pohřební autobus, s ním, v

soukromém voze pan vrchní rada, předložil obecnímu úřadu potvrzení státního zastupitelství, že mrtvoly mohou býti bez dalšího řízení pochovány, jeho syn byl vykropen, uložen do přivezené rakve a v tichosti dopraven přímo do Prahy. Ve dvou hodinách bylo všecko v nejkrásnějším pořádku.«

»Ano, a což ona, Trojanová ?« podrážděně se ptal ředitel. I

Děkan vzdychl a trpce sděloval:

»To bylo strašné. Stáli jsme v márnici před oběma mrtvými. Vrchní rada však na její tělo ani nepohleděl. Jakoby ho nebylo. Všecko šlo ráz na ráz. Pomyslete, prosil mne, abych se jen několika slovy nejstručněji za syna pomodlil. Ať je prý co nejdříve konec. Tož jen Otčenášek, výkrop — pouze mladého pána — na ni aby nepadla ani krůpěj svěcené vody. Prosím vás, to přece nešlo — taková chvíle — nu, vozy se rozejely a tato část truchlohry byla vyřízena.«

»Fuj!« zvolal ředitel, »nu, já to spravím. Štěstí, že jsem tu já.«

»Spravíte?« opáčil kněz, »dovolte, a jak?«

»Bude pohřeb!«

»Kde?«

»Zde, nebo v dívčině domově.«

Děkan se drbal za uchem a nedůvěřivě vrtěl hlavou. »Nuže, pane řediteli, tohle tedy je opravdu případ neslýchaný. Naše město už od včerejška telefonuje

nepřetržitě s okresním úřadem, školním výborem, purkmistrem X-ským a výsledek ?«

Udeřil se do čela a s hrůzným přízvukem vyrazil: »Nic! Neboť,« jeho oči se napojily úžasem, »není předpisu, aby se určitá osoba starala o pohřeb nej- bližšího příbuzného.«

»Příslušná obec!« zvolal Matoušek.

»Ano, jde-li o osobu chudou dle zákona.«

»Dle zákona chudou?« opakoval mrtvým hlasem Matoušek, »tu tedy přestává všechno.«

»Snad je nebožka slečna podle zákona chudou,« mínil děkan s lehkou ironií, »a snad se i o to nyní jedná. Ale není tu toho hlavního, aby někdo řízení zahájil. Neboť mi řekl zdejší starosta, že okresní úřad hlásil, že slečniny rodiče se vůbec o mrtvé dítě starati nechtějí. Pro ně že neexistuje. Prý ji matka před purkmistrem proklela.«

Strašné mlčení projíždělo světlou, mírem prosycenou místností.

Děkan hovořil:

»Víte, pane řediteli, že školní výbor vůbec o smrti své učitelky ničeho neví?«

»Dovolte!« zvolal ředitel.

»Uklidněte se, opakují: školní výbor úředně o smrti slečny Trojanové neví ničeho. Neboť byla pouze nařízena státním zastupitelstvím prohlídka mrtvol v tom směru, není-li podezření trestného činu. Náš městský lékař mrtvoly prohlédl, poznal, že jde o dvě samostatné sebevraždy. Ohlásil to expresním listem návladnictví, které

vydalo vrchnímu radovi svolení k pohřbu. Ale prý státní zastupitelství a školní výbor nejsou v žádné úřední souvislosti. Školní výbor trvá na tom, že se mu úmrtí musí hlásiti správou školy v Šebánově. Ale na tuto zprávu patrně bylo zapomenuto. Okresní úřad byl teprve dnes naším starostou telefonicky i písemně vyrozuměn. Snad tedy v této chvíli už školní výbor hlášení obdržel, ale snad nikoli. Prosím vás, nával práce je všude veliký.«

Matoušek vyskočil, jakoby uštknut hadem. Začal pěstí, pobíhal velkou místností jako pominutý. »Důstojnosti,« vyrážel konečně, stojí nad knězem, který se ironicky usmíval, »tohle tedy je lumpáctví a necitelnost, hodná veřejného pranýřování. A já se o ten pranýř postarám! Himl!« huboval se slzami vzteku v očích, »dveře číslo šest je okresní úřad — dveře číslo sedm je školní výbor. Tomuto úřadu napsala nebožka dopis, že se zabila, já o tom s inspektorem měl rozčilený rozhovor — a náhle slyším, že školní výbor o smrti své učitelky úředně ničeho neví. A že není předpisu, aby se někdo staral o pohřbení mrtvoly, osoby tohoto významu. Že snad teprve bude zahájeno šetření o oficielnosti, nebo neoficielnosti chudáctví té tiché, hodné mučednice. Která zatím leží — leží — leží — jako prašivá ovce — nu, viděl jsem ji — přikrytá špinavým hadrem — leží — leží a bude ležet bůhví jak dlouho. Snad týdny — měsíce — poněvadž,« volal velikým hlasem, »není předpisu, aby někdo byl donucen pochovati své dítě. A není-li toho předpisu — musí se vyšetřovali, zdali tedy nepochová toho ubožáka

obec, jako úřad chudinský. Tohle, že je demokratický stát!? Tohle, že je lidskost!? Nu počkejte!« klesl do židle a těžce krotil zoufalství. Pak se zavěsilo v pokoji bolestné, nevýslovně smutné mlčení.

»Milý pane,« hrobovým hlasem mluvil děkan, »máte pravdu. Ale promiňte, věci jsou opravdu výjimečně zapletené.«

»Nejsou!« zvolal Matoušek, »naopak, jasné jako slunce.«

»Tož tedy, nehněvejte se, ale bude-li i slečna Trojanová pochována zde, stane se to bez kněžské asistence a mimo hřbitovní zeď. Nejvýš ve zvláštním oddělení, které patří i nepatří k vlastnímu hřbitovu. Snad jste si toho místečka všiml. Je tam už několik hrobů.«

Matoušek se pomalu ve své židli narovnával. Jeho oči sálaly zlověstnou září. Těžce dýchal, supal, měl stažené hrdlo. Dlouho se hryzl bezmocně do rtů. Ale konečně začal přece mluvit. Jasným, vroucím, úžasně pravidelným hlasem:

»Nuže i vy. Ano — nedívím se. Jste exponovanou osobou a o této věci se bude mnoho mluvit. A psáti. důstojný pane, psáti bezohledně. Máte své předpisy — a jde ovšem o sebevraždu.«

»To je tak, pane řediteli,« přerušil rozdurděného učitele kněz, »kdyby mi jakýmkoli, sebe nepravděpodobnějším, třeba nepravdivým způsobem bylo osvědčeno, že slečna spáchala čin v okamžitém pomatení — pochovám ji církevně. Ale nikdo se nehlásí. Naopak

mi sdělujete, že ona svou smrt oznámila úředně svým představeným. Dovolte tedy — jakým právem mi chcete vyčítati, že plním nejen předpisy, ale hovím i svému přesvědčení. Sebevražda je hřích,« promluvil vysokým hlasem, »a takové mínění je obecné. V takovém hříchu zesnulou osobu já církevně pohřbíti nesmím, byla-li ta osoba příčetná. Potvrďte mi, že byla nepřičetná, stačí sebe-menší okolnost, stačí sdělení otce či matky — ale — konečně — vezmi všecko d'as — ach, pardon — stačí, když mi to potvrdíte vy — a zítra, nebo pozítří máte pohřeb. Pod podmínkou, že mi jej naše obec uloží. Uloží, svolí-li okresní úřad. Takové to je a jistě uznáte, že činím, co mohu. Více ovšem — ne, více už nic.«

V té chvíli byl Matoušek ozářen světlem tak pronikavým, že vše ostatní ustoupilo do šera. Bleskurychle vzpomněl všeho toho papírového úřadování ve škole, jejímž byl náčelníkem a všech škol ostatních. Viděl v tomto jedinečném světle, jakého už nikdy pak nebyl účasten, strašlivou moc úřednosti, její děsnou pravdu a současně nejprolhanější lež. Jeho oči se rozzářily pochopením, ale i jedem. Potlačil každou náruživost, začal nejklidněji: »Nuže, velebný pane, chápu. Hlásím se vám, jako jednatel Jednoty českých učitelů v obvodu bývalého českého království. Jménem jeho prosím o křesťanský pohřeb naší kolegyně slečny Milady Trojanové v neděli odpoledne ve čtyři hodiny. Křesťanský pohřeb prosím proto, poněvadž nebožka oznámila školnímu výboru, že spáchala sebevraždu proto, že byla zneuctěna bláznem,

nemohla se z jeho moci vyprostiti. Zneuctění zanechalo na jejím těle těžkou ránu.«

»Ano, to víme, to mi řekl náš doktor. Souhlasí, pane řediteli, tohle je výborná formule. A jaký pohřeb ?« Matoušek tázavě hleděl na kněze.

»Prvního, druhého, třetího stupně ?«

»Ach, tak,« řekl ředitel a musil se ironicky usmáti. Vzpamatoval se však a odpověděl:

»Prosím o paušální obnos. Toť víte, my kantoři neoplýváme bohatými statky pozemskými a pohřeb platíme my.«

»Eh, s modlitbami, zvoněním, ministranty, tedy celá sláva — pět set za všecko.«

Matoušek sice cítil lehké mrazení těla, ale přikývl. »Rakev obstaráte ?«

»Prosím vás, velebný pane, ať koupí kostelník na můj účet jednoduchou, černou rakev a jeho žena, nebo hrobníkova ať nebožku do ní uloží. Po pohřbu všecko zaplatím.«

»Dobrá, obstaráme, ale jednu podmínku. Nejpozději v neděli ráno musím mítí povolení zdejšího obecního úřadu.«

»Obstarám vše zítra a třeba telefonicky bude váš purkmistr vyrozuměn.«

Děkan se líbezně usmál, ředitel vstal, páni se laskavě rozloučili.

Ale celou cestu do Divišova trpěl Matoušek hnusem a bolestí.

Měl pilno. V sobotu ráno i odpoledne musil býti ve své škole a teprve k večeru přijel do X. Přenocoval zde v hotelu a až v neděli ráno měl obstarati povolení okresního úřadu, v deset byla schůze a odpoledne pohřeb.

Doma se mu rojily stále různé ošklivé představy: o velkých výlohách, nemohl předvídati, budou-li ve schůzi výboru uznány. Případlo mu, že se míchá do cizích věcí, leč posléze zvítězilo vědomí: odhalil jsem skandál, mohu inspektorovi zlomiti vaz, peníze mám — vezmi čert i nějakou tu tisícovku.

V sobotu večer navštívil Trojanovy. Za dvacetikorunu dostal od rodičů Miladiných svolení, aby Jednota vypravila pohřeb.

»Čert ji vem, paličatou, vzdornou!« klnula stará, loučíc se s učitelem, ale byla už klidnější. Neboť obešla toho dne deset rodin a hekáním vyžebřala skoro pět set korun. A to ještě nevzala hlavní domy. Pomalu si pochvalovala skutek nezdárnice.

Matoušek pospíchal po osmé hodině ranní na okresní úřad. Ptal se po hejtmanovi. Byla neděle a záhy. Vytáhlá slečna v předsíni zamítala žádost ředitelovu burcovati pána v bytě. Leč ředitel, který byl unášen náruživostí stále rostoucí a cílem ustavičně vyšším, uhodil přísně:

»Slečno, béřete si na svědomí povážlivé následky. Staly se nad pomyšlení důležité, ale nenadálé události, které žádají okamžitého řešení. Řekněte panu hejtmanovi, že tu jsem ve věci pohřbu slečny Trojanové, který musí býti dnes odpoledne proveden. Ve Vožici, kde však městský úřad bez svolení vašeho ubohou kolegyni pochovati nesmí. V deset hodin mám veřejnou schůzi a bude o té věci mluveno.«

Toho se dívka ulekla.

I odešla do bytu přednosta úřadu.

»Bodejť,« utrhla se hejtmanova žena, »v půl deváté a v neděli! Manžel se musí nejdříve vykoupati a nasnídati. Není mu dobře, a nespál celou noc.« »Milostivá paní,« vzepřela se jemně slečna, »jak je libo. Ale ředitel Matoušek je rázný pán, píše do rozšířeného časopisu. A jde skutečně o důležitou věc. Včera se o ní jednalo, pan hejtman často telefonoval s panem inspektorem, purkmistrem i soudem. Račte mu návštěvu hlásiti a zařídím se dle jeho rozhodnutí.«

»Pitomosti, trucu,« hubovala paní, ale odešla. Za chvíli se vrátila a hlásila:

»Muž se oblékne a přijde. Ať ten rebelant počká. Tohle je sakramentská služba!« odlehčovala si, odcházejíc a prudce za sebou bouchnouc dveřmi.

Za čtvrt hodiny přispěchal hejtman. Mrzutý, napiatý, ale úředně korektní. V tom zřetelu to byl velkolepě vypěstovaný kancelářský stroj.

Páni se stručně pozdravili. Matoušek hned řál do živého:

»Skandál s Trojanovou jsem konečně jakž takž dal do pořádku. Musil jsem zakročiti já, osoba nezúčastněná, ale přece jen s tou truchlohrou potud souvislá, že jde o kolegyni. Tož krátce: mám svolení rodičů Milady Trojanové, abych jménem naší velké jednoty vypravil pohřeb. Všecko jsem již ve Vožici zařídil, pohřeb bude dnes odpoledne ve čtyři hodiny z tamního hřbitova. Je však třeba, aby okresní úřad dal k tomu svolení a udělil je městskému úřadu ve Vožici telefonicky. Jiný postup je pro krátkost času vyloučen.«

Hejtman pozorně naslouchal. Pak zavolal tajemnici. »Slečno, kdo má akt té Trojanové? Učitelky, která se otrávil,« vysvětlil nervosně.

»Pan komisař Klicpera.«

»Je přítomen ?«

»Hned zjistím.«

Odběhla a v minutce se vrátila.

»Není. Nemá službu.«

Hejtman pohleděl rozpačitě na učitele.

»Milý pane řediteli, jsou to těžké věci. Bez spisu zakročiti nemohu. Kdoví, co už je zařízeno. To nejsou věci soukromé, nýbrž eminentně úřední. Musíme počkati do zítřka. Nebožka to vydrží,« mínil sice bez ironie, ale přece i on hned, jakmile slova vyřkl, cítil jejich nevhodnost.

Rychle se opravil:

»Nehoří a o nějaký den nebude zle.«

Ale v Matouškovi se všechno dalo do varu. Stále více a mohutněji byl pohýbán vlnou odporu a vědomím, že koná něco výborného a sobě užitečného. Leč i jeho přímá povaha se bouřila proti bezduchému byrokratismu. Proto se ozval bezohledně a prudce: »Ne, pane hejtmane, čekati nebudeme! Ve Vožici je všechno připraveno, pohřeb platí náš spolek, zítra je škola, kdy nemáme času my učitelé, kteří se chceme a musíme zúčastniti. To by bylo, aby se,« ušklíbl se, »nenašel akt slečny Trojanové. Leží jistě na stole páně Klicperově. Vy tu jste, vy jste nejen oprávněn, ale povinen jej vyřídit, je-li nebezpečí v průtahu. Pane okresní hejtmane, v deset hodin mám schůzi kolegů. Nechtějte, abych se tam zmínil o tomto šikanování a i bezcitnosti.«

»Pane řediteli,« podrážděně přerušil hejtman, ale učitele už neuklidnil.

»Vůbec je to pěkný pořádek! Od čtvrtka leží mrtvá učitelka na hřbitově a nebyti mne, ležela tam snad měsíc. Fi!« odplivl si, ale vzpamatoval se a řekl prudce:

»Nebude-li dáno okamžité svolení k pohřbu, což je věc jednoduchá a samozřejmá, úřední hračka, jdu na poštu a stěžuji si u presidia zemského úřadu. Mimo to se nestaráme o pohřeb slečny Trojanové. Ať se stará úřední akt, váš akt, pane hejtmane! Jinými slovy: uteču-li od strašné věci já, pochováte ubohou vy! Vy a inspektor, kteří jste toho zločinu původci a budete za to voláni k zodpovědnosti!« Hejtman zbledl. Ač byl do krajnosti rozezlen, přece se opanoval. Vzpomněl, že je churav a nesmí býti drážděno srdce.

Zaťal zuby do rtů a stiskl knoflík zvonku. Tajemnici nařídil:

»Přineste okamžitě spis slečny Trojanové!«

Slečna odběhla, hejtman sedl do křesla u pracovního stolu, ale ředitele si nevšiml.

Za dvě minuty byl akt v ruce vrchního rady.

Zamračil se, nasadil okulary a dal se do čtení. Spis byl krátký: bylo tu jen hlášení obecního úřadu vožického, že byla na tamní hřbitov dopravena mrtvola, dále přípis purkmistrovského úřadu v X., že je třeba přinutiti rodinu nebožčinu, aby se starala o pohřeb. Až kdyby odepřela tak učiniti, že bude provedeno řízení, aby pohřeb byl vykonán dle předpisů chudinského regulativu.«

»Prosím o svolení rodičů k pohřbům žádal hejtman úsečně.

Matoušek je držel v ruce a podal.

Vrchní rada nařídil tajemnici, která stála u dveří: »Sepište s panem ředitelem krátký protokol, že předkládá

svolení rodičů oné slečny a žádá, abychom svolili k pohřbu ve Vožici. Pak telefonujte starostovi tohoto města, že nemáme námitek. Všecko ve spise pěkně poznamenejte, aby byl v pořádku.«

Obrátil se k Matouškovi a řekl ledově:

»A ještě něco.«

Slečna odběhla.

»Tu schůzi vám v tělocvičně měšťanské školy zakazují. Ředitel má už mé rozhodnutím

Matoušek zůstal jako omráčen.

Znova přeplněn zlostí, zíral hněvivě planoucímá očima na hejtmana. Ten však oplatil pohled mrazivě a pohrdavě.

»Tohle také? Tedy boj!«

»Žádný boj,« vrátil úředník, »je tu předpis. Nebudeme trpěti vzájemné dráždění učitelstva v úřední školní místnosti. Buďte rád, že jsem tu schůzi vůbec nezakázal. Pan inspektor o to žádal. Jsme však v demokratické republice.«

Matoušek měnil barvy. Vzpomněl však, že čas utíká.

A musí ještě podepsati protokol u tajemnice.

Proto změřil s největším opovržením hejtmana od hlavy k patě a nemoha se udržeti, vmetl mu do obličeje:

»Tohle zlomí vaz vám i inspektorovi! Zlomí a já se o to postarám i za cenu své existence.«

Obrátil se a vyběhl.

Protokol byl už připraven.

Podepsal, slečna už volala Vožici.

Matoušek spěchal k budově hostince na Střelnici.

»Máte volný menší sál?« udeřil na hostinskou.

Kývla.

»Tedy jej připravte pro schůzi v deset hodin. Jsem ředitel měšťanské školy v Divišově, Matoušek.« »Prosím, těší mne.«

Ale učitel byl už v prachu.

Téměř ubíhal do měšťanské školy. Před vchodem spatřil matku Miladinu. Byla v černých šatech a tvářila se poníženě.

»MiIostpane,« skuhrala, »my bychom přece rádi šli na funus naší Ládičky. Kdy bude a kde?«

Sdělení ředitele potěšilo.

»Dobrá, vidím, že máte přece jen dobré srdce. Pohřeb je odpoledne ve Vožici. V jednu hodinu jede tam autobus z nádraží.«

»Nemáme však na cestu, je nás sedm.«

Matoušek vyňal z tobolky padesátikorunu a odevzdal ženě.

Hnala se po ruce dárcově, ale ten již prchal po schodech do ředitelny.

Zastal tu kolegu. Byl to veselý, špásovitý starší člověk, vyholený, s pěknými šedinami. Ale v té chvíli byl v rozpacích a vážný.

»Vím všechno,« chrлил z úst Matoušek, »prosím vás, dovozte, abych napsal malý plakát a dal jej připevniti na dveřích školy.«

»Inu — pro mne, za mne. Ale nemělo by to být. Uvidíte, že se za to bude na mne inspektor mračit.«

»Nuže, kolego, jste-li takový zajíc — neprosím se. Zjednám bubeníka, který se postaví před školu a vybubnuje, že je schůze na Střelnici. Ach, to jsou čisté poměry! A pak chceme, aby se stát udržel? Je-li složen z lumpů, zbabělců a jen v mizivé míře z poctivců? Pane, přijdeme o všechno.«

»Pište, kolego,« konejšil druhý, »neříkám už nic.« Sám našel arch papíru. Matoušek se usadil za psací stůl a úhlednými, velkými literami hlásil, že schůze se bude konat v malém sále Střelnice a žádá se o hojné účastenství.

Školníkovi, který listinu přibíjel na dveře, vtiskl do ruky pětikorunu a žádal:

»Řekněte kolegům a kolegyním, že mám nové, hrozné zprávy a že schůze bude ostrá. A bude,« dotvrdil si a pospíchal k hostinci, kam byla schůze přeložena.

S pomocí číšníků byly postaveny řady sedadel, vyvětráno, na podiu postaven stůl s obligátní lahví sodovky a sklenicí a až nyní mohl uštvaný muž sprádati myšlenky.

Bylo tři čtvrtě na deset. Ředitel v plášti, s kloboukem na hlavě seděl u stolku na podiu a volně rovnal zmatené dojmy.

Ač lecco varovalo, že se pustil do podniku hazardního, ve kterém může mít mnohé nepříjemnosti a škody, přece výsledný dojem byl uspokojivý, ba do jeho srdce se plížilo nadšení. Věřil nezvratně, že hájí věc vznešenou,

takřka posvátnou. Že se stala hrozná, nenapravitelná křivda kolegyni a takto byl zasažen celek učitelstva. Matoušek si umínil, že bude ve formě klidný a slušný, neboť věc sama téměř křičela. Tak se vpíjel do rozkoše boje, který svádí takřka na život a na smrt s nejnebezpečnější šelmou, jakou v životě dosud poznal.

A už tu byli první hosté. Ředitel seskočil, vítal, stál blízko vchodu.

Z obličejů přicházejících vanulo napiaté rozechvění, ale u mnohých i klid a nedůvěřivost. O desáté byl sál přeplněn. Dveře byly otevřeny, lidé se tísnili i na chodbě.

Ve škole »Na Loudilce« učil třicetiletý Achill Votýpka, syn potrhleho, ale geniálního profesora. Byl to náruživý muž, svobodný, člen téže Jednoty, jejímž byl Matoušek jednatelem. Byl organisován u národních socialistů, přispíval do různých časopisů menšími povídkami, prozrazujícími nadání. Muž prudké, výbušné povahy, slávychtivý, ale čestný.

Kučeru tento nevšední kolega zajímal. Jeho literární práce četl se zájmem a již třetího dne, když nastoupil úřad, vykonal u kolegy inspekci. Votýpka učil dobře: měl dar sugestivní mluvy a očima i ohnivou výmluvností dovedl upoutati pozornost všech žáků. Nebyl měkký, ani nad míru přísný, hoši ho měli rádi, ale měli i před ním respekt.

Když ohlásil Matoušek protestní schůzi, požádal Kučera telefonicky Votýpku o návštěvu na sobotu odpoledne do bytu.

»Kolego,« oslovil přátelsky hosta, pozváním překvapeného a i ustrašeného, »žádám vás o malou laskavost. Jděte zítra na schůzi kolegy Matouška!« »Měl jsem v úmyslu i tak, pane inspektore.« »Dobrá. Víte, že je schůze namířena proti mně?« »Určitě nevím, ale lecco jsem včera a dnes slyšel ve škole. Pan ředitel Matoušek chce vzít na přetřes sebevraždu kolegyně Trojanové.«

»Ano. Hodlá však té smutné události zneužiti k agitaci proti mé osobě.«

Votýpka zíral jasně, ale uctivě na inspektora, který mu imponoval.

Kučera mluvil živě:

»Jde mi o to, abyste jednak vše, co se bude díti.

Sledoval, jednak, abyste se mne zastal.«

»S největší radostí, ale neznám podrobnosti.« »Reknu vám krátce, jak já na věc nazírám.« Jasně a přesvědčivě opakoval totéž, co namítal Matouškovi. A dodal:

»Považuji útok kolegy Matouška za akt msty proti mně. Chtěl na mé místo — inu, měl se starati včas jako já. Protekci měl, zásluhy také, služebně je starší. Soudím však, že je nedůstojné, nevkusné a cynické, využívat rodinné tragedie k ukojení nezřízené pomstychtivosti a vlastních, úplně hmotářských tužeb. Chci, abyste šel do schůze i proto, abyste zaznamenal všechny Matouškovy nájezdy a Urážky mé osoby. Nedám si nic líbiti. Dotkne-li se mé cti, vystoupím proti němu třeba i soudně. Uvidí se pak, kdo hájil vyšší a světější zásady.«

Votýpka stál před inspektorem rovný jako svíce. Ale v těle hrál každý nerv a sval.

Tohle bylo něco! Býti důvěrníkem takové mocné osoby, jakou inspektor byl a ještě i bude!

Mimo to schvaloval jeho soud o věci samé. Schvaloval proto, poněvadž inspektor mluvil přesvědčivě, svůdně a vytyčil jen to, co jeho mínění podporovalo. A nadevším:

šlo o přízeň osoby, jež mohla učiteli, posedlému slavomamem, býti ve všem účinně nápomocna.

»S radostí vyhovím,« opakoval, zíraje planoucímá očima na představeného, »a dovolíte-li, podám v pondělí zprávu.«

»Dobrá, přijďte zase do bytu odpoledne ve čtyři hodiny. Nezapomenu vám, co učiníte, nikoli v zájmu mé osoby — ta je vedlejší — ale v zájmu věci, která je, pokud jde o kolegu Matouška, hodna odsouzení a je špinavá.«

Stiskl prudce učitelovu pravici a s líbezným úsměvem se s ním rozloučil.

Nuže a tak několik minut po desáté hodině se vloudil do sálu, usedl blízko podia, vyňal papír a čekal.

Ve čtvrt na jedenáct vystoupil Matoušek, který dosud stál u okna v hloučku dobrých přátel na podium. Uklonil se, ale zarazilo jej, že vítací potlesk nebyl hlučný. Vlna nedůvěry k sobě samému proběhla jeho tělem. Ale vzpomínka všeho, co se v posledních dnech, ba hodinách odehrálo, jej roznítla, vědomí, že hraje s nebezpečným ohněm a utkává se se sokem nadevše mocným a prohnaným, jej obrnila statečností.

»Kolegyně a kolegové,« začal hlasem ztatečně se lámajícím, »nebudu dlouho okolkovati a mluvití věci obecné. Co se stalo, víte. Ubohá kolegyně Trojanová, která má nejchudší rodiče a ještě pět nezaopatřených sourozenců, byla náhle, uprostřed školního roku na hodinu přeložena do jedné z nejhorších vesnic okresu, do Šebánova. Tam nebylo příbytku než u staré výměnkářky,

kteřá bydlí s pomateným synem. Někdo v takové vsi učiti musí, je-li tam škola, to se rozumí samo sebou. Ale vytýkám nejdříve, že tam učil kolega, který je samotářem, přítelem přírody, pěstoval včely a květiny. Nechtěl do města, byl nešťasten, že musil měniti. Mluvil jsem s ním o tom, co se, nepřímou s ním v souvislosti, událo. Roztrpčilo jej do duše. Neštěstím bylo, že sedlák, u kterého on bydlel, použil té příležitosti a dal se do přestavby schátralého stavení a proto nemohl vzíti na byt Trojanovou. Nuže vám lapidárně povím sled událostí: kolegyně Trojanová měla jemnou a vzácně ušlechtilou známost se synem vrchního soudního rady, právníkem Vladimírem Balcarem. Ta známost papírkovi nevoněla. Nemusila voněti,« volal zvýšeným hlasem, »rodiče mají právo posuzovati, co jejich děti konají, jsou-li to nadto děti nezaopatřené. Ale,« oči mluvícího se zaleskly, »co má učiniti otec syna, dle jeho mínění nezdárného? Má se postarati o to, aby škodlivé, nebo hanebné známosti zanechal. Konkrétně řečeno: pan rada Balcar měl dáti synovi ultimatum: buď známosti zanecháš, nebo půjdeš z domu. Měl i jiné prostředky: mohl promluvíti s naší kolegyní a jejími rodiči, mohl brániti schůzkám. Ale nač bych já mu zde předpisoval všechny kroky, jež mohou byti podniknuty proti něčemu, co je v rodině škodlivého, nebo zhoubného? Já,« volal a pohazoval prudce pravicí ve vzduchu, »býti otcem toho krásného a vzdělaného jinocha, jsem nad touto známostí shovívavě přimhouřil oči. Neboť oba byti svobodni, měli se rádi, tedy šlo o svazek ideální. Ale ke všem čertům,« hněval

se spravedlivě, »vždyť tu byla učitelka, která měla slušnou gáži. A dejme tomu, že mladý pán nedostudoval. Leč byl tak inteligentní, že si z lásky k dívce vyhledal místo a kdyby byli vydělávali oba, mohli v dohledné době jiti za sebe. Tvrdím tedy, že šlo o svazek čestný, krásný i s možností přirozeného zakončení manželského.

Ale otec milencův, vrchní soudní rada, opakuji, soudní rada, volil cestu jinou. Krátkou ovšem, ale slibující úspěch okamžitý. Vrchní rada — a výpomocná učitelka! To by bylo, aby se taková nicota nezašlápla! Tož si ten slovutný pán došlápl na pana hejtmana, ten udeřil na pana inspektora, oba pánové ohnuli hřbety, až se jejich hlavy země dotýkaly a za dva dny letěla ubohá učitelka do Šebánova — aby sedmičlenná rodina chudšasů přišla o největší a takřka jediný pramen výživy. Uvidíte odpoledne na pohřbu tu tragickou rodinu — budou vám usedati srdce i jste-li nejotřelejší. Nuže, ale i potud bych dovedl býti kritický. Dovedl bych, ač skřípaje zuby, chápati, že učitelka po maturitě nemá práva na místo v ústředním městě. Snad ani pak, jsou-li tu důležité poměry rodinné. Já ve svém srdci ovšem blahořečím nebožtíkovi panu inspektorovi, že Trojanovou umístil v tomto městě: sedm lidí jde nad předpis. Vidíte tedy, že jsem až přesprávil spravedlivý. Ale bylo správné, aby byla Trojanová poslána na nejvzdálenější a nejhorší stanici? Nebylo to přímo d'ábelské, že se takto lámal svazek ideální lásky? Pravím vám a hřmím do celého světa,« jeho oči až oslepovaly jiskrami zloby, »když inspektor poznal, že Trojanová

nezasluhuje místa na zdejší škole, byla jeho svatá povinnost, dáti jí místo, aby mohla docházeti domů a tak bylo její služné zachováno rodině. A nebylo-li okamžitě takové místo volné, měl čekati, až se vyskytne. Jsou tu vesnice se školami, kam se dojde za půl hodiny. Tak by jednal spravedlivý inspektor, který hájil i předpis, i člověka. Ale ne! Nešlo o předpis školní, ne! Šlo o diktát třetí osoby, ovšem slovutné. Dívka musí tak daleko a na takovou školu, aby nemohla domů. Tak poručil tento muž — a tak se i stalo. A stalo se pak ovšem něco daleko horšího. Něco až příšerně strašného. Ubohá Milada Trojanová musila spáti v jedné světnici s chlípným bláznem. V celé vsi nebylo jediné volné i nejbídnější místnosti. A ten chlípný blázen ji obtěžoval ve dne i v noci. On konečně v noci ze středy na čtvrtek svými nečistými prsty prorazil lůno naší kolegyně, až jí způsobil těžkou a krvavou ránu. A ona, ten něžný tvor, úředně, se smrtí na jazyku vyličila ten příběh školnímu výboru, aby nevzešlo podezření, že snad toho brutálního činu se dopustil její milenec. Nuže, draží, nejdražší přátelé, tu je v krátkosti celé toto učitelské drama. Divíte se, že tato naše družka nechtěla býti živa? Když se proti ní takto postupovalo? Když čistá známost musila vzíti za své, ale jí, mučednici, bylo souzeno, žíti se šilencem a celé noci se s ním rváti, aby udržela svou ženskou čistotu? A když prosila řídícího o radu — ten dobrý kolega — je snad mezi námi — musil pokrčiti rameny. Nebylo pomoci.

Tož shrnuji: naše učitelské zájmy byly hrubým způsobem porušeny a zrazeny našimi vlastními

představenými, v tomto případě okresním hejtmanem a školním inspektorem. Žalují na ně veřejně,« jeho hlas zněl slavně jako zvon, »že nikoli z potřeby služby, nýbrž, aby se zavděčili nějaké cizí vlivné osobě, vyhověli jejím soukromým zájmům tím, že svévolně přeložili naši kolegyni na služební místo, ve kterém lidsky žítí nemohla. Zničili nejen život její, ale ohrozili i existenci četné chudé rodiny. Nikoli z předpisu,« volal stále vášnivěji, »ale jen z nějakého ustáleného obyčeje, tedy něčeho vedlejšího spáchali tento čin, ač obyčeji mohli dostáti způsobem, který výborně prospěl i kolegyni, i službě. Jim šlo však jen o pláštíček: pláštíček vetchný a roztrhaný, a pod ním se skrývající, sledovali cíl, který,« Matoušek pro vnitřní bouři nemohl chvíli mluvit, »neměl se službou nic společného, ale naproti tomu ukájel rodinné potřeby vynikajícího buržousta, poněvadž,« řečník se divoce zachechl »proti tomuto velkému zvířeti stála jen chudička, bezvýznamná, výpomocná učitelka a její ještě bídňější rodičové s pěti hladovými malými dětmi. Toť případ Milady Trojanové. Případ jasný jako slunce! Případ, kterému, ovšem s největší bolestí v srdci musíme, je-li už nezměnitelně dokonán, býti vděčni alespoň potud, že jsme mohli zjistiti vinníky a vléci je před náš stavovský soud. Kolegyně a kolegové!« hřímal s obličejem už od vnitřního bolu strhaným, »slyšíte mne, že nebojácně dávám všanc celou svou osobnost pro případ, který se mne vlastně nedotýká. Dávám všanc všecko, co mám, naší věci učitelské. Jsou mezi námi jistě lidé lhostejní. Jsou tu mí nepřátelé, jsou i kolegové nebo

kolegyně potměšilí, kteří se těší, že v tomto boji mohou podlehnouti. Já však věřím v mravnost a poctivost! Podlehnu-li — padne i tato mravnost a tato poctivost. A konečně,« usmíval se jedovatě, zžíravě, »krk mi nevezmou a vezmou-li — věřte mi, přátelé, jsem tak znechucen, zhnusen a zničen tím, co vytrpěla ubohá Milada, ušlápnutá lidmi, kteří ji měli chránili a nikoli posílati na smrt, že Bůh je svědek, na takovém světě, při takovém hospodářství s nejsvětějšími city, existencemi, ba nahými životy není radost se pohybovati.

Vznesl jsem žalobu veřejně, já ji podepřel důvody a nyní ať se obhájí ti, kdož jsou nařčeni ze skutku, které, budou-li dokázány, brání, aby byli našimi představenými. Představenými, kteří nám mají býti vzorem dokonalosti, nikoli vzorem nečisté korupce, stranictví ve prospěch kdejakého byrokratického founi, ale na škodu, ba zkázu naší vzorné, ale ovšem chudé, bezvýznamné družky, které volám do nebes: Nejsme všichni v bahně! Ne, je nás mnoho, snad nesmírně mnoho, kteří se tebe zastanou a kterým,« slzy se mu vyřítily z očí, »bohužel, už jen svou předčasnou smrtí skýtáš neocenitelnou zbraň proti všemu pokrytectví, protekčnictví, proti nadutosti a tyranství, pravému to výsměchu demokratičnosti a poctivosti — kterou jsme po staletí dobývali, ji krví dobyli, ale nyní ji na každém kroku a v každém případě hanebně zrazujeme.«

Skončil: potlesk byl spontánní, hlučný, vytrvalý. Provázely jej výkřiky souhlasu, Matoušek se křečovitě

usmíval, byl unaven, ale projev souhlasu, jak se domníval zdrcující většiny kolegů, jej blažil.

Otíral šátkem zapocený obličej a pomalu sestupoval s pódia.

Nebylo pořadatele, byl obecný dojem, že je schůze u konce.

Leč ku překvapení všech, vystoupil na podium Votýpka. Sice smrtelně bledý, ale s očima zářícíma. Přítomní, ač unaveni, hleděli s napětím na mladého kolegu.

Hned bylo ticho. Nálada byla však vyostřena proti každému, kdo by chtěl odporovati předchozímu řečníkovi.

Učitel sebral všechny síly. Dlouhe, než domluvil Matoušek, bojoval, má-li se plést do tohoto nebezpečného víru. Slabým potleskem při zahájení řeči předřečníka byl posílen, ale za jeho řeči se nálada změnila v základu. Slíbil však inspektorovi, že se ho zastane a správně odhadl, jak si tuto mocnou osobnost zaváže, bude-li za ni lámati kopí ve věci téměř předem ztracené. V zoufalé úzkosti však vznikla v něm velká síla a odhodlanost každého, kdo se ocitá v nebezpečství. Proto přehlédl planoucíma očima shromáždění, líbezně se usmál a jsa dobře připraven, spustil. První věty mluvil hlasem nejistým.

»Kolegyně a kolegové,« začal stejně jako Matoušek, »prosím vás jen o chvílku trpělivosti. Právě proto, že pan ředitel Matoušek mluvil o demokracii a volnosti projevu, mi musíte, jste-li jeho slovy nadšeni, dovoliti, abych já dle těchto zásad vrhl jiné světlo na případ, který jistě při

každém osvětlení je nevýslovně smutný a nesmí na jeho hrdiny padnouti nejmenší výčitka nebo i jen stín pohrdání. Oni jsou smrtí odloučeni od zmatků tohoto světa, podléhají už jiné spravedlnosti a jinému rozsudku.

Drazí přátelé, soudružky a soudruzi, lituji, že se neujal slova někdo starší a zkušenější. Omlouvám se vám, ale že jsem mlád, nesmí býti příčinou, že bych nesměl míti vlastního úsudku nikoli o tom, co nešťastní milenci spáchali, ale o tom, jak se jejich případu využívá.«

»Správně!« zvolal kdosi a jiný dodal zlostně: »Nechte si své rozumy, mladý pane — —!« Hlučný potlesk se ozval, smích, ale tu se objevil vedle Votýpky Matoušek a prosil:

»Přátelé, nechte kolegu mluvit! Má pravdu, že volnost projevu je znakem pravé demokratičnosti. Slibuje, že se bude držeti věci — a můžeme býti o pravdu zvědaví, jak chce omýváti mouřeníny.«

Obrácen k mladšímu druhovi s ironickým úsměvem, ale přívětivě ho vyzval:

»Pokračujte, jste mezi ženami a muži spravedlivými.«

Sestoupil s podia a založiv ruce, podepřel se o stěnu blízko okna. Votýpka, propadaje zase úzkosti, jen s největším napětím mohl dále mluvit: »Souhlasím se vším, co řekl pan ředitel o povaze naší zesnulé kolegyně. Nemohu však věriti a přesvědčiti se, že pouze její přeložení musilo věsti ku smrti násilné. Bylo-li však jiné východisko, nejsou vinny ty úřední osoby, proti kterým můj vážený pan předřečník útočil. Zesnulá kolegyně měla nemožný byt. Musila spáti s bláznem. Ten ji obtěžoval hned prvního

dne, jak se sama přiznala v úžasně tklivém, smutném úředním přípisu, kterým své rozhodnutí hlásila. Leč v tomto dokumentu, ve kterém přece musí býti pravdivým každé slovíčko, neboť ten list prýštil ze srdce umírajícího, v tom dokumentu mluví nejen o této příčině, ale i příčinách jiných. A já, drazí přátelé, abych hájil pravdu, musím stát na tom, že pouhé obtěžování bláznem nemusilo a nevedlo k sebevraždě. Nebylo by vedlo, kdyby nebyly spoluhrály důvody jiné, nám neznámé, ale ovšem tušené. Nešťastná láska — ona je schopna všeho. Slečna Milada se mohla ubrániti týrání bláznivého člověka tím, že se okamžitě obrátila na školní výbor a tam prohlásila, že pokud nebude míti bytu, učitelky důstojného, ona v takových poměrech, jaké se vyvinuly, učití nebude. Neboť,« zvýšil hlas, »ani její úhlavní nepřítel nemohl ji k takovému životu nutiti. Pan školní inspektor —«

»Holomek!« zvolal kdosi, ale byl hned okřiknut, neboť zájem o řečníkova slova rostl.

Votýpka mluvil dále: »— byl by jistě nařídil panu řídícímu v Šebánově, aby kolegyni zatím vzal do svého bytu a tak dlouho ji zde podržel, pokud se nenalezl slušný jiný byt. To byla přece pomoc snadná — ona se poddávala samo sebou. Tedy já, drazí přátelé, si dovoluji ve vší skromnosti projevit mínění, že mezi sebevraždou slečny Trojanové a jejím přeložením není souvislost naprosto přesná. Byla pomoc, byla snadná, ale, co se zesnulé slečně přihodilo, byla už poslední kapka jedu v její životní číši

nahromaděného — a touto krůpějí přetekla. To je mé přesvědčení, to je jedna — věčná stránka případu.

Ta druhá,« ztišil hlas a mluvil dojemně, »se týká méně rozumu a spíše citu, taktu, lidské čistoty. Dejme tomu, že vše je pravda, co vážený můj pan předchůdce vám s úchvatnou poctivostí pověděl. Podstata věci je, bohužel, pravdivá. Je i pravdou, že na prosbu pana soudního rady Balcara nastalo osudné přemístění. A že v zápětí sledovaly tragické sebevraždy obou mladých lidí. Je pravda, že rodičům slečny Trojanové přísluší právo, domáhati se náhrady, byly-li porušeny předpisy. Je pravda, že ti rodičové mají všecku příčinu, zoufati si nejen pro ztrátu hodné dcery, ale i životelky. To vše je pravda. Snad je i pravda, že my učitelé, jako celek, se můžeme vzpírati každému protekčnímu zásahu — pod podmínkou, že jde o opravdovou protekci. V našem případě hájil otec zájmy svého syna a k tomu byl oprávněn. Připustím-li to všecko, nemohu připustiti, aby se truchlivého případu zneužívalo agitačně na prospěch jiných osob, než těch, které jsou přímo dotčeny. Nemohu připustiti, aby se bouřilo, aby se zasévala nenávisť do srdcí nejen vás všech zde přítomných, ale celé široké veřejnosti, jež se zúčastní pohřbu a jež se v časopiseckých článcích bude o případu dozvídati. Může si kdokoli z nás osobovati právo, rozhodnouti s absolutní platností tento spor nejsoukromnější a nejrodinnější? A rozhodne-li jej na prospěch toho či onoho přesvědčení, budou Milada Trojanová a její přítel probuzeni z věčného spánku, aby se jim pak dostalo spravedlnosti? Slovnutný

pane řediteli Matoušku, — připusťme, že slečna Trojanová zůstala živa. Že se jí dostalo jiného slušného příbytku. Přiblížili se tím milenci k cíli? Nepřiblížili: neboť toho cíle mohli dosáhnouti bez násilí. Slečna Trojanová měla slušný příjem, pan Balcar byl nadaný mladý muž. Byli svobodní a byli plnoletí. Mohli se tedy v dohledné době vzíti a přirozeným způsobem svou lásku dovršiti. Že toho neučinili, že se o to ani nepokusili — je důkazem, že manželský svazek nebyl v jejich programu. A zde vzpomínám znova výslovného prohlášení zesnulé naší kolegyně, že,« zvýšil hlas, »ještě i jiné příčiny — nenaznačila nám jaké — ji nutí, aby odešla ze života. Není tedy pravda, že sebevražda byla zaviněna jen přeložením slečny na vesnici. Naopak, pokud učila v tomto městě, musila vše, co vydělala, odevzdati rodičům a tak možnost, založiti vlastní domácnost, byla vyloučena. Nebyla však vyloučena, když, jsouc přeložena, se osamostatnila od rodiny a mohla svými příjmy dle vlastní vůle naložiti. Jak se jeví celý obraz té srdce jímající truchlohry každému nepředpojatému, šlo o milenecký svazek lidí nešťastných, předurčených pro zkázu. Dlouho se v nich hromadil odpor k životu, ale protože byla v nich převaha prvků ničivých a nedostatek prvků životodárných — to, co zdravé a veselé srdce snadno přemůže, nad čím se s novou nadějí lehce přenese, stačí, aby v srdci otráveném a nerado žijícím, probudilo nešťastnou touhu poslechnouti hlasu temnoty, zahaliti, si páskou oči před sluncem a splniti svůj výjimečný zákon — nám nepochopitelný, ale zřejmý tomu,

kdo taková od zrození bolestiplná a zoufalá srdce utvořil. Utvořil je snad pro radost budoucí, byla-li jim odeprána radost vezdejší. Drazí přátelé, jsem dalek dotýkati se osobně pana ředitele Matouška a podnětu, jež jej vedou k tomuto bojovnému tažení. Věřím v podněty čestné, v poctivost mínění tohoto mého staršího a zkušenějšího pana kolegy. Ale čím jsou jeho úmysly čistší, tím světlejší je jeho povinnost, aby si nepohrával s kostmi nešťastných milenců, aby nepřipustil, aby nad jejich tragickým hrobem se rozpoutala vojna všech proti všem! Aby se štválo, aby se tvořily strany, aby se úředně zakročovalo, vyšetřovalo a snad i trestalo. Když přece mrtví neobživnou, ale jejich nejčistší památka bude potřísněna ukájením vášní, ne-li nejsobečtějších a nejhamižnějších — v každém případě vzdělaného člověka nedůstojných: ctižádnosti a ješitnosti. Tato věc,« koncil vysokým, přesvědčujícím hlasem, »nepatří před veřejnost. Neboť jde o příběh rodinný. A nepatří-li před veřejnost, ptám se vás zde otevřeně, jaký má míti smysl, je-li smýkána před veřejnost? Neloudí se pak do duše každého citlivého a taktního člověka podezření, že nemá býti vybojován boj o zásady mravní, — nýbrž boj, aby bylo dosaženo prospěchů osobních? Tato schůze,« volal a hrozivě vztyčil ruku proti shromážděným, »je výslovně namířena proti dvěma osobám: panu školnímu inspektorovi a panu okresnímu hejtmanovi. Jim má býti hozen kámen do cesty. Připouštím, že jim mohou vzniknouti nepříjemnosti. Připouštím, že mohou býti dáni v obecné, ale pomíjející opovržení. Ale jak tu stojím

prohlašuji, že bouře pomine, ale oba pánové budou v nezkrácené autoritě dále sloužiti. Velevážený pan ředitel Matoušek se pak ovšem přesvědčí, že jeho argumenty byly slabé. Byly snad do očí bijící, ale neměly síly vnitřní. Nemohly míti takové, protože já zde,« jeho hlas zněl s podmanivou pravdivostí, rozpřáhl obě ruce, »veřejně a před celým světem prohlašuji: naše zvěčnělá kolegyně a její i ve smrti věrný druh se neusmrtili proto, aby pan školní inspektor odstoupil — a na jeho místo zasedl pan ředitel Matoušek. A protože,« v sále se ozýval potlesk i divoké výkřiky nevole, leč učitel všechny překřičel, »si toho tito mrtví nepřáli, není toto všechno veřejné bouření mravně oprávněno, musí se zhroustiti, musí se skončiti s úplným nezdarem!«

Zpocený, s obličejem strhaným seběhl s podia a dral se ku dveřím.

V sále zuřil nevylicitelný zmatek. Křiky, nadávky, planoucí oči, projevy souhlasu i odporu — Matoušek vyskočil na podium a třebaže už mnozí odcházeli, volal mocným hlasem:

»Odpoledne na pohřbu dám mladému pánovi správnou odpověď. On bude mluvíti o hamižných zájmech? Čím je on a v jaké funkci se do schůze dostavil? Odpovídám: Jako pomocník inspektorův — ovšem zadarmo toto chytré kuře hrabati nebude.« Ozval se sice potlesk několika rukou, ale většina byla už odešla.

Osamělý, váhavý, kráčel ředitel pomalu k obědu. Vycítil, že nadšená nálada, která byla při konci jeho řeči

úplná, slovy Votýpkovými se oslabila. Spoléhal však na odpolední pohřeb, kde se ještě on jediný ujme slova a zahladí smíšený dojem schůze.

U oběda v hostinci našel známé, získal rovnováhu a naději, že se vše obrátí k dobrému. Nejboť ve svém nitru stále byl nezlomně přesvědčen, že hájí věc spravedlivou. Ale současně se do něho vtírala sladká naděje, že touto spravedlivou věcí dosáhne svého cíle, téhož, jak jej ostrými slovy načrtl jeho nenadálý odpůrce.

Hořce se pousmál, pocit hrůzy a ošklivosti prochvěl jeho tělem. Byl však přehlušen vzpomínkou, že protekce je zjištěna a tato protekce, že zničila dvě nadějných životů. Ta formule jej úplně uklidnila.

Krásný podzimní den, neděle, fantastické zprávy o sebevraždách a jejich následcích, řečnický souboj na Střelnici — to vše bylo dostatečným vnařidlem pro velké účastenství nejširších vrstev na pohřbu Milady Trojanové.

Autobusy z města přivezly mnoho učitelek i učitelů, kolegyně i kolegové z okolí přišli pěšky. Nebožčina matka stála s pěti dětmi u vchodu ke hřbitovu. Všichni byli oblečeni lacinými černými šaty, na které látku vyžebřala Trojanová v obchodě.

Kapesníky na očích, usedavě plakali a matka s velkou vnitřní radostí přijímala hojné milodary. Byla už úplně spokojena s tím, co dcera provedla. Sehнала daleko přes tisíc korun a stále ještě měla v záloze dobré rodiny.

Když začal zvoniti umíráček na hřbitovní kapli, vešla žena s dětmi skoro poslední za hřbitovní vrata a rychle se drala ke hrobu.

Byl na odlehlém místě v koutě hřbitovní zdi: byla to samostatná, nízkým plotem oddělená plocha, do které se vcházelo úzkým průchodem: místa bylo málo a proto množství obecenstva se rozestavilo i na ostatním hřbitovním prostranství.

Nad hrobem byla pouze matka s dětmi, několik učitelů a učitelek s Matouškem v čele.

Děkan vykropil hrob, ale nepronesl při tom ani slova:

vedle něho stál ministrant s křížkem na vysoké holi a kostelník. Ten udržoval pořádek, ale pravou příčinou jeho přítomnosti bylo očekávané propitné.

Když byl hrob vykropen a přestal zvonek, zavládlo nad obcí mrtvých těžké mlčení.

Ale už se chápe slova Matoušek:

»Stojíme nad hrobem mladičké hrdinky, jejíhož jména nebude nikdy mezi námi učiteli, ale i v širokém lidu, zapomenuto. Její příběh je prostý, ale nadevše smutný. Že byla chudá a neměla nikde nejmenšího zastání, že měla ideálně ráda přítele, věrného jí až k smrti — musila strpěti, že byla z lůna rodiny, kterou svým výdělkem skoro úplně vydržovala, vypuzena do nehostinné, zastrčené vesnice, kde, dohnána strašnými poměry rodiny, u které bydlela, k zoufalství — v opuštěnosti a nevýslovném žalu z vlastní vůle zemřela. Nad jejím mladým, mrtvým tělem musejí zmlknouti nářky a hrozby: zmlknou zde, ale obživnou hned, jakmile z tohoto místa největšího žalu, největší spravedlnosti a nejhlubšího míru odejdeme. Neboť nelze beztrestně doháněti nevinné bytosti svévolně k smrti.

Milado Trojanová! Naše dobrá, tichá, heroická kolegyně, tys obětovala mladý život bez užitku, ba zdánlivě na škodu svých drahých. Ale není tomu tak. Tvůj čin je takovým výkřikem nad necitelností těch, v jichž moci my všichni, tví kolegové i kolegyně úpíme, že jsme nešťastni, jsme spravedlivě rozhněváni a majíce v rukou důkazy, my ze tvé smrti budeme čerpati tolik sil k odboji, že nás nemůže minouti vítězství. A ti všichni, kterým my pro

tvou smrt pomůžeme, ti všichni, kterým se bude nyní volněji dýchat, když zlomíme každé tyranství a každou korupci — ti všichni budou tobě žehnati. Ale i ostatní, kteří jen z lidskosti, soucitu a touhy po spravedlnosti se před tvým rozhodnutím sklánějí — nejen nezapomenou — my všichni chceme tvou památku uctívati nejen neustálými vzpomínkami, nejen péčí o tvůj rov, ale nejvíce tím, že se ujmeme sirotků, o které jsi prací rukou svých pečovala. Žiješ dále — a proto: ve spokojenosti a míru oddávej se radostem ráje, do něhož jsi už zavítala, jistě ve svazku s tím, k němuž tě pudil nejkrásnější lidský cit. Vzdávej se plesání věčnému ve vědomí, že jest a bude pečováno o ty, jimž jsi byla zlobou mocných a proto, že jsi byla chudá a slabá, uloupena. S bohem drahá, nejdraší Milado! Třeba na odlehlém místečku, třeba nepatrná v životě — v našich srdcích a duších budeš dále živa — jako mučednice a světice!«

Schýlil hlavu, ve mnohém zraku se zatřpytily slzy.

Ale matka zesnulé i její děti usedavě naříkaly — tak jim rodielka nařídila a slíbila za to odměnu.

Za tohoto nepřírozeného nářku, ve kterém nebylo lze vycítiti přetvářku, spustili dva učitelé rakev do vykopané jámy.

Umíráček se zase rozezvučel — Trojanová s dětmi se první vracela z nejsmutnějšího místa.

A před vchodem do hřbitova se ještě postavila a přijímala nové almužny.

Až když minuli poslední účastníci, i ona se pomalu ubírala k autobusu.

Dojela pozdě večer: a doma, obklopena dětmi, které zvědavě sledovaly její činnost, počítala s očima radostí rozzářenýma peníze.

Vybrala kolem čtyř set korun.

No tedy, pomyslíla ve vnitřním blahu, alespoň částečně napravila dareba, co provedla,. Ale nepovolím, musím mítí víc — i kdyby to mělo jítí k soudu.

Pak připravila dětem slíbenou bohatou večeři: hladovící se s lesknoucíma očima a neskrývanou radostí dali do pečeně a výborné bábovky, kterou poslala paní vrchní radová Kvíčalová. Nejstarší děti dostaly po koruně na mlsky.

Starý Trojan, když se najedl, usedl k oknu na židli, zapálil dýmku a úplně spokojen vnímal vzácnou náladu míru a radosti.

Jiranová se dozvěděla o sebevraždě milenců v patek odpoledne od industriální učitelky, která bydlela nedaleko Šebánova. Sdělila řídícímu a ostatním členům sboru jen fakta: o příčinách nemohla vysvětliti nic přesného, protože kolovaly zprávy divoké, fantastické i sobě odporující.

Byla truchlivým dramatem dojata i pobouřena. Stačilo jí, že Trojanovou stihl podobný osud: obě byly mezi školním rokem přeloženy. Kdežto však nešťastná kolegyně byla poslána na horší školu, ona, Jiranová, si polepšila.

Neznala ani zesnulou, ani jejího milence. Aby se dozvěděla pravdu, umínila si, že půjde na schůzi, svolanou

Matouškem a zde konečně vyslechla jakž takž pravdu, na kterou oba řečníci vrhli světlo vždycky jiné a vzájemně si odporující.

Na pohřeb nejela: odpoledne téhož dne ji navštívil mistr.

Synek si hrál s kamarádem v kuchyni, umělec byl uveden do salonku.

Paní přinesla černou kávu, cigarety — ale nálada byla nepochopitelně tíživá.

»Víte už, mistře?« ptala se, když host dopil malou číšku a pomalu zapaloval cigaretu.

K jeho tázavému pohledu vysvětlila:

»Kolegyně Trojanová se synem soudního rady Balcara spáchala ve čtvrtek u Šelenberku sebevraždu.«

»Ach, vím — vždyť je toho plné město. Podrobností však neznám.«

»Byla jsem dopoledne na schůzi ředitele Matouška. Ten v plamenné řeči vyličil nesmírně truchlivý případ. Mluvil ostře proti okresnímu hejtmanovi a inspektorovi. Útoky budou míti jistě dohru, snad i u soudu. Pak mluvil kolega Votýpka, který se obou obviňovaných ujímal. Poznala jsem po prvé toho mladého učitele: jest inteligentní člověk a výborný řečník. Na první pohled bylo však zřejmo, že oba ukájejí choutky osobní. Sice měli oba plná ústa ubohé zesnulé — ale ta jim byla jen záminkou. Matoušek chce patrně porazit inspektora, Votýpka přispěchal na pomoc.«

»A celek ?« ptal se suše mistr.

Jiranová na něho pohlédla očima ostře se lesknoucíma a po chvilkové pomlčce vrátila:

»Celek! Matoušek mluvil s citem, co se událo, je věru hrozné. Četná nezaopatřená rodina, chudáci, žijící ze služného dcery a sestry — která je náhle, uprostřed školního roku vyrvána rodině a poslána do bídné vsi, tedy dost příčin, aby se s přesvědčením útočilo na každé citlivé srdce. Ale ovšem na druhé straně,« její čelo se smrštilo a dlouho mlčela, »sáhnouti hned na život,« pokrčila rameny, »věru, nemohu dobře rozlišiti úřední od soukromého. Což my víme o posledních, rozhodujících pohnutkách jejích i jeho. Kdy, jak ředitel Matoušek prohlásil, a plyne z celého průběhu věcí, šlo o sebevraždy nesmluveném Zase utichla a pak dodala v prudkém pohnutí: »Nesmírně se mne ta tragedie dotýká. Jakmile budu míti volnou chvíli, navštívím paní Trojanovou a seč jsem, pomohu. Představte si: pět nezaopatřených dětí a hlavní zdroj příjmů vyschl. Aby si ti rodičové zoufali!«

Až nyní si uvědomila, že mistr zatvrzele mlčí. Proto na něho pohlédla. Seděl naproti se schýlenou hlavou a dle prudkého pouštění dýmu do vzduchu usoudila, že je pobouřen.

Do očí mu neviděla, ale z muže vanulo něco přísného.

»Nu a což?« pomalu udeřila. »Já řekla všechno, co vím —«

»Nic jste neřekla!« přerušil ji ostře, »protože ničeho nevítem

»Dovolte,« ohražovala se podrážděna. On však prud-

ce zapíchl dokouřenou cigaretu do misky, prohrábl si ve vlasech a pak, zíraje přímo jiskrnýma očima do jejího obličej, hlasem zlostí se třesoucím vyhrkl:

»Nás se netýká — obraťme list!«

Pronikl paní pohledem tak pánovitým a chladným, že se ona zarděla hněvem. Přemohla jej jen zčásti. »Divné chování, mistře — divné a nepochopitelné. Mýlíte se, že se ta věc netýká mne. Naopak se dotýká velice — pravím mne — nikoli ovšem vás. Jsme-li však přáteli, sedíme pospolu, událost je čerstvá, já se před několika hodinami zúčastnila schůze, kde se až divoce mluvilo o případu a jeho úzké souvislosti s celým naším stavem — je přirozeno, je nutno, že musím o té věci mluvit. Překvapuje mne vaše nepřívětivé chování.«

»Mluvíte o těsné souvislosti s vámi. Mluvíte o zájmech stavovských. Dovolte, kde jsou? Chci ovšem slyšeti spojitost skutečnou: příčinu a z ní plynoucí následek. Jinak tvrdím, že jde o případ velmi smutný, ale nám cizí, přes který můžeme přejít k dennímu pořádku. Až na to, že chcete těm chudým lidem přispěti. Vy byste však přispěla chudým, i kdyby tu nebylo nic učitelského.«

»Lčitelského,« papouškovala po něm, a její hrud' se plnila nepochopitelnou hořkostí, mlčela, ale náhle, ulpívajíc očima planoucímá nevělí v mistrově ironickém obličej, vyrazila:

»Věřu novinka! Takový velký psycholog, genius — a náhle — jakoby bylo v něm všecko neprodyšně ucpáno. Mistře,« pokračovala bolestně a v očích se zjevily slzy,

»opravdu necítíte nejbližší spojitost se mnou a Trojanovou? Necítíte-li,« opakovala hlasem zoufalým, ztichla a pak s resignací dodala: »byla bych se ve vás šeredně zklamav« Napadený zvedl pomalu hlavu. Chmurně, zpytavě a dlouze visel v jejích žalem zlomených, ale úchvatných, podmaňujících očích. Už jim podléhal, už se chystal k jemnému úsměvu a laskavému, smírnému slovu.

Leč něco mohutného, tvrdého bránilo. Cosi, co mu v té chvíli vnuklo vědomí, že jde o otázku zásadní, která dlouho, ba po celou dobu, co paní učila, mezi oběma visela, byla plna vnitřního nesouhlasu — ale že nebylo podnětu, nemohla být vyřešena.

Ta chvíle tu byla. A ovšem — mistr zavrtěl v údivu hlavou — příčinou byla smrt Milady Trojanové. A tak měla pravdu Jiranová, když mluvila o souvislosti.

»Bud'te klidná,« začal tichým, tklivým hlasem, »není příčiny, abyste v mém chování spatřovala zklamání ve věci hlavní. Tou hlavní věcí je naše hluboké a nejkrásnější přátelství. Které nepomine, ať se s námi stane cokoli. Nepomine ani odloučením místním — nepomine odloučením věčným. Přiznávám však přece, že máte pravdu v tom, že případ slečny Trojanové má s námi souvislost. Tu,« mluvil živěji, »že ona vytrpěla smrt pro vztah k muži — tedy něco podobného, jako se děje i nám. Hádám dobře?«

Krásně se na ni usmál, ona ještě něžněji mu odpo-

věděla. Její oči byly už suché a planuly radostně. On mluvil dále:

»Nevím ovšem, neboť by to neuhodl ani nejgeniálnější věštec, v jakém, promiňte, ale nemám vhodnějšího výrazu, rozsahu se vy cítíte nešťastnou proto, že musíte učit na vsi, což má v zápětí nejen škody hmotné, ale i mravní.«

»Ty nejvíce, mistře,« vpadla a už ho k slovu nepustila. »Jsem vděčna náhodě, že jsme se dostali konečně k nejdůležitější otázce. Musila to býti ubohá Milada, jež nás k tomu donutila. Nuže,« sklopila hlavu a křečovitě drtila nezapálenou cigaretu mezi prsty, »já,« zarážela se, »ano, — já jsem vcelku nejnešťastnější bytostí na světě. A protože by mne takové trvalé neštěstí záhy zničilo, ale já musím býti živa, musím,« opakovala s přízvukem zuřivosti, »pro mé dítě, k němuž láska převyšuje všechno ostatní na tomto světě — proto já musím co nejdříve vyzvědět u školního výboru, co se mnou bude po prázdninách.«

»Promluvím s okresním hejtmanem.«

»Ne,« zamítla rázně, »nepřeji si, abyste se v této věci jakkoli o mne staraly Máte velké jméno, máte velký vliv, ale, náhodou u úřadu pro mne rozhodujícího, jste mi více ublížil, než prospěl. Víte to od té doby, kdy jsem mluvila s inspektorem. A jsem nezvratně přesvědčena, že váš zákrok jej proti mně popudil trvaly. Ostatně jsem mu řekla, že si budu své záležitosti vyřizovati bez prostředníka.« »Jak je libo,« zahučel.

»Promiňte, ale nelze jednat v nejjemnějších ruka-

vičkách. Čeho jsou schopni úředníci — dokázal nám strašným způsobem případ Milady Trojanové. Dokázal,« rozohnovala se, »způsobem děsným. Děsným proto,« její oči sálaly příšernou září, »že vlastně nejen Milada Trojanová měla svatou, nejsvětější pravdu, právo učit tam, kde byli její rodičové — ale totéž právo měl i ten hejtman a inspektor, když tu dívku přeložili, ohánějíce se zřetelem služebním.« Odmlčela se a pak zatýkajíc až zmámené oči do prázdna, pomalu, jako visionářka blouznila: »Služební zřetel! Ach — jaká to hrůzná, strašlivá moc! Nic — dvě slova — ale všechno pod ně ukryjete, všechno jimi vysvětlíte a jste čistým, jako právě padlý sníh. Služební ohled — mistře,« pokračovala zlomeným, slzami provlhlým hlasem, »to bylo u Milady Trojanové, že byla jen výpomocnou učitelkou. A že jakýsi zvyk přikazuje, aby taková učitelka začala na nejmizernější škole. Ale u toho chudáka bylo i to, že milovala syna velkého zvířete a to velké zvíře mělo právo, aby jeho syn studoval a nerozptyloval se beznadějnou známostí. A konečně, i toho je schopen služební ohled — učitelka je tak zapražena, že nemá mít ani čas na soukromá alotria. A beznadějný poměr k milenci — ano,« zasmála se jedovatě, »to je přece libůstka, přepych, zbytečnost, která překáží ve službě. Všecko překáží učiteli,« zvolala a její oči se blýskaly jako pomatené, vstala, narovнала se a postavila hrozivě před mistra, »a tu jsme u nás samých, u vás a mne. Co byl proti nám případ Milady Trojanové? Čistotou a podle světských pravidel věci dovolenou — vždyť byli oba svobodni. A přece jen —

služební ohled je rozloučil a — ano,« klesla na židli a těžce vyrážela: »oba jsou už ti tam. Jsou ti tam — ačkoli já,« její hlas zazníval jasněji a byl vroucnější, »já proti tomu skrz na skrz prolhanému služebnímu zřeteli, ale pevnějšímu než asbest — stavím právo lidské! Právo dvou poctivých a horoucích lidských srdcí. Já,« mluvila slavně, »pravím, že žiti měla Milada Trojanová a žiti měl její milenec. Toto právo, starší služebního zřetele a ve své čistotě, ve svém významu vůbec s tímto zřetelem nesrovnatelné — toto právo mělo přece zvítěziti,. Ale ono — padlo. Ono bylo hanebně poraženo!«

Odmlčela se, těžce zadumala, rychle zapálila a pouštějíc první husté kotouče do vzduchu, tišeji, s úžasnou pravdivostí mluvila:

»To není samo sebou, mistře. Ne, v tom je skryto úžasné tajemství. Neboť zdravý svazek nemohl porazit ani služební řád. A věru jsem dnes dopoledne údivem oči třeštila, když mi oba řečníci, oba z opačného hlediska podali tuto vždycky jinou, ale vždycky správnou pravdu mrtvých milenců: Podali, ano, ale — co mi platno, že podali, když pouze víme, že inspektor nedbal pětičlenné rodiny, ale schoval se za svůj služební řád — ale víme i, že Milada měla východisko, jednoduché, aby mohla žiti a dále učiti. Udati, co se stalo — a musilo se jí dostatí jiného bytu. Bylo pak všecko v pořádku.«

Kývala dlouze hlavou, její ústa se ironicky usmívala, otálela, ale pak, hledíc s jemným posměchem na mistra, vyčítala náruživě:

»Všecko mohlo býti v pořádku, ale viděli jsme, že do pořádku nepřišlo nic. Naopak nastal nepořádek katastrofální. Proč nastal — tu právě vězí tajemství. Ale za ně neodpovídá ani okresní hejtman, ani školní inspektor. Oni jsou kryti skutečností, že Miladu Trojanovou nezabili oni — nýbrž oni pouze dali něco do pohybu a konec toho pohybu — byl věčný spánek dvou hrdinů — mučedníků. Můžeme proto,« skuhrala, »říci: hejtman, inspektor, neměli uváděti do pohybu, co mělo zůstat v klidu,. Toho klidu si žádalo osm hladových krků. Ale tu se ozval služební řád. Ale můžeme i říci: i Milada Trojanová mohla snadno zastaviti balvan. Tož slovem: všichni se provinili a zároveň jsou čistými beránky.« Pohlédla do výše, vztáhla tím směrem ruku a řekla: »Rovnice s jednou neznámou veličinou. Ta neznámá veličina — mistře — vy jste to slovo tolikrát nejen ve svých knihách vyslovil, ale i vždycky mistrně propracovaly šeptala, »ta neznámá veličina — toť Osud.«

»A tím chcete říci?«

»To,« promluvila výrazně, »že Milada Trojanová mi ukázala cestu, kterou směla jíti ona — ale kterou — se nesmím bráti já.«

»Ač zradila těch sedm hladových krků?«

»Přes to — anebo,« její hlas poklesl, »právě proto. Nebudeme počítati hlavy — stačí i jedna jediná. Ostatně — to je jiná stránka, podřízená, škaredá, ale nevěřím dosud — paní Trojanová prý těží ze smrti své dcery peníze.«

Mlčela a pak řekla klidně:

»Přístupme k našemu případu. Dozrává.«

Mistr se uštěpačně na ni zadíval. Volně si upravoval čerstvou cigaretu a vyzval ji:

»Přistupte jen. Jste věru skvělá učitelka. Vše jako podle učebné knihy.«

»Je mi líto,« ozvala se tklivě, »že takto se mnou mluvíte a zlehčujete jednu z nejdůležitějších a nejdůležitějších chvílí našeho společného života. Inu,« usmála se pohrdavě, »vám je lehké. Pán, nikomu neodpovědný, vysoko nad všechno a každého povznesený.« Vzdychnula a přemáhajíc bolest, mluvila jasným hlasem:

»Náš případ je nyní zřejmý. Vidíme, že školní výbor nechce mne zde umístiti. A sice z důvodů, týkajících se mého vztahu k vám. Jsem dobře popsána, mám už dost praxe, tož, nebýti onoho,« jedovatě se usmála, »pohoršlivého svazku, jsem jistě zde místo dostala. To jsou zatím dohady. Od čtvrtka za týden navštívím inspektora a požádám ho o přesné sdělení, co se mnou zamýšlí. Dle toho budu jednat.« Mlčela. Nepromluvil ani on. Pomalu kouřil, ale měl svěšenu hlavu.

Náhle prudce vstal. Protáhl tělo, rozpačitě, se stínem ironie, pohlédl učitelce do očí a řekl suše: »Správné. A nyní půjdu.«

Jiranová byla dotčena podivným citem: smíšeninou lítosti, hrdosti a bolesti. Z jeho slov poznávala, že mu není něco vhod.

Přistoupila proto k němu, zadívala se dětinsky, čistě a vroucně do jeho obličeje, něžně se usmála a tiše řekla:

»Nerada vás takto propouštím. Zdá se, že se na mne hněváte. Mám tolik práce a starostí. Případ Trojanové mne tak pobouřil do duše. Ke všemu mám dojem, že mne nechápete ani vy.« Z hloubky vydechla a dojemně dodala:

»Jsem jen člověk, ale na má bedra jsou kladena břemena nadlidská. Mnoho povinností a každá žádá skoro všech sil. Tu tedy bych snad měla nárok — « »Mlčte, prosím,« přerušil ji drsně, »slovy nespravíte ničeho. Jsem poslední, který vám chce přitěžovati. Nemohu ovšem za to, že jste si pověsila na krk tolik starostí.«

»Mám dítě a jsem chudá,« ozvala se prudce a slzy se vyrojily z jejích náhle nejbolestnějších očí. — »Ano — to je právě to. Pak je třeba — —« mlčel, náhle se však roztomile usmál a jakoby se nebylo přihodilo nic, obrátil:

»U čerta, jsme zase zbytečně ve tmě — ač lze snadno rozsvítiti.«

»Myslíte?« ptala se okřívajíc.

»Určitě,« tvrdil, stiskl a potřásl její pravicí a zdánlivě v nejlepší náladě se s paní rozloučil.

Votýpka byl výborný těsnopisec. Celou řeč Matouškovu napsal a dle úmluvy inspektorovi odevzdal. Také koncept vlastní řeči.

Inspektor přijal listy, ale odložil je. Jen se zeptal: »Urážel mne?«

Učitel pokrčil rameny.

»Vytrhnou-li se některé věty ze souvislosti, jde o těžké urážky. Je však nutno posuzovati celou řeč jako celek. I tak jde o projev ostrý — a dotýkající se cti.«

»A posluchači?«

»Nejdřív byla nálada dělená. Většina se zdála býti proti panu řediteli. Posléze však byl bouřlivý potlesk zdrcující většiny. Silný dojem vzbudila i má slova.« »Pane, znám své lidi. Jen mizivá menšina by byla s to zahájili akci proti mně. Už za hodinu po schůzi vystřízlivěli. Mnozí mají vroubky, jsou pohodlní, mají rádi klid. Mnohým jsem pomohl. Nebojím se proto, že z toho mračna bude dešť, totiž, že bych zmokl já — abyste rozuměl. Přečtu si pozorně, co vše Matoušek řečnil. Snesu mnoho, znám život. Ale nikoli vše. Jsou-li v jeho slovech osobní a těžké urážky — a vy mi je dosvědčíte, předložím případ zemské školní radě, aby zahájila šetření. Pak se uvidí, kdo s koho.«
Po chvíli mrzutě:

»Jaký byl pohřeb?«

»Nezúčastnil jsem se. Mluvil jsem však s kolegou Vostřákem, který přítomen byl. Řekl, že pohřeb byl důstojný. Pan ředitel Matoušek sice mluvil v narážkách, ale umírněně.«

»Kdo platil výlohy ?«

Votýpka pokrčil rameny.

»Nevím. Mluví se, že Jednota, která bude žádati náhradu z úmrtního kvartálu. Jsem členem Jednoty a budu-li míti příležitost, ohradím se, abychom pohřeb platili.«

»Z kvartálu ?« opakoval Kučera, »ne —« zarazil se a pokračoval mírně, »inu, dá se o tom mluvit.« Pak se kousavě pousmál.

»Nyní vám, kolego, něco povím, čemu se zasmějete i budete se zlobiti. Víte, že teprve dnes ráno jsme byli správně vyrozuměni o smrti slečny Trojanové? Učitel zavrtěl nedůvěřivě hlavou.

»Ano, až dnes nám dal úřední zprávu šebánovský řídící. Snad na popud okresního úřadu. Jinak jsme na to hlášení čekali bůhví jak dlouho.«

»K nevíře,« mínil Votýpka.

»Ale jasné při spletenosti případu. Obyčejně přinese někdo z rodiny do školy, kde učitel působil, úmrtní list. Nebo jej pošle poštou. A už to jde ráz na ráz. Ale u Trojanové? Rodina se nestarala, kolegyně nalezena v osamělém lese — zasahovaly různé úřady, ale na šebánovskou školu nevzpomněl nikdo. To však je předepsaná cesta.« Sarkasticky se usmál a dodal:

»Máme tedy nyní akt v pořádku. Snad bude jednáno o pohřebním — jakási starost bude s obsazením místa. Nebude-li jiného řádného bytu, musí nástupce bydleti u řídícího.«

Pohleděl na hodiny.

»Ach, zapovídal jsem se. Děkuji vám, kolego, za vše, nezůstanu dlouho dlužníkem. Jste správný přítel. Musíte mne častěji navštívit. Pěkně si popovídáme, třeba i zahrajeme na gramofon.« Usmál se polouředně, poloupřímně na mladého druha, podal a stiskl jeho ruku a blahosklonně jej propustil.

Pak se dal do čtení řeči Matouškovy. Četl pozorně a měnil barvu. Tužkou zatrhoval mnoho míst.

Pak četl odpověď Votýpkovu. Usmíval se, přisvědčoval hlavou — když však dočetl, zamračil se, popadla jej zlost a uvažoval. Nemohl se rozhodnouti. Hnāti Matouška před soud zamítl. Vadila jedna ošemetná příčina: skutečnost, že dostal zdejší inspektorát bez konkursu a zemský dozorce Spal je jeho strýcem. Ta věc by před soudem křičela. Mimo to znal průběh takových veřejných afér: mnoho zlosti, napětí, útrat a výsledek? V nejlepším případě odsouzení k malé pokutě, nadto podmíněčně. Noviny, vysvětlování nadřízeným úřadům — ne, inspektor se pokoušel vůbec celou věc pominouti. Až budu-li tupen v novinách, umiňoval si, pak se do Matouška obuji.

Zvážil v duchu sebe i odpůrce. Ješitně se usmál, když v duchu vynášel rozsudek. A tu ještě nebral v úvahu jistotu, že v nejbližších dnech bude poslancem. Nu, počkej, hrozil

v duchu, pak budou ještě jiné prostředky a cestičky, abych se ti dostal na kůži.

Bylo mu tak veselo, že se mu chtělo zaspívat. Pohvizdoval — náhle však se uděsil. Před ním stála paní Trojanová. Zrudl hněvem.

»Kdo vás ke mně pustil ?« houkl na ženu černě ustrojenou, ale drze zírající do očí inspektorových.

»Nikdo. Sama jsem vstoupila. Jsem poctivá osoba a vy nejste bůh. Přišla jsem udělat pořádek.« »Se mnou?«

»Nejdříve s vámi. Pak s hejtmanem. Včera byla Ládička pohřbena. Pan ředitel Matoušek platil funus. Řekl mi však, že mám nárok na kvartál. Ten že mi nechá a pohřeb zaplatí spolek. Jdu si tedy pro peníze. Kolik toho je?« ptala se úsečně.

V Kučerovi se vše vařilo. Necítil však pod nohama pevnou půdu. Proto potlačil hněv a odpověděl suše: »To není tak lehké. Musíte žádati. A jsou předpisy. Vedle je pan tajemník, on vás poučí. Mne nezdržujte!«

Paní se jedovatě ušklíbla. S pohrdáním měřila inspektora. Mluvila ostře:

»To věřím, strkat mne tajemníkovi! To by bylo tuze lehké. Kdo vyhnal Miladu do Šebánova? Vy, nebo tajemník ?«

»Opakuji,« zlostně ji přerušil Kučera, než žena, která těžila ze smrti dceřiny velké peníze tak snadno, že až se tomu divila, byla tímto úspěchem na koni.

Jedovatě skočila inspektorovi do řeči.

»Prosím vás, nevykrucujte se. Víím, že jsem v právu a

vy že jste připravil sedm chudáků o chleba. To si musíte vypít. Věřím ráda, teď by se to vymlouvalo, chtělo svaliti na jiné lidi a úřady. Ne,« tvrdila zlostně, »musím dostat i kvartál, i náhradu od vás a hejtmana. Pan ředitel Matoušek na schůzi volal do celého světa, že vy a hejtman jste mé dítě zabili. A když zabili — budete platit!«

»Poslyšte!« zvolal napadený a vstal. Leč žena, která se cítila na vrchu a nemohla ničeho ztratiti, se nedala. Její obličej byl stále ledovější, oči stále zlostnější.

»Abyste věděl, že mám svědomí, ač jsem chudá a přišla o živitelku vámi, který jste svědomí neměl — chci od vás a hejtmana od každého tři tisíce korun. Dáte-li je — jsme vyřízeni. Podepíšu se vám a už mne nevidíte. Kvartál ovšem musím dostat také. To je zákon. Když nedáte ty tři tisíce, jdu k soudu, dostanu vysvědčení a doktora zadarmo. Ten doktor podá žalobu. Ale to už nebudou tři tisíce, život naší živitelky se vypočítá jináč. Dvacet tisíc je málo,« zvolala a s největším opovržením měřila stojícího a úžasem bledého inspektora. »Žalovat budu vás i hejtmana. Pan Balcar musí přísahat, že u vás byl a jen kvůli jeho synáčkovi musila naše Ládička do Šbánova. Třebas mohla učit v Maršově, nebo v Újezdě a choditi pěkně domů. Tedy,« pokračovala s nestydatou otevřeností, »dáte-li tři tisíce, ještě vyděláte a nebudete mít ostudu. A víte, kterého doktora mi pan Matoušek poradil? Toho spisovatele! To je prý chlapík! Nebojí se a pomáhá rád chudákům. On vám ukáže, zdali se smí pro nějakého soudního radu vyhnat na hodinu vzorná učitelka a živitelka četné rodiny do nej-

horší vesnice, kde musela pojit. Musila pojit,« opakovala zlostně, »protože, a to si pane inspektore, pamatujte, ona hlásila řídícímu, co se jí přihodilo, ale ten řídící se tomu jen vysmál a nechal všechno být. On to nezapírá, on to odpřisáhne. I paní řídící. To už vím. Mluvila jsem s nimi po funuse. Tedy jste v tom svinstvu až po uši a nedostanete se z něj jinak, než když alespoň zaplatíte. Prosit vás nebudu. Co chci, to je nejmenší, nač má právo máma pěti, vámi ožebračených dětí. A dlouho mne nezdržujte, mám práce, že nevím, kde mi hlava stojí.«

A zase si ho změřila s největším pohrdáním. Pichlavýma, necitelnýma očima se pásla jeho zřejmou nerozhodností.

A skutečně: to vypráskané dítě Štěstěny stálo náhle před nerozřešitelnou, ale nejvyšš trapnou a nebezpečnou otázkou.

Kučera mrskl ustrašenýma očima po vyděračce. A vida ji klidnou, odhodlanou, která nemohla nic ztratit, naopak každým skandálem jen získat, ji, která se oháněla pravdivými argumenty a měla pro sebe většinu lidu, škodolibého a každému to nejhorší přejícího, připomínaje si, že hrozila mocným a vlivným advokátem, nemohl se dlouho uklidnit a rozhodnouti, co jest mu činiti. Nešlo o peníze. Ač vydírala obnos vysoký — při jeho jmění nerozhodoval. Šlo však o stránku mravní. A šlo i o to, že Trojanová, shrábnuvši peníze, vytroubí věc do celého světa. Dozví se o tom i školní úřadové, nižší i vyšší a vůči těm se ovšem placením takové částky dozná ku své

vině. Doznáním viny je odsouzení disciplinární — kariéra může býti zle pochroumána. A nadto — zbledl — je tu okresní hejtman. I z něho bude ta nestoudnice vydírati. Jak se zachová on? Snad učiní oznámení soudu a pak se tato odporná aféra rozšlape důkladně ve všech možných úřadech. Tedy: veřejná ostuda, služební zlé následky — — zařal zuby, byl zchvácen divokým vztekem, nutícím, aby už nedbal ohledů, zavolal tajemníka, dal před ním ženou opakovati vyděračnou žádost a pak mu naříditi, aby zavolal z prvního poschodí četnického strážmistra, který by vyděračku ihned zatkl. Toho se mu chtělo chtělo. Ale — náhle malomyslně pohodil hlavou, v jediném bleskovém okamžiku si připomněl: Balcar žádal — vyhověl jsem mu, učitelka dostala nejhorší a nejuvzdálenější školu — ač byla po ruce lepší, sebevražda — ten řetězec nevyvratitelných fakt vytvořil v té chvíli v ustrašené mysli inspektorově takovou uzavřenou kličku, vznášející se nad jeho hrdlem, že zavolati četníka bylo totožné s nejhorším a už nezměnitelným neštěstím.

»To je dýlka,« slyšel hrubý hlas, »tři tisícovky z kapsy takového boháče a on tu stojí jako před pangrotem. Pane — buď plaťte, nebo — má úcta! Ale pak nebudu s vámi jednat já, spatříme se až u soudu.«

»Ne,« mluvil hlasem, těžce drtícím zuřivost, »že jsem čímkoli vinen, ba naopak u vědomí, že žádáte, nač nemáte právo a vyhrožujíc, se dopouštíte vyděračství — — já, hledě na vaše nevinné, nezaopatřené děti, jsem ochoten vám přispěti. Ale pod jednou podmínkou, že už nebudete

obtěžovati pana hejtmana a podepíšete prohlášení, že peníze jste dostala darem z milosti.«

Oči Trojanové se zaleskly uspokojením. A zase žasla, jak lehce se získává vítězství. Skutku dceřině už blahořečila.

Lstivě se usmála a suše řekla:

»Nechcete-li, abych šla k hejtmanovi, dáte za něho druhou půlku. Celkem šest tisíc a podepíšu, co budete chtít. Třeba, že jsem ercpotvora. Jen budu-li mít peníze pro mé děti.«

Tento požadavek Kučera zamítl. Obnos byl velký a na hejtmanovi mu přespříliš nezáleželo. Viděl však v té věci východisko.

Řekl laskavě:

»Ne, paní, za pana hejtmana neplatím nic. Mohl bych míti z toho nepříjemnosti. Ale, víte co? Dojděte k němu, poproste o pomoc a přijďte mi říci, jak jste pochodila. Dle toho se pak domluvíme i my.« »Ale tři tisícovky od vás dostanu ?« zeptala se ostře Trojanová. »Pokud neslíbíte, nehnu se. Nemáte-li peníze u sebe, dáte mi potvrzení. Jináč bych mohla špatně dopadnout.«

»Nemám tolik peněz u sebe,« řekl inspektor, »ale potvrzení písemného nedám. Přijďte si pro peníze odpoledne v pět hodin do bytu. Bydlím v úřednických domech u nádraží.«

Trojanová váhala. Cítila čertovinu. Věříc však, že Kučera nemá u sebe celou částku, nevěděla, jak by kořist zajistila. Konečně řekla drze:

»Dobrá. Kdybyste mne však napálil — pane, udělám vám doma takový bengál, že se o něm bude v městě léta mluvíti. A teď jdu k hejtmanovi.« Obrátila se a bez pozdravu vyběhla.

Vrazila do předsíně bez zaklepání. Slečna, sedící u stroje, nevlídně pohlédla na nezdvořilého hosta. A ještě více se zaškaredila, když se utkala se zlýma očima neznámé ženy.

»Kde je pan hejtman?« utrhla se Trojanová.

»Ceho si přejete?«

»To je má věc. S vámi, slečinko, jednat nebudu. Na to jste příliš krátká.«

Slečně sice vzkypěla v těle krev, ale jako každý presidiální tvor, dovedla se výborně ovládnouti.

»K panu hejtmanovi vás nepustím,« přísně mluvila, »pokud neuslyším, proč přicházíte. Takový je předpis

»Předpis, bodejť, předpis,« syčela žena, podléhající stále dráždivějšímu hněvu, »ale byl to taky předpis, aby mi zabil dítě?«

Probodla pobledlou tajemnici očima ostrýma jako dýka. A zírala jí drze do obličeje.

»Dejte si pozor na ústa!« varovala slečna, »jste v úřední místnosti. Urážky zde spáchané se trestají přísně.«

»Tak mne nedrážděte a pusťte k hejtmanovi. Přeci jsme v republice, což? A chudý člověk má snad proto právo mluvit i s takovým zvířetem, jakým je hejtman. Jsou ještě vyšší páni a pustí k sobě člověka. Nedělejte drahoty, nemám čas. Ta slova u tajemnice rozhodla.

»Chováte-li se takto, mohu si domyslit, jak byste

jednala u pana vrchního rady. On je churav. Nesmí se rozčilovati. Nevím ani, v jaké záležitosti přicházíte. Neboť vaše neslušná urážka, že pan hejtman má na svědomí nějaké vaše dítě, je pohádkou. Trestuhodnou a buďte ráda, že se mu o ní nezmíním.«

Trojanová, která úspěchem u inspektora a hrnoucími se dary byla posílena a snadno získávajíc netušené prospěchy věřila, že drzé čelo je nejbezpečnějším prostředkem u každého a ve všem — se zachechtla. Tak drze a jedovatě, že tělem tajemnice proběhl mráz.

»Tohle je dobré,« spustila Miladina matka, zatínajíc ruce do boků, »taková žába mi bude kázati, co smím a nesmím. Bude mi hroziti, že jsem se milostpána hejtmana neuctivě dotkla. Tedy, holčičko nezkušená, abyste věděla: Jsem matka pěti nezaopatřených, hladových dětí a váš milostpáneček hejtman mne připravil o šesté, které nás živilo. To tedy snad něco platí. A podívala bych se, aby žena, která si za takový zločin jde hledat právo, se spokojila s vykrucováním a zapovídáním lečjaké frajlinky, která sedí ve všem a může proto po každém ohrnouti nos. K hejtmanovi mne pusťte. Himl, kruci,« klnula a její oči metaly děsivé blesky, »jináč to tu všechno rozmlátím.«

Obrátila se a chtěla bráti za kliku u dveří, vedoucích k hejtmanovi.

Vtom ji však tajemnice uchvátla za ruku. Vší silou chtěla rozzuřenou ženu odstrčiti od dveří. Leč Trojanová, od přirozenosti nešlechtná, bídou proti celému světu poštvaná, náhle na cestě ku hmotnému úspěchu zdržovaná

a chováním úřednice ještě více popuzená, propadla chvilkové nepřičetnosti. Vyškubla ruku a bleskurychle vší silou rozběsněná šelmy objala hrdlo tajemnice, sevřela, až napadená otevřela dokořán ústa a pak vrazila tak prudce do poděšené dívky, že tato padla bezvládně na zemi. Ruce odlétly od těla — obličej zbledl smrtelně.

V tu chvíli se objevil ve dveřích hejtman. Nikoli, že slyšel hluk, ale chtěje tajemnici donésti vyřízené spisy, které držel v ruce. Spatřiv, co se událo, nejdříve se hněvem zarděl do krve. Trojanovou na první pohled nepoznal. Dobře si však všiml jejího strhaného obličeje, očí, lesknoucích se bestiálně, jedovatého posměchu, bloudícího kolem pootevřených úst, za nimiž se cenily střepy zkažených zubů.

»Co jste to vyvedla, nešťastnice ?« spustil, ale vzpomenuv svého srdce, opanoval se, »nu, tohle vám špatně dopadnc.«

»Mně?« ptala se a měřila škodolibě vysokého úředníka, »uvidíme. Proč mi bránila k vám přístup? Ostatně se křehotince nic zlého nestalo. Nejvejš nějaká boulička. A kdoví — má ten anděl husté mikádo. Eh, což bych se o ni starala. Přejde k sobě, ale já jdu k vám, abyste mi zaplatil.«

»Já — vám — platit —« koktal hejtman, vrtě hlavou a domnívaje se, že stojí před bláznem, »chovejte se slušně a povězte, co mi chcete! Rychle — nemám čas!«

V té chvíli tajemnice procitla. Vytréštila oči. Namáhavě vstala a chvilku zírala jako náměsíčnice na pána i ženu.

Záhy se však vzpamatovala.

Zamnula si čelo a mluvila zajímavě:

»Promiňte, pane vrchní rado, ale — tato paní —«
váhala, »ano, ona do mne ze vzteku tak prudce vrazila,
až jsem upadla a omdlela. To učinila proto, že jsem se jí
zdvořile ptala, proč k vám jde, a když odpírala odpověď a
byla drzá, jsem ji k vám nepustila.«

»Budeme s ní rychle hotovi,« řekl suše hejtman.
»Telefonujte pro četníka.«

Slečna váhavě sáhla na kliku telefonu. Zazvonila a
chopila se sluchátka. Chvilí vládlo v pokoji děsivé, něčím
strašlivým nabitě mlčení.

Náhle byli hejtman i jeho úřednice stejnou silou
puzeni, pohleděli na Trojanovou.

Stála v koutě rovná a nápadně tichá. Bledá, s očima
klidnýma, ale plnýma hrozivého odhodlání. Stáhla ústa,
upřeně sledovala každý pohyb tajemnice. A ta již žádala:

»Prosím některého pána, aby ihned přišel do naší
kanceláře.«

Ticho bylo ještě strašidelnější. Trojanová se kousavě
usmívala — a osud plíživě pokračoval.

Ostré zaklepání — vstoupil četnický strážmistr.
Narovnal se, srazil paty, štramácky salutoval a vpil se do
hejtmanova obličej.

»Pane strážmistře, tato žena zde ztropila velkou vý-
tržnost,« hlásil hejtman. »Chtěla mluvit se mnou a slečna,
řídíc se předpisem, ptala se, proč paní přichází. Ale, ač bylo
s ní jednáno zdvořile — naše slečna je přece známá, sedí

zde už pět let — ta neukázněná paní se do slečny pustila. Konečně ji napadla i tělesně. Porazila ji s takovou silou, že klesla na zemi a omdlela. Před minutkou přišla k vědomí. Tu přece přestává vše,« pokračoval podrážděným hlasem, »snesu mnoho, dám si líbiti leckdy i velkou nezdvořilost. Ale aby se zde nevychovaní lidé prali s mými úředníky proto, že ti konají slušně a šetrně svou povinnost — ne,« zavrtěl hlavou, »tak daleko jít nemůžeme. Zač by stál úřad, který by přes takovou věc přešel k dennímu pořádku? Ta panička,« jeho hlas zněl ironicky, »by roznesla po celém městě, že, ač zbila úřední osobu, ale my, úřad, jsme mlčeli. Proto — ovšem tak by musil každý souditi, že jsme mlčeti museli. Majíce máslo na hlavě. Konejte proto, pane strážmistře, svou povinnost!«

Obrátil se, zapomínaje, že stále drží v ruce svazek spisů — hotovil se k odchodu. Ale, ruku na klíce, se zarazil. Neboť zaslechl tato slova výtržnice: »Pane okresní hejtmane, rozvažte, co podnikáte. Ač mi hraje do noty — přece vás varuju. Nařídte hned, aby četník odešel. A já si s vámi klidně projednám svou věc. Jako jsem ji projednala se školním inspektorem. Nezahrávejte s ohněm — pane hejtmane,« vysokým hlasem žádala, »mohlo by to s vámi šeredně dopadnouti.«

Ač ta slova hnula v hejtmanovi tajuplnými hlubínami a cosi děsivého před hrozivými, nenapravitelnými následky varovalo tak, že úzkostlivý a čestný muž zaváhal — bylo už všecko marno. Vyvolal duchy — a takovým byl

v té chvíli statný, úslužný strážmistr. V něm se soustředil osud.

»Jménem zákona vás zatýkám,« řekl slavnostním hlasem a položil ruku na rámě Trojanové, »neboť jste byla přistižena při zločinu veřejného násilí. Pojd'te se mnou, sepíšu krátký protokol a dopravíme vás ke krajskému soudu.«

Tato slova Trojanovou i ohromila i naplnila zvláštním, až mámivým blahem. Nevěděla proč, ale byla si jista, že tento čin vzbudí pro ni velké a obecné sympatie. Vedena pudem prohané ženské šelmy, umínila si, že věc vezme do rukou, jak se patří.

»Mne — poctivou osobu, osobu, které jste zavraždil dítě — živitele, do kriminálu?«

Zavřískla zčásti falešně, zčásti opravdově, padla na zem, zařala ruce a křičela:

»Jen mrtvou mne odvedete k soudu — vrahové — pakáž — tohle je čistá republika —« děsné vytí, skuhrání se dralo z úst ženy, ve které se svářela hrůza, strach, radost i tucha ně jakého neslýchaného úspěchu.

Ve chvíli zde byli na telefonické přivolání dva další četníci, kteří Trojanovou spoutali na rukou, ale musili s ní dlouho pracovati než ji zvedli a takřka ji nesouce, s ní zmizeli.

Když se za nimi zavřely dveře a ještě doznívalo říčení šílené ženy, pohlédli si slečna i hejtman v úděsu do očí.

Nikdo nepromluvil, ale oba cítili: něco velkého a hrůzného se přihodilo.

Hejtman odvrátil hlavu a stále zapomínaje na spisy, jež držel v třesoucí se ruce, pomalu se vrátil do své kanceláře.

Tajemnice, která cítila palčivou bolest v hlavě, sedla k psacímu stroji, ale dlouho se nemohla zabrat do práce. Hrůza projížděla jejím tělem.

Na ulici se sbíhali lidé, když tři četníci vlekli křičící, klnoucí a kolem sebe kopající, na rukou spoutanou Trojanovou.

»Lidičky,« křičela, »já jsem Trojanová, co jí zabili dítě a připravili o životelku — mám pět dětí, nemáme co do huby — a když jsem šla k hejtmanovi, který s inspektorem tu mou drahou dcerušku zprovodili se světa — ani mne k němu nepustili. Nepustili, ale zavolali četníky — ne — nepůjdu, jen mrtvou mne dostanete do kriminálu,« vrhla se zase na zem, kopala kolem sebe tak, že četníci zavolali ještě policajta a nyní čtyři mužové zákona nesli ubohou hlavní ulicí k soudu.

V přízemní místnosti poručil strážmistr, otíraje s čela jako ostatní jeho druhové pot, dozorcí: »Svěrací kazajku! Je to zuřivá fena.«

V té chvíli však se událo něco až zázračného.

Trojanová stála klidná: sice všecka zapocena se zkřivenými tahy, ale divně, potutelně se usmívajíc, skoro smavýma očima hleděla na muže.

»Kdepak svěrací kazajku! Už je dobře. Chtěla jsem jen, aby celé město vidělo, jak se jedná s chudákem, který se domáhá svého práva, aby on a jeho děti nepošly hladem.

No — pěkně se to povedlo — páni si dávají hrát — tak oni muziku zaplatí.«

»Držte hubu!« okřikl ji dozorce, ale protože byla klidna, odložil připravenou kazajku, potvrdil četnickému strážmistrovi příjem »kusu« a uvedl zatčenou do přijímací kanceláře v prvním poschodí. Tam byla podrobena prohlídce, musila odevzdati peněženku, kde měla dvě stě korun a byla odvedena do prozatímní cely, kde měla zůstat, než ji prohlédne lékař. Přívětivý inspektor věznice jí domlouval:

»To je hloupé jednání, paní Trojanová. Kam se hrbete na takové vysoké pány? Rozmáčknou vás jako veš.«

»Myslíte?« opáčila žena a sarkasticky zírala na vlídneho úředníka. »Nikoliv já budu tou vší, ale oni — pánové. Však se mne někdo zastane.« A udeřila se do čela.

»Prosím vás, telefonujte mi pro toho starého doktora, který píše romány. To je prý chlapík a nebojí se. Ať ke mně přijde a bude mne zastupovat.« Inspektor váhal.

»Doma čeká šest lidí, táta a pět fakanů,« zlobila se zatčená, »tedy přece se musí někdo o ně starat a dát jim žrát. Himl,« vzkřikla, »doktora, peníze mám, je prý to dobrý člověk, snad mne moc nenatáhneš

Poukaz na rodinu rozhodl. Inspektor odběhl do kanceláře vyšetřujícího soudce k telefonu a vrátiv se hlásil:

»Zařizeno — odpoledne přijdeš

A dal obviněnou odvésti.

Ve tři hodiny ubíral se mistr svým klátivým krokem, hlavu sehnutou, do věznice krajského soudu, aby promluvil s Trojanovou, a rozhodl se, bude-li ji hájiti. O trapné, veřejné pohoršení a pobouření vzbudivší scéně při zatýkání Miladiny matky se dozvěděl od kancelářského personálu. I to, že zatčená se dopustila násilí proti tajemnici okresního hejtmana. Podrobností však neznal.

Vyšetřujícím soudcem byl soudní rada Svatopluk Čapek, atletický, krásný brunet s černou, bujnou kšticí, velkýma, čistýma očima. Chodil v obnošených šatech, na hlavě klobouk myslivecký, s holí, těžce a klátivě. Bylo-li chladno, měl zelenavý havelok, byl zapřisáhlým odpůrcem vši elegance a módnosti. Dýmčičku v ústech, vždy laskavě, sousedsky naladěný, bylo toto ohromné dítě krásným typem soudce, který vysoko nade vším hájil nejdříve zásady lidské a pak teprve, bylo-li těm učiněno zadosť, všiml si i suchého paragrafu.

Milující manžel i otec byl vážen celým světem. Jen představení v první i druhé stolici starostlivě pozorovali jeho nechuť k přísnosti, jeho lehké přehoupnutí se nad strohou formulku, měla-li udusiti zákon lidskosti.

Proto byla jeho kvalifikační tabulka úzkostlivě opatrná: dobrý soudce — ale nijak výtečný. Proto sice, když přišla rada, postoupil, ale seděl jako vyšetřující soudce ve

věznici, vedl úřad, který byl u soudu poslední v kalendáři. Bylo-li nutno, musil zasedati i v trestním senátě a s radostí podkopával žaloby státního zástupce, když poznal, že jde o Zachovalého člověka nebo o slabé důkazy.

Čapek, horlivý čtenář a vzdělaný muž si velice vážil spisů mistrových a měl rád i umělce. Ten znal soudce od malička a když se přesvědčil o jeho čisté, jemné duši, přilnul k němu opravdovou náklonností. »Tož, slovutný mistře,« pozdravil přátelsky a s krásným úsměvem advokáta, »hned vám ji dám předvésti. Oznámení nemáme, ale čekám je každou chvíli. Jsem věru zvědav, co se z toho vyklube. Asi neřádstvo, jde-li o souvislost se sebevraždami pod Šelenberkem.«

Mistr jen mlčky přikývl.

A již přivedl dozorce Trojanovou.

Soudce sedl ke svému stolku a dal se do práce. Nastala groteskní chvíle, kdy se paragraf dal rovnati i kroutiti, jak komu libo. Neboť trestní řád zakazuje obhájci, aby jednal s uvězněným obviněným beze svědků: rozmluvě musí býti přítomen soudce. Hovor jest tedy dovolen, ale není dovoleno mluvití cokoli, co by mohlo sváděti vyšetřování na nepravou kolej. Kdežto tedy obviněný neuvězněný může se s obhájcem poraditi bez obmezení — zatčený jest o toto právo oloupen. Zákon však nestanoví přesně — byl by to nesmysl — co lze a nelze mluvití. Proto přijde jen na úzké nebo široké svědomí soudcovo, pokud chce obhájci dovoliti rozmluvu i o věci samé. Čapek znal tuto gumovitost zákona a jsa mužem dobrým, a proto

zíraje na zločince jen jako na nešťastníka, trpěl obhájcem hovory bez omezení.

Abý však neobtěžoval svědomí úřední, vyhledal si práci a neposlouchal, o čem obhájce bude s obviněnou jednati.

Úředně slyšeti nechtěl, ale osobně jej věc zajímala: proto jedním uchem byl nepřítomen, druhým pozorně naslouchal.

Trojanová uctivě pozdravila obhájce a hnala se po jeho ruce. Byla nápadně klidná a začala: »Poníženě prosím, pane doktor, peníze mám v kanceláři —«

»To je zatím vedlejší,« přerušil ji mistr, »ještě nevím, převezmu-li hájení. Až co uslyším.«

Zatčená vyprávěla. Hlavní důraz položila na účastenství Soudního rady Balcara v kanceláři okresního hejtmana a na činnost tohoto i inspektora. Tomu přičítala katastrofu, jež se pak pod Šelenberkem odehrála.

Když líčila ranní výtržnost na okresním úřadu — přinesl sluha četnické oznámený.

Položil je na stůl soudcův a odešel.

Na žádost okresního hejtmana vynechal četník zmínku o všech nadávkách Trojanové a bylo proto oznámení na podiv stručné. Líčilo jen útok Miladiny matky na tajemnici a spatřovalo v něm veřejné násilí, spáchané tím, že obviněná, násilným vztažením ruky na úřední osobu chtěla zmařití výkon služby, aby obviněná proti předpisu se domohla návštěvy u přednosty okresního hejtmanství.

Když Čapek dočetl, dal se do smíchu.

»Tohle je, mistře, švanda! Inu — ale tu máte a přečtěte si!«

V síni houstlo trapné mlčení.

»Nesmysl,« řekl advokát, vraceje listinu, důvod vazby žádný, pane rado, napište, že si obviněná stěžuje proti zatčení, že má stálé bydliště, pět nezaopatřených dětí, tedy dostatečné příčiny, aby byla propuštěna. Vždyť z toho mračna pršeti nemůže.« Pak dal obhájce obviněné podepsati plnomocenství, slíbil, že pošle do bytu Trojanových kancelářskou slečnu se vzkazem, co se stalo a projevil mínění, že již večer bude vazba zrušena.

»Mohl byste promluvit s vrchním radou Balcarem,« radil soudce, »není v tom sice ještě zapleten, ale dle líčení paní Trojanové zapleten býti musí. Balcar má veliký vliv na prokurátora — šlo by to snáz.« Mistr poslechl.

S tichým úsměvem se rozloučil a odešel z věznice. Jeho vztah k Balcarovi byl korektně chladný. Oba byli protilehlé povahy. Oba se však vzájemně respektovali.

Balcar byl mrzutý, pobledlý, podrážděný: následek rodinného neštěstí.

Mistr uznal, že musí o této bolesti pomlčeti a proto soustrast neprojevil. Suše promluvil: »Dopoledne byla zatčena jakási paní Trojanová.« »Vím,« přerušil nervosně soudce advokáta, »co je s tím?«

»Jsein jejím obhájcem a rád bych ji dostal z vazby. Nedopustila se ničeho jiného, než že tajemnici okresního hejtmana, která jí zabraňovala přístup k šéfovi úřadu, prudce odstrčila, až ta padla a omdlela. V tom vidí

četnictvo zločin veřejného násilí. Ale proč byla vržena do žaláře — vědí bozi.« »To je věc četníků,« odbyl mistra vrchní rada.

»Nikoli!« ozval se advokát. »To jest i vaše věc. Skoro výhradně vaše.«

»Dovolte!« okřikl mistra Balcar, ale utkav se s neohroženým pohledem obhájcovým, ještě více zbledl, stáhl čelo i ústa a v jeho očích byla úzkost.

»Paní Trojanová tvrdí,« mluvil klidně advokát, »že sebevražda její dcery je v přímé souvislosti s vaším zásahem u okresního hejtmana jako předsedy školního výboru. Nikoli přeložení samo o sobě, ale vypuzení ubohé učitelky na nejhorší místo padá těžce na váhu, A to jste chtěl docílit a docílil. Paní Trojanová se chtěla domoci náhrady alespoň peněžité u inspektora a hejtmana. Je-li její nárok odůvodněn je vedlejší — ubohá žena není právníkem. Neprávníkovi nejsou známy klíčky práva. Ostatně u inspektora pochodila. Ten slíbil náhradu, dnes odpoledne ji chtěl v soukromém bytě vyplatiti. Když pak chtěla paní Trojanová totéž od okresního hejtmana — nebyla předpuštěna. Strhla se hádka — jejím důsledkem bylo uvěznění matky pěti malých dětí. A snad jste slyšel: tři četníci a jeden strážník musili nešťastnici do kriminálu takřka donést.« Ironicky pronikl při těch slovech obličej soudního rady a nutkán vmísiti do hlasu trochu žíravosti, ptal se:

»Račte tedy chápati, že jste zapleten? Budete hlavním svědkem, dojde-li k líčení.«

Děsivé mlčení probíhalo nevelkou kanceláří.

»Prozatím jde jen o to,« mluvil pak mistr klidně, »aby paní Trojanová byla vrácena rodině. Šest lidí — uvažte. Kdybyste se tedy i vy přimluvil u přítele pana prokurátora —«

»Uvidíme,« řekl pobouřený Balcar. »Děkuji a sbohem.«

Obhájce dotčen neuctivým chováním, se obrátil a bez pozdravu odešel.

Za hodinu však přišlo svolení státního zástupce, aby Trojanová byla vyslechnuta a pak puštěna na svobodu. Stačilo několik Balcarových slov, které telefonicky vyměnil s prokurátorem.

A konečně: paní Trojanové se stalo po právu. Nebylo by se však stalo, kdyby byl nezakročil vlivný advokát a mocný vrchní rada!

Čapek poznal už z četnického oznámení, že jde o případ, ve kterém bojují velcí s malými. Bylo proto jeho čisté, s ponížnými cítící srdce dotčeno přízní pro ubohou Trojanovou, a umínil si, že provede řízení podrobně, aby vyšla najevo úplná pravda. Sepsal s obviněnou důkladný protokol: vylíčil v něm rodinné poměry, povahu zesnulé nejstarší dcery, jejíž příjem byl hlavním zdrojem výživy rodičů i dětí, dotkl se i vztahu učitelčina k mladému Balcarovi a položil důraz na to, že schůzky mladých lidí nebyly časté a učitelka přes ně mohla svědomitě plnit své povinnosti, ba plnila je s ještě větší chutí, jsouc účastna

v trudných rodinných poměrech jediného vyššího, duši i srdce povznášejícího štěstí.

Paní Trojanová musila přinést dekret o přeložení do Šebánova, soudce vyžádal od školního výboru učitelčiny osobní výkazy, zejména potvrzení o jejím chování: žádal i dopis nebožčin, kterým katastrofu ohlásila.

Protokol obviněné byl klidný, až suchý, ale jednotlivá fakta byla podle sebe postavena tak výrazně, mezi řádky bylo utajeno tolik matčiny hořkosti a zoufalství, že soudce sám byl případem až do duše rozrušen.

Když došly žádané listiny, pozval k výslechu čtyři svědky: Balcara, Kučeru, okresního hejtmana a jeho tajemnici.

Balcar s Čapkem před výslechem nemluvil: byla to náhoda. Vrchní rada vstoupil do síně vyšetřujícího soudce mrzutý a nervosní. Čapek se tvářil vážně, v jeho očích bylo zřejmé lehké pohrdání. Svědek začal podrážděným hlasem:

»Nevím, kolego, proč mne voláte. Nebyl jsem onomu výstupu přítomen a věc se mne netýče.«

»Až rače přečísti protokol obviněné, uznáte, že se vás týče. Podstatně. Neboť dle tvrzení paní Trojanové jste vy jedním z těch, kdož, jak ona tvrdí, mají na svědomí smrt její dcery Milady. A tato násilná smrt dohnala pak zoufalou matku k bouřlivému výstupu na okresním úřadě. Rače si, pane vrchní rado, přečísti protokol a uvidíte, že slyšen býti musíte. Nutno znáti nejen skutek, ale i jeho pohnutky.« Balcar už seděl. Nasadil skřípec a v náhlé úzkosti přečetl pozorně protokol.

Vraceje listinu, řekl soudci ledově:

»Měl jsem právo, starati se, aby beznadějný poměr mého syna vzal za své. Poněvadž pro ten poměr můj syn zanechal studií.«

»Není mou věcí,« mínil vážně soudce, »abych toto právo nebo neprávo posuzoval. Mne zajímá jedno: je-li pravda, že jste na okresním úřadě žádal o přeložení zesnulé Milady Trojanové, a když ano, přál-li jste si přeložení na takovou školu, aby se styky zesnulé s panem synem znemožnily, nebo ztížily. Mám tu dekret a paní Trojanová tvrdí, že jste byl u okresního hejtmána tři dny před jeho doručením. Jen tyto otázky mne zajímají. A je-li libo, rače sám protokol diktovati.«

Balcar se hluboce zamyslel. Seděl na židli za stolem naproti Čapkovi a mladý zapisovatel, vážný a napiatý, se skláněl u stolku v rohu nad tiskopisem svědeckého zápisu. Hořel zvědavostí, neboť šlo o případ, jaký je u soudu největší výjimkou.

Vrchní rada klnul v duchu osudu. Synova smrt jej přes chladnou povahu zdrtila, byl nešťasten i proto, že jeho manželka propadala těžkomyslnosti. A nyní ještě takové následky! Bystrý právník dobře uhodl, že zdánlivě nevinné otázky Čapkovy jsou v podstatě strašné. Neboť co se odehrálo tehdy na okresním úřadě, bylo opravdu v přímé souvislosti se smrtí mladé učitelky a jeho syna. Hlavou mu bleskla myšlenka, není-li dle zákona oprávněn odmítnouti odpověď pro hanbu. Ale představu hned zavrhl: bylo by

ještě hůře a pravda musí vyjítí najevo výsledkem hejtmana i inspektora.

Těžké mlčení bylo stále trapnější. Čapek se svěšenou hlavou se tvářil přísně, zapisovatel hleděl v zadumání na vysokého soudního úředníka, který se octl náhle v úloze obžalovaného pro vraždu. Ano, taková byla v jádře věc.

Náhle zvedl svědek hlavu. A jasným hlasem diktoval protokol.

Vylíčil v něm starosti se synem, který v témž čase, kdy se seznámil s Miladou Trojanovou, zanedbával studia, a hrozilo nebezpečí, že z nadaného a vzdělaného muže bude povaleč. Že proto v zájmu synově a tím i celé rodiny se zasadil o to, aby známost byla přerušena. Co učinil školní úřad, jest jeho věcí. Ale inspektor prohlásil výslovně, že slečna Trojanová učila neprávem na zdejší škole a patřila na venkov. Její skutek není v souvislosti s přeložením a je-li — nemohl jej nikdo předvídati. Příčina smrti učitelčiny byla v místních poměrech nového působiště, jak je vylíčila její matka. Za ně však neodpovídá nikdo, šlo o nešťastný shluk okolností.

»Všecko se shoduje,« potvrdil ledovým hlasem Čapek, až na maličkost: že Milada Trojanová mohla učit v Krátošicích, Mařově, Újezdě, docházeti domů a byla dnes živa. Byl i živ váš pan syn. Vy jste však si přál školu vzdálenou a v tom je závada: neboť nešlo už o službu, ale váš osobní prospěch.« »Pane kolego,« řekl podrážděně Balcar, »neračte kritisovati mého jednání. To právo vám nepřísluší.« »Naopak, pane vrchní rado: mou povinností

jest, podati obraz věci ve všech podrobnostech. Dokázati, má-li či nemá-li pravdu obviněná. Ostatně je výslech u konce.«

Balcar změřil pohrdavě kolegu, který tak nepříjemně vybočil z rámce soudnictví, tradicí vypěstěného, podepsal a s nejchladnějším pozdravem odešel. Na chodbě čekal už Kučera. Zaklepal a vešel. Čapek si všiml, jak ve svědkovi hraje každý sval a nerv. Měnil barvy, ten otužilý kozák byl náhle zmaten, octl se v louži.

Soudce jej měřil s nepokrytou ironií. Neboť v něm viděl hlavního strůjce celého neštěstí.

»Především bych rád věděl,« začal, »máte-li právo mne vyslyšati ve věcech úředních. Jsem přece zavázán k mlčelivosti o tom, co se týká služby.«

Ač nebyl soudce připraven na tento obrat, usmál se, zavrtěl hlavou a impertinentně řekl:

»Kdyby šlo o věc služby pravidelné — snad byste se mohl skrýti za úřední tajemství. Co však vypověděla paní Trojanová a pan vrchní rada Balcar, dokazuje něco opačného. Krátce a dobře šlo o protekci, pane inspektore, to je už zjištěno. Protekce se nedá hájiti úřední mlčelivostí. Promiňte, ale pan rada Balcar vás přece navštívil jako osoba soukromá. Žádal vaši ochotu v soukromé, rodinné záležitosti. Myslím si, že byste si neposloužil, kdybyste výpověď odpíral. Jednak by takové jednání budilo dojem, že nemáte čisté svědomí — jednak víme už všecko. A kdybyste,« pokračoval s důrazem, »se úředním tajemstvím oháněl, požádám zemskou školní radu, abyste byl zproštěn.

Nemyslím, že by měl tento váš nadřízený úřad radost z toho, co by si ve spisech přečetl.«

»Nevzpírám se,« lánaným hlasem prohlásil Kučera, »jsem k službám.«

»Chci od vás pouze toto: existuje platný předpis, že výpomocná učitelka po maturitě musí do vesnice?«

»Nikoli předpis, ale zvyk. Plynoucí z povahy věci, aby do lepších škol přišli učitelé starší a tedy zasloužilejším

»Dobrá, tedy předpisu není. Po druhé: je v zájmu služby, přemístili učitelku uprostřed školního roku takřka na hodinu?«

»Dle okolností.«

»Tedy opačně: je takové opatření na prospěch služby?«

Svědék zavrtěl hlavou.

Soudce mluvil:

»Po třetí: proč jste přeložil Miladu Trojanovou do Šebánova? Račte odpovědět přesně — jste pod svědeckou soudní odpovědností.«

»Protože dle onoho ustáleného zvyku učila na zdejší škole z protekce. Kdybych byl na případ přišel před koncem prázdnin, musila rozhodně ven. Já však tuto nesprávnost přehlédl.«

»Nu vida, napravoval jste přehlédnutí — a dnes z toho máme mrtvolu dvou nadějných, mladých lidí. Ale vaše odpověď je neúplná. Jste povinen říci vše. Neboť úmyslné zatajení skutečnosti svědkem je zločinem podvodu.

Kučera, nápadně bledý, koktal:

»Totiž — nuže, přišel na okresní úřad pan vrchní rada Balcar —«

»A pletl se,« vpadl hněvivě Čapek, »do vašich úředních záležitostí.«

»Hájil zájmy svého syna.«

»Opakuji, že se pletl do záležitostí cizích. Jak věci tehdy stály, nebylo panu vrchnímu radovi od vás, opakují: od vás, pomoci. Když se totiž zachovávaly předpisy a lidskost.«

»Nerozumím,« ostře namítl Kučera.

»Jediné právo, které jste měl, ostatně právo nena-
psané a jen zvykové, bylo přemístiti slečnu Trojanovou
na venkovskou školu. Nikoli ovšem hned, neboť nehořelo.
Úředně nehořelo, pane inspektore, hořelo ovšem v rodině
pana vrchního rady. Dejme tomu však, že se vám náhle,
novému koštěti, promiňte ten výraz, zachtělo zachovati
obyčej, když jste byl upozorněn na,« ušklíbl se, »neobyčej.
Tu pak jste byl povinen dbáti toho, že Milada Trojanová
živí sedmičlennou chudou rodinu. Že je proto nutno, aby
takové rodině byla zachována. To šlo snadno. Jsou tu tak
blízké obce se školami, že mohla pohodlně docházeti.
Nebylo-li snad zde volného místa, jste, jak se nyní
přesvědčuji, neobmezeným pánem všeho učitelstva
okresu. Tedy se někdo ze škol těch obcí přeložil třeba sem,
jistě tam bude starší učitel, nebo učitelka — a hrůzostrašný
zločin, že Trojanová sloužila jako mladá a výpomocná
učitelka v ústředí, byl napraven. Bylo vyhověno i
nejúzkostlivěj šímu ohledu služebnímu, i vaší přemísťovací

vášni, i těm sedmi ubožákům. Ale o to nešlo. Nešlo o službu, ale o zničení známosti dvou mladých lidí. O to šlo a proto musila Milada Trojanová do Šebánova, aby se jí znemožnil styk s člověkem, kterého měla ráda. Takové jsou věci ve světle dosud provedeného trestního řízení. A je věru až groteskním divadlem, že jste si, pánové, zatčením paní Trojanové o důkladné rozšlapání té ošklivé věci sami řekli.« »Pane soudní rado,« ohražoval se Kučera, »nevím, jsem-li já obžalovaný nebo svědkem. A nevím, máte-li právo mne z moci soudcovské urážeti.« »Čím jsem vás urazil? Prosím, račte si přečísti protokol obviněné. Vše, co jsem vám vytkl, je tu obsaženo. Jen tenkrát byl bych soudcem nespravedlivým, kdybych vás vinil bezdůvodně. Vyvráťte mé tvrzení, že zesnulá slečna nemusila býti v zájmu služby vyhnána do Šebánova, nýbrž, že bylo možno, aby učila blízko domova — a jsme vyřízeni. Omluvím se vám a nebudete míti na hlavě ani kapičky másla. Vytkl jsem vám, co je obsahem vašeho výsledku a řekněte jen: je někde chyba? Nesprávnost? V čem? Prosím rychle, mám ještě jiné výsledky.« Kučera se octl v bolestné, ale bezvýchodné soutěsce. Mohl se odtud dostat jen couvnutím.

Zmohl se pouze na tuto obranu:

»Pan rada Balcar hájil posvátné zájmy rodinné. Známost jeho syna překážela ve službě slabé, churavějící slečně Trojanové. V nejbídnější vesnici nebyla, autobusové spojení je dobré a šebánovský pan řídící nám na školním výboru řekl, že slečna Trojanová byla u výměnkářky

Šafránkové skoro zadarmo. Mohla tedy rodiče podporovati i dále v míře neztenčené. Tvrdím proto, že její sebevražda není v souvislosti s přeložením — měla příčiny jiné. Důkazem je dopis, který jsme od slečny dostali.« »Máme jej,« odpověděl drsně soudce. »Na tento dokument byste se odvolávat neměli. A nedopouštěj bůh, aby došlo k přelíčení a byl při něm čten. To je strašlivá obžaloba opuštěného chudáka proti mocným tohoto světa. Tož mám sestaviti protokol tak, jak jste nyní řekl?«

Inspektor kývl a soudce suše diktoval. Jsa však stále bolestně rozrušen, nemohl si odepřít zžíravou poznámku.

Diktoval totiž: »Připouštím, že přemístění slečny Trojanové do některé školy blízko ústředí lépe hovělo jejím rodinným zájmům a že proto v tomto směru službě nebylo mnou zadost učiněno svědomitě«

»Ne, to nepotvrdím,« zvolal uštvaný inspektor.

»Pak mi povězte, proč bylo přeložení do Šebánova svědomité? Povězte alespoň jeden důvod a opravím protokol. Neopravím jej však, když shovívavě a šetrně posuzuji skutek, který měl v zápětí dvě předčasné smrti nadějných mladých osob.«

Kučera byl už na konci sil. Viděl, že v této pasti je už polapen úplně a bez smilování.

Mlčel proto a podepsal protokol.

Vstoupil okresní hejtman.

Soudce znal tohoto citlivého, poctivého, ale nejvš nervosního muže. A v této truchlohře jej měl za provinilce nejmenšího.

Proto šetrně vylíčil, co bylo zjištěno a svědkovi položil jen otázku, zdali si byl vědom následků přemístění Milady Trojanové do té bídné vesnice. Okresní hejtman byl příhodou rozrušen a málem neslzel.

»Pane rado,« začal bolestným, přerývaným hlasem, »věřte mi, že tato věc mi tak dodala, tolik přitížila mému chatrnému zdravotnímu stavu, že se mi služba protiví a co nejdříve půjdu do pense. A ke všemu snad soud — inu, až by se z toho člověk zbláznil !«

Otřel zapocení obličej a okřívaje z čistého, soucitného pohledu soudcova, mluvil dále:

»Je to vůbec špatná organisace. Já, právník, jsem přednostou úplně odlišných, ba protilehlých odborů. Mám lékařství, zvěrolékařství, vojenství, mám stavební věci, četnictvo — inu, kde se co šustne, musí ke mně — a mám konečně i školství. A to je nejhorší. Prosím vás, přes tři sta učitelů a učitelek, školy rozházené a mentalitu těchto vychovatelů známe. Je to nárůdek pro sebe, ale, panečku, jen na pohled je to pohromadě. Uvnitř jako vosy. Tu to právě máme. Pan ředitel Matoušek nedostal inspektorát — ostatně má důvod býti pohoršen, neboť je výborný učitel, služebně starší — přijde do toho ta nešťastná, inu strašná historie — a už je všecko v plamenech!«

»Račte býti kliden, pane vrchní rado, nač zabíhati? Věřím vám, že je nesmysl, aby právník vedl učitele. Ale proč se tito nevzepřeli?«

»Inu, dlouho to už takhle nepůjde. Abychom však přišli k věci: stala se chyba. Osudná a já jsem spoluvinen.

I jako úředník, i jako člověk. Měl jsem při návštěvě pana rady Balcara býti svědomitější. Ale věřte, já jsem vždy ponechal všecku starost o učitelství inspektorovi. Nebožtík byl anděl — znal své lidi dokonale — ten nynější — inu, líbila se mi jeho energie a touha po pořádku. Neboť trochu zatuchlý byl náš okres — a nemohlo býti jinak. Tož se řeklo: jediný syn, mladá, churavějící výpomocná učitelka, mladý muž zanechal pro ni studii — dívka učila zde z protekce — soudní rada naříkal, inspektor huboval, že přehlédl protekci, že by byl stejně zakročil — tož se vše znamenitě hodilo a já byl rád, že páni jsou spokojeni, o bližší jsem se nestaral.«

Odmlčel se, ticho v síni bylo truchlivé.

»Dnes vím vše. Víím, že tajemník inspektorův tohoto varoval. Víím, jaké byly rodinné poměry u Trojanů. Ty poměry byly rozhodující. Slečna Trojanová byla svobodná, její nápadník také. Co spolu měli, bylo soukromé. Naprosto žádného pohoršení nebylo. Rozhodovala tedy jen služba. A neměla-li slečna nárok na místo na zdejší škole, měla nárok na místo v blízkosti, aby mohla docházeti, nebo dojížděti. Protože však dostala místo daleko proto, aby dojížděti nemohla — stala se jí křivda. To je svaté. Ale ta křivda nemůže už býti, bohužel, napravena. Dva nadějně životy byly naší, úřední svévolí utraceny.« »Nemýlil jsem se ve vás,« řekl pohnutý soudce. »Ovšem to je vyznání jen mezi námi.«

»Eh,« řekl hejtman, »dejte to třeba do protokolu! Jsem muž a pravím, půjdu do pense.«

Soudce zavrtěl hlavou. Tiše poznamenal:

»Nikoli, ublížil byste zbytečně jiným a mrtvým nepomohl. Budete míti ostatně příležitost projevití své mínění jinde. Neboť případ půjde jistě před disciplinární komisi. Nenechá toho paní Trojanová, nenechá toho ředitel Matoušek.«

»Ach, disciplínárka!« pohrdlivě řekl vrchní rada, »a Kučera! Nic mu neudělají, leda nějaký lehounký, sotva znatelný nosejček.«

Čapek vzdychl a přistoupil k hlavní otázce.

»Trojanová je v podezření zločinu veřejného násilí proto, že násilným vztažením ruky na úřední osobu chtěla zmařití úřední výkon. Tu je třeba býti opatrným. Neboť zde by ta chuděra mohla uváznouti. Ale jistě vy a každý poctivý člověk se musí snažiti, aby k přelíčení nedošlo, při němž by byla obžalována korupce a úřední bezcitná herka. Nuže, je jisto, že vaše tajemnice je úřednicí a byla ve službě. Jde jen o to, čeho chtěla Trojanová docílití a v čem jí bylo bráněno.«

»Všecko pro kočku, pane rado. Z obsílky jsem poznal, o který paragraf jde. Mluvil jsem o činu se slečnou tajemnicí. Ona je takové dobrotisko, že je pobouřena také. Za živý svět nechce se objcviti u nějakého veřejného líčení. Abychom tedy zůstali pravdivými, ale věc mohla býti vhozena do koše, prostě dosvědčím, že pouštění hostů do mé úřadovny není úřední, ale vnitřní věcí soukromou. Nutnou, ale není o tom žádného předpisu. Řekneme prostě, že slečna, vidouc rozčilenou paní ve smutku,

neměla s ní vésti rozčilené hovory, nýbrž ji hned u mne ohlásili. Takový že je předpis. A jsme ze všeho venku. Nešlo o překažení úředního výkonu, nýbrž o hrubé chování spravedlivě rozechvěné ženy — o soukromou událost mezi ní a sekretářkou. Paní Trojanová nemusela vědět, že jde o úřednici ve službě — to připustím já i slečna — tedy v celku urážka na cti ublížením tělesným a tu nechá slečna promlčeti.«

»Výborně, pane vrchní rado,« liboval si soudce a naidiktoval protokol.

Páni se nejkrásněji rozloučili.

Hned pak přišla tajemnice.

Ani nepřišla k slovu. Rozjařený soudce diktoval, jak řekl hejtman, jen chvílemi s úsměvem pohleděl na svědkyni, která z úzkosti záhy se vzpamatovala, okřála a když soudce diktoval, jen se zeptal: »Je to tak?«

»Ano, a probůh prosím, abych už nikam nebyla volána. Celou noc jsem nespala a jsem z té příhody až nemocná.«

Podcpsala a jakoby jí spadl nejtěžší kámen se srdce, odešla.

Pak usedl soudce za stůl, zapálil vyhaslou dýmčičku a s pošklebkem, s nejjedovatějším pohledem utkvěl v obličejí zapisovatelově. A řekl:

»Je to blázinec, co? A dá se ten paragraf zkroutiti i natáhnouti!«

»Jsem z toho divý,« řekl chytrý, červcnolící písař, »tohle je na mou duši výkon velkolepý! Když se chce —«

»Ano, když se chce a jde o prospěch a mravnost!« zvolal výrazně Čapek. »Pak je takový postup nutný, je takřka posvěcen. Ale pravidelně se nechce vůbec nic. Řemeslo je u té běžné agendy. Když nejde ani o solokapra, ani o panstvo — nebo se chce utopit. Jako jsem já chtěl a musel namočit inspektora a pomoci hejtmanovi, protože hejtman je poctivý muž, který byl necitelným Kučerou do té bryndy zatažen. A viděl jste, jak se choval takový proč a nadto kantor — a jak se choval muž! Tedy i já jako soudce musím dle toho vésti řízení. Bude zastaveno, ale spisy půjdou jistě k nějakým jiným úřadům, soudům, bůhví kam — a pan inspektor je krásně chycen v pasti. Ten, kamaráde, je v tomto malém spise nejen obžalován, on je,« soudce bouchl rukou do stolu, »odsouzen. A právem! Himl,« zasténal, »kěz jsem už co nejdříve zbaven toho sekýrování lidu! Všichni jsme prevíti, ale černé na bílém to dostanou obyčejně jen ti nejmenší a nejubožejší!«

Vstoupil dozorce a předvedl tuláka.

Začala nová robota.

Spis Trojanové byl téhož dne odpoledne odevzdán státnímu zástupci. A ten, neboť Balcar se u přítele prokurátora přimluvil o zastavení, mohl s lehkým srdcem jeho přání vyhověti.

Neboť podle spisů sice paní Trojanová vztáhla násilně ruku na úřední osobu ve službě, učinila tak v úmyslu, aby si tímto násilím vybojovala vstup k okresnímu hejtmanovi — ale ne, ona přece vinna nebyla. Neboť nesměli míti nepřijemnosti ti, kteří toho činu byli strůjci. Pro velká

338 Kantoři a inspektoři

zvířata trestní zákon pravidelně neplatí. To je věčná, stoletími posvěcená pravda. A že je posvěcená věky, má svou hlubokou morálku.

Mistr se dověděl náhodou téhož dne, kdy spisy byly vráceny soudu, o výsledku.

Soudce i vylíčil krásné chování hejtmanovo, které ovšem v protokole nebylo.

S velkým zájmem si advokát — básník spisy přečetl. Pak se vroucně zahleděl na kouřícího obra — soudce, kynul hlavou a mlčky odešel.

Odpoledne v pět hodin seděl už v salonku u Jiranové. Byla dnes v dobré náladě a s líbezným úsměvem vítala přítele.

»Dlouho jsme se neviděli.«

»Schválně, nechtěl jsem, abyste mne snad rušila v jedné věci.«

»V které prosím?« divila se.

Mistr až nyní souvisle vylíčil vše, co se událo od zatčení paní Trojanové.

»Nejste právnický vzdělána,« dodal, »a proto nepochopíte vnitřní hrůzu i krásu, hnus i velikost tohoto zdánlivě nepatrného případu. Nejlépe se choval hejtman. Sice to nejkrásnější do protokolu nepřišlo, ale tento úředník byl věru opravdový muž. Přiznal otevřeně, že s inspektorem mají ubohou Miladu Trojanovou na svědomí. Ach věru darmo mluvit.«

Učitelka pozorně vyslechla vyprávění mistrovo. Pak s hořkým úsměvem poznamenala:

»Panečku, to si nyní vypiju já. Inspektor ví, že jste se Trojanové advokátsky ujal a všechno řídil. Věru jste se vyznamenal i jako člověk, i jako advokát, i jako umělec. Paní Trojanová se může za vás modlit.«

Pak se zadumala a těžce sklopila hlavu.

»Co je vám?« tázal se tiše.

Vezmou vás sem, brání přece tak vážná překážka, které jsme se druhdy posmívali, ale jež se časem stala přetěžkým balvanem. Tak těžkým, že i kdybyste zde místo dostala, byla byste trvale nešťastna.«

»Mistře!« zvolala v náhlém nejbolestnějším překvapení, »jaký jste prorok geniální! Jak skvěle jste vnikl do mé duše. Inu, umělec a nadto dokonalý psycholog.«

Chvíli váhala, ale pak, nemohouc zvládnouti přívalu citů, mluvila dále náruživě:

»Octlá jsem se ve strašném rozkolu. Až z toho všeho ztrácím málem rovnováhu a chvílemi mi připadá, že jsem propadla šílenství. Je hrůza, jak trpím potupným míněním, jež je v městě o mně až na malé výjimky všeobecně rozšířeno. Že jsem učitelkou a že mám malého syna, to jsou ostny, jež se silou stále zuřivější se zabodávají do mého svědomí a přes všechno ohlušování — na konec vždycky vítězí. Nemohu v tom viděti šosáctví, maloměstkost, malichernost, ne, nemám v sobě už ani dost málo bývalé troufalosti, bývalého odboje, abych to, co jsem učinila, měla za osobní právo a v tom, kdo na ně sahal, viděla

flištra, nebo zlého člověka, který se plete do věcí, do nichž mu není ničeho. Jak se toto vše ve mně vyvinulo — už ani nevím. Ale vyvinulo se a já, býti obyčejnou paničkou, takovou, jakých se v městě hemží celé stovky a jimž jsem se druhdy posmívala, nad ně povznášela ozářena gloriolou hlubokého přátelství k básníkovi — pravím vám, býti takovou paničkou a mítí děti, povinné ke škole, bych se zarděla hanbou, kdyby se mne mé dítě zeptalo, je-li to v pořádku, aby k paní učitelce chodil ženatý pán. Tomu dítěti přece nemohu vykládati rozdíl přátelství a lásky. Dítě chce slyšeti: ano, ne. A já bych řekla bez okolků: Není to v pořádku!«

Všecka pobouřena, zalykajíc se hrůzou z toho, co se nezadržitelně řítilo, pro chvíli se odmlčela.

Ale pak ještě s větší ohnivostí, metajíc na muže oslnivé blesky svých až mámivě žhavých, klokotavých očí, horlila:

»Jakmile bych však toto řekla vlastnímu dítěti jako obyčejná panička — pak jsem přece zlomila hůl i nad sebou samou. Proto,« volala vysokým hlasem, »protože proti dítěti nutno býti jednotnou a přímočarou. Tož tedy já, mistře, a jsem ráda, že došlo k tomuto vyznání, já jsem se zde už dlouho cítila a stále více cítím jako psanec. Kdybych měla přijít na zdejší školu — byl by zase poprask. Co veřejných narážek a klepů od těch, jejichž dcery nebo ženy se sem nedostaly — a tajných snad od celého světa ostatního! Bylo by to peklo, jež jsem už zde jednou zakusila — a já — já bych hynula, protože,« vstala a stála v celé kráse uražené kněžny před mistrem, »bych už

nemohla peklo míti za ráj ne, já bych to peklo musila míti za skutečné peklo — ba za něco ještě horšího — za bahno. Neboť bych byla z milosti někde, kam nepatřím. Nepatřím!« vzkřikla a zaplakala, »jdouc proti proudu, dostala jsem se na své místo žebrotou, nebo proto, že se rozhodující osoby bojí vás. Já tedy,« poznamenala úsečně, »pro svou osobu nestojím o místo na zdejší škole. Nejsem ho hodna — taková je pravda — ovšem pravda jedna.«

Usedla, otírala zapocené obličej, jeho tahy byly porušeny. Celé vzezření její bylo v té chvíli zestárlé a odpuzující. 1 rudé skvrny hyzdily tváře jinak hladké a svěží.

Mistr pobledl, ale ani sebou nepohnul. Její chování jej uchvátilo.

A znova, jako tak často poznával, jaký výjimečně krásný ženský zjev tu před ním bezmocně trpí. Konečně se uklidnila. Ale její veliké, temně modré oči se oslnivě, chmurně leskly. Zakotvila je do ne

známa a svírajíc křečovitě v ruce kapesník, začala pomalu, v přestávkách mluvit.

»Ale — ovšem — je tu pravda druhá. A tou pravdou — tou jste, mistře, vy a můj vztah k vám. Vím,« šeptala zlomeným hlasem, »že přesídlím-li — se my dva, ne-li hned — přece jen záhy — rozejdeme — navždycky.«

Pohlédla na něj v úzkosti.

Seděl nachýlený, nehybný. Vanula z něj tíha a sklíčenost.

Schváčena náhlým, nesmírným soucitem, který rval

její srdce a dychtil uleviti příteli a hledati rozluštění, kde by obstály oba velké principy, nemohla pro tento zuřivý boj dlouho promluvit.

Leč chvíle byla neúprosná, tento uzel, dlouho se splétající, všude a ve všem překážející, musil býti roztát.

Její dítě se vzneslo před její duší — a jakoby jeho přičiněním si znova připomněla všechny ty nízké útoky lidiček malého města, jichž byla s mistrem cílem a nebylo před nimi úkrytu.

Ať se sebe více srdce svíralo v zoufalé bolesti tušené rozluky s velikým přítelem, kterému zvykla, který ji naučil mysliti, zasvěcoval ji do tajů básnické tvůrčí činnosti a uměl nejskvěleji přemáhati jen vůči ní vše nízké, malicherné, tělesné a pomíjející, ale plný žhavého nadšení ji povznášel k nejvyšším duchovním požitkům — nemohla, nesměla a již ani nechtěla jíti za tímto hlasem — nechtěla, neboť — zavzlykla a chopila se za hlavu, právě proto, že šlo o vztah ideální a blouznivý — musil ustoupiti před realitou nahého života, který tvořil nutnosti jejího denního a služebního života. Z hlubin prabytosti, rvána protichůdnými bolestmi, vědouc i tápajíc ve tmách, konečně jasným hlasem, ale s pošklebkem kolem úst, zatýkajíc zpité, divoké oči do mistrova už k ní obráceného obličej, plyně mu vrhala do očí:

»Ovšem — není tomu jinak — odejdu-li z tohoto města, kde jsem vás poznala, kde konečně jsme se musili setkati a uzavříti jednotu, jaké krásnější nebylo — zlomím nad tímto svazkem hůl a odsuzuji jej k pomalému, ale

úplnému zániku. Není to snadné, mistře, opustiti vás, stárnoucího, mně zvyklého, zvyklého něčemu, čeho je na světě tak málo: zbožňování bez modloslužebnictví, lásce bez pekelné palčivosti. Ach — jaké to bylo krásné, jedinečné! Ale hleďte — — a to je nejstrašnější, to jest, před čím já se úplně hroutím zoufalstvím, právě pro tyto vlastnosti, které by dle povrchního pohledu měly míti platnost věčnou — právě pro ně se my dva musíme rozejíti. Býti opravdovými milenci, takovými, za něž nás má celé město, drželi jsme spolu za všech okolností. Museli — neboť taková láska je lupičská a nedá se! Má drápy a má cynismus. Má svůj drzý pohled proti všemu a všem. Býti takovou milenkou, mistře, kráčela jsem já městem pyšně, pohrdavě a každému se podívala do očí. A chtějíc se držeti tam, kde jste vy, jsem se ponížila, a jako žebračka klekla před inspektorem. Uložila vám, abyste rozvinul všecek velký vliv a vymohl pro mne místo na zdejší škole. Podařilo by se — ano — musilo by se podařit!«

Kývala dlouze hlavou, mlčela, hrůzné vidiny postupovaly její citový svět. Zdálo se jí, že je před rozluštěním tajemství, ale přece ještě jedno místečko — to nejdůležitější bylo zastřeno. Aby clona odlétla, bylo třeba pomoci.

Pudově ji hledala v mistrových očích. A našla ji. Pohrdavě se usmála, její oči zazářily jako hvězdy, chvíli otálela, ale pak statečně řekla:

»Ideální láska mezi mužem a ženou je nepřírozenost a dle krutých zákonů těla i čivů mrzáctví. Ideální láska

je výtvar kultury a — věřte mi, a třeba mne za ta slova zatratte — takový útvar je třtinou, je květem skleníkovým — je pouhopouhé nic. Pouhopouhé nic,« šeptala v hrůze, »ačkoli jste celou svou duchovní oblastí jí prosáknut — zdá se vám, že jste úplně naplněn, zasycen a náhle, ve chvíli zkoušky se poznává, že ideální láska vážného zatížení nesnese.«

»Čímž chcete říci?« ptal se pomalým, skuhravým hlasem.

»Že je amen s námi — nejdu-li prositi o zdejší místo a vám zapovídám, abyste se pokoušel a když se po celou tu dobu, celou, mistře, ani jediného dne nevyjímaje, stydím, ukázati se na ulici, pohleděti komukoliv pevně do očí. Když to všechno cítím jen proto, že jsem učitelkou — a že jsem matkou.« Vyskočila, octla se před ním a propadajíc náhlému bláznivému pohnutí, okamžitému pochopení pravdy v záhadě — zařala ruce a křečovitě se chechtajíc se mu posmívala do obličeje:

»Nelitujte a netrapte se! Odjakživa jsem byla ve svém ženství úchylkou. Vdala jsem se z touhy po dítěti a snad nedostatek pravidelného ženství mne vypudil z klece manželské. Žel, třikrát žel, že jsme se musili poznati. Neboť čím jsme se více poznávali, tím byla já méně ženou — ale tím hlouběji se zakusovala do vašeho tajuplného nitra, které mne v tom neženském odcizování se vám stále mohutněji zajímalo. Nemluvili jsme o tom — ale tak si myslím, že tu byla tak zvaná, bůh mi promiň, tak často a nejbanálnějšími lidmi vyslovovaná láska jen duševní. Fuj,«

vykřikla a sežehla mistra ohnivými pohledy, »až se člověku žaludek obrací, jak je to všechno stejně ohavné a prázdné — jakož i pravdivé i prolhané. Ano, duševní souzvuk. Ano, sta, tisíce úžasných hovorů, ano, zdánlivá pevnost nad nejtvrdí mramor! A vidíte, mistře — všechna ta duchovitost, ta krása, ten idealismus, ta vznešenost — všechno to plave ke všem čertům, když se zvedne proti nám,« Jiranová se natyčila a majestátní velikostí se zahleděla nejhlubšíma a nejjasnějšíma očima na básníka, »když pravím,« mluvila pomalu, ale každé slovo bylo jako rána mečem, »se proti nám postaví nejmizernější maloměstský sosák a houkne ti do tváře: jsi učitelka — jsi matka — dbej proto své pověsti a,« klesla do židle, zalomivši rukama nad hlavou, »neporušuj obecné morálky,« už srdcelomně plakala, »a když ta učitelka a ta matka nikoli proto, že by ustupovala násilí, ale proto, že v tu učitelskou čest a materskou povinnost věří — že ona,« už jen lítostivě sténala, apohrdne tím ideálem, tím dlouholetým přátelstvím, krátce a dobře pohrdne tou velikou a skutečnou krásou, tou výškou — a jen s chmurnou přísností, nehledíc napravo, nehledíc nalevo, kráčí uvědoměle v pýše poctivě poraženého zpět do té své bývalé maličkosti a své bývalé nízkosti.«

S velkou opravdovostí, obestřena tajemnem se dlouze zadívala na mistra, vážného a dojatého. Zvedla proti němu pravici se vztyčeným ukazováčkem a promluvila tklivě:

»Ne věřil jste v souvislost mého případu s případem Milady Trojanové. Tu máte důkaz nadevše pádný. Milada

Trojanová pohnula mnou a ovšem — já musila pohnouti vámi. Jde pouze o jiné cesty, mistře, ale v podstatě v obou případech o Smrt. U Milady kompletní — u nás částečnou, bohužel v bodu hlavním. I já — chtěj nechtěj, musím páchatí sebevraždu — ano —« mlčela, děsivé ticho projíždělo pokojem, »tak tomu jest — věci jsou mezi námi vyřízeny a já prosím, abyste o nich už nikdy se mnou nemluvil.«

Vstala a řekla prostě:

»Musím k hošíkovi,« uklonila se a než se mistr nadál, byl sám.

Druhého dne po tom, kdy řízení trestní proti paní Trojanové bylo zastaveno, navštívil vyšetřujícího soudce Matoušek.

S tlukoucím srdcem prosil o svolení, aby mohl nahlédnouti do spisů.

»Jde nejen o veřejný zájem, pane rado, ale i o můj soukromý. Napadl jsem na veřejné schůzi školního inspektora pro přeložení ubohé Milady Trojanové a můj útok bude mít jistě dohru. Kučera něco proti mně podnikne, tož bych se rád informoval z nejlepšího, totiž úředního pramene.«

Ačkoli žádost ředitelova nebyla přesně oprávněna zákonem, vyhověl Čapek ochotně.

Učitel opsal všechny protokoly, poděkoval, a odešel. A nyní se rozvířila divoká kampaň tisková.

První zprávy v novinách byly kusé, bezbarvé a z velké části nesprávné.

Teprve nyní napsal Matoušek prudký článek jednak do učitelského časopisu »Ceská škola«, nejrozšířenějšího s převahou agrárních členů v redakci — a do »Jiskry«, týdeníku komunistického, protože ostatní časopisy se do Kučery pustiti nechtěly. Někteří redaktoři proto, že měli děti na obecné škole a báli se pomsty inspektorovy.

Když vyšly oba články, napsané ostrou, ba urážlivou

formou s opisy protokolů soudních, musely i ostatní listy zaujati stanovisko, neboť, co napsal Matoušek, skutečně křičelo.

Ke Kučerově neštěstí zastal se ho místní list sociálně demokratický »Plamen« způsobem nejnešťastnějším. Bylo v tom sprostém článku tvrzeno, že pohnutka sebevraždy učitelčiny byla jiná, než uvedl ředitel měšťanské školy. Milada Trojanová byla těhotná a nebylo naděje, že by se mohla provdati. S výměnkářkou Šafránkovou se denně hádala, až si stařena stěžovala u řídícího, učitelku na hodinu vypověděla, a nikoli obtěžování Václava Šafránka bylo důvodem jejího zoufalství, ale rozbroj s milencem, třebaže pak i on podstoupil smrt. Milada Trojanová se mohla lehce zbaviti bytu u Šafránkových, kdyby byla prohlásila, co s ní blázen provádí. Neprováděl ničeho, ale nemůže se brániti, neboť je slabomyslný. Pan ředitel Matoušek se dopouští hyenismu, že nedopřává mrtvým klidu, neútočí ze soucitu a aby hájil pravdu a mravnost, útočí, že prohrál boj o inspektorství. Musil však prohráli, poněvadž nemá k takovému úřadu způsobilosti. Nyní je podán důkaz, jaký je mstivý, opovážlivý a sobecký muž, který vrhá kosti nešťastné sebevraždnice do obličeje odpůrcova, chytá se vedlejší události, aby ukojil mstu proti sokovi, který s opovržením může přejíti přes štvance k dennímu pořádku jako člověk — ale jako úředník vyvodí z tohoto skandálního boje, který ohrožuje veřejný klid a vnáší zmatek a pohoršení do řad učitelských, všechny důsledky.

Až když se Trojanová dozvěděla od Matouška, že se jí nic nestane a řízení je potlačeno, navštívila jednoho dne k večeru Kučeru v jeho bytě. Byla přijata nevrle paní inspektorovou, která nechala stát ženu přede dveřmi a odešla se zeptat manžela, má-li k němu nevítaného hosta uvést. Inspektor chvíli uvažoval, ale vzpomenuv slibu Miladině matce daného, nařídil, aby tato byla k němu přivedena.

»Budu přítomna,« prohlásila paní Kučerová, »abys měl na všechno svědka. A tolik, cos slíbil nedostane. Nemůžeme vyhazovati z okna tisícovky. Máme děti.«

Školní muž, podrážděn a od aféry nešťasten, jen se zahryzl do rtů a mlčel.

Za chvíli tu byla lakýrníková žena.

Nosila ještě černé šaty, měla téže barvy šátek na hlavě. Byla klidna, ale v očích bylo pohrdání a nevraživost.

»Tak tedy, milostpane,« promluvila podrážděným hlasem, »nesvedli jste se mnou nic. Projeli jste bídne všechno. Pan ředitel Matoušek, ten dobrodinec, za kterého se celá rodina denně modlí, mi řekl, že místo abych byla zkoupána já, zkoupali jste se vy, pane inspektore, i pan hejtman. Pan Matoušek byl u soudu a má všechno opsáno. Četl mi, jak vás soudce dostal do pasti a musil jste kápnout božskou. Že naše Ládička měla být přeložena do blízké obce, aby mohla chodit domů. A musel jste držet hubu, když se vás soudce ptal, proč jste ji hnal do Šebánova.«

»Nechte si kázání!« přerušil ji inspektor, popuzený, ale usvědčený.

»No, nechám,« mínila žena, »mluvím o tom jen proto, že jsem vyhrála a nemusela bych vzít mizerné tři tisícovky za smrt dcery živitelky. To platilo jen tenkrát, když ještě nic nebylo. Dnes, když jste mi udělali takovou veřejnou ostudu, bych mohla chtít dvakrát tolik. No ne, když mi soud dává za pravdu a vy jste namočen, že ani dejchat nemůžete? Ale já jsem Trojanová. Chudák, řekla jsem však — a proto dejte tři tisíce a vezmi vás čert. Do smrti vás nechci vidět. A modlím-li se za nejhodnějšího pana Matouška — budeme proklínat vás. Tak a plaťte!«

Kučera, ač do hlubin rozbouřen, se opanoval. Podlelehla však jeho manželka.

Postavila se hrozivě mezi muže a ženu. Chvilí zápasila o dech, ale když násilně zvládla všecku dmoucí se zlobu, vykřikla:

»Nic, ani korunu! Po dobrém jste mohla něco urvat, nestydo! Abychom však platili presenty, almužny z nás vydřené a místo díky měli za to kletby, paní,« ukázala ke dveřím, »hlcd'te, ať zmizíte. Ani korunu, opakuji vám, žalujte!«

Trojanová zbledla a zaváhala. Zvítězila v ní ženská prohnanost. Soud by byl dlouhý, ale peněz je potřeba. Přes to nemohla couvnouti.

Vztyčila se proto, ústa se stáhla do jedovatého posměchu, bodla mstivými, pohrdavými pohledy několikrát inspektora, který tu seděl zamračený, rychle dýchající, pěsti svírající a oslovila jej hrubým hlasem:

»Míníte to se mnou stejně jako vaše žena? Chcete

plivnouti na čestné slovo, které jste mi dal v kanceláři? Abych si přišla sem k vám pro peníze? U soudu je to zapsáno,« mluvila vysokým hlasem, »a tedy já,« zarážela se, »když mi nezaplatíte, jedu do Prahy k vyšší školní radě — s panem Matouškem. On má protokoly a ty vám zakrouťí krk. Pokrouťí vám ho i když zaplatíte — ale když proti svému slibu mne okradete a ukáže se, že jste mne přelhal a měl mne za blázna — pane, potáhnete třeba i do pensc. Protože řekl pan Matoušek, že vyšší ouřady tuto vraždu dvou lidí nemůžou vám odpustit a neodpustí. Jsou toho už plné noviny. Lidé budou před vámi plivat na ulici. Tak, prosím, jak je libo. Když nezaplatíte, píšu zítra do Divišova a v pátek jedeme do Prahy. Kdybych měla prosit pana presidenta — dostanu se k němu. Pane, dva mladé, nevinné životy! A soudy je dokázáno, že jste je zabil vy — — věru se divím, že škrtíte a jste takový škrob.«

»Zapovídám vám,« vykřikla paní Kučerová, ale inspektor prudce vstal, planoucím zrakem zasáhl manželku, došel k psacímu stolu, otevřel jej, vzal odtud peníze, přibouchl zásuvku, smačkal vztekle tři bankovky a hodil smotek Trojanové k nohám. »Tu máte! Vy — jedna —«

»Nejsem pes,« slyšel klidná slova Trojanové, »takhle se neplatí poctivý dluh. Buď mi odevzdáte pořádně peníze do ruky — nebo jste neplatil a já si to najdu jinde.«

Povážlivou situaci zachránila chytrá paní Kučerová. Mrštně se shýbla, zvedla peníze, přistoupila k Trojanové a ač se její hlas chvěl netajeným vztekem, řekla klidně:

»Dáte potvrzení a jsme vyřízeni!«

Napsala na čtvrtku papíru potvrzení, přečetla a pozvala ženu:

»Tak, tu to je, přečtěte, podepište a dostanete peníze.«

Trojanová nečetla, těžce, nečitelně podepsala, nastavila ruku a když v ní cítila papíry, pomalu je přepočítávala.

Pak je zastrčila do kapsy a beze slova, vzpřímená a spokojená, odešla.

Paní Kučerová vyšla za ní, zavřela dveře bytu, vrátila se a sedla do židle naproti manželovi. Byl zhroucen, hlavu skryl do dlaní.

Těžké, trýznivé ticho se vznášelo v pokoji, jindy veselém a útulném.

»To nám byl čert dlužen!« musila konečně paní uvolniti nesnesitelné napětí. »Clověk koná povinnost — a tu máš, náhle takové neštěstí! A taková škoda!«

Manžel nepromluvil, vanula z něj bezútěšná ustaranost.

»Nemysli už na to,« utěšovala paní, »tři tisíce jsou pěkné peníze, ale chvála bohu nemusíme koukat na korunu.«

»Ale to další!« zvolal až nyní inspektor. »Jsem vláčen novinami, soudní řízení vyznělo proti mně — jistě půjde všechno do Prahy —« vyskočil a zalomil rukama nad hlavou, »a ten Šimeček je v posledním tažení, ale žije. Nebýti toho, měl jsem jako poslanec zcela jinou posici. Bůh ví, jak dlouho se ještě bude táhnouti tato nejistota. A mimo

to,« mluvil klidněji a usedl, »čas běží a já chtěj nechtěj musím něco učiniti na obranu své cti. Musím do toho svinstva šlápnout — ale jak odtud vylezu, je velká otázka. Strašná otázka, neboť chyby se staly, z těch chyb lze uplésti tlustý provaz. Čert mi byl dlužen zbytečnou úslužnost k hejtmanovi a tomu vrchnímu radovi. Kam jsem dal rozum? Chytrost? Opatrnost?« volal. »Padnu do takové pasti, jako nezkušený zajíc.«

Z hlubokosti vzdychl a dodal:

»Tohle dobře nedopadne, tímto kotrmelcem vymažu všechny úspěchy a musím začít od začátku. Vždyť i můj vlastní list proti mně mezi řádky útočí.« »Hlavu vzhůru!« velela paní hlučně, ale nikoli z přesvědčení. »Věřím ve tvou hvězdu. Staneš-li se poslancem — bude vše zachráněno. Bude sláva, moc, peníze — a, co bude pak nejpříjemnější, ukážeme tomuto prokletému městu záda.«

»Máš pravdu,« řekl s novou nadějí, »a už o té věci nemluvmel!«

Druhého dne v deset hodin přišla Trojanová zase na okresní úřad. Slečna tajemnice s chladnou zdvořilostí poděkovala za pozdrav a odešla k šéfovi hlásit návštěvu.

Vrchní rada přijal hosta laskavě.

»Poníženě prosím, pane hejtman,« začala žena pokorně, »nerácejí se na mne hněvat — ale já za to nemohla a kdyby mě byla slečinka k vám pustila, bylo všechno v pořádku.«

Hejtman pohodil rukou a úsečně žádal:

»Neokolku jte! Čeho si přejete?«

»Poslušně prosím, milostpane, pan inspektor Kučera mi dal včera za Ládičku tři tisíce. Není to nic, dceruška nám nosila každý měsíc přes osm stovek, ale chci jen, abych trošičku uhájila živobyčí. Tak jsem si to rozpočtla na šest tisíc, polovička ještě chybí a o tu poníženě prosím vás.« Hejtman zbledl. Jako právník vycítil bezdůvodnost nároku a proto vyděračství. Zhrozil se však nového soudního oplétání. Měl vůbec starosti, jak se věc úředně vyvine u vyšších úřadů. Byl bohatý, nervósní, ve stálé úzkosti o zdraví.

Přemýšlel a pak řekl:

»Milodar poskytnu ochotně, ale v jiné formě. Protože, jak vy si přejete, by bylo pro mne nedůstojné. Jak se s vámi vyrovnal pan inspektor mne nezajímá, on má

jiné, těžší postavení. Nemohu však připustili, aby se po městě rozkřiklo, že jsem se dal uplatiti za nějaký úřední špatný skutek. Mé svědomí je čisté. Nevěděl jsem tehdy, co je Šebánov, nevěděl, co je vaše dcera a vaše rodina, neznal školní předpisy — — to všecko bylo věcí inspektořovou. Abyste však věděla, že mám dobré srdce a vím, co je pět chudých, hladových dětí, postarám se vám jednak o plné pohřebné, jednak o slušnou mimořádnou pomoc ze státních prostředků. Taková se uděluje, jsou-li proto podmínky. Jsou a já se přimluvím. To budou poctivé peníze a nebude-li tolik, co chcete, ochotně rozdíl vyrovnáme. Pošlu vás nyní k panu komisaři Klicperovi, který s vámi sepíše protokol, do čtrnácti dnů bude tu jistě pohřebné — do měsíce pomoc. A ještě něco: žena vás navštíví, prozkoumá, čeho je třeba vašim dětem a obstará. Nu,« usmál se přívětivě, »nejednám s vámi poctivě a lidsky ?«

Trojanová vyskočila, chopila se ruky nic netušícího úředníka a zalévajíc ji náhle vytrysklými slzami, vášnivě ji líbala. Když pak úředník ruku osvobodil a obličej rozlíceně ženy uschl, ona, přerušujíc se, vyřázela:

»Jste tuze hodný pán — inu, až by se člověk za vás chtěl modlit a také se modlit budeme. Inu, jsou to všecko smutné věci! Kdyby mne byla tenkrát k vám slečinka pustila, krásně jsme se domluvili jako lidi. Ale — to jsou ty věci: chudák — velký pán — — ale už dost — tedy jdu k panu komisarovi a zatím zaplať pán bůh.«

Vrchní rada laskavě kynul hlavou, zavolal zvonkem

tajemnici a uložil jí, aby zavedla žadatelku ke komisaři s příkazem, aby se věc co nejrychleji vyřídila, neboť tu je chudá rodina a velká bída.

Když ženy odešly, sklonil hejtman v únavě hlavu. Zvláštní, kouzelný úsměv ovanul jeho bledé rty a ač nevěděl proč — dvě bohaté, třpytné slzy odpoutaly se tichounce z jeho poctivých, vždy jaksi plachých očí.

Jiranová se rozhodla, že půjde na školní výbor až od čtvrtku za týden. Návštěvu chtěla vykonati jen se zřetelem na mistra, aby si nemohla vyčítati, že nepodnikla všeho, co bylo možné, dostati se na zdejší školu.

Tušila však, že je to vyloučeno.

Když se tedy objevila v předsíni školního úřadu, kde u stroje pracovala oficiantka, byla po vlídném pozdravu udivena zprávou:

»Pan inspektor Kučera už neúraduje. Stal se poslancem. Dosud tu není nástupce. Čekáme ho denně.«

Zpráva účinkovala na učitelku jako úder hromu. Viděla v Kučerovi svého i mistrova odpůrce. U nástupce bylo možno docílití úspěchu.

Poděkovala a odešla.

Kučera byl nyní na koni. V prvé chvíli byl tak zpit slávou, že přecenil dosažený úspěch. Nechť byl poslancem — věc, kterou provedl, byla nezměněně nepříjemná. Ale ovšem poslanec, partaj, noví, mocní přátelé — kolego,« žádal Votýpku, kterého si objednal do bytu, »opatřit mi všecy noviny, kde se o mně píše, vyšetříte klepy, které o mně kolují, budu míti nyní dovolenou, vezmu kolegu

Matouška do prádla a uvidíme! Na mne už nemůže nikdo,« liboval si, »jsem chráněn imunitou, mám báječnou minulost, to by bylo, abych toho prázdného rebelanta nepoložil. Nyní budu jezdit po schůzích, chci se specialisovat jen pro otázky učitelské, máme až hanba mnoho bolestí, za měsíc, dva budu zase v plné síle, slávě a významu.« Stiskl mladému pomocníkovi ruku a nejlíbezněji jej propustil.

Jmenování Kučerovo poslancem, ač se očekávalo s jistotou, ochladilo bojovný žár Matouškův, ale ani v nejmenším nezlomilo v něm vůli a odhodlání odklidili soupeře.

Chystaje podrobnou stížnost na zemskou školní radu proti Kučerovi, uznal za nutné ještě jednou promluvit s Trojanovou, aby od ní zjistil poslední novinky.

Přišel před polednem. Paní se otáčela kolem plotny,, byla v nejlepší náladě, výborně vypadala a spatřivši dobrodince, hnala se po jeho ruce, aby ji políbila. Host nedovolil. A spustil:

»Opatřil jsem si od soudu všechny protokoly. Inspektor je tak namočen, že nemůže dále úřadovati. Pan soudce — inu, zlatý muž! Denně byste se měla zaň modliti, jak vám šel na ruku.« »Šel,« potvrdila Trojanová. »Vůbec jsem našla mnoho dobrých lidí.«

Sebevědomě pohlédla na ředitele a hlásila až slavnostně:

»Inspektor platil. Tři tisícovky musil vyklopit. Sice se cukal, panička chtěla dělat kravál, couvat — ale pak jsem dostala, co jsem chtěla.«

Tato zpráva překvapila Matouška radostně. Zase jeden důkaz viny, pomyslil a naslouchal dalším slovům vzrušené a spokojené ženy.

»Hejtman byl také hodný. Nedal sice nic, ale slíbil mi celý kvartál a podporu. Nejmíň tři tisíce budou také. A prý mohu kdykoli přijít k nim pro podporu, šatstvo, prádlo i jídlo. Na mou duši, to je moc hodný pán. A Kvíčalovic! No, milostpane, já už na Ládičku špatně nevzpomínám. Vede se nám slušně. Ovšem se neví, jak dlouho to bude trvat. Muž dělá málo, je pakatel, co v sobotu přinese. Mimo to mám hroznou dřinu s posluhami. Nevím, kde mi hlava stojí. Štěstí, že Fanda se už chápe práce a trochu mne zastane. Musí však do školy a schází zrovna, kdy je nejvíc třeba. Ale nenaříkám, zaplať pán bůh, že to tak dopadlo. Nejvíc ale děkuju vám, milostpane řediteli. Do smrti vám toho nezapomeneme. Jen kdybych měla čas a mohla ještě obejít několik rodin, kde bych dostala jistě podporu. Chci mít malý kapitálek v záložně pro všechny případy.«

»Ano, schvaluji vám to. I proto, že nemáte pro peníze bezpečný úkryt. Snadno by se vám na ně mohl někdo dostat.«

»Ach, což o to, skrývačku mám dobrou. Ale je škoda ouroku.«

Matoušek kynul hlavou a poněvadž se už nic nového dozvědět nemohl, odešel, provázen blahořečením švitořivé ženy.

Doma provedl dvojí věc: napsal dlouhý, výstižný, poměrně klidný, ale mezi řádky zlučí a hněvem prosáklý článek do Budče. Jeden opis zaslal komunistickému týdeníku »Jiskra«. Byl to už druhý útok.

Mimo to sestavil a krasopisně na nejlepším papíru

opsal stížnost na presidium zemské školní rady. Právo k ní odůvodnil jednatelstvím v největším spolku učitelském a veřejným zájmem, neboť případ Milady Trojanové vzbudil rozhořčení mezi lidem a tak ublížil nesmírně pověsti stavu učitelského.

Ve stížnosti bylo poukázáno na články již uveřejněné a další, které se chystaly.

Stížnost uváděla podrobně obsah trestních spisů proti Trojanové a bylo tu i sdělení, že Kučera zaplatil tři tisíce matce zesnulé kolegyně, čímž svou vinu doznal. Stížnost končila prosbou, aby její obsah byl pečlivě vyšetřen a nejen poškozené rodině, ale i uražené veřejnosti se dostalo zadostiučinění potrestáním vinníků.

Článek byl beze změny uveřejněn a způsobil nový poplach ve veřejnosti, jež pomalu zapomínala. Nejvíce zaujal obsah soudních spisů.

V presidiu zemské školní rady přijal stížnost šéf kanceláře, ministerský rada doktor Fric. Byl to útlý padesátník, fešák, vždycky s přehnanou elegancí ustrojený. Měl bledý, bezvousý obličej, skřípec na modrých, přívětivých očích a vynikal nepřirozeně vysokým hlasem. Celkem živý, vzdělaný človíček, který měl sice zájmy o umění, ale větší, ba vášnivou pozornost upínal ke službě. Pílí, chytrostí, roztomilostí se záhy domohl vysokého postavení, ale jeho tužby nebyly dávno ukojeny. Chtěl skončiti kariéru nejméně jako odborový přednosta. Přečetl pozorně stížnost a zamračil se.

V podstatě slušný, jemný muž byl obsahem spisu

vzrušen: první dojem citový byl proti obviněnému inspektorovi.

Záhy však zvítězilo chladné a přesné posuzování případu po stránce úřední.

Nejdříve osoby.

Kučeru znal dobře, často s ním jednal služebně i soukromě. Věděl o jeho blízkém příbuzenském poměru k zemskému inspektorovi, sledoval závratnou kariéru bývalého venkovského učitele, vzešlého z nejmenších poměrů a četl před několika dny jeho jmenování poslancem.

»S takovou veličinou bude těžko hnout,« pomyslíl a nelze dříve souditi, pokud nebyl vyslyšen. Pak přešel v duchu k žalobci.

Matouška osobně neznal, ale slyšel jeho jméno často vyslovovati.

Vzpomínal, v jaké souvislosti a zdálo se mu, že tento ředitel je činným spolkově i literárně. Když však zvážil jeho význam s Kučerovým — musil se jen trpce usmáti.

Leč stížnost tu byla a musila býti pravidelným způsobem vyřízena.

Nuže, presidium zemské školní rady, povoláné k rozhodování, zaujímal pět velkých pokojů ve starém paláci malostranském.

Byly tu nejdříve dva skvěle zařízené, parketované, koberci zakryté sály s vysokými okny, stíněnými těžkými tmavými portierami. V jednom, kde úřadoval president, byl mohutný psací stůl a v roliu nádherná souprava se

stolem, pohovkou, pěti křesly, vše potaženo žlutým damaškem.

V druhém, větším, byl veliký úzký stůl s dvanácti vysokými židlemi: síň zasedací, určená i pro slavnostní schůze a disciplinární líčení. Ve třetím, menším pokoji úřadoval vicepresident, ve čtvrtém náš roztomilý ministerský rada ještě s dvěma kolegy, v páté, rozsáhlé, všedně a chudě vypravené místnosti, seděli tři manipulační úředníci a jedna slečna u psacího stolu.

Konečně tu byl sluha Fend, malý, pohyblivý člověk, s očima jako trnky, červeného obličeje s pečlivě pěstěným, krátkým, prošedivělým plnovousem a podezřele zarudlým, pudrovaným nosem.

Měl dlouhý císařský kabát se stříbrnými knoflíky, na hlavě plochou černou čapku se stříbrným prýmkem a úřadoval v předsíni u stolku s koženým, pohodlným starým křeslem. Jeho povinností bylo přijímati, zapisovati a uváděti hosty.

Byl to genius presidielního lokajství. Jen se za hleděl do obličeje hostova, už věděl, s kým jest mu jednati. Dle toho se zatvářil, dle toho určil, komu má návštěvníka uvést.

Byl tak do všeho zasvěcen a předvídavý, že často se zeptal na podrobnosti a hosta zhořa zamítl s výmluvou, že ten a ten žádaný úředník je nepřítomen.

To tedy byly osoby a věci, které se skrývaly pod honosným označením »Presidium« — označením, při

jehož vyslovení takovému učitelku, nebo výpomocné učitelce někde v Tramtárii vyskočila na těle husí kůže.

A skutečně: Fencl byla první důležitá osoba, která strčila nos do Matouškovy stížnosti. Neboť spis prošel podatelnou, byl úředníkem pročen a Fenclo- vi, který při každé poště vytrvale v kanceláři zevloval, oznámen.

»Kučera? To se hodí do koše,« a odešel do své předsíně.

Když odpoledne usoudil, že Fric stížnost už přečetl, zaklepal u jeho úřadovny a hned obezřetně vstoupil.

Ministerský rada se ohlédl a líbezně se usmál na lišáka, kterému vděčil za mnohé a mnohé neocenitelné úsluhy ve službě i mimo ni. Fencl obstaral mnoho zbytečných telefonických hovorů, on vyčenichal, jak se vytvářejí choulostivé případy u ministerstva, on obstaral nákupy pro domácnost v nejlacinějších obchodech, vyřizoval vzkazy paní radové, byl-li manžel náhle někam odvolán — ale Fencl měl i skvělé nápady ve věcech úředních. Sloužil zde dvacet let a školství rozuměl líp než všickni i nejvyšší úředníci.

»Copak, Fenclíčku?« šveholil Fric.

»Jdu se podívat, máte-li tu dost uhlí a pak,« pomalu se přiblížil k úředníkovi, »přečetl jste už toho Kučeru ?«

S lehkým údivem tázaný prikývl. Přátelsky vyzvídal :

»Proč se ptáte? Četl jste?«

»Pane rado, víte, že čtu všecko a hned. Což bych mohl jinak sloužit k obecné spokojenosti? Musím vědět o všem, co se přihodí. Pane rado,« rozohňoval se, »bylo neštěstí, že

jsem marodil, když šlo o tu zatracenou globální metodu! Býti zdrav — nebyla! Nebyla a jak tu stojím — dlouho nebude. Zvrhneme ji — protože je to blbost.«

Hned obrátil:

»Kdo by se s tím nyní rozčiloval. Tedy ten Kučera. Už jsem řekl v podatelně, že ta stížnost povandruje do koše.«

»Tak snadno ne!«

»Snadno, pane rado, uvidíte, až přiletí Spal k vicepresidentovi, jak se ta věc krátce a dobře spořádá. Ani nos — ba ani fajnová výčitka nebude. Proším vás: Spal — Kučera — nyní ke všemu poslanec. Spíše si to vypije ten osel udavač. Kam se hrabe na Kučera a jeho mocné příznivce! Má-li škraloup — a kdo by jej neměl — dostane na frak, že zaleze jako spráskaný pes. Protože tomu pánovi do té celé vražedné historie nic není.«

»Totiž,« chtěl rada namítnouti, ale Fencel nepovolil.

»Kriste pane, pane doktore, snad jste si nedal práci a nestudoval to dlouhé řečnění? Škoda času. Já koukl jen na jména. Viděl jsem: Žaluje nějaký pan Matoušek — pana poslance, inspektora a velké politické zvíře Kučera. Když jsem si tohle srovnal, už jsem tu škrábanici jen přelétl očima. Nějaká kantorka byla přeložena, nevonělo jí to v té díře, měla lásku — nemohla k miláčkovi, tak sc oddělala i s ním. Pane rado, to byla s odpuštěním pitomost a vina jen obou těch bláznů. S tím přece zde nebudeme dělat caviky. Nedělaly by se, i kdyby šlo o jiné osoby. Ale pan Kučera, zpřežený s panem Spálení — himl, takovou sílu nezmůže nikdo. Já bych s tím ani k vicepresidentovi

nechodil. Hodil bych to do supliku. Klepy, msta, žárlivost — s tím si přece nebudeme zde ruce špinit.« »Holečku,« dlouze mínil úředník, »ne, takto jednatí nebudu. Mohla by přijít druhá stížnost, proč tuto nevyřizujeme — ostatně ten pan Matoušek je v nějakém spolku, píše do novin, mohl by nám způsobiti obtíže.«

Fencl spráskl ruce nad hlavou.

»Tohle jsou věci! Pane rado, nepoznávám vás! Matoušek, noviny, nepříjemnosti! Zlatý pane doktore, kdyby se opovážil, ale on to nečiní, rýpnout do nás — u všech čertů ho přece rozmáčkne jako štěnici. Počkejte, podívám se ve spisovně na jeho papíry. Uvidíme, kde má panáček nějakou chybu a kdyby si troufal, Kristečku zlatý, což jsme tu už pro nic za nic nepopravili i ředitele středních škol? Jeden nenosil kravatu, druhý byl dlužen řezníkovi, třetí dal hubičku mamince sekundána — a letěli! Ne pro tu kravatu, ne pro ten dloužek, ne pro tu hubičku — ale, že rejпали do vrchnosti. Tedy se přece nelekneme nějakého pana Matouška.«

Zadumal se a pak řekl:

»Já vám to zkrátím. Uděláme to takhle: zatelefonuju do parlamentu, je-li poslanec Kučera přítomen a je-li, požádáme, aby sem přišel v úřední věci. Zítra ho tu máme jako na koni, dá se mu stížnost k vyjádření, a uvidíme ten bengál. Chudinka Matoušek — ne, takového troubu svět neviděl! Pro bláznivou kantorku se pustí do takových zvířat, jakými jsou Kučera, Spal — a ovšem i celý školní výbor. Špatně to s tím chlapem dopadne — Kučera mu

to omastí! Protože Kučera je chlapík, rozumí službě a zná cestičky, jimiž se kráčí za skvělou kariérou. Poctivě, pracovitě, podle potřeby skromně — podle potřeby i s karabáčem na tu, s odpuštěním kantorskou pejchu, hašteřivost a mstivost. To je, pane, čeládka! Tu máme takový krásný příklad. Chlap sedí na měšťance jako paša, inu, prase u koryta — — a šijou s ním čerti. Má roupy, pustí se do vlastního inspektora. Povídám, jen pro bláznivé milence. Ne — svět takovou pitomost neviděl a neslyšel. Tak a jdu telefonovat.« Po dlouhém čekání, vyptávání a přepojování, přišel Kučera k aparátu. Byl toho dne po druhé ve sněmovně, rozechvěný, nervosní.

»Zde presidium zemské školní rady,« hlásil se Fencl sebevědomě. »Nejuctivější služebník, pane poslance. Znáte mne přece: Fencl, podúředník, dnes k nám přišla stížnost proti vám, nemohu telefonicky více prozrazovati, máte k nám kousek cesty, taxíčkem jste tu za minutku a lze spraviti rázem.« »Stížnost?« podrážděným hlasem vrátil Kučera. »Od koho a proč?«

»Pane poslanče, promiňte — nuže, tedy mohu říci ještě slovo: Matoušek, ředitel —«

»Ach, vím — nuže, za hodinu jsem u vás. Kdo má věc přidělenou?«

»Pan ministerský rada Fric.«

»Dávám ho pozdravovati a těším se na shledanou.«
Odzvoněno.

Když asi za hodinu vešel Kučera do předsíně, čekal už netrpělivě Fencl. Důvěrně pohleděl na novopečeného

zákonodárce a přijímaje s líčenou lhostejností odměnu, pomohl hostovi ze svrchníku, pověsil jej i klobouk a zatím, co inspektor si před zrcadlem upravoval vlasy, tiše hlásil:

»Plácanice, půjde to do koše. Myslil jsem si však: nač výslechy u vašeho okresního úřadu, ráčíte býti zde, řeknete několik slov — a vyřízeno.«

Kučera poslouchal jen na jedno ucho. Bezděčně kýval hlavou, ale jakmile se v zrcadle přehlédl a uznal, že je zevnějšek v pořádku, zaklepal na dveře k Fricovi. Zaslechnuv pozvání, zmizel za nimi.

Fencel teprve nyní pohlédl na peníz, který od Kučery obdržel. Zjistiv, že je to pětikoruna, pomyslíl: špína, počkej, po druhé se už nepostarám — a dal se do čtení novin.

»Nejdříve vám, pane inspektore, nejvřeěji blahopřeji k poslancctví,« vítal ministerský rada Kučeru. »Konečně bude míti učitelstvo řádného zastání ve sněmovně. A jakého chlapíka! Neohroženého, pilného, věru jednou zase pravý muž na pravém místě.« Inspektor úlisně poděkoval, ale v jeho obličejích se zračil nepokoj.

»Co tedy tu je?« tázal se nejistým hlasem. »Zde,« odpověděl úředník a podal stížnost.

Kučera pozorně četl. Měnil barvy, jeho oči se chvílemi zle zaleskly, ústa pohrdavě usmívala, čelo vraštilo. Dočetl, vrátil a poznamenal ostře:

»Imunita!«

»Ovšem, imunita,« potvrdil Fric, »ale tak daleko přece

nepůjdeme. Nikomu nepřipadá, zaváděti proti vám kárné řízení. A jen k takovému je třeba souhlasu sněmovny.«

»Pro každý výslech,« odsekl Kučera, »mimo svědec-ký. Už jsem si příslušný zákon prostudoval.« »Příteli milý,« hovořil líbezně ministerský rada, »jste na omylu, že vás chceme slyšeti jako obviněného. Vidíte přece, že není ani zvolen předepsaný postup. Byla to dobrá myšlenka Fenclova, že si vzpomněl, že jste snad v Praze a můžeme věc zprovoditi se světa krátkou cestou. Zdráháte-li se však dáti vysvětlení, račte mi jen říci a tato návštěva jakoby nebyla. Pošleme stížnost k vašemu okresnímu úřadu, aby vám ji předložil a vyslechl vás. Tomu jsme se chtěli vyhnouti.«

Kučera kývl dlouze hlavou, vítězoslavný úsměv se ukázal na jeho rtech.

»Přicházíte mi velice, velice vhod,« řekl laskavě, mač se mají ty klepy protřásati u našeho hejtmanství. Tam by do toho strkalo nos bůhví kolik úředníků — a jako všude v malém městě se hned všechno vytroubí. Nepřátele má každý.«

»Tak jest,« souhlasil Fric a když už Kučera seděl v klubovce u psacího stolu, vyzval hosta roztomile: »Co tedy račte ke stížnosti připomenouti?« »Nejdříve toto:«

Sáhl do náprsní kapsy a vyňal odtud v obálce uložené výstřižky z novin. Předložil vyslychajícímu a tvrdě prohlásil:

»To vše je přímo nebo nepřímo od Matouška. Chtěl jsem také podati proti němu stížnost. Hodí se mi, že mohu

tak učiniti při této příležitosti. Račte přiložiti výstřižky k protokolu s tím, že vystoupení ředitele Matouška proti mně bez svolení nadřízených úřadů je činem učitele nedůstojným, podkopávajícím autoritu představeného, vnášejícím neklid a vzájemné nepřátelství do řad učitelských a takto i vznikají zhoubné následky u dospívající mládeže, jejich rodičů a vůbec celé veřejnosti. Nejde o kritiku, ale sprosté urážky, tedy hrubé přečiny proti služební pragmatice.«

Fric přikyvoval souhlasně na poznámky, které stenografoval na půlarch papíru,.

»Po druhé,« pokračoval rázně a ve vědomí převahy nad odpůrcem Kučera, »vytýkám, že Matouškovi bylo dáno svolení, aby opisoval protokoly soudního řízení, které je mimo zúčastněné strany tajné. Žádám proto, aby o tomto bodu bylo vyrozuměno presidium vrchního soudu. Po třetí ve věci samé: Milada Trojanová byla přeložena dle platného služebního normálu. Její sebevražda neměla s přemístěním přímé souvislosti. Učitelka měla povinnost hlá-
siti závadu bytovou a bylo by jí okamžitě vyhověno. Okamžitě,« opakoval, »neboť u řídicího učitele byl a jest volný pokoj. Však v něm bydlí nová učitelka.

Píše-li Matoušek, že okresní hejtman u soudu doznal, že se stala chyba — tedy jest to soukromé mínění, mně nepochopitelné, ale ono nesmí zatě-
žovati mne.«

Vyšším, náruživým hlasem pokračoval:

»Dle zákona přemísťuje školní výbor učitele svého okresu dle přesných pravidel a tu nepodléhá naprosto

žádnému jinému úřednímu vlivu. Je svrchovaný. Trojanová byla výpomocnou učitelkou a neprávem učila v ústředí. Učila zde z protekce. Nemohu se starati o rodinné poměry. Kam bych přišel. Byl by to úplný zmatek. Stala-li se chyba,« hádavě, vášnivě pokračoval, »stala se u Trojanu. Proč nepřišla matka, když dcera obdržela dekret a nepromluvila o svých pěti dětech? Jako si našel k nám cestu vrchní rada Balcar, mohla ji naléztí nějaká paní Trojanová. Ale mlčela — dovezla dceru do nového působiště. Že tato dcera byla nešťastně zamilována, že se, jak prokázala pitva, stalo záhadné porušení jejích pohlavních orgánů — mluví se leccos a leccos je velmi podezřelé — za to nemůže školní výbor.«

Otřel zapoceny obličej a zlostně dodal:

»Matoušek ovšem mluví o penězích, které jsem Trojanové dal. Ano, chybil jsem. Chyba způsobená mou a mé ženy přílišnou šlechetností. Měl jste tu paní Trojanovou vidět a slyšet! Přišla o živitelku, pět malých dětí, naříkala, sepjatýma rukama na kolenou prosila — inu žena podlehla hnutí laskavého srdce — než jsem se nadál, měla Trojanová peníze — zbytečně mnoho. Z toho se nyní vytlouká kapitál. Celé město mluví o tom, že jsem klopil a proto jsem vinen. Ale ať mluví! Tyto řeči nedolétnou sem k vám, do místa přísné spravedlnosti.« »Nedolétnou, pane poslanče,« potvrdil opravdově ministerský rada. »Stenografoval jsem a je-li libo, přečtu, co chci dáti do vašeho protokolu.«

Přečetl skoro doslovně zachycenou odpověď Kučero-
rovu a dodal:

»V protokole dám výsledku úřední, ladnou formu, nemějte obav, račte podepsati asi na tomto místě,«
podstrčil Kučerovi arch papíru, »do týdne je vše vyřízeno.«

Když inspektor podepsal, dodal:

»Vrchní soud vyrozumíme. Proti Matouškovi zahájíme vyšetřování. Vaše vysvětlení bude vzato na vědomí.«

Páni vstali a líbezně si pohlédli do očí.

Ministerský rada ještě řekl:

»Největším vinníkem je vyšetřující soudce. To je skandál, jak sepisoval výsledky. Stranicky, jako advokát rodiny té zemřelé učitelky. Vrchní soud mu dá pořádný rypák — nejméně. Poukážeme výslovně k té nepřístojnosti. Divím se ovšem, že zklamal hejtman a dal se proti vám.«

»Hejtman,« pohrdavě vrátil Kučera, »hypochondr, sklerotik, bába. Už aby byl v pensí! Však mu toho nezapomenu. Nyní jako poslanec mám u presidia zemského úřadu jinou posici. Postarám se, aby ti, kdož tak nespravedlivě proti mně přiložili polénka, byli potrestáni exemplárně. Nejvíce ovšem Matoušek. Musí z Divišova a půjde!« skoro křičel, hned se opanoval a s nejkrásnějším úsměvem a hlubokou poklonou odešel z kanceláře.

Třetího dne vstoupil Fric ráno před desátou hodinou do kanceláře vicepresidenta.

Byl to vetchý, šedesátiletý, předčasně sešlý, na celém těle se třesoucí stařeček, druhdy místopředsedská rada, pro úplnou neschopnost, ale z protekce u nejvyšších osob »povýšený« za vicepresidenta zemské školní rady.

Zde nemohl nic zkaziti a nemusil nic dělati. Práci konali referenti, on jen schvaloval, poslouchaje jedním zdravým uchem, neboť druhé bylo hluché. President pak pouze přijímal návštěvy, bylo jich denně několik a naříkal, jaká je to dřina.

Tož tedy byl osud všeho učitelstva v Čechách mimo profesory universitní v rukou takového pana Frice a několika ostatních jeho kolegů. Co uznali za dobré, vicepresident potvrdil, odvolání bylo připuštěno jen v nejvzácnějších případech.

Tož náš milý ministerský rada začal svým diskantem přednášeli mimo jiné i věc Kučerovu.

»Nějaké dlouhé,« přerušil vysoký úředník, »a jak se zdá, špinavé prádlo.«

»Špinavé, nejvíce pokud jde o provedené soudní řízení.«

»Jen konec, kolego, návrh — bolí mne dnes hlava.«

Fric přečetl návrh, vicepresident kývl hlavou a ministerský rada přednášel další kus.

Stařec zíval, mračil se, mnul si čelo a posléze řekl podrážděně:

»Kolegáčku, je mi bídně. Jste výborný úředník, mohu se spolehnouti, nečtete už a nechte mi zde kusy k podpisu. Ať si pro ně přijde za půl hodiny Fenc!«

Když Fric odešel, protáhl se vicepresident ve svém křesle, zívl, až si mohl roztrhnouti bezzubá ústa, zavřel oči, pak namáhavě vstal, vyňal ze svrchníku balíček se šunkou a rohlíkem, postavil se zádumčivě k oknu a pomyslíl:

Tohle je nejhorší a nejnamáhavější služba. Až by hlava praskla z toho všeho, co se k nám denně hrne. Jen až dostaneme poslední přídavek! Půjdu — —. Když vracel Fenc Fricovi podepsaná akta, řekl ironicky:

»Celý ten pan Kučera je špína a founa. Kdybych byl chtěl, mohl mít polízanou. Mně má co děkovat, že vyvázl jako beránek, že se to odbylo zde — a za tu ohromnou službu mi dá pět korun diškerece. Namou duši, pane doktore, přijde-li sem ten Matoušek a kavalírsky mne odmění — naštvu ho a může býti ještě zle s celým panem Kučerou. Ať je poslancem! Protože, když by se to vzalo, jak to vzal soud — Kriste pane, a platil, platil tisíce,« vrtěl hlavou, »koukal byste, kdyby šlo o obyčejného inspektora a nebyl v tom i pan Spal. Ale pan Spal se sice na jevišti neobjevil, ale jeho se bojíme. To jsem zase jednou naběhl škroboví! Mámě té holky zabité dá pro nic za nic tři tácy — a mně, když ho z bryndy vytáhnu, pět korun. Počkej!«

Tohle bylo i ministerskému radovi mnoho.

»Poslyšte, to jsou divné řeči. Jako byste byl zde pánem vy. Nebudeme přece úřadovati dle toho, jakou dostanete diškereci.«

Fencl se dal do zuřivého, křečovitého smíchu. Zmámenýma očima, ostrýma, štiplavýma měřil úředníka a vykřikoval:

»Prosím vás, pane rado, nechte si svá kázání! Nechte, mladý pane, vždyť nejen zde, ale vůbec všude a všechno se dělá jen za diškerece. Mně se strčí do ruky — vy jste ji dostal, když jste přeskočil bůhví kolik starších kolegů. A co náš prezident a viceprezident? Dělají něco? Viceprezident je ze všeho podělaný, neslyší, nevidí, mozek voda — pane, a měsíčně pět tisícovek. Prezident kecá při návštěvách sladká slovíčka, papouškuje, co mu napíšete na papírek — a sebere měsíčně sedm tisícovek. Zač?«

Chladně, jedovatě zíral do očí Fricových a dorážel: »Mám vztek na toho špínu Kučeru. Stovka mi patřila. A že jsem jen sluha, pane rado — nic nevadí. Nevadí,« mluvil s příšernou mazlivostí, »protože, ať sluha, znám zde všechno od a do z — a kdybych začal mluvit — kdybych napověděl, takovému panu Matouškovi — — za půl roku tu nebude z vás sedět ani jeden. Ten Kučera — patří vlastně do kriminálu — himl a já z něj za pět korun udělal anděla.«

»Vy?« osopil se Fric.

»Já,« hrubě odsekl Fencl. »Protože kdybych byl nechal věc plavat, musilo to jít ven na okres k výslechu. A kdo vyslychal? Hejtman. A co řekl hejtman? Že tu kantorku

zabil on s inspektorem. To už bylo něco jiného. Vůbec jsem si měl rozmyslet, koho se ujímám. Kdybych si byl vybral Matouška — napsal jsem mu, aby přišel — navedl ho, jak do toho —«

»Kterak?« přerušil zase Fric.

»Tuze dobře. Máma té učitelky by se navedla, aby žalovala u soudu náhradu. Že tři tisíce je málo. Koukal byste, co by to byl za fofr, až by prasklo, co pan poslanec už dal. Soud už jednou pana poslance odkrágloval málo, po druhé by to stálo za to. Ostatně ještě nevím: snad tomu řediteli napíšu, aby sem přijel a porozprávíme. Bude-li uznalý — nepadlo ještě slovo poslední. Je tu ministerstvo.«
»Vy,« zlostně se chvějícím hlasem chtěl hroziti Fric, ale sluha měře pohrdavě doktora, řekl s ledovou ostrostí:

»Nechme toho! Kdybych chtěl, rozházím to tu všechno. Jen si vzpomeňte, co všechno jsme už spolu prodělali jen my dva! A to ještě jste vy správný a vzorný úředník. Jinak tady není solidního nic. Maštal, jenže místo močůvky se zde hnůj zalévá kolínskou vodičkou. Maštal — ode mne počínaje — ale vlk musí výtí s vlky.« Rychle se otočil a vyběhl.

Když se Matoušek nedočkával odpovědi na svou stížnost a u školního výboru, kam dle jeho mínění musila být věc k vyšetření postoupena, ničeho nevěděli, rozhodl se k radě kolegy redaktora Havla z Budče, že se zeptá na osud své žaloby u pramene. Sice se mu nechtělo cítiti kliky u tohoto vysokého úřadu, ale obava, že Kučera potlačí, nebo protáhne vyšetřování, rozhodla u prudkého, důsledného, poctivého učitele.

Objevil se tudíž jednoho úterka v jedenáct hodin na presidiu. A jen řekl Fenclovi jméno, už se oči sluhovy prohnanež zaleskly.

»Nu, mám radost, pane řediteli, že vás poznávám. Ale sotva se k panu ministerskému radovi dostanete. Není den návštěv. Pondělky a čtvrtky — dnes je úterý. Pokusím se,« ůlisně sliboval, »ale naši páni dodržují pořádek. Jinak to zde nejde, lidé by chodili každý den a kam by páni referenti přišli?« »To je chyba,« malomyslně si posteskl Matoušek, zíraje rozpačité na domýšlivého sluhu, »bože, jak bych vám byl vděčen, kdybyste mne dostal k panu radovi. A nehněvejte se, směl bych zde zanechat menší odměnu pro nějakého potřebného?«

»Jsme zde potřební všichni, pane řediteli,« drze odpověděl Fencel a láskyplně se usmíval. »Ovšem se o nic neucházíin.«

»Ano, jest to můj nápad,« rychle vyňal toboleku a než se Fencel nadál, už tiskl v ruce bankovku.»Vždyť se nedopouštím ničeho špatného. Musil bych sem po druhé, počítejte, co to stojí peněz!«

»Hned tu budu,« řekl sluha, vyběhl na chodbu a zjistiv, že obdržel padesátikorunu vrátil se a s rozzářeným obličejem oznámil:

»Pane řediteli, je zbytečno, abyste chodil po referentech. Vím vše a povím. Vaše věc smrdí.«

»Má věc že smrdí? — dovolte, vždyť jsou tu důkazy.« Ale Fencel mávl pohrdavě rukou a ohlížeje se opatrně, hovořil přidušeným hlasem:

»Dobře, že nejsou návštěvy a máme čas. Krátce a dobře, inspektor Kučera je poslancem a bez svolení sněmovny ho nesmí nikdo ani vyslechnouti. Ale i kdyby nebyl poslancem, má strýčka zemským inspektorem a to je tuze mocný pán. Dále je váš inspektor vlivným předákem politické strany, chlapík všemi mastmi mazaný. Kam se proti takové veličině hrabete? S ním nehne ani ministr! Vaše stížnost je prozatím pohřbena, protože naši páni se usnesli, že o stíhání pana Kučery poslaneckou sněmovnou prozatím žádati nebudou. Prozatím — neboť dříve chtějí vzítí na paškál vás.« Matoušek zbledl hněvem i úžasem.

»Mne — na paškál — no tohle věru —«

»Pane řediteli, už je to takové. Božíčku zlatý, což neznáte pragmatiku? V té pragmatice přece stojí, že se musíte chovati vzorně ve škole i mimo ni. Nesmíte dávatí

podnět k pohoršení, výtržnostem, vůbec k ničemu, co by na vznešené učitelské povolání vrhlo sebemenší stín.«

»A Kučera smí?« vyjel ředitel. »Smí zabít dvě mladé, nevinné osoby, ze kterých jedna byla jeho kolegyní?«

»Ach, pane, jste naivní a nemáte potuchy, jak to zde a vůbec všude chodí. Kučera je na vrchu svým povoláním — ale vy, vy jste obyčejný venkovský učitel, proti vám se může použití pragmatiky se vši její přísností. Buďte rád, že vás nepouštím k našemu ministerskému radovi. Má už na vás pět paragrafů.«

»Proti mně?« žasl stále více Matoušek. »Kdo mne udal?«

»Kučera,« odpověděl sluha, »a přiložil bůhví co novinářských článků, uvedl bůhví co svědků o tom, co jste proti němu psal a mluvil. Veřejně na schůzi — a to je tuze velká chyba. Panečku, obul jste se do něho kapitálně!«

»Všecko je pravda, kterou dokáží.«

Fencel pokrčil rameny.

»Kampak dokazovat! Pragmatika povídá, že učitel má poslouchati představené a býti k nim uctivý.

Má-li něco proti nim — je povinen to hlásiti služební cestou. Ale ovšem se ta věc musí týkati jeho osoby. Ministerský rada mi povídal — a já jsem to sám vyčetl z vaší žaloby, že jste se pletl do věci, do které vám nic nebylo. A ačkoli vám nic nebylo — jste proti vlastnímu představenému šval. Bez svolení nadřízeného úřadu. Pane řediteli, označiti svého inspektora vrahem dvou lidí v případu, do kterého vám nic není — tohle je přece tuze

ošklivá věc. Disciplinárka — no — jak já znám naše pány, nenechají vás tam, kde nyní učíte. Protože se inspektor vrátí — ale vy dva se spolu úředně stýkati nemůžete. Tedy poletíte.«

Matoušek se potil a třásl po celém těle. A kupodivu: doma cítil pevnou půdu pod nohama, věřil skálopevně ve svou pravdu a její vítězství, byl plný bojovnosti a naděje na úplné vítězství. Zde — ano — rozhlížel se smutně po malém pokoji — zde se cítil úplně provinilým a ztraceným.

Pragmatika! Ano, ona má tolik háčků, že lze chytiti i světce. Těžce dýchal, zoufale zíral na sluhu. Ten, pracuje podle plánu, přitočil se k řediteli a tiše sděloval:

»Mně je celý pan Kučera protivný. Špinavý nafoukanec. Ale co je platno, dnes je ukrutné zvíře. Mám tři děti a bídu. Sloužím tu dvacet let a můžete si pomyslet, že jsem zasvěcen do všeho. A všechno mne zajímá, neboť nemám zde celkem nic co dělat. Vaše stížnost byla tak trochu sólokapr. Tedy jsme nad ní dali hlavy dohromady a já řekl hned: Matoušek, promiňte, prohraje. Jste však tuze laskavý pán, chápete, co dělá dobře takovému chud'asovi, jakým jsem já. Tedy vám poradím, co uděláte. K radovi vás pustím. Vy se durděte, proč nedostáváte vyřízení stížnosti. Bude na vás ostrý a oznámí, že půjdete do disciplinárky. Až vám to řekne, žádejte, aby byl sepsán protokol. A do toho protokolu dejte, že zavrhuje tři, nezapomeňte tři soudce, pište si to.« Matoušek vytáhl notes a plný nové naděje zapisoval, »vicepresident je hluchý, slepý, sklerotický a duševně trop. Řekněte neschopný.

Zemský inspektor Slavíček prodlužený a vede nezřízený život s lehkými holkami, napište si dvě jména: Kratinová a Písecká — vrchní rada zemského úřadu Pospíšil notorický alkoholik, delirium tremens, půl roku byl v sanatoři a také prodlužený. Řekněte: když proti mně vytahujete pragmatiku — vytáhněte ji i proti těmto velkým zvířatům. Nechcete míti soudce, kteří se dopouštějí takových těžkých poklesků. Uvidíte ten obličej ministerského rady. Nepovolte — a máte vyhráno! I Kučerova stížnost poletí do košíku. Až to bude všechno odbyto — uvidíme. Zatím do Kučery nerýpejte. Nemá to význam, ten člověk má dovolenou, je tam jiný — ale to je vedlejší.« Rozohněný pohleděl na Matouška. Ředitelovo vzezření sluhu překvapilo. V očích hostových byl úžas, bolest, zoufalství.

»Co je vám?« tázal se udivený Fencl.

»Jsem úplně, ale úplně a v základech obrácen. Tedy takové to je! A což soudní protokoly?« vzpomínal, »tam je přece už inspektor odsouzen.«

»Pro nás neplatí soud, leda že někoho skutečně odkrágluje. Jináč si všechno vyšetříme sami. Ten soudce, co vyšetřoval tu věc s těmi sebevražděnými milenci, dostane asi frňák od vrchního soudu. To už Kučera také zařídil. Protože soudce má býti správný na všechny strany a ne se ujímat jen jedné.« Matoušek jen kýval hlavou. A už se nedivil.

Z očí sluhových vyčetl úlisnou poníženost, ale i očekávání. Pochopil a znovu vyňav tobolku, odevzdal sluhovi druhou padesátku.

»Nemám náhodou mnoho peněz, ale nezapomejnu. Nezapomenu — tohle poučení stojí za tisíce.« Fencel poděkoval, schoval peníze a zaklepal na dveře Fricovy. Vešel a za chvílku uváděl Matouška.

»Vymohl jsem vám slyšení,« řekl, ruku na klíce, »radím pevnost a všechno vyklopit. Pak bude dobře.«

»Co máte, prosím, na srdci?« ledově oslovil Fric ředitele. »Jen, že jste z venkova, vás přijímám. Ale stručně: Kdo jste, vím od sluhy a tuším, oč jde.« »Podal jsem stížnost proti inspektorovi Kučerovi.« »Je poslancem a nesmí býti bez sněmovního souhlasu vyšetřován. Ale i on podal stížnost proti vám. Spisy jsou ještě u mně, budete vzat do vyšetřování pro několik služebních přečinů. O tom se vám dostane písemného vyřízení, výsledky budou snad zde, snad venku.«

»Tušil jsem to,« řekl ostře Matoušek. »Proto jsem si připravil některé námitky. Prosím, abyste je dal zapsati do protokolu.«

»Nic nebudu zapisovat — až bude řízení zahájeno.«
»Pak bude pozdě!« »Dovolte!«

»Ano, pozdě. Prosím o zapisovatele a budu mluvit. Musím odmítnouti několik členů disciplinární komise. Nesepíšete-li protokol, odmítnu pro zaujatost i vás. Jsem zde a podíval bych se, aby se se mnou nesepsal protokol.«

V ministerském radovi se všechno vařilo. Pomyslíl dobrá, padáš stále hloub. Stiskl knoflík a písarče uložil:

»Přineste stroj, sepíšeme krátký protokol!«

Když úřednice přišla a zasedla ke stolu, pohleděl Fric

impertinentně na Matouška. Ale hned oči odvrátil, neboť ředitel se tvářil vyzývavě.

»Tož, prosím!«

»V disciplinárním sboru zasedají: vicepresident Ple-ticha, zemský inspektor Slavíček a vrchní rada zemského úřadu Pospíšil. Odmítám je z těchto důvodům

Přečetl, co mu prozradil Fencl, dodáváje:

»Když jsem v podezření, že jsem porušil pragmatiku, musí mne souditi soudcové, kteří ji zachovávají. Nikoli však lidé, kteří jsou stíženi takovými ohavnými vlastnostmi. Všecko dokážu.«

Tableau. Fric zesinal, slečna otevřela ústa a bezděčně vrtěla hlavou. Tohle byly věci!

»Pane ministerský rado, račte diktovat, musím ve dvě hodiny odejeti domů. Nebudete-li diktovati, máte tu pozítří návrh písemný. Ale já žádám protokol.«

»Pane,« chtěl konejšiti Fric, než Matoušek nepovolil.

»Nehnu se, pokud nesepíšete protokol. Když jsem pány nařkl nevinně — vím, že jsem ztracen. Nemohu si však pomoci. Má-li býti Kučera, ač má na svědomí dva životy, ze všeho osvobozen, ale já, zápasící o pravdu a veřejnou mravnost, mám padnouti, že Kučera je veliké zvíře a já jen lecjaká venkovská veš — — tedy ať už jde o všecko. Jsem si vědom, že mi skutečně o krk jde. Ale ať — nepovolím. Bojuji do krajnosti. Prosím, račte sepsati protokol!« Fric poslechl.

A když ředitel podepsal, náhle mu, stojícímu už u dveří, tiše připomenul:

»Nechtěl byste se s námi nějak dohodnouti?« »Pozdě, pane rado,« a rychle vyšel z kanceláře. Plný radosti, dal si pomoci do svrchníku. Prudce stiskl ruku Fenclovi, až ten bolestí zkřivil obličej. A venku na chodbě jej málem neobjal.

Zemský inspektor Spal dozvěděl se o aféře Trojanové nejen z novin, které soustavně četl, ale i z vyprávění synovcova. Ten navštívil strýce téhož dne, kdy byl u ministerského rady Frice.

Spala věc zajímala, protože jeho protekcí dostal Kučera krásný inspektorát a v novinářských člancích bylo o tom mluveno. Proto přišel druhého dne po návštěvě Matouškově do presidia, aby se dozvěděl, co je nového.

Překvapilo jej přesné, skoro nezdvořilé chování Fenclovo. Sluha jen nepatrně kývl hlavou a hosta si takřka nevšiml.

»Jste špatně naladěn,« připomenul inspektor. »Copak se vám přihodilo?«

»Mně se přiházejí jen nepříjemnosti,« mínil sluha. »Cert aby tu bídu dále snášel!«

»Hm,« mínil starostlivě Spal, »je pan rada v kanceláři?«

»Je, ale má návštěvu. Nějaká ředitelka měšťanské školy. Něco divokého, chvílemi až křičí.«

»Jdu se zeptat na věc inspektora Kučery.« Fencel se potutelně usmál, ale mlčel.

»Děje se v tom něco?«

»Děje dost. Včera zde byl ten ředitel, který podal stížnost a důkladně to rozházel.«

»Kterak?« divil se Spal.

»Ten má za ušima. Nechce se dát a vytáhl nejtěžší kusy. Bude mela.«

»Prosím vás,« mínil inspektor, vrtě hlavou.

»Jen si račte přečíst jeho protokol. Panu radovi Fricovi vstávaly vlasy na hlavě. Asi všechno půjde do košíku.«

»Pochybuji. Co se stalo Kučerovi, je takové těžké služební provinění, že se řízení potlačití nesmí. Jak Kučeru znám, když se zakousne, nepustí.«

»Inu, nepustí. Ale takovou dogou je i ten ředitel. Víte, pane inspektore, že nechce mít nic s naší disciplinární komisí? Prozradil na její členy pěkné věci. Vicepresident je hluchý, slepý, duševně neschopný, Slavíček má dluhy a vydržuje si holky, Pospíšil notorický piják.«

»Tohle, že na ně řekl?«

»Už je to v protokolu.«

»Máme náhradníky.«

»Ale náhradníci se berou, když hlavní členové nemohou. A ať mohou nebo nemohou — odmítnutí musí na ministerstvo, pěkně děkuju, bude to poprask a ostuda. Nejlepší při tom je, že je to všechno pravda.«

»Kde to ten člověk sebral?«

»Píše do novin, je ve spolcích a vůbec to zpívají vrabci na střeších. — Proto uvidíte: nebude z toho všeho nic. Leda, že toho ten ředitel nenechá a požene to přímo k ministerstvu.«

»Ať je rád, že je rád! Kdyby došlo do tuhého, bude odsouzen a postěhuje se na mizernou školu.« »Velká otázka. Abych vám však řekl pravdu, bylo by dobře, pane inspektore, kdyby se tu pořádně vymetlo. Je tu smradu, že se už ani dýchat nedá.« »Dovolte, co je vám do toho?«

»Mně?« opáčil ostře Fencl. »Jako každému druhému, který zde slouží dvacet let a má srdce na pravém místě. Vidí, jak se zde za těžké peníze válejí neschopní lidé, všude jen kamarádství, a dobře se vede tomu, kdo má jméno a vliv, ale ti venkovští chudáci nesmějí ani pípnout.«

»Najednou!« vyrazil ostře Spal.

»Najednou — a já vám kápnu božskou. Mám tři děti a беру měsíčně osm set padesát korun. To je žebrota. Mohu s tím vyjít? Proto jsem poukázán na diškerece a že je dostávám, ví celá zemská školní rada, nedělám z toho tajemství. Na mou duši, ti malí venkovští jsou slušní. Učitelíček ze vsi dá pětikorunu a ještě se tváří, že je to málo. Ale někdo, sakra, můžete mu to říci, je to ku příkladu váš synovec, pan poslanec Kučera, je ukrutná špína. Přejde stížnost, vidím, že je to svinstvo, starám se, aby se to nerozšlapalo, zůsta o to zde, honím pána v parlamentě, seženu ho, přijde, okamžitě se všechno dozví, zařídí si podle svého a báb — dá mi také pěti korunu. Jen až přijde — vrátím mu ji. A pro mne více neexistuje. Pan Matoušek, omdlel byste, kdybych vám řekl, co mi dal za to, že jsem ho pustil k radovi v den, kdy nepřijímáme návštěvy. Velice peníze. Tedy: jsou to sice snad hlouposti, snad nepatří k věci, ale podle mého patří k věci tuze moc.

Podle diškerece poznáte charakter. Srdce — nebo špinu. Protože dát nemusí, ale dá-li, — už se celý svlékne do naha. Vždyť penízky, to je přece to nejhlavnější. Proto jsem já takový, jak se ke mně kdo chová. Za moc peněz moc muziky — a naopak. Pan poslanec Kučera je škrtil, ač má teď nejméně pět tisíc měsíčně. To mi stačí.»

»Slyšte, pane Fencle,« vážně poznamenal inspektor, ale sluha se mu posmíval do očí.

»Pane inspektore, nebudete mi nic povídat. Za dvacet let lokajství mám zkušenosti, že bych napsal knihu. Ať to takové být musí nebo nemusí, je pravda, že k nám dávají za presidenty a vicepresidenty buď lenochy, nebo idioty. Kterí však mají přáno od těch nejvyšších — a do referátů přijdou úlisní pánové, kteří pracují, ale jen, aby se dostali co nejdříve a přes všechny ostatní nahoru. Nemá pravdu ten ředitel Matoušek, že nechce mít nic s naším vicepresidentem? Který už nemůže málem pro slepotu číst, pro třaslavé ruce neudrží pero v ruce a podepíše třeba ortel smrti? Já tu musím dřepět od osmi do třech — někdy i odpoledne. Ani hnout, z ksichtu vyčuchnout u každého, co je zač. To je, pane, služba strašná. Hnout se nemůžu, často skočím jen na záchod a už se někdo nepovolaný dostane k úředníkovi. A dostanu dršťkovou. A za to ani celých devět set?

A ten vicepresident, že dělá už veřejnou ostudu, pět tisícovek? Sakra, už se na to nemůžu koukat. Když i takový váš synovec se mi špinavě odmění — mám vztek. Špinu

nesnesu. A vůbec — račte zaklepat, snad tu kantorku vypudíte. Sedí tu už půl hodiny.«

Vzrušený Spal ani nemukl. Věděl, že s tímto člověkem, posledním v kalendáři, nejsou žerty.

Postoupil proto ke dveřím kanceláře ministerského rady, v té chvíli všicka rudá vycházela učitelka. »Pane rado, to jsou věci!« začal Spal. »Ten váš sluha je strašný člověk. Tak dlouho s ním sloužím, nesčetněkrát jsem s ním mluvil, měl ho za roztomilého človíčka — a dnes mluvil jako petrolejník. U něho se lidé dělí jen na dvě skupiny: ti, kdož dávají dobré a kteří špatné zpropitné. Běda těmto!« Fric se rozpačitě usmíval.

»Vyprávěl mi o tom, co zde provedl onen ředitel, tuším Matoušek, který podal stížnost proti Kučerovi. Skandál!«

Ministerský rada se ironicky usmíval a stále se mu nechtělo do řeči.

»Co s tím bude? Zajímá mne to proto, že v té stížnosti je řeč i o mně.«

»Nuže, pane inspektore,« promluvil až nyní poloironickým, poloslužebně úlisným hlasem, »ta věc musí co nejdříve zmizeti v archivu. Mám už pro pana vicepresidenta připravený referát. Neodpovíme ani stěžovateli, ani vašemu panu synovci. Jinak bychom šlápli do ošklivé louže. A nejde vlastně o nic vážného.«

Spal zádumčivé, napatě zíral do Fricových očí. »Tak rychle a bez dalšího —« mínil dlouze, ale ministerský rada ho přerušil:

»K ministerstvu to nepošlu. Bylo by boží dopuštění. Musil bych to tam však postoupiti, protože se odmítají členové disciplinárního sboru. Ten povedený pan Matoušek, řekl-li už tolik, ví patrně ještě více. Ne, stížnost bude odložena, oba páni, žalobce i obviněný, mají současně tutéž roli, budou rádi, že to takto dopadlo. A hne-li se rebelant z Divišova — řekneme mu znova, že váš pan synovec je chráněn imunitou a až ta pomine, budeme pokračovati. To jsou leta.«

Spal vstal. Mračil se, ale nemohl se vzpírati. Poznával, že v tomto zdánlivě nepatrném případě kdosi protrhl pláštíček staleté falše, staletého měření každému jiným loktem a začínala prokukovati nahota bestie, jako je každý úředník — neboť i on je člověkem.

Než staletá úřednost tíhne vždycky k tomu, aby byla hned zakryta úředním příštípem. Úřední příštípek se nalezne vždy, neboť ten, kdo se cítí uražen, jest stejně založen, žije v týchž poměrech, jako jeho odpůrce. Pravdy absolutní není. Jsou jen vážnější a méně vážné vroubky. Je-li některý vážnější nebo lehčí, o tom rozhoduje bestie, sedící výše a nadána proto větší mocí. Moc kolektiva těch soustředěných vyšších bestí, ta rozdrtí každého, neboť každý má svou patu Achillovu.

A takto vicepresident, aniž sledoval, co mu jeho ministerský rada předcítá, podepsal referát, že, protože pan inspektor Kučera je členem sboru zákonodárného, nemůže býti volán k zodpovědnosti. Jeho věc však těsně souvisí s případem ředitele Matouška a bude proto řešena, až

odpadne tato překážka. Pak také bude řešen návrh stěžovatelův na odmítnutí některých členů kárného soudu první stolice.

Tak bylo usneseno. Ředitel Matoušek marně čekal vyřízení. Cekal — čekal — bojechtivost časem opadávala, neboť příjemně žil, jeho postavení bylo v sázce a paní Trojanová měla krásný kapitolek, výnosné posluhy a dařilo se jí líp, než když žila její nešťastná dcera.

Vlny opadly, úřední šiml ukázal, jakou má ohromnou moc. Ukázal se plnokrevným hřebcem, neboť měl staleté předky s krví neporušenou.

Ve čtvrtek ráno přišla v devět hodin Jiranová na školní výbor.

Slečna u stroje ji přivítala přívětivě a tiše hlásila:

»Už tu máme nového pana inspektora. Zástupce,« dodala výrazně. »Dřívější, pan poslanec, přesídlil do K., kde má dům. Jeho dovolená bude asi tříletá.«

Učitelka kývla a zaklepala na dveře úřadovny nového pámbička.

Ozvalo se klidné pozvání, se srdcem rozechvěným se octla paní v kanceláři.

Kučerův zástupce byl statný, nevelký padesátník, hladkého, zardělého obličej. Řídké, dlouhé, předčasně prošedivělé vlasy byly česány vzad. Byl čistě ustrojen a zahleděl se modrýma, mírnýma očima na příchozí.

»Jiranová,« představila se tato.

Náměstek, dosud vrchní tajemník školského ministerstva a bývalý odborný učitel na Slovensku, pokýval hlavou, pousmál se s úřední vlídností, ukázav zdravé zuby a kynul učitelce, aby usedla. Učinil totéž.

»Promiňte,« promluvila Jiranová hlasem lehce rozechvělým, »mám zde byt, synka, který chodí do páté třídy obecné školy, rok jsem zde už učila, byla jsem však přeložena do Ratibořic, kde učím dodnes. S velkou duševní námahou jsem udělala zkoušku na měšťanskou

školu k radě pana inspektora Kučery. Učení na vsi je drahé, nepohodlné a proplýtvám mnoho drahocenného času. Hoch je celé dny sám, domácnost v nepořádku. Proto vás jdu uctivě žádat o sdělení, mám-li naději, že bych se dostala začátkem nového roku na zdejší školu. Měšťanskou, nebo obecnou.«

Inspektor se zasmušil. Byl pamětliv slov Kučerových, když z jeho rukou přebíral vedení úřadu: »Jiranovou umístím sám. Zdejší školu však nedostane. Spolčila se s tím rýpavým spisovatelem, který mi jako advokát přitížil ve věci učitelky Trojanové. Je veřejným tajemstvím, že Jiranová má záhadné vztahy k tomuto ženatému muži — bude tedy učiti zase venku. Kde — uvidíme.«

»Nemohu vám slíbiti nic určitého,« odpověděl náměstek, »až koncem srpna uvidím, kde se co hne.« »Na staroměstské měšťanské škole se uprázdní místo mého odboru. Zkoušené síly není, tož bych měla nárok.«

Inspektor pokrčil rameny. Sklopil hlavu. Strádal, do místních poměrů zasvěcen nebyl, ale učitelka jej silně zaujala. Nemohl jí však pomoci.

Ona, vystihujíc, že náměstek nechce s barvou ven a rozhodnuta, nedožebřavati se místa v městě, kde byla nešťastna, rázně prohlásila:

»Nebudeme si hráli na schovávanou! Učitelka Jiranová na zdejší škole učiti nesmí. Tak je rozhodnuto. Ano, či ne?«

Upřela lesklé, chladné, ale nesmírně přitažlivé oči do obličje zardělého a vzrušeného zástupce. Chtěl se

vyhnouti tomu palčivému pohledu, ale jako by uhranut — nemohl.

»Pro svou osobu, paní kolegyně, na mou čest, bych vám vyhověl s největší radostí. Vím o vás, vaše papíry jsou v nejlepším pořádku. Ale —«

»Máte pohoršlivý vztah k ženatému mužik náruživě vpadla učitelka. »Tento muž je solí v oku pana inspektora Kučery, neboť hájil proti němu matku tragicky zesnulé kolegyně. Tedy dost důvodů, abych se sem nedostala. Mohu býti ráda, budu-li trpěna někde v okolí, z milosti se mi ušetří škola, abych alespoň mohla dojížděti. Inu — jsem prašivá ovce, vyřazená mravně ze sboru ostatních zdravých.«

Tak tvrdě, s takovou vnitřní silou změřila náměstka, že jej uchvátíla.

Sehnul hlavu a ač se styděl, vyňal rychle kapesník a otřel vlhnoucí oči.

Slyšel však slova učitelčina, vyslovená úsečně jako nůž:

»Ano — či ne?« Náměstek mlčel.

Když ticho nebralo konce, prohlásila drsně učitelka :

»Žád,ná odpověď také odpověď. Račte proto vzíti na vědomí: nežádám už o místo zde, zařídím věci jinak. Poroučím se.«

Kývla ostře hlavou a rychle odešla.

Za čtrnáct dnů hlásila mistrovi zajíkávě:

»Musím vám sdělit novinku. Od nového školního roku učím na pražském okresu. Na měšťance a tak blízko u

Prahy, že budu pohodlně dojížděti. Vráťím se tak do svého pravého domova, octnu se ve svěžím, čistém vzduchu — a nadto budu živa laciněji. Byť zadarmo, budu u zlaté maminky. Tož jsem tuto vojnu skvěle vyhrála. Na zdejší výboru budou koulet očima, že jsem dostala Prahu. To je těžká věc.«

»Divím se i já.«

»Ve světě jsou ještě hodní, uznalí a lidsší inspektoři. Krátce a dobře: beze všeho doporučení jsem se přihlásila u jednoho pana inspektora pro Prahu. Vylíčila jsem mu své bolesti. Tak je ten pán ušlechtilý a lidský, že mne vzal. Zázrak — nevíte, jakou mám z toho radost!«

V té chvíli se něčeho uděsila. Váhala chvíli pohleděti hostovi přímo do očí. Ale tíha okamžiku toho žádala. Statečně zvedla hlavu a zamířila pohledem na mistra.

Seděl proti ní nehybný, tichý, záhadný. Jen jeho oči byly nesmírně smutné.

»Mistře, příteli,« tiše jej oslovila, »slovo o radosti mi vyhrklo z úst bez rozmyslu. Ze chvilkového uspokojení nad vítězstvím. Jinak ovšem —«

Muž vstal. Vztyčil se, zamračil, jeho oči byly chladné, stáhl ústa do ironického úsměvu a řekl pevně: »Ujednali jsme, že se o této věci, která se přece u vás rozuměla sama sebou, mluvit nebude. Co jste učinila — bylo vaše právo, vaše povinnost. Je jasno, je nezměnitelně rozhodnuto. Dnes bychom se už do přívětivé zábavy nedostali — proto sbohem.«

Nepohleděl na ni, kynul jen hlavou a odešel.

Srpen byl toho roku měsíc horký a suchý. Tři dny před jeho koncem navštívil mistr přítelkyni.

Druhého dne se stěhovala do Prahy.

Byt byl v největším nepořádku: všude otevřené bedny, kufry, zdi holé, země plná všemožných předmětů.

V salonku stála ještě obě křesla u stolu: klavír byl posunut do středu pokoje, místo psacího stolu stála ohromná bedna plná knih.

Jiranová v nejvšednějších šatech, na hlavě šátek ovinutý na babku, přijala mistra laskavě, ale s vrásčitým čelem a uštvanýma očima.

»Nebudu dlouho zdržovati,« utěšoval ji, »vždyť si už nemáme co říci. Ale — rozloučiti se přece musíme.«

»To by bylo!« přerušila jej. »Ostatně jsem se skládáním záhy začala, mám tedy čas. Ráno v osm hodin přijede stěhovací vůz, za dvě hodiny bude naplněn, v poledne odjedeme my vlakem. Ve tři hodiny začne dřina v Praze.«

»První dny,« pokračovala po chvíli, »budou strašné.

Milošův zápis, má návštěva u pana inspektora, u ředitele školy, kde budu uciti — ach, jde mi ze všeho hlava kolem.«

Mistr seděl mlčelivě, pokuřoval a bezděčně kýval hlavou.

»Musíme vyřešiti otázku korektur,« mínila starostlivě.

»Chodíme stále kolem té věci, jako by byla bůhví jak ožehavá. V noci jsem o ní přemýšlela, myslím, že se dá vyřídit jednoduše.«

Usmál se sarkasticky. Všimla si toho a popuzena pokračovala:

»Uznávám, že, stěhujíc se, nemám na korektorství nároku. Předně nevím, bude-li čas, po druhé je těžko dorozumívati se s vámi písemně o změnách. Víte dobře, jak časté a důležité jsme měli v těch věcech rozmluvy i spory. Přes to však míním, že bych mohla i dále pro vás pracovati. Konala jsem tu činnost nesmírně ráda. Byla mi zaměstnáním nejdražším. Neboť jsem, nevidouc vás tělesného, přece byla s vámi v nejužším spojení. A víte dobře, jak mi bylo dobrých těch pár set korun, které jsem si takto vydělala. I pokouším se nalézt možnost, abych o tuto radost nepřišla. Tu ovšem jste rozhodující osobou vy.« Přikývl, ale mlčel.

Udivena na něho pohleděla. A dorážela.

»Je mi těžko mluvit o věci samé. Nikdo se jí dosud nedotkl. Jsme zde však spolu naposled — musíme si říci vše. Nuže,« její srdce prudce bušilo, »jde o to, máte-li v úmyslu, někdy se na mne v Praze podívati. Radost bych měla ohromnou. Kdyby byly návštěvy pravidelné, mohla bych i korigovali. Neboť bychom při té příležitosti všechno pěkně probrali.«

Básník seděl proti ní stále se sklopenou hlavou. Dýchala z něho divná, až hrůzná těžkomyslnost. »Je

rozhodnutí tak příliš těžké ?« ptala se pohnutým hlasem.
 »Myslím, že je na snadě.«

»Není na snadě,« řekl pevně, ale tvrdě, »jinak bych s odpovědí neotálel.«

»Otálíte-li — je všechno jasné. Nechce se vám — ale ostýcháte se říci mi to do očí.«

Vstal, narovnal se, jeho oči ohnivě vzplanuly, čelo se smrštilo. Chvilí váhal s hlavou poněkud nachýlenou, sbíral myšlenky a při tom cítil, jak se v něm vše dává do pohybu a varu. Vydechl, spojil se s jejíma žasnoucíma, ustrašenýma očima a rázně prohlásil:

»Zamítám každé další shledání. Až odtud odejdu — nikdy více se nespatříme.«

Vzlykla křečovitě a klesla do židle.

»Nevyčítám vám,« pokračoval, »toto chování, trochu divadelní, neboť vás znám a cítím, že jste zrcena opravdově. Nemohu však za to, že jste mne donutila k účtování. Musila donutiti, neboť po pěti letech úzkého přátelství se lidé nerozcházejí s obyčejným „má úcta, mějte se tu dobře!“ Nerozcházejí se dva lidé vysokých inteligencí. Lidé, kteří si nikdy neřekli křivého slova. Lidé, kteří si rozuměli, až to byl zázrak, obohatili se povahově i vědomostmi, že se z nich stali jiní a takřka dokonalí lidé. Tedy rozloučení přijíti musilo důstojné všeho toho, co předcházelo. Musíte věděti, že jsem vám přivykl tak, že dvě třetiny sebe samého jsem zanechal v tom přátelství a s jednou třetinou musím nyní opatrně, lakotně hospodařiti, abych se udržel jakž takž pohromadě. Jen pohromadě,

Pavlo — a já se udržím. Abych se udržel, musím hledati pomoc. Tou pomocí je ustavičné vědomí, že jsem propadl osudu, kterému propadne každý muž, jenž vsadí do milostné loterie se ženou. Ona musí vždycky zničiti. Ona tak učiní s klasičností tím dokonalejší, čím je bohatší citově a charakterově. Takovou mistryní jste vy! Která jste nevědomky, ale v logice až nadpřirozené šla proti mně a do mne tak, aby vám vždy zůstala otevřená vrátka, jimiž byste mohla včas potřeby vyklouznouti. Všecko, co jste měla, jste obětovala: city, vzdělání, důvěrnou teplotu v koutě útulného bytu. Nebála jste se růsti se mnou a přelévati do mne to nejpůsobnější, co může poskytnouti pouze ženský tvor. Všecko jste poskytla — jen nikoliv své ženství! A osud náš,« mluvil pokleslým hlasem, »náš individuální osud tkvěl v tom, že jste se tak nechovala z vypočítavosti, nýbrž z přirozené povahy. Leč — paní dobrá — zlatá — jediná, tento nedostatek se dnes mstí na nás obou způsobem hrozným. Výjimka, která nám sloužila léta a byla nám vzpruhou, že jsme si nezevšedněli, — ona vám propůjčila lehkost, se kterou mne házíte přes palubu, když jiné ohledy převýšily váš cit ke mně.«

Pohleděl na ni. Seděla skrčená v křesle, ruce v klíně, vanula z ní bezútěšná bolest.

»Žena,« mluvil náruživě, »která nemiluje přirozeně a tedy animálně — není ženou a musí skončiti v šosáctví. V šosáctví končíte i vy, která jste napsala na svůj prapor: dobrá pověst — dobrá matka — přesné plnění povinností.

Tímto praporem mávajíc vysoko nad hlavou můžete

mi říci s pyšným čelem: vezmi čert přátelství s člověkem, který mne naučil myslet, který do mne vrostl, obohatil mé nitro a poskytl nejlepší, co může vydati lidský duch. Vezmi ho čert — když mne tupí lidé, synek klade choulostivé otázky, školní výbor mnou pohrdá a stydí se říci mi pravou toho příčinu. Dovolte — je toho právě dost, abych promluvil do toho i já: dosti, šosačko, jdi za svým šosačtvím, budiž správnou kantorkou, vzornou matkou a vyčisti konečně kaňku, která ulpěla na tvém služebním štítku — že jsi měla několik let „podezřelé“ styky se ženatým člověkem!

A já — nuže vám s posměchem a pohrdáním nad sebou samým nyní pravím do obličej: Byl jsem osel, že jsem hrál milence á la Werther, ač jsem vás měl rád ohnivě. Žasnu nad pošetilostí, že jsem se dal vámi věsti tak, abyste vy měla vše a já — leccos, tuze málo, málo,« kýval hlavou, »vím-li přece, co je láska vášnivá, láska na život a na smrt. Nuže — stalo se. Stalo — a je to k dobru vám, drahá paní,« mluvil zžíravě, »která odcházíte se Zachovalou ženskou ctí, odcházíte do velkého města, kde se zapomene na váš minulý „poklesek“. Odcházíte spokojená, šťastná, jak jste se přiznala a já věřím. Neboť,« jeho hlas zněl tklivě, »už zítra vejdete do příbytku, kde jste se zrodila a prožila nejkrásnější léta mládí. Tož,« mluvil zase pádně a tvrdě, »nebudu vám přátí štěstí úplného. Nejen proto, že jsem dopadl mizerně, zůstávaje sám, ač jsem vám přivykl, že toho ani — ale nač mluvíti. Nač mluvíti, když osud nedopřál. Když vás utvořil květem hluchým.«

Odměl se a po chvíli řekl tvrdě:

»Tož, Pavlo, nepojedu nikdy za vámi! Protože bych jitril bolest — ale také se mi zdá,« hovořil těžce, »že nespátříte-li mne — snad se ve vás pohne — časem — něco nového, čeho jsme dosud neměli. Osamělost lidí, kteří jen vnčjšími příčinami byli roztrženi — ale ohně, které v jejich nitrech byly zapáleny, doutnají dále. Nevím — je to hudba budoucnosti,« narovnal se, přiskočil k ní, zvedl ji velkou silou z křesla, a zatýkávaje do jejího obličeje své divoce planoucí oči, vyrážel: »přítoinnost nařizuje — sbohem navždy!«

Sevěl ji vášnivě v náručí, až zatajila dech — ale pak se od ní odpoutal a než se nadála, byl ten tam. V své chvíli neuvědomila si dosahu skutečnosti. Byla tak znavena a zdrcena, že nebyla s to postihnouti, co se událo. A když znenáhla přicházela k vědomí a rozum se ujal vlády nad přeházenými myšlenkami, popatřila nejžalostnějšíma očima ku dveřím, jimiž zmizel někdo, kdo pět let tvořil součástku jejího bytí.

»Nikdy více se nespátříme!«

Sklopila hlavu a pokusila se představit si tuto možnost. Nemohla, nechtěla. Ale kreslíc si v rozechvělé, nešťastné myslí ve velkých rysech mistrovu osobnost, jeho povahové vlastnosti, jež znala podrobně, musila potvrditi, že odmítá-li další styky, činí tak nejen po výpočtu rozumovém, ale i citovém. Až nyní si plně uvědomila truchlivý život, který toho výjimečného člověka očekává. Vrtěla hlavou, můj bože, jak je možno, že konečně z

mne, z mé vůle, z mého rozhodnutí vznikla rozluka nenapravitelná a pro všechny budoucí časy vyřízená.

Bude nyní osamělý, hořký, zrazený. S největším sebezapřením bude hledati náhradu. Leč náhrada v sobě samém, oklamaném a opuštěném — velké slzy se ronily z očí nejnešťastnější ženy — a přece když všecko uvážila, srovnala a posoudila, přicházela k výsledku vždy stejnému: musil býti odstrčen, nemohla jsem žíti v potupě a štvani, jež byla nutná, když jsem musila učiti na venkově. Takto se zase octla u základu: tomuto skvělému, hlubokému svazku něco chybělo. Chybělo, co se pravidelně považuje za skvrnu a zneuctění, považuje se za jistojistý začátek konce.

Erotické naplnění kalí a snižuje napiaté touhy. Vede k vrcholu a z každého vrcholu musíme se vraceti do nížiny. Ano, tato formule, tak pravdivá, tak přirozená, zde neměla platnosti.

Neboť hle, když zadula ostřejší vichřice, skácelo se všecko jako domek z karet. Ukázalo se, že příroda erotické vybití vytvořila jako nutnost, která jedině dodává lásce její pravou tvářnost, jen ono vzbouzí obětavost až k smrti, jenom pro ně se milenci dopouštějí všeho. Ač potom pykají, ač potom s pláčem a v hanbě opouštějí ráj — jako prarodičové.

Uslzenýma očima pohlížela zase ke dveřím. Všecko kolem bylo mrtvé, nevlídné, prázdné a strašidelné.

A náhle, když si připomněla chvíli, kdy ji mistr drtil ve svém obětí, drtil nadlidskou silou, ač se jejího obličje

nedotkl — přece ona v té chvíli pocítila velkou tělesnou blaženost, v jeho obětí bylo jí sladce.

Otrásla se hrůzou, hrozná, nemožná, nesmyslná předtucha prochvívala jejím tělem. Ale ať sebevíce ji rozumově zaháněla — sladkost tohoto obětí byla skutečností a tak nešťastná paní nyní, kdy bylo navždy po všem — cítila, že nebyla prosta vznětu ženského — ale ach, zalomila rukama nad hlavou, osud nedovolil, aby po celou dobu pěti let on nebo ona zaútočili milostně — osud tomu nechtěl — a nikdo neví proč.

Nikdo neví, zavrtěla hlavou, ale týž hrozný osud, když přeťal pouta, napájí tělo mámivým jedem rozkoše.

Nic není zkaženo, pomyslíla a vyskočila v náhlém až šíleném odboji. Obléknu se, poletím k němu, vyzpovídám se z toho, co se se mnou událo. Vezmu dovolenou, budu se svým i jeho vlivem pokoušeti, abych se vrátila do zdejšího okresu. Láska — hřmělo jí v srdci, oči blouznivě zářily, láska opravdová, která bude přenášeti hory a podstoupí všechny oběti. Láska, kterou prošli všickni velcí básníci bez obmezení — a budoucnost jim dala za pravdu. Smazala vše potupné, hříšné, místní a časové, vyzvedla právo básníka, mimořádné osobnosti, na mimořádné počitky. Rozpřáhla ruce ke dveřím — její obličej se rozzářil bláznivou toužebností, v těle se rodila ohromná síla postaviti se k boji proti celému světu. »Nedám tebe — půjdu za tebou a půjdu s tebou —« zvolala — ale v té chvíli se dokořán otevřely dveře a jimi se vřítíl syn Miloš.

Zardělý, plný ohně, s očima zářícíma, uličnický na-

laděn, s taškou v ruce. Překvapilo jej sice nezvyklé matčino vzezření, ale v nejšťastnější pohodě odložil brašnu na piano, přistoupil k matce, objal ji zevšech sil a líbaje její obličej, kam jeho rty dosáhly, vyrážel:

»Mamičko zlatá, ach, jak se už těším do Prahy! To bude život! Zoologická zahrada, plovárny, hřiště, loďky — a zcela jiní kluci. Zde mne už všecko otravovalo.«

Udychtěn se odloučil a náhle něčím dotčen, zíral zpytavě na matku.

»Mamičko, proč pláčeš? Pláčeš, ač se stěhujeme do Prahy a tys říkala, že se nemůžeš dočkati, až z toho klepavého hnízda budeš vysvobozena.«

»Pláču radostí a štěstím — Miloši,« mluvila paní hlasem násilně upevňovaným — ai to se často v životě přihází.«

»Byl tu už strejda ?« ptal se chlapec.

»Byl, posílá ti pusu — ale už ho nevidíš.«

Připoutala k sobě synka, sklonila se k němu a vtiskla mu na rty dlouhý, zoufalý polibek. A pokud trval, vyciťovala bláznivost nedávného vzplanutí, jeho nesmyslnost a nemožnost.

Člověk je ustavičně i blázen i rozumná bytost — pomyslila a odešla se synkem do kuchyně, aby mu připravila svačinu.

Pak pracovala s ukládáním věcí až do pozdního večera.

Hocha uložila o půl deváté a chystala se pokračovati v práci.

Ale jen začala, ozval se pronikavý, ohlušující ryk na malém náměstí před domem. Kolotoč tu rozbil svůj stánek, dnes bylo zahajovací představení. Gramofonová hudba byla divoká, ječivá, bubny, činely, zpěv odrhovaček — křik obecnstva se mísil do toho zuřivého, hrubého koncertu.

Ač bylo okno zavřeno, doléhal sem lomoz v síle neztenčené. Tohle ke všemu, pomyslila učitelka, náhle nešťastná a zoufalá a ač se snažila zaměstnati se prací a neslyšeli povyk do nejhlubších koutů rozdrážděné a rozbolestněné duše vnikající, nedařilo se jí, poznávala, že, neunikne-li vřavě, snad zešílí.

Krátce rozhodnuta se svlékla, pomyslila, že ráno nahradí, co nyní promeškala, požila uspávacího prášku a ulehla.

Usnula záhy tvrdě a měla tento sen:

Octla se v nesmírném prostranství, jež nemělo hranic a bylo prosvětleno oslnivou září, ač slunce viditelné nebylo. Neviděla také pevné půdy, ale nějaký základ tu byl, neboť na něm bylo zbudováno obrovské lešení. Nikoli z obyčejného dřeva, ale z tmavých sloupů — hmoty oblačné. V lešení byly plochy v nesmírných vzdálenostech se zvyšující a odstupňované bělostnými pruhy ztuhlé páry.

Nikde ani hnutí, velkolepé, slavné mlčení kralovalo v tom moři jasu ve zvláštním, úplném, srdce úžícím míru.

Náhle s obou stran vojenským krokem ve čtyřstupu přicházely malé děti: zprava hoši, zleva dívky. Tyto v bílých, stejných sukénkách, růžové věnečky na hlavách. Hoši v černých sametových oblecích s bílými punčochami a černými lesklými střevíčky na nohou.

Dětí bylo množství nepřehledné: Hlava na hlavě, zdánlivě byl každý obličej stejný, ale zdánlivě se přece něčím odlišoval. Děti zaujaly místo v prostorách mezi sloupy, kam učitelka dohlédla, bylo plno těch rozkošných, ale nápadně tichých dítek.

Vtom si paní všimla, že vysoko nad ní je ve vzduchu zavěšeno dlouhé, podélné zrcadlo, v němž spatřila sebe samu. Mladou, vzrušenou, s očima planoucíma a

dychtivýma. Měla svůj černý pracovní plášť, zírala na nepřehledný zástup dětí a jakoby na něco čekala.

Instinktivně pohlédla do zrcadla. V tu chvíli se v něm zatřpytilo tak palčivě, že oči žasnoucí ženy byly pro chvíli oslzeny.

»Děti zlaté,« promluvila v hrůzném tichu, »slavíme dnes velkou Trojjedinnost a pan inspektor mi uložil, abych vám vysvětlila, co jest víra, naděje a láska.«

Zadumala se, přivřela oči v citové slasti, jaké dosud nepocítila, v pyše i pokorném odevzdávání se zázračné přítomnosti a pokračovala s něžným úsměvem. Ač hovořila obyčejným hlasem, zdálo se jí, že ozvěna zvuků je hromová.

»Víra,« mírně vzdychla a zadívala se do daleka, »to jsem byla ještě taková malá školačka, jako jste vy, a maminka mne přivedla do pokoje, kde na lůžku odpočíval můj zlatý tatíček. Byl bledý v obličeji, měl smutné oči a cize, divně se na mne podíval, když jsem brala jeho ruku, abych ji celovala. Líbajíc ji vroucně — musila jsem zaplakati, slzičky zkropily hubenou ruku tatíčkovu. Nyní se on bolestně usmál a pokáral mne:

»Nevěříš, že se uzdravím? Ty, dítě, vidíš dále, než my dospělí. Pohleď mi do očí hluboce, drž mne za ruku a pak mi řekni: Věříš, že se uzdravím? Od- povíš-li, že ano — za týden půjdeme spolu k cukráři. Věřím, tatíčku — vykřikla jsem, tatínek pustil mou ruku, pohladil mne na skráních a tak krásně se usmál, že jsem nejen přestala plakati, ale od té chvíle jsem už o něj neměla žádnou starost.

Neměla, ani když doktor vyšel s uplakanou maminkou z pokoje, neměla, když dvě noci seděla u tatíčka milosrdná sestra.

A já jen proto tak pevně věřila, že jsem si nesměla představit mrtvého otce a proto také, že jsem mu slíbila, že budu věřit a nesměla jej oklamati. Musí, musí se uzdravit — jsem si v duchu říkala od rána do večera, mamince jsem to tvrdila a když čtvrtého dne mne zase přivedli do tatínkova pokoje a on seděl na loži a pochutnával si na vajíčku — on, děti mé, si mne k sobě přitáhl, zlíbal mne a pyšně řekl matce: Tys naříkala, Pavlinka se usmívala — takové dítě a líp tomu rozumělo. Neboť ani na chvíli nepochybovalo — —.

Nepochybovalo,« pokračovala a dech se jí tajil, »neboť to dítě se i těšilo na ten velký den, kdy je matka obleče do nových modrých varhánkových šatiček, posadí na hlavu klobouk s dlouhými pentlemi, do ruky vtiskne slunečníček a holčička, zardělá nedočkavostí, půjde se zdravým tatínkem k cukráři. Tam si vybere, co bude hrdlo ráčiti, tam se bude honositi, že ona, žabička, je uprostřed lidí dospělých a kde kdo ji obdivuje. To byla ta naděje, která šla s vírou společně. Šla společně a když jsem se vrátila, chvílku se učila, pak večerela, a konečně se mi oči klížily sladkou únavou, odvedla mne maminka do mého dětského pokojíčku, svlékla, laskavým pohledem připomněla, abych poklekla a se pomodlila — tu náhle, když jsem ještě říkala: andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku — popadl mne tatíček, zvedl mne do náruče, líbal mne, líbal

a šeptal: dítě mé, jak tě mám rád, hrozně, bláznivě. I když zlobíš, i když se nechceš učit — právě tehdy tě miluju nejvíc, protože jen touto láskou odvyknu tě všem chybám — protože —« rozpřáhla ruce, »kdo miluje chybuujícího, učiní jej hodnějším. A to je ta pravá láska.«

Umlkla a přehlédla nesmírné, ozářené prostranství. Chvíli se nikdo nepohnul. Ale pak, jakoby se rozkládal nadevším stín, obrysy dětí se stávaly nezřetelné, černé šaty hochů a bílé dívek splývaly do jediné, šedivé hmoty. Udivená paní vzhledla do výše a hle: zrcadlo bylo jasné, plné jiskřivého záření — ale, žena smrtelně zbledla, neboť viděla, že o dlouhá léta zestárla. Tahy obličeje byly tuhé, přísné, vlasy prošedivělé — ale oči omládlly, prohloubily se do nedozírna.

V oslňující ploše se dvakrát zablýsklo, paní odvrátila pohled a tam, kde byly dříve malé děti — tam se shromáždili studenti a studentky. Už zase bylo všude plno jasu a zvláštního, majestátního klidu.

Dívky zvlášť — jinoši zvlášť, všichni v tmavých šatech, obličeje bledé, oči planoucí a zase učitelka, přezírající to nesčetné množství, nedovedla rozeznati, jsou-li obličeje jednodušší, nebo se nějak různí.

V tom záhadném napětí si sáhla na čelo a těžce se soustřeďovala k novému výkladu:

»Pan inspektor mi uložil, abych vám vysvětlila víru — jste před maturitou a budete k té otázce odpovídati.

Dejte pozor, máte už vyvinutý rozum i cit a na této hranici mohu vás poučiti.

Obrovská síla utvořila svět. Tak byla ohromná, že nemohla a nesměla pochopiti ani sebe samu. Neboť pochopivši — skončila své poslání — ale její poslání je věčné. Toto je jisté,« mluvila přísně a napínala už posledními silami svou vnitřní chápavost, »věčnost je ustavičné pokračování, v něm jsou však jednotlivé uzavřené celky všeho, co žije a hýbe se na světě. V každém tom celku sídlí sebevědomý duch — sebevědomostí se udržuje jedinec. To sebevědomí mu propůjčuje troufalost, vůli, tvořiti si určité úsudky. Musí tak být — ale co jest určitý úsudek proti Stvořiteli, který musí věčně kolísati, poněvadž dále tvořiti — ano, pevné úsudky se vždy a bezvýminečně rozsypanou v niveč, neboť na sobě samém každý v jedné chvíli života poznáme, že není určitosti, není pevnosti — ba všechno se obrací na ruby. V takové chvíli může býti jediným lékem zrazené a ve své pýše na hlavu poražené duši odložiti zbraň, která se ukázala bezúčinnou. Ale když nemáme lepší — musíme jen zvednouti zoufalé oči k nebesům, sklonití se před jejich ohromností — ale i trpělivostí, ať dují vichrové, burácí hrom, z děsných oblaků se řítí přívaly. Když tedy ty, věčná sílo, jež jsi všeho původem, ale nemůžeš a nesmíš již ovládnouti duchy, které jsi vyvolala — a v té grandiosní resignaci se neprojevíš, nikomu si nepostěžuješ, nikomu nic neprozradíš, léčíš, utěšuješ a zabíjíš mlčenlivě a přece trváš od věků do věků — proč bych tebe nenásledoval já, bídny poutník, stvořený pro vteřinu. Proč bych i já se neodmlčel, proč bych, se vzpíral, je-li odříkání největší rozkoší nevinně

porazeného. Odříkání — toť útočiště poslední. A odříkání — není ono zdrojem pravé a jediné víry? Takové, kterou už nepohne žádná hříčka rozumu, nepohne jí pýcha proti temnému, všudypřítomnému vědomí, že víra je poslušnost — a býti poslušen toho, kdo mne utvořil, je nejen povinností, ale jest i nesmírnou rozkoší,« rozpráhla nad hlavou ruce, »když sklopené oči zádušně utkvívají nad vším, co se jim zjevuje, ale duše jen vyššaje tajemství, mlčky se odkrádá a v pokoře nevědomého se mlčením dozvídá všeho.«

Svěsila hlavu, bylo ticho, vnímala slávu nehybnosti, nepozorovala, že temnota zahalila vše. Když procitla z myšlenek a zase zvláštní silou puzena zvedla oči do výše, spatřila v zrcadle stouletou stařenu, hubenou, žlutou, s vlasy bílými — ale její oči — ano, oči byly dětské, nadšené, živé. Byly široké a nedozírně tajemné.

V kouzelném zrcadle se třikrát zablýsklo, stařena pohlédla před sebe a viděla nesčetné posluchače, různého věku, stavu, pohlaví, v pestrých, fantastických oděvech.

A zase úžasný slavnostní klid, oči všech byly jako žhavé uhlíky, všechny ty pohledy byly upřeny na stařenu, která měla kostnatý obličej, scvrklé ruce, bílé vlasy, oči dle třeptu mladistvé panny, jež však, když na někom upřeně utkvěly, uhranuly, zdrtily, omráčily.

»Nebyla mi dána možnost,« skuhrala, »abych studentům a studentkám vysvětlila pojem naděje a lásky. Zmizeli — a tak tu stojím bezradná, opuštěná, nevědouc, zdali vlastní vinou, nebo z vyšší vůle mně bylo

znemožněno přesné provedení úkolu, jehož průběh musím zapsati do třídní knihy.

Pohleděla na shromáždění a udivila se. Těžké přítmi stínilo vše kolem dokola tak, že osoby splývaly, byly viditelné jen oči, nesmírný počet řeřavých bodů, zatýkajících se nemilosrdně do obličeje stařenina. Tak přísně beze všeho účastenství, že žena pocítila zdrcující úzkost ve vědomí, že podnikla, co přesahuje její síly.

Všecka se potila, pohlédla-li nad sebe, spatřila zrcadlo, zakalené mlhovitou mázdrou — a ten strašný, nehybný, vražedný klid kolem dokola, klid v té oblačné, temné mlze, skrze níž pronikaly jen tisíce ohníčků očí neúprosných zvědavců.

»Naděje!« vzkřikla, »jak mám vlévati do vás naději v této strašlivé beznadějnosti?«

Zoufale zvedla oči do výše a velkým hlasem volala: »Vzývám tebe, Duchu Svatý,« zalomila rukama nad hlavou, »sestup s výše, přispěj mi na pomoc ty, jehož svátek dnes oslavujeme — bílá holubice, přílétni — a nebo Hospodine mne zasáhni bleskem a sraž do propasti nehodnou služebnici.«

V nejstrašlivější úzkosti pohlédla před sebe: všechny oči uhasly, kolem dokola byla neproniknutelná temnota. Nevěděla, jak dlouho trvala tato bezedná noc.

Zdálo se jí, že věčnost uplynula.

Konečně však slyšela temné, podzemní dunění, stále hlučnější, rachot otevírající se země, viděla, jak ohromné hory s ledovci se k sobě nakláněly a od sebe odlučovaly,

slyšela hukot oceánů, jejichž vody vystříhovaly vysoko do výše — vše to odehrávalo se v nejhlubší temnotě. Žasla, jak může spatřovati kolísající velehory, tryskající víry z moří, napínala všecku chápací sílu, připadalo jí, že ona sama vyrůstá do nesmírné výše a náhle se ocitá na prostranství, ve kterém hlava je obestřena úsvitem, ale pod ní je ještě vše zahaleno tmou.

Chtělo se jí vytrítí si oči, unavené a překvapené ostrým přechodem z temnoty do světla, zvedla už ruce — ale v té chvíli ustrnula hrůzou: zírala do světového prostoru. Vše dokola byla jediná nepřehledná, nekonečná, modravá mlhovina, nad kterou ona, Vysloužilá učitelka se vznášela, v takové nepředstavitelné výšce, že mohla sledovati mezi modravými oblastmi proletující kosmická tělesa: tak ohromná, že jen nadpřirozeně utvořené oči někoho nadpřirozeně vysoko se vznášejícího mohly jedno každé těleso spatřiti. v celé jeho velikosti. Let těch, oběžnic byl úžasný, ale byly tu i pevné body, vše v nepomyslitelné ohromnosti. Co však stařenu, sledující toto grandiosní divadlo nejvíce poděsilo — byl zase příšerný klid a mír — ledový chlad, měnící se jen ve chvilkový žár, když některá ta letící hvězda kolem zafičela. Totoť jest tedy vesmír — blesklo myslí omámené ženy. Vše trvalo však jen nejkratší zlomek minuty, snad vteřiny, bleskurychle se octla zase tam, kde zahájila své výklady před malými dětmi.

Vše bylo, jako v ten čas — ale nebylo tu nikoho. Světlý prostor, lešení z oblačných sloupů, zrcadlo vysoko zavěšené, ale slyš: opět vojenský pochod, ano — ach —

svatí otcové, apoštolově, mučedníci, poustevníci, blahoslavení v bílých rízách, jeden za druhým v opánkách, tepajících v příšerné jednotvárnosti dřevěnými chodidly o zemi, všickni s dlouhými vousy se blížili, v ruce každého byla bělostná lebka s černými otvory po očích.

Starci se tvářili vážně, zaujali levou polovici prostoru, klapání sandálů ustalo, hrozivé mlčení viselo nad shromážděním kmetů k smrti dozrálých a smrt nesoucích.

Ne — pomyslna stařena, ty přece nemohu poučovati o naději a lásce. —

A zase slyš: šumot, s druhé strany pyšně, jedna za druhou si vykračovaly mladé ženy, prostovlasé, usmívající se: každá nesla na ruce novorozeně, baculaté děťátko s očkami jako trnky, v bělostných košilkách — bojovně si vykračovaly matky v tom náhle štěstím prosyceném jasu a vzduchu — dokračovaly, řadily se proti starcům — a když byla mezi oběma skupinami jen úzká mezera, každý ten kmet vztyčil svou lebku proti dítěti — každé to dítě ji s úsměvem přijalo, obrátilo šťastné oči k matce, která své robátko políbila a tiše kývla hlavou. Všecky lebky octly se v ručkách dětských — svatí otcové se usmívali, nad vším se ozvala hra ohromných varhan, zvony vyzváněly — učitelka vzhlédla do výše, aby poděkovala za všecku tu boží laskavost, hleděla a naslouchajíc nádherné hudbě varhan, pozounů a zvonů — jakémusi chorálu hlasů temných i vysokých, majíc v opojené mysli obraz děťátek, pohrávajících si šťastně s bílými lebkami; viděla pojednou v zrcadle, jež se šířilo do nezměrných hranic, dvojce obrovitá

ústa — jejich ohnivé rudé rty — jež náhle, když hlahol zvuků byl nejhluchnější a zazníval v celém vesmíru — se k sobě přitiskla v takový horoucí a vášnivý polibek, že stařenka učitelka sama slastí pozbyla vědomí

Pozbyla, ale když procitla z toho kouzelného opojení, spatřila sebe samu v bílém pokojíčku porodnice, bylo jí osmnáct let, seděla na loži a přijímala od ošetřovatelky svého právě narozeného hošíka. Růžového, s modrýma očima, o jakém snila, kterého si vymodlila a který se nyní přissál k jejímu prsu. Tento požitek nesmírné lásky, který jejím tělem prochvíval od chvíle spojení se rtů bytostí nadpřirozených — ten požitek se stupňoval až do rozkoše nesnesitelné.

Přivřela oči — pomyslila: Trojjedinnost jest jen jediná záplava lásky — úkol svůj jsem splnila — nikdy v životě jsem nebyla šťastnější.

Konec.